
This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Apajalahti, Eeva-Lotta; Aula, Inkeri; Ek, Terhi; Halla, Tuulikki; Halonen, Maija; Houtbeckers, Eeva; Kallio, Eeva K.; Karhunkorva, Reetta; Laine, Jaana; Leiwo, Lotta; Lummaa, Karoliina; Matilainen, Anne; Näyhä, Annukka; Salmivuori, Emmi; Seppä, Tiina; Simkin, Jenni; Takala, Tuomo

Ihmistieteelliset näkökulmat ja rinnakkaiset tulevaisuuspolut: Katsaus metsäsuhtetutkimuksen kenttään

Published in:
Vuosisilusto

Julkaistu: 16/12/2022

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Please cite the original version:

Apajalahti, E.-L., Aula, I., Ek, T., Halla, T., Halonen, M., Houtbeckers, E., Kallio, E. K., Karhunkorva, R., Laine, J., Leiwo, L., Lummaa, K., Matilainen, A., Näyhä, A., Salmivuori, E., Seppä, T., Simkin, J., & Takala, T. (2022). Ihmistieteelliset näkökulmat ja rinnakkaiset tulevaisuuspolut: Katsaus metsäsuhtetutkimuksen kenttään. *Vuosisilusto*, 14, 13-51.

VUOSILUSTO 14

METSÄT JA TULEVAISUUS

VUOSILUSTO 14

METSÄT JA TULEVAISUUS

Suomen
Metsämuseo

LUSTO

Päätoimittajat: Leena Paaskoski & Heikki Roiko-Jokela

Toimittaja: Marko Rikala

Toimituskunta: Reetta Karhunkorva, Leena Paaskoski, Heikki Roiko-Jokela,
Anneli Viherä-Aarnio & Marko Rikala

Kansikuva: Kaisu Häkkänen

Takakannen kuva: Urpo Häyrinen / Urpo Häyrisen kokoelma / Lusto

Taitto: Kimmo Heikkilä / Suomen Metsämuseo Lusto

Kustantajat: Suomen Metsämuseo Lusto ja Metsähistorian Seura, Punkaharju

ISBN 978-952-65117-0-2 (nid.)

ISBN 978-952-69018-9-3 (PDF)

ISSN 1796-4318 (painettu)

ISSN 2343-3531 (verkkojulkaisu)

Kirjapaino Hermes Oy

Tampere 2022

SISÄLLYS

Esipuhe	5
Marko Rikala, Leena Paaskoski & Heikki Roiko-Jokela Metsien menneisyydet, nykyisyydet ja tulevaisuudet	6
Eeva-Lotta Apajalahti, Inkeri Aula, Terhi Ek, Tuulikki Halla, Maija Halonen, Eeva Houtbeckers, Eeva K. Kallio, Reetta Karhunkorva, Jaana Laine, Lotta Leiwo, Karoliina Lummaa, Anne Matilainen, Annukka Näyhä, Emmi Salmivuori, Tiina Seppä, Jenni Simkin & Tuomo Takala ✚ Ihmistieteelliset näkökulmat ja rinnakkaiset tulevaisuuspolut – katsaus metsäsuhdetutkimuksen kenttään	13
Elisa Paljakka ✚ ”Eikä hän ehkä ole kohta mitään, ei parempi kuin tyveys, latvus, joka heitetään metsään” – Puun merkitykset Pentti Haanpään novellikokoelmassa <i>Lauma – kertomuksia</i>	52
Jakob Donner-Amnell ✚ Miksi Suomen metsäsektorin transformaatio on ollut vaikeaa?	66
Kirsi Laurén, Pauliina Latvala-Harvilahti, Virpi Kaukio & Noora Vikman ✚ Suosuhteen muutosnäköymät – Suotrendi kulttuuriperinnön muokkaajana	88
Ilona Hankonen ✚ Kulttuuri ja kulttuurinen kestävyys metsässä: käsitteellistä tarkastelua tapaustutkimuksen valossa	102
Anu Huttunen Nainen, joka muutti tulevaisuutta – Ilma Lindgren jokamiehenoikeuksien tienraivaajana	118
Kirjoittajat	131

ESIPUHE

Suomen Metsämuseo Luston ja Metsähistorian Seuran yhteisen tieteellisen aikakauskirjan, *Vuosiluston*, 14. numero käsittelee tulevaisuutta. Tulevaisuus on aina läsnä ihmisen metsään liittyvässä toiminnassa ja päätöksissä, sillä ne vaikuttavat metsiin pitkäkestoisesti. Ne vaikuttavat metsiin myös ihmisen mittapuulla ylisukupolvisesti, sillä metsän kiertoaika on ihmisyksilön elinkaarta pidempi. Se, millaisiin metsiin tällä hetkellä luomme suhteita, on pitkälti kiinni siitä, millaisia ovat olleet menneisyyden metsäsuhteet ja miten metsiä on aiemmin käytetty. Tämän päivän metsäsuhteet ja metsien käyttö tässä hetkessä vaikuttavat puolestaan siihen, millaisiin metsiin tulevat sukupolvet luovat suhteitaan.

Suomen Metsämuseo Lusto, Metsähistorian Seura ja Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitos järjestivät 19.11.2021 webinaarin teemalla ”Metsät ja tulevaisuus”. Webinaarikutsussa kysyttiin, mikä on metsiin liittyvä tulevaisuusperintömme. Voimmeko ymmärtää jotakin olennaista menneisyydestä rakentaaksemme kestävää tulevaisuutta? Löydämmekö aivan

uusia tapoja elää suhteessa metsäluontoon? Voimmeko huomioda metsään liittyvässä toiminnassamme paremmin ei-inhimillisen? Millainen on metsien, metsäsuhteiden ja metsien käytön tulevaisuus? Millaisia ovat tulevaisuuden metsien käyttäjät? Millaista metsähistoriaa tulevaisuudessa kirjoitetaan meidän ajastamme?

Vuosilusto 14 – Metsät ja tulevaisuus on syntynyt tutkijawebinaarin esitelmien pohjalta. Se avaa näkökulmia tulevaisuuteen, mutta samalla myös nykyhetkeen ja menneisyyteen, sillä rakentaaksemme hyvää tulevaisuutta tarvitsemme koko aikaulottuvuuden tarkastelua.

Päätoimittajina esitämme lämpimät kiitoksemme julkaisun kirjoittajille ja toteuttajille. Julkaisun on toimittanut FM, MTI Marko Rikala ja sen taiton on toteuttanut TaM Kimmo Heikkilä. Toimituskuntaan ovat toimittajan ja päätoimittajien lisäksi kuuluneet FM Reetta Karhunkorva ja MMT Anneli Viherä-Aarnio. Tieteellisten seurain valtuuskunnan tuki on mahdollistanut julkaisuhankkeen toteuttamisen.

Leena Paaskoski
kehittämisohtaja
Suomen Metsämuseo Lusto

Heikki Roiko-Jokela
hallituksen puheenjohtaja
Metsähistorian Seura

METSIEN MENNEISYYDET, NYKYISYYDET JA TULEVAISUUDET

Suomen metsien ja suomalaisten metsäsuhteiden tulevaisuus on aina ajankohtainen kysymys. Tulevaisuussuuntautuneisuus on ollut metsäalalle luonteenomaista jo metsien pitkän kiertoajan takia. Metsät Suomen tärkeimpänä luonnonvarana, keskeisenä elannon antajana ja merkityksellisenä elinympäristönä ovat koskettaneet jollakin tavalla kaikkia. Metsät ovat olleet Suomen rikkaus ja talouden turva – toimeentulon perusta. Metsä on nähty tuotannon turvaajana ja suojeltavana pääomana.¹ Metsien ja metsäsuhteiden tulevaisuudesta on myös keskusteltu ja se on herättänyt huolta ja toivoa jo menneisyydessäkin. Keskustelua ovat kannatelleet yleensä kaksi näkökulmaa, kestävyys ja kansantalous.² 1800-luvulla pelättiin metsien loppumista, 2000-luvulla luontokatoa, hiilinielujen pienenemistä tai metsätalouden hyväksyttävyyden vähenemistä. Jotakuinkin aina on kuitenkin uskottu vaikeista ajoista selvittävän metsien avulla.

Tulevaisuussientutkimuksessa korostetaan, että tulevaisuudelle on monia mahdollisuuksia.³ Tulevaisuus ei ole menneisyyden jatke, mutta menneisyyden tuntemus auttaa ymmärtämään nykyisyyttä ja osoittaa, että tulevaisuuteen voi vaikuttaa.⁴ Menneisyys antaa silti eväitä tulevaisuuden kohtaamiseen. Tärkeintä on kuitenkin hahmottaa, että tulevaisuus pitää tehdä: ekologisten haasteiden ja yhteiskunnan viheliäisten ongelmien keskellä tarvitsemme tavoitteellista vaikuttamista muutokseen ja kulttuurin kestävyysmurrosta.⁵

Museolle aikaulottuvuus menneisyydestä tulevaisuuteen on keskeinen työkalu. Vaikka museot usein hahmotetaan erityisesti suhteessa menneisyyteen, tulevaisuus on sisäänrakennettu museoinstituutioon, ja siitä myös puhutaan

kulttuuriperintöalalla enenevässä määrin.⁶

Museot kurottavat ajan molempiin suuntiin tästä hetkestä käsin. Kun nykyhetkestä katsotaan taaksepäin, arvioidaan ja hahmotetaan muutosta, kehityskulkuja ja syy-seuraussuhteita. Nykyhetkessä tehdyt teot vaikuttavat tulevaisuuteen. Ne merkitykselliset teot, jotka rakentavat kestävää tulevaisuutta, luovat tulevaisuusperintöjä. Tulevaisuusperintö on uudenlaista kulttuuriperintöä, joka ilmenee yksilöiden ja yhteisöjen taidoissa ja toimissa, joilla he sovittavat omaa kulttuuriaan maapallon kantokyvyn rajoihin.⁷ Olennaista on suunnitella ja rakentaa tulevaa, mutta ilman menneisyystietoja ei voi olla tulevaisuustaitoja. Suomen Metsä museo Lustossa muotoillun dynaamisen museon konseptin mukaisesti museon yhteiskunnallinen merkitys vahvistuu, kun menneisyyden ymmärryksen varaan rakentuvasta tulevaisuusajattelusta tulee yksi museon kivijaloista.⁸

Metsäsuhteet tutkimuskohteena – nyt ja tulevaisuudessa

Vuosilusto 14 – Metsät ja tulevaisuus avaa kuusi erilaista näkökulmaa tulevaisuuteen. Teoksen aloittaa laajan kirjoittajaryhmän katsausartikkeli Suomessa muotoutumassa olevasta metsäsuhetutkimuksesta. Katsaus pohjautuu metsäsuhetutkimuksen verkostolle lähetettyyn jäsenkyselyyn ja kirjoituskutsuun. Metsäsuhteiden tutkimuksen avulla on mahdollista luoda uusia näköaloja luontoekosysteemien heikkenemisen, ilmastopolitiikan ja metsäalan rakennemuutosten ajamaan kestävyys siirtymään sekä hahmotella vaihtoehtoisia, metsiin liittyviä tulevaisuuksia ja auttaa niihin varautumisessa. Metsäsuhteiden

Kulttuuriperinnön erilaiset tulkinnat kiinnittyvät menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Kulttuuriperintö on valittuja todistuskappaleita menneisyyden kehityskuluista, mutta myös elävien ihmisten tietoja, taitoja, maailmankuvia ja toimintaa, joita vaalitaan elävänä perintönä. Tulevaisuusperintö muodostuu niistä merkittävistä teoista nykyhetkessä, jotka rakentavat kestävää tulevaisuutta. Kuva: Lusto, Leena Paaskoski & Kimmo Heikkilä.

kirjoa tutkitaan humanistisin, käyttäytymistieteellisin ja yhteiskuntatieteellisin menetelmin. Kiinnostuksen kohteena ovat metsän ja ihmisen välinen vuorovaikutus sekä metsän historialliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset merkitykset. Itse metsäsuhteen käsite kaipaisi kyselyaineiston mukaan kuitenkin parempaa määrittelyä.

Artikkeli esittelee metsäsuhtetutkimuksen verkostoon kuuluvien tutkijoiden käyttämiä erilaisia monitieteisiä ja -alaisia lähestymistapoja, yhtä lailla empiirisiä, käsitteellisiä kuin teoreettisia. Yhteiskuntatieteiden kentältä esiin nousevat muun muassa tulevaisuudentutkimuksen ja metsäpolitiikantutkimuksen lähestymistavat sekä metsänomistajuuden tutkimus. Yhteiskunnassa vallitsevia erilaisia metsäsuhteita saadaan näkyviksi esimerkiksi diskurssianalyysin keinoin. Kulttuurintutkimuksellisia lähestymistavoista ovat verkoston jäsenillä käytössä muiden

ohella perinteentutkimus, kirjallisuudentutkimus, etnografia ja ekofeminismi. Metsäsuhteita tutkimuskohteena on katsauksen mukaan lähestytty myös fenomenologisesti, hermeneuttisesti, aistillisuuden, kehollisuuden ja kokemuksen kautta, affekteja eli tunnetiloja tutkimalla sekä tarkastelemalla paikan – erilaisten metsien – merkityksellisyyttä metsäsuhteiden kirjon muodostumiselle. Metsiin liittyvät mieltymykset käsitteellistyvät preferenssien ja psykologisen elpymisen tutkimustapojen kautta. Verkoston jäsenistössä on metsäsuhteita tutkittu myös viisauden ja posthumanistisen ajattelun suunnista.

Keskeisenä päätelmänä katsausartikkelin kirjoittajilla on, että edellä luetellut lähestymistavat ovat kukin omalla tavallaan käyttökelpoisia tuomaan esiin metsiin liittyviä tulevaisuuden haasteita ja niiden ratkaisuvaihtoehtoja sekä muu-
tosta. Neljästä keskeisestä tulevaisuushaasteesta

tai muutossuunnasta ensimmäisessä, metsäalan ja metsien käytön kestävyyssiirtymän tarkastelussa, on luonnollisesti ennakointi ja tulevaisuudentutkimus tärkeässä osassa. Niiden menetelmiä voidaan hyödyntää myös metsätoimijoiden ja -instituutioiden roolien muutoksen tunnistamisessa, kuten vaikkapa metsänomistajuuden tutkimustakin. Kumpikin näistä edustaa laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä. Kaksi muuta keskeistä muutosta katsausartikkelissa ovat yksilökohtaisempia: muutos ihmisen ja metsien suhdetta koskeissa käsityksissä sekä metsäsuhdetutkimuksessa nähtävissä oleva käänne kohti kokemuksellisuutta ja kehollisuutta. Nämä neljä eivät silti sulje toisiaan pois tai rajaudu tiukasti vain yhteiskunnallisten tai yksilöllisten metsäsuhteiden kehyksiin. Tärkeää on myös huomata, että kehittymässä oleva ihmistieteellinen metsäsuhdetutkimus tuo uusia, posthumanistisiakin, näkökulmia perinteisen metsäntutkimuksen käsitteisiin ihmisen ja metsän välisestä suhteesta.

Kaunokirjallisesta puusuhteesta metsäsektorin transformaatioon

Metsäsuhdetutkimuksen verkostossa yhtenä lähestymistapana metsäsuhteiden tutkimukseen on kirjallisuudentutkimus. *Vuosiluston* toinen, Elisa Paljakan pro gradu -tutkielmaan perustuva artikkeli tarkastelee kirjailija Pentti Haanpään vuonna 1937 julkaistua novellikokoelmaa *Lauma – kertomuksia* ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta. Lähestymistapa tarjoaa työvälineitä kirjallisuuden ilmentämien luontosuhteiden sekä teoksen kirjoittamishetken arvomaailman näkyväksi tekemiseen. Paljakka käsittelee artikkelissaan *Lauman* sisältämää puiden poetiikkaa ja suhteuttaa sitä 1930-luvun loppupuolen metsäkeskusteluun ja silloiseen luonnonsuojelun etiikkaan. Puiden poetiikalla hän tarkoittaa Haanpään puille ja puumateriaalille antamia kaunokirjallisia merkityksiä. Kirjailijan tuotannossa tyypillinen oikeudenmukaisuuden teema näyttäytyy *Laumassa* myös luontoyhteyksissä.

Analyysissaan Paljakka toteaa novellikokoel-

man kertomusten kuvaavan luonnon ja luontokappaleet selkeästi etiikan piiriin lukeutuvina olentoina. Posthumanistisessa hengessä ihmiselle ei ole novelleissa varattu luonnon hallitsijan roolia, vaan he toimivat saman aineellisen maailman osina kuin toislaisiset. Näistä ihminen erottuu kuitenkin siinä, että toislaisista poiketen hänellä on mahdollisuus valita, noudattaako eettisiä periaatteita vai seuraako sokeasti viettejään tai laumakäyttäytymistä. Puihin liittyvä luontosuhde on *Laumassa* kulttuurinen ja tunnepohjainen. Puut kuvataan primitivistisesti, eikä kuvaus noudata aikakauden puhtaan rationaalista metsäkuvausta.

Metsiä ja tulevaisuutta ajatellen Paljakka esittää, että Haanpään kertomusten ilmentämästä aikalaisrohkeudesta voi hyvin ammentaa aineksia nykyisyyteen ja tulevaan. Kirjailija näki puiden arvon tavalla, joka poikkesi aikalaisten yleisestä teollisesta kehityskostasta ja metsävarojen näkemisestä ensisijaisesti taloudellisenä resurssina. Haanpään novellit maalaavat kuvan luonnosta ihmeellisenä ihmistä ympäröivänä todellisuutena, jossa ihminen on toimija muiden joukossa ja luonnon arvostus elinehto. Kotimaisen kirjallisuuden menneiden aikojen luontokuvaukset voivat myös toimia avaimena suomalaisten metsäsuhteiden juurien syvällisempään ymmärrykseen. Luonto ja luontokokemukset kaunokirjallisuudessa voivat osaltaan rakentaa lukijoissaan tulevaisuuden metsäsuhteita.

Jakob Donner-Amnell tarkastelee artikkelissaan suomalaisen metsäteollisuuden ja metsien käytön lähihistoriaa 2000-luvun alkuvuosista tähän päivään analysoiden syitä siihen, miksi Suomen metsäsektorin transformaatio on ollut haastavaa. Vuosituhannen alusta lähtien metsäsektori ja valtio ovat pyrkineet uudistamaan metsäalaa tähtäimessään hyvä metsätulevaisuus. Yhtäältä on haettu metsäsektorin arvoa ja yhteiskuntahyötyä lisääviä uusia korkean arvon tuotteita. Toisaalta metsien käyttöä on haluttu kehittää ilmastonmuutoshaasteiden näkökulmasta yhtenä ratkaisuna fossiilisten polttoainien korvaamisessa ja hiilensidonnassa. Kuitenkaan metsäteollisuuden hakema arvonlisä ei ole kasvanut halutulla tavalla, vaan tuotanto

on suuntautunut matalamman jalostusasteen tuotteisiin. Metsäpohjaiset biopolittonesteet eivät ole menestyneet toivotusti. Metsien rooli hiilinieluna on jäänyt merkitykseltään arvioitua vähäisemmäksi, eivätkä metsäalan toimijuus ilmastopolitiikassa tai yhteiskuntahyödyt ole täten riittävästi vahvistuneet.

Donner-Amnell hakee artikkelissaan tähän selitystä soveltamalla transitio- eli kestävyysmurrostutkimusta. Hän tutkii kehityksen suuntaa ja sen reunaehtoja jäsentämällä yhteiskunnan sosioteknisten järjestelmien kokonaisuudeksi: niiden ytimissä ovat toimialakohtaiset hallitsevat toimintamallit, regiimit. Metsäsektorilla regiimin vahva tekijä ovat olleet metsäyhtiöt. Tarkasteluajanjakson Donner-Amnell jakaa kolmeen osaan: vuosiin 2003–2008, 2009–2013 ja 2014–2021. Hän tuo esiin kullekin ajanjaksolle ominaisia haasteita ja kehityskulkuja sekä metsäsektorin vastauksia niihin.

Donner-Amnellin analyysin mukaan metsäsektorin transformaation vaikeuksia selittää se, että metsäteollisuus on voimakkaasti kansainvälisille markkinoille suuntautuva toimiala. Sellaisena sen muutosta on hankala edistää kotimaisin toimin, mikäli alan globaalit markkinat ja toimintatavat kehittyvät eri suuntaan. Kotimaiset insentiivit uusien metsäperustaisten tuotteiden luomiselle eivät ole olleet riittävän vahvoja ja vakaita. Valtion tukitoimet metsäsektorin rakennemuutokselle keskittyivät liiaksi olemassa olevan säilyttämiseen, eivät uudistumiseen kannustamiseen. Muun muassa vähähiilisen liikenteen uudet ratkaisut ajautuivat paljolti muiden sektoreiden käsiin. Korkeamman jalostusasteen tuotteiden sijasta tuotanto keskittyi etenkin Kiinan voimakkaan kysynnän ajamana kartonki- ja selluteollisuuteen.

Suosuhteiden muutoksia ja metsien kulttuurista kestävyyttä

Neljännessä artikkelissa Kirsi Laurén, Pauliina Latvala-Harvilahti, Virpi Kaukio ja Noora Vikman pohtivat soihin kiinnittyvän luontosuhteen muutosnäkömiä ja suokulttuurin muutosta.

Tutkijaryhmä lähestyy aihepiiriä kulttuuriperinnön ja trendin käsitteiden avulla. Suomalaisen suosuhteissa jo tapahtuneet ja tuloillaan olevat muutokset ovat analyysin keskiössä. Ne tarjoavat viitteitä luontosuhteen tulevaisuudesta laajemminkin. Tutkimuskysymyksenä on suosuhteiden trendimäisen muutoksen ohella se, kuinka muutos suosuhteissa rakentaa ja uudistaa soihin osana metsäluontoa liittyvää kulttuuriperintöä tulevaisuudessa.

Laurén, Latvala-Harvilahti, Kaukio ja Vikman tarkastelevat luontosuhdetta inhimillisen kokemuksen kautta; metsäsuhdetutkimuksessa havaittua kokemuksellisuuden ja kehollisuuden käännettä mukailten. Soilla, kuten muuallakin luonnossa, toimiminen ja liikkuminen ovat osa pitkää kulttuuriperinnön jatkumoa. Soiden käyttötavat ovat kuitenkin muuttuneet ja muutoksessa. Oman suosuhteen tunnistaminen voidaan nähdä keinoksi kasvattaa resilienssiä ja ekososiaalista sivistystä. Suotrendien tutkimuksessa aikaperspektiivi yltyä menneisyydestä nykyisyyteen ja tulevaan. Trenditutkimus on myös poikkitieteellistä.

Soiden perinteisen hyöty- ja virkistyskäytön rinnalle suosuhteisiin on tullut suopotkupallo, musiikkifestivaalien ja suolla järjestettävien partiokisojen kaltaisia, suurelta osin leikkimielisiäkin ilmenemismuotoja. Laurén, Latvala-Harvilahti, Kaukio ja Vikman ovat käyttäneet aineistonaan tutkimushaastatteluita, joiden kohteina on ollut suoteemaa käsitelleitä taiteilijoita, suotapahtumien järjestäjiä, suourheilijoita tai muuten soilla kuntoilevia ja ulkoilevia henkilöitä. Etnografisen havainnoinnin keinoin tutkijat ovat myös osallistuneet itse suourheiluja taidetapahtumiin sekä yleisönä että osanottajina. Lähteinä on käytetty myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosina 2018–2019 toteuttamaa suoaiheista kirjoitus- ja kuvakeruuta, äänimaisematutkimusta sekä suoaiheista kauno-kirjallisuutta.

Keskeisenä tutkimustuloksenaan kirjoittajaryhmä esittää viime aikoina lisääntyneen kiinnostuksen suota kohtaan yhteisöllisen olemisen ja toiminnan tilana. Suot ovat eräänlaisia ”tyhjiä tiloja”, marginaalissa ja niissä on erämaista au-

tenttisuutta. Tämä avaa mahdollisuuden kokeumuksellisuuteen ja kehollisuuteen aivan toisella tavalla kuin samoissa aktiviteeteissa sisätiloissa ja urheilukentillä tai näyttämöillä. Suo ympäristö on moniaistinen äänineen, tuoksuineen ja pehmeine turvepintoineen. Suot positioituvat muun ohessa hyvinvoinnin ja virkistymisen areenoiksi. Ihmisten suositusta on pyritty eri järjestöjen taholta vahvistamaan luonnonsuojelullisista ja pedagogisista lähtökohdista. Toisaalta tiedotusvälineissä suopuhe liittyy paljolti niiden rooliin ilmastomuutoksen torjumisessa ja energiaturpeen käytön lopettamiseen. Kaiken kaikkiaan suotrendissä korostuvat tutkijaryhmän mukaan yhteisöllisyys, elämyksellisyys ja eettisyys.

Ilona Hankonen tutkii artikkelissaan tapaus- tutkimuksen menetelmin kulttuurisen kestävyuden käsitteen ilmenemismuotoja metsäkontekstissa ja -politiikassa. Kulttuurinen kestävyys näkökulmana on näissä yhteyksissä vielä melko uusi, ja hänen mukaansa vielä toistaiseksi jäänyt metsätalouden kokonaisuudessa marginaaliin. Metsäkulttuurisen kestävyuden tiimoilta tulisi käydä monitieteistä, nykyistä laajempaa keskustelua. Hankonen tuo tähän oman panoksensa tarkastelemalla metsiin liittyvän kulttuurin ja kulttuurisen kestävyuden aspekreja väitöskirjatyönsä pohjalta.

Hankonen käyttää tarkastelussaan osallistuvaa havainnointia aineistonaan kävelyhaastattelut 14 luonnossa runsaasti vapaa-aikaansa viettävän henkilön kanssa, luonnossa, henkilöille tavanomaisten toimien lomassa. Haastatteluai- neiston analyysissä hän keskittyy välittömään kokemukseen, joka ilmenee haastateltavien puheesta ympäristön, tilanteen tai toiminnan herättämänä, tilannesidonnaisesti. Posthumanistista teoriaa seuraten Hankonen etsii aineistostaan ontologisia rakenteita, joista muodostuu käsityksemme kulttuurista ja luonnosta. Tärkeässä osassa on metsiin liittyvän toimijuuden entistä monipuolisempi hahmottaminen: sitä ei ole vain ihmisellä, vaan laajasti ympäröivän luonnon olennoilla ja elottomilla objekteilla, aineettomia ilmiöitä myöten. Tämä lähestymistapa tekee Hankosen mukaan ympäröivästä

todellisuudesta kuin itsestään ”huokoisemman”, jolloin vaikeasti käsitteellistyvät kulttuuriset ilmiöt luonnossa tulevat näkyvämmiksi.

Hankosen artikkeli ei tapaustutkimuksena pyri vastaamaan siihen, mitä kaikkea metsäkulttuuri konkreettisella tasolla voi pitää sisäl- lään. Pikemminkin hän tarjoaa työkaluja sen eri ilmenemismuotojen hahmottamiseen. Ih- miskeskeisen toimijuuden antroposeenista ir- tautuen tulisi metsäkulttuuri ja metsiin liittyvä kulttuurinen kestävyys ymmärtää hybridisenä: ihmisen ja ei-inhimillisen yhdessä tuottamana, välittäjänään näiden välillä virtaavat affektit. Kulttuurisesti kestävämmän metsätulevaisuu- den rakentamisessa posthumanististen arvojen näkyväksi tekeminen voi Hankosen mukaan edistää metsäpolitiikan ja kulttuuriperintö- prosessien parempaa jäsentymistä. Tähän pitäisi metsäpolitiikan päättäjien usein kansalaisia ob- jektivoivan lähestymistavan sijaan tuoda entistä enemmän kansalaisten näkemystä toimijoina, joiden osallistaminen toisi prosessiin uutta nä- kökulmaa metsien kulttuurisen kestävyuden määrittelyssä.

Menneisyys rakentaa tulevaisuutta

Vuosiluston päättää Anu Huttusen artikkeli nai- sesta, joka oli yksi monista, mutta silti poikkeuk- sellinen; naisesta, joka muutti tulevaisuutta. Jokamiehenoikeudet mahdollistavat Suomessa metsien monipuolisen käytön luonnonantimien keräilyssä, retkeily- ja virkistyskäytössä ja met- sien tarjoamien terveyshyötyjen nauttimisessa. Jokamiehenoikeus ei kuitenkaan ole ollut yk- siselitteinen, ja oikeudesta hyödyntää luontoa on kiistelty oikeusistuimia myöten. Keskeinen merkkipaalu jokamiehenoikeuksien historiassa oli Etelä-Karjalassa syyskuussa 1914 poimituista puolukoista maanomistajan ja talollisen tyttären Ilma Lindgrenin välille puhjennut kiista. Seu- rasi kihlakunnanoikeudesta aina korkeimpaan oikeuteen saakka edennyt oikeustaistelu, joka päättyi leskirouva Lindgrenin voittoon, ja tuotti huomattavan jokamiehenoikeuksia puoltavan ennakkopäätöksen.

Huttunen kuvaa artikkelissaan, kuinka Ilma Lindgrenistä tuli jokamiehenoikeuksien tienraivaaja ja millaiset taustatekijät siihen olivat vaikuttamassa. 1900-luvun alkuvuosina naisen asema oli lain edessä vielä heikko: vaimot olivat aviomiestensä edusmiehisyyden alaisia. Lindgren oli jäänyt leskeksi vuonna 1912, ja sen myötä hänen oli mahdollista viedä puolukka-kiista itsenäisenä naisena oikeuteen. Huttunen toteaa Lindgrenin olleen mukana työläisnaisten liikkeessä luottamustoimia myöten. Sivistysusko oli osa työväenliikkeen ideologiaa, ja Lindgrenkin hankki kirjoitustaidon vasta aikuisiällä. Työväenliikkeen naisosastossa toimiminen auttoi häntä osaltaan myös saamaan oikeustaisteluunsa asianajaja-apua. Sanomalehdistö oli moniarvoistunut ja laajentunut, ja siinä seurattiin ympäri maata sattuneita vastaavia marjastusriitoja maanomistajien ja poimijoiden välillä – keskustelunaihe oli tiedotusvälineistä tuttu.

Huttunen mukaan Lindgren oli yksi monista maaseutuväestön edustajista, joka naisena osallistui aikakauden merkittäviin virtauksiin: yhdistystoimintaan, naisten järjestäytymiseen, tasa-arvon tavoitteluun. Hän oli kuitenkin poikkeus siinä mielessä, että lesken asema mahdollisti hänelle laajemman toimintavapauden kuin 1910–1920-luvun muille, aviossa olleille naisille. Lindgrenissä oli myös yrittäjähänkeä, mikä mahdollisti resurssien kokoamisen pitkittyneeseen oikeustaisteluun, sekä järjestötoiminnan ja luottamustehtävien kasvattamaa kansalaisrohkeutta. Ilma Lindgrenin taistelu marjastusoikeuden puolesta edisti jokamiehenoikeuksien yleistä tunnettua ja hyväksyttävyyttä, ja oli siten luomassa metsien monipuolisen käytön edellytyksiä ja yhdenlaista metsiin liittyvää tulevaisuutta.

Viitteet

- 1 Roiko-Jokela 2012a, 376–379; Roiko-Jokela 2012b, 387.
- 2 Paaskoski & Hujala 2021, 4.
- 3 Kuusi & Virmajoki 2022, 22.
- 4 Siivonen et al. 2022, 251, 255.
- 5 Paaskoski et al. 2022.
- 6 Esim. Mattila (toim.) 2022; Siivonen 2019, 93.
- 7 Siivonen 2019, 95–96; Paaskoski et al. 2022, 63.
- 8 Paaskoski et al. 2022.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet ja kirjallisuus

- Kuusi, Osmo & Virmajoki, Veli 2022. ”Tulevaisuuskenttätutkimuksen filosofiset perusteet.” *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – perusteita ja menetelmiä*, 22–39. Toim. Hanna-Kaisa Aalto & Katariina Heikkilä & Pasi Keski-Pukkila & Maija Mäki & Markus Pöllänen. Tulevaisuudentutkimuksen Verkostotakatemia julkaisu 1/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto: Turku.
- Mattila, Mirva (toim.) 2022. *Kulttuuriperintö voimavarana kestäväille tulevaisuudelle ja hyvälle elämälle. Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi 2022–2030*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2022:17. Opetus- ja kulttuuriministeriö: Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164109/OKM_2022_17.pdf?sequence=1&isAllowed=y (26.11.2022).
- Paaskoski, Leena & Hujala, Teppo 2021. ”Johdanto: Miksi tarvitsemme metsäalan tulevaisuustöiden jäsentämistä.” *Katsaus metsäalan tulevaisuustöihin*, 4–5. Toim. Teppo Hujala & Päivi Pelli & Jakob Donner-Amnell & Leena Paaskoski. Luston julkaisu 4. Suomen Metsämuseo Lusto: Savonlinna. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/26198> (26.11.2022).

- Paaskoski, Leena & Siivonen, Katriina & Vähäkari, Noora & Latvala-Harvilahti, Pauliina & Pelli, Päivi & Granlund, Maria & Hujala, Teppo 2022. *Dynaaminen museo ja tulevaisuusperintöverstas. Käsikirja museoiden ekososiaaliseen sivistystyöhön*. Luston julkaisuja 6. Suomen Metsämuseo Lusto: Savonlinna. <https://lusto.fi/wp-content/uploads/2022/03/lusto-dynaaminen-museo.pdf> (26.11.2022).
- Roiko-Jokela, Heikki 2012a. "Ihmisen ja metsän kohtaaminen." *Ihminen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa 2*, 373–384. Toim. Heikki Roiko-Jokela. Metsäkustannus: Helsinki.
- Roiko-Jokela, Heikki 2012b. "Ihmisen ja metsän kohtaaminen tarvehierarkian valossa." *Ihminen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa 2*, 385–388. Toim. Heikki Roiko-Jokela. Metsäkustannus: Helsinki.
- Siivonen, Katriina 2019. "Intangible cultural heritage will revolutionise the future." *Wohin geht die Reise? Eine Geburtstagsgabe für Johanna Rolshoven 2019*, 93–97. Eds. Sabine Eggmann & Susanna Kolbe & Justin Winkler. Akroama: Basel.
- Siivonen, Katriina & Latvala-Harvilahti, Pauliina & Vähäkari, Noora & Paaskoski, Leena & Pelli, Päivi 2022. "Tulevaisuusperintöverstas kestävän tulevaisuuden edistäjänä." *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – perusteita ja menetelmiä*, 250–259. Toim. Hanna-Kaisa Aalto & Katriina Heikkilä & Pasi Keski-Pukkila & Maija Mäki & Markus Pöllänen. Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisuja 1/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto: Turku.

Eeva-Lotta Apajalahti¹, Inkeri Aula, Terhi Ek, Tuulikki Halla, Maija Halonen, Eeva Houtbeckers, Eeva K. Kallio, Reetta Karhunkorva, Jaana Laine, Lotta Leiwo, Karoliina Lummaa, Anne Matilainen, Annukka Näyhä, Emmi Salmivuori, Tiina Seppä, Jenni Simkin & Tuomo Takala

¹ Tekstistä päävastuussa oleva kirjoittaja.

IHMISTIETEELLISET NÄKÖKULMAT JA RINNAKKAISET TULEVAISUUSPOLUT – KATSAUS METSÄSUHDETUTKIMUKSEN KENTTÄÄN

Ihmistieteelliset näkökulmat ovat lisääntyneet metsäsuhteiden tutkimuksessa viime vuosina. Tässä katsausartikkelissa esittelemme lyhyesti yhteiskuntatieteellisten, kulttuurintutkimuksellisten ja muiden ihmistieteellisten lähestymistapojen teoreettisia, käsitteellisiä ja empiirisiä sovelluksia. Ihmistieteelliset lähestymistavat tarjoavat metsiin ja tulevaisuuksiin liittyen näköaloja kestävyyssiirtymään ja tuovat esiin rinnakkaisten tulevaisuuspolkujen kirjon.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Johdanto

Metsäsuhdetutkimus on monitieteinen ja monialainen tutkimussuunta, joka pohjautuu Suomessa eri tieteenaloilla jo pidempään tehtyyn tutkimukseen metsän ja ihmisen välisestä suhteesta. Suomessa metsäsuhteet ovat historiallisesti ja kulttuurisesti keskeisiä moniulotteiselle hyvinvoinnille: sekä metsäluonnon säilymiselle, metsäekosysteemien toiminnalle, että ihmisten hyvälle elämälle nyt ja tulevaisuudessa. Metsiin kohdistuu monenlaisia, keskenään ristiriitaisiakin tavoitteita, toiveita ja odotuksia. Erilaiset metsänkäyttötavat, arvot ja tunteet, metsään liittyvät valtasuhteet ja jännitteet sekä globaalit ympäristökysymykset ovat läsnä yhteiskunnassa ja näkyvät esimerkiksi polarisoituvassa metsäkeskustelussa.

Metsäsuhdetutkimus on humanistista, ja yhteiskuntatieteellistä metsiin liittyvää tutkimusta. Keskiössä on ihmisen ja metsän välisen vuorovaikutuksen tutkimus, jossa yksilöiden ja yhteisöjen lisäksi tutkitaan metsän merkityksiä kulttuurissa, yhteiskunnassa ja historiassa. Metsien merkityksellisyys näkyy Suomessa runsaana metsiin kohdistuvana tutkimuksena. Esimerkiksi metsähistoriallista tutkimusta on tehty Suomessa runsaasti. Metsillä ja metsäteollisuudella on pitkä historiallinen merkitys Suomessa ja erilaisia historiallisia aineistoja on runsaasti. Metsäsektorin osalta tunnetuimpia ovat sekä organisaatiohistoriat¹ että metsäalan kokonaishistoriaa tarkastelevat tutkimukset². Metsillä on myös kulttuurisesti hyvin laaja merkitys suomalaisille, minkä historiaa on tarkasteltu tutkimuskirjallisuudessa³. Metsänkäyttöä tarkastelevissa teoksis-

sa puolestaan huomio kohdistuu usein arvojen ja toimien ristiriitoihin, joissa metsien suojelu ja metsänhoidon eri toimet asettuvat vastakkain.⁴

Tällä hetkellä metsätieteellinen metsäsuhdetutkimus näyttää olevan kuitenkin laajenemassa ihmistieteellisillä tutkimusaloilla, mikä näkyy muun muassa siinä, että tutkimuskentässä on syntynyt tarve verkostoitumiselle sekä keskustelulle siitä, mistä metsäsuhdetutkimuksessa oikein on kyse. Reetta Karhunkorva, Sirpa Kärkkäinen ja Leena Paaskoski ovat koonneet Suomen Metsämuuseumi Luonnon tutkimuskeskuksen selvityksessä metsäsuhteen tutkimustarpeita, -hankkeita ja -verkostoja. Kartoituksessa selvisi, että metsäsuhte-käsitettä on käytetty erittäin monin eri tavoin ja että olisi tarvetta määritellä käsite paremmin, jotta metsäsuhteen tutkimusta voisi edistää laajemmin ja hahmottaa tarkemmin. Monitieteisyys, kansainvälisyys ja innovatiivisuus nähtiin tärkeänä, sillä metsä liittyy yhteiskunnan kaikkiin osa-alueisiin, vaikuttaa globaalisti ja edellyttää toimijoilta uusia ratkaisuja ja toimintatapoja. Näiden lisäksi, metsäsuhteita koskevan luotettavan, monipuolisen, laadukkaan ja saavutettavan tieteelliseen tutkimukseen perustuvan tiedon merkitys ja saavutettavuus nähtiin tärkeänä erityisesti metsään liittyville sidosryhmille.⁵

Metsiin ja metsien käyttöön liittyy vahvasti aikaulottuvuus ja siten tulevaisuus. Tämänhetkisten metsiemme tilassa ja käytössä näkyvät selvästi vuosikymmeniä sitten kehitetyt käytännöt, strategiat ja näkemykset metsistä.⁶ Samalla tavalla tänä päivänä tekemämme päätökset ja niiden seuraukset näkyvät kauas, joten toiminta metsissä suuntautuu aina tulevaisuuteen. Esimerkiksi tämän päivän hakkuuaukeat ovat pitkälle tulevaisuuteen vasta nuoria metsiä. Nyt valituilla metsänkäyttö- ja hoitotavoilla on siis kauaskantoiset vaikutukset ja seuraukset. Metsäsuhdetutkimus tuo esiin ihmisen ja metsän välisen suhteen moninaisuuden, monipuolisuuden ja niihin vaikuttavat tekijät, nostaa esiin metsien erilaisia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä ja tuo siten esiin vaihtoehtoisia tulevaisuuksia.

Moninaiset metsäsuhteet Suomessa on tunnistettu kulttuurisesti kestäväksi tulevaisuusperinnöksi. Metsäsuhte on hyväksytty Unescon kansalliseen aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon. Metsäsuhte tulevaisuusperintönä nähdään kestävyyssiirtymää mahdollistavana elävänä perintönä, joka uudistuu sen mukaan, mitä tiedämme metsistä, millaiset taidot meillä on, millainen maailmankuvamme on ja miten toimimme näiden suhteen.⁷ Metsäsuhdetta tulevaisuusperintönä voidaan työstää erityisissä tulevaisuusperintöverstaissa käyttämällä tulevaisuudentutkimuksen menetelmiä, joiden keskiössä on muutoksen tietoinen tekeminen.⁸ Jotta pystyisimme varautumaan mahdollisiin, todennäköisiin ja tavoiteltaviin tulevaisuuksiin⁹ sekä rakentamaan haluttua tulevaisuutta, täytyy osata kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia.¹⁰ Metsäsuhdetutkimuksen piirissä käydyt keskustelut eri alojen tutkijoiden kanssa ovat jo sinällään keino hahmottaa tulevaisuutta – niin tieteellisen tutkimuksen kuin metsien ja metsäsuhteidenkin tulevaisuutta. Tarve tarkastella ja nostaa esiin metsäsuhteiden moninaisuutta ennakoii muutosta, jossa aiempi taloutta painottanut metsäkulttuuri saa yhä vahvemmin rinnalleen muita metsäkulttuureja. Yksi tämän katsausartikkelin pohdinnan kohteista on, miten eri ihmistieteelliset lähestymistavat metsäsuhdetutkimuksessa tunnistavat tulevaisuuden haasteita ja muutoksia sekä tuottavat tietoa vaihtoehtoisista tulevaisuuksista.

Tämän katsausartikkelin kirjoittajat ovat osa laajempaa metsäsuhdetutkimuksen ympärille muodostunutta avointa verkostoa, jonka toiminta käynnistyi syksyllä 2020 tutkijoiden tapaamisessa. Verkoston lisäksi ja sen tueksi perustettiin maaliskuussa 2021 Suomen Metsätieteellisen Seuran yhteyteen uusi tieteenalakerho Metsäsuhteclubi, jonka tavoitteena on muun muassa edistää ihmistieteellistä metsiin liittyvää tutkimusta ja sen vuorovaikutusta muun metsätieteellisen tutkimuksen ja käytännön metsätalouden toimijoiden kanssa kattaen metsätalouden, metsien virkistyskäytön, suojelun ja elinkeinon näkökulmia.

Metsäsuhdetutkimuksen tutkimusala on laajenemassa ja vaikka tutkimusta on tehty jo pitkään, on kenttä edelleen muotoutumassa ja osittain hajanainen. Tämän katsausartikkelin avulla koetamme tuoda yhteen erilaisia lähestymistapoja ja hahmottaa metsäsuhdetutkimuksen kenttää. Kentän laajuuden hahmotamisessa ja määrittelyssä on hyvät ja huonot puolensa. Toisaalta on tärkeää löytää ja kartoittaa tutkimuksen kenttää, jotta ymmärrämme paremmin, mistä kaikesta metsäsuhteiden tutkimuksessa on kyse. Toisaalta on myös tärkeää pitää tutkimusala laajana ja vain löyhästi määriteltynä, tutkijoista itsestään lähtöisin olevana, sillä määriteltäessä rajoja tullaan aina jättäneeksi jotain pois.

Tässä katsausartikkelissa keskitytään Suomessa nousevaan metsäsuhdetutkimuksen kenttään. Verkoston tutkijat ovat myös kartoittaneet, millaista tutkimusta tehdään kansainvälisillä tutkimusaloilla erityisesti liittyen metsäsuhte-käsitteeseen.¹¹ Kansainvälisesti metsäsuhteen käsitettä käytetään vähän tutkimuksen keskityessä laajempiin käsitteisiin, kuten ympäristösuhte ja luontosuhde, joiden kautta ihmisen ja metsän välistä suhdetta on tutkittu.¹² Empiiriselle tutkimukselle, joka tarkastelisi tarkemmin metsäsuhdetta, on kuitenkin tarvetta.¹³ Muutama kansainvälinen tutkimus on olemassa metsäsuhte-käsitteeseen liittyen, kuten Eva Ritterin ja Dainis Daukstan tutkimus, jossa tarkastellaan metsän kulttuurisia merkityksiä ihmiskunnalle historiallisesta näkökulmasta,¹⁴ sekä heidän toimittamansa kirja, joka luo katsauksen metsän kulttuuriin, yhteiskunnallisiin ja historiallisiin merkityksiin¹⁵. Tämän lisäksi Kathleen D. Morrison on tuonut esiin metsämaiden menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta metsäsuhteen käsitteen avulla.¹⁶ Näiden pohjalta voidaan kuitenkin sanoa, että käsitetyötä metsäsuhteeseen liittyen ja tutkimussuunnan tarkempaa määrittelyä tehdään tällä hetkellä aktiivisesti juuri Suomessa.

Katsausartikkelin kaksi tutkimuskysymystä ovat: 1) millaisia erilaisia lähestymistapoja ja ihmistieteisessä metsäsuhdetutkimuksessa

käytetään Suomessa kehkeytymässä olevalla metsäsuhdetutkimuksen kentällä ja 2) miten kehkeytymässä oleva metsäsuhdetutkimus voi tuottaa tietoa tulevaisuuden haasteista ja muutostarpeista, edesauttaa tuleviin muutoksiin sopeutumista sekä tunnistaa vaihtoehtoisia tulevaisuuksia? Vastataksemme näihin toteutimme kyselyn ja kirjoittajakutsun, joka lähetettiin 72 metsäsuhdetutkimuksen verkoston ja Metsäsuhteclubin jäsenelle. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa, millaisia erilaisia lähestymistapoja verkoston jäsenet ovat käyttäneet metsäsuhteiden tutkimiseen sekä miten verkoston ja Metsäsuhteclubin toimintaa voisi kehittää. Kyselyyn vastasi 24 verkoston jäsentä. Kyselyn lisäksi verkoston ja Metsäsuhteclubin jäsenille lähetettiin avoin kirjoittajakutsu tätä katsausartikkelia varten.

Seuraavassa luvussa esittelemme kyselyn, joka lähetettiin metsäsuhdetutkimuksen verkostolle ja Metsäsuhteclubille lokakuussa 2021, sekä kirjoittajakutsun, joiden avulla avoimme lyhyesti metsäsuhdetutkijoiden taustaa ja heidän tämänhetkisiä tutkimusaiheitaan. Tämän jälkeen tuomme esiin, miten verkoston jäsenet mieltävät metsäsuhdetutkimuksen ja millaisia erilaisia lähestymistapoja metsäsuhdetutkimuksen kentällä voi olla. Lähestymistavat, joita tässä tuodaan esiin, perustuvat verkoston ja Metsäsuhteclubin jäsenille lähetetyn kyselyn tuloksiin ja kirjoittajakutsuun, joten on hyvä huomata, ettei katsaus siten kata kaikkia mahdollisia lähestymistapoja, joita metsäsuhdetutkimuksessa voi olla, mutta muodostaa kuitenkin hyvin monipuolisen kuvan verkoston piirissä tällä hetkellä tehtävästä tutkimuksesta. Tämän jälkeen pohdimme, millaisia tulevaisuuden haasteita ja muutoksia eri alojen tutkijat tunnistavat metsiin, metsien käyttöön ja metsäsuhteisiin liittyen ja miten metsäsuhdetutkimuksen avulla voidaan tuottaa tietoa vaihtoehtoisista tulevaisuuksista. Lopuksi kokoamme yhteen eri lähestymistavat ja pohdimme monitieteisen tutkimuksen mahdollisuuksia ja haasteita.

Metsäsuhdetutkimus on lähtökohtaisesti monitieteistä ja monialaista

Katsausartikkelin aineistona kysely ja kirjoittajakutsu

Metsäsuhdetutkimuksen verkostolle toteutettiin lokakuussa 2021 kysely, joka lähetettiin verkoston sähköpostilistalle, jolla on 51 tutkijaa, sekä verkoston Facebook-ryhmälle, jossa on 76 jäsentä. Osittain sähköpostilistalla ja Facebook-ryhmässä on samoja henkilöitä. Kyselyyn vastasi 24 tutkijaa, joten vastaajien määrä oli hyvä. On kuitenkin otettava huomioon, että vastaamatta jättäneet tutkijat voivat edustaa tutkimusaloja, jotka eivät tule esitellyksi tässä katsauksessa.

Kartoituksen tavoitteena oli selvittää, millaista metsäsuhdetutkimusta on, miten sitä tehdään ja mitä metsäsuhdetutkimukseksi mielletään. Kartoituksen avulla haluttiin selvittää myös metsäsuhdetutkimusta tekevien taustoja, tieteenaloja ja tutkimuksen kohteita, sekä millaista tulevaisuutta omalla tutkimuksella pyritään rakentamaan. Kysely on tämän artikkelin liitteenä (liite 1, s. 48). Kyselyvastaukset tallennetaan anonymisoidussa muodossa pysyvästi Suomen Metsämuuseo Luston kokoelmiin, josta ne ovat museon, tutkijoiden ja muiden luvan saaneiden käytettävissä. Kyselyn tulokset on analysoitu sisältöanalyysin keinoin, luokittelemalla ja kategorisoimalla avovastauksia ja kvantifoimalla suljettuja monivalintakysymyksiä.

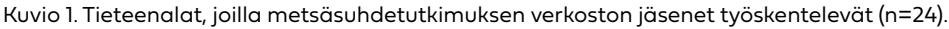
Kyselyn lisäksi metsäsuhdetutkimuksen verkostolle ja Metsäsuohdeklubin jäsenille lähetettiin helmikuussa 2022 kirjoittajakutsu tätä katsausartikkelia varten. Kyselyn pohjalta olimme kartoittaneet keskeisiä teoreettisia, empiirisiä ja käsitteellisiä lähestymistapoja, jotka poimimme jo kirjoittajakutsuun. Näiden lähestymistapojen lisäksi tutkijoiden oli mahdollista ehdottaa lisää lähestymistapoja, joita omassa tutkimuksessaan käyttivät. Kirjoittajakutsu oli avoin, jolloin kuka tahansa verkoston tai Metsäsuohdeklubin jäsen pystyi halutessaan osallistumaan. Kutsussa pyysimme tutkijoita kirjoittamaan noin 200–400 sanaa sisältäen muutaman lauseen yleisesittelyn valitusta lähestymistavasta ja kertomaan, miten

on kyseistä lähestymistapaa käyttänyt omassa tutkimuksessaan sekä pohtimaan, mitä lähestymistavan tai oman tutkimuksen perusteella voidaan sanoa tulevaisuudesta, esimerkiksi sen ymmärtämisestä, tulevista päätöksistä, ylisukupolvisuudesta, kestävyyssiirtymistä (eli järjestelmätason muutoksesta kohti kestävämpää järjestelmää; myös kestävyysmurros, kestävyysmuutos), muutoksista metsäsuhteissa tai muutoksen tarpeesta. Kirjoittajakutsu oli avoinna noin kolme viikkoa ja kutsuun vastasi 17 tutkijaa eri tieteenaloilta.

Kyselyyn vastanneiden taustoja

Tässä luvussa tuodaan esiin kyselyyn vastanneiden tutkijoiden taustoja ja eri tieteenaloja, joilla tutkijat ovat joko työskennelleet tai jolla työskentelevät tällä hetkellä. Kysyttäessä millä tieteen- tai taiteenaloilla työskentelet, useat vastanneista ilmoittivat työskentelevänsä monella tieteenalalla. Vastaajat sanoittivat itse oman tieteenalansa, joten oheisessa kuviossa (kuvio 1, s. 17) voi olla tieteenaloja, jotka ovat osittain päällekkäisiä (n=24).

Suurin osa vastanneista (91 %) kertoi työskennelleensä tai opiskelleensa usealla eri tieteenalalla. Tieteenalat, joilla tällä hetkellä työskentelee kaksi tai useampi kuin kaksi vastannutta, ovat humanistiset tieteet, maaseutututkimus, kulttuurintutkimus, kasvatustieteet, metsätieteet, yhteiskuntatieteet ja liiketaloustieteet. Tosin, kuten todettu aiemmin, osa yllä mainituista aloista on päällekkäisiä ja hajonnasta johtuen voidaan vain todeta, että verkoston tutkijat työskentelevät hyvin monilla eri aloilla. Tutkijoilta kysyttiin myös, millaista yhteistyötä tehdään muilla tieteenaloilla työskentelevien kanssa. Vastanneista kolme neljäsosaa (75 %) kertoi tekevänsä tieteenrajat ylittävää yhteistyötä erityisesti kolmella eri tavalla: yhteisten hankkeiden ja projektien kautta, kirjoittamalla yhdessä sekä muunlaisella yhteistyöllä, kuten järjestämällä seminaareja tai osallistumalla niihin ja tutkijapaamisiin, koulutuksen kautta sekä muunlaisella ajatustenvaihdolla.¹⁷

Monet tutkimusaiheet ponnistavat kulttuuritutkimuksen perinteistä tutkien esimerkiksi kaunokirjallisuuden ja nykyaikaisen metsäestäytystä, käsityksiä metsien kulttuurisesta toi-

Metsäsuhteiden tutkimuksessa käytetään moninaisia aineistoja: muun muassa verkkokysely- ja haastatteluaineistoja, erilaisia historiallisia ja luonnonvarahallinnallisia dokumentteja, metsäaiheista taidetta ja populaarikulttuuria, runoutta ja havaintomuistiinpanoja. Tutkimusmenetelmien kirjo on yhtä laaja, laadullisista

määrällisiin ja näiden erilaisiin yhdistelmiin. Myös teoreettisemmat lähtökohdat vaihtelevat: ihmisyksilöiden ja erilaisten yhteisöjen jakamien merkitysten ja käytäntöjen rinnalla yritetään lähestyä metsän ja metsälajien vaikuttavuutta ihmisen toimintaan ja kulttuuriin käsitteisiin.²⁰

Metsäsuhdetutkimuksen monialaisuus

Tutkimuksen monialaisuutta kartoitettiin kysymällä, tekevätkö tutkijat yhteistyötä muiden kuin akateemisten toimijoiden kanssa. Vastanneista 23 tutkijaa eli melkein kaikki vastanneet tekevät monialaista yhteistyötä eri alojen toimijoiden kanssa. Eniten (n=8) tehdään tutkimusyhteistyötä haastattelemalla ja tuottamalla aineistoa yhdessä metsäalan elinkeinonharjoittajien, kuten metsänomistajien, omistajayhdistysten ja metsäalan yritysten kanssa. Lisäksi monien tutkimushankkeiden ohjausryhmissä on monipuolisesti mukana metsäalan toimijoita, mikä lisää tutkijoiden vuorovaikutusta eri toimijoiden kanssa.²¹

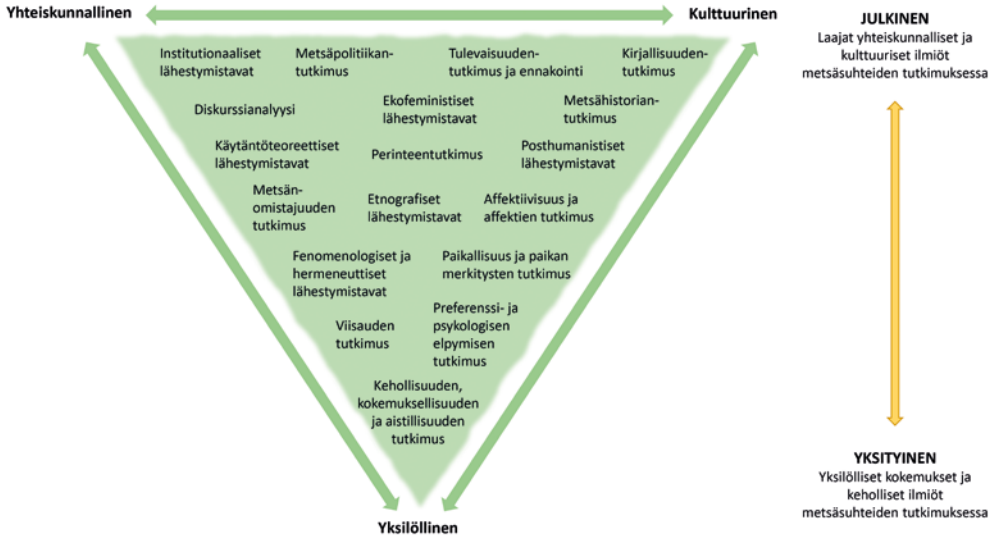
Aineistoja metsäsuhdetutkimukseen tuotetaan myös yhdessä kanssakansalaisten ja taiteilijoiden kanssa. On muun muassa kirjoitettu yhdessä lausuntoja ja kannanottoja sekä järjestetty ja osallistuttu kansalaisseminaareihin. Toiseksi eniten (n=6) toimitaan koulujen ja opiskelijoiden kanssa erilaisen koulutuksen ja opetuksen kautta sekä ympäristökasvatustyötä tehden. Myös erilaista asiantuntijatyötä tehdään osallistumalla metsäalan seminaareihin puhujina tai panelisteina, järjestämällä yhdessä eri toimijoiden kanssa tapahtumia tai keskustelemalla asiantuntijaroolissa kunnallisten päättäjien tai esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriön suuntaan.²²

Erilaisia teoreettisia, käsitteellisiä ja empiirisiä lähestymistapoja metsäsuhdetutkimukseen

Tässä osiossa esitellään lyhyesti erilaisia lähestymistapoja metsäsuhdetutkimukseen. Tarkoituksena on nostaa esiin, miten monimuotoista ja -tieteistä tutkimusta metsäsuhdetutkimus voi olla, sekä tarjota lukijoille lyhyitä eri lähestymistapojen esittelyitä, ideoita ja ajatuksia omaan tutkimukseen. Mukaan on valikoitunut lähestymistapoja, joita useampi vastaaja nosti esille kyselyssä. Tässä osiossa kyselyn tuloksia on käytetty lähinnä eri lähestymistapojen kartoitukseen ja alla esiin tuodut lähestymistapojen kuvaukset perustuvat ainoastaan kirjoittajakutsuun osallistuneiden esiin nostamiin lähestymistapoihin. Siten alla esiteltäviä lähestymistapoja ei voida pitää koko metsäsuhdetutkimuksen kattavana kokoelmana.

Jäljempänä esitettyjä lähestymistapoja voidaan jaotella eri tavoin. Lähestymistavat on nyt jaoteltu yhteiskunnallisiin, kulttuuriin ja muihin ihmistieteellisiin lähestymistapoihin. Tämä jaottelu auttaa hieman jäsentämään erilaisia teoreettisia, käsitteellisiä ja empiirisiä lähestymistapoja, joita metsäsuhdetutkimuksessa voidaan tunnistaa. Tämän jaottelun lisäksi pyrimme havainnollistamaan eri lähestymistapoja sijoittamalla ne oikeeseen kuvaan (kuvio 2, s. 19) sen mukaan, pyritäänkö metsäsuhteita tutkimaan yhteiskunnallisten ja kulttuuristen prosessien kautta, vai yksilöllisten kokemusten ja kehollisten prosessien kautta.

Kuviota ei tulisi lukea siten, että kulttuuriset ja yhteiskunnalliset prosessit olisivat vastakkain yksilön kokemusten ja kehollisten prosessien kanssa, vaan yhtä lailla kokemukset ja kehollisuus rakentavat yhteiskunnallisia ja kulttuurisia prosesseja, jotka puolestaan näkyvät jälleen yksilön kokemuksessa ja kehollisuudessa. Kolmio kuvastaa ensisijaisesti sitä, miten laajaa ilmiötä eri lähestymistavoilla koetetaan ensisijaisesti ymmärtää. Kuvion tarkoituksena on myös auttaa tämän katsausartikkelin lukijaa paikantamaan eri lähestymistavat suhteessa toisiinsa.

Kuvio 2. Erilaisia yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja ihmistieteellisiä lähestymistapoja metsäsuhdetutkimukseen jaoteltuna sen mukaan, pyritäänkö metsäsuhdetta tutkittaessa selvittämään laajempia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ilmiöitä, vai koettuja kokemuksia ja kehollisia prosesseja.

Yhteiskuntatieteellisiä lähestymistapoja metsäsuhdetutkimukseen

Metsäpolitiikantutkimuksen näkökulmia

Metsäpolitiikan tutkimuksen avulla voidaan kartoittaa, miten ja millaisia yhteiskunnassa olemassa olevia metsiin liittyviä erilaisia sosiaalisia, ekologisia ja taloudellisia merkityksiä ja kytköksiä huomioidaan ja arvotetaan yhteiskunnan rakenteissa ja ohjausmekanismeissa. Lisäksi tarkastellaan, miten yhteiskunnan eri tasoilla tapahtuvat muutokset näissä merkityksissä ja kytköksissä heijastuvat metsiin liittyvään ohjailuun ja yhteiskunnan eri tasoilla tapahtuvaan metsiin liittyvään päätöksentekoon. Tämä kuvastaa toteutettavan metsäpolitiikan taustalla vaikuttavaa valtdynamiikkaa: millaiset ja ennen kaikkea kenen arvot ja intressit metsiin liittyvää päätöksentekoa ohjaavat – millaisia metsäsuhteita halutaan edistää ja vahvistaa, ja kenen intressejä palvelemaan?

Suomessa ja Skandinaviassa metsäpolitiikka on perinteisesti perustunut varsin kapeaan ja suljettuun metsäteollisuuden ja valtion instituutioiden muodostamaan vahvaan yhteistyökoalitioon, mikä on voimakkaasti vaikuttanut toteutettavan metsäpolitiikan päämääriin ja intresseihin.²³ Metsätalouden ja -teollisuuden rakennemuutokset, ilmastonmuutos ja kansainvälinen ympäristöpolitiikka samoin kuin metsänomistajien ja -käyttäjien entistä suurempi heterogeenisuus sekä moninaisemmat arvot ja intressit metsiä ja metsien käyttöä kohtaan muokkaavat ja ovat jo muokanneet metsäpolitiikan perinteisten toimijoiden välisiä rooleja. Sen ohella ne lisäävät paineita paitsi uusien toimintatapojen myös uusien toimijoiden ja heidän intressiensä huomioimista kohtaan metsiin ja metsien käyttöön liittyvässä ohjailussa ja päätöksenteossa.²⁴ Näiden muutosten huomioiminen ja niihin sopeutuminen on tärkeää metsäsektorin adaptaation ja jatkuvuuden sekä metsäpolitiikan hyväksyttävyyden kannalta.

Institutionaalisia lähestymistapoja

Instituutiot ohjaavat ja määrittävät sekä ihmisten välistä vuorovaikutusta että ihmisten suhtautumista ympäristöön, luontoon ja luonnonvarojen käyttöön. Epävirallisia (kirjoittamattomia, epämuodollisia) instituutioita ovat esimerkiksi tavat, tottumukset ja normit. Virallisilla (kirjoitetuilla, muodollisilla) instituutioilla tarkoitetaan säädöksiä, sääntöjä ja sopimuksia, jotka tyypillisesti ovat institutionaalisten toimijoiden, kuten erilaisten organisaatioiden asettamia.²⁵ Instituutioiden sisältö, pysyvyys tai muutos sekä yhteiskunnallinen vaikuttavuus riippuvat organisaatioiden ja muiden toimijoiden kyvyistä ja valta-asemista yhteiskunnan rakenteissa.²⁶

Institutionaalisen näkökulman avulla voidaan tarkastella, millaiset normit, asenteet ja tavat vaikuttavat ja ilmenevät metsäsuhteissa. Voidaan myös kysyä, millaisin virallisin säännöin ja sopimuksin metsien käyttöä ja hoitoa ohjataan. Metsäpolitiikka ja valtionhallinto tuottavat virallisia instituutioita, jotka sallimalla tai kieltämällä luovat rajoja metsiin liittyvälle toiminnalle. Sekä epäviralliset että viralliset instituutiot vaikuttavat metsäsuhteisiin yhteiskunnan eri tasoilla aina yksittäisen kansalaisen metsäsuhteesta eduskunnan metsälainsäädännön ilmentämään metsäsuhteeseen.

Metsäpoliittisten ohjauskeinojen sisältö ja tavoitteet sekä niihin vaikuttavien organisaatioiden joukko ovat muuttuneet merkittävästi erityisesti 1980-luvulta alkaen. Muutoksessa metsäalan organisaatioiden rinnalle metsäpoliittiseen päätöksentekoon on tullut esimerkiksi ympäristöalan ja luonnonsuojelun edustajia. Tämä muutos on murentanut metsäteollisuuden ja valtion organisaatioiden muodostamaa yhteiskoalitiota, joka on perinteisesti vahvan yhteiskunnallisen asemansa avulla pystynyt ohjaamaan kansallista metsäpolitiikkaa ja metsien käyttöä. Myös Euroopan unionin vahvistuva eurooppalainen metsäpolitiikka ja metsäkäytön ohjausvälineet muuttavat kansallisia metsäinstituutioita ja institutionaalisten organisaatioiden toimijuutta.²⁷

Ennakointi ja tulevaisuudentutkimus

Erilaisilla ennakointi- ja tulevaisuudentutkimuksen lähestymistavoilla on pitkä historia metsäalan tutkimuksessa.²⁸ Tulevaisuudentutkimuksen ja ennakkoinnin keskeinen tavoite on lisätä ymmärrystä erilaisista tulevaisuuden vaihtoehtoista esittäen mahdollisia, todennäköisiä ja toivottavia tulevaisuuksia ja siten mahdollistaa valmistautuminen tulevaisuuteen.²⁹ Ennakkoinnilla viitataan usein käytännönläheisempiin lähestymisiin, joskin käsitteitä käytetään usein erotuksetta.³⁰ Huomionarvoista kuitenkin on, kuten Alan Clardy osuvasti kiteyttää, että tulevaisuudentutkimus ja sen lupaukset ovat riippuvaisia paradoksista: tulevaisuutta ei ole olemassa ja myöskään sen määrittelemine ei ole mahdollista, koska sitä ei ole vielä tapahtunut. Clardy toteaa kuitenkin, että on mahdollista tämänhetkisen ymmärryksemme pohjalta luoda ”merkityksellisiä väittämiä” tulevaisuudesta.³¹

Yritysten kilpailukyyn pohjana olevat liiketoimintastrategiat ja niiden kehitys ovat kiinteästi sidoksissa strategiseen ennakointiin, koska strategioiden muodostus edellyttää toimintaympäristön muutosajureiden tunnistamista.³² Yritysten ennakkoinnin päätavoite on auttaa yritysjohtajia ymmärtämään tulevaisuutta ja siihen liittyviä epävarmuuksia,³³ sillä usein yritysten suurimpia haasteita on juuri luoda tulevaisuus-orientoituneita strategioita³⁴. Ennakointimenetelmiä käytetään myös laajasti vaikuttavan metsäpolitiikan analyyseissä sekä koko metsäalan muutosta tutkittaessa. Ennakointimenetelmien käyttöä yritysten strategisena työkaluna ei kuitenkaan ole vielä huomioitu kovin laajasti, mutta yhä nopeammin muuttuvan toimintaympäristön moninaiset haasteet ovat lisänneet kiinnostusta aihepiiriä kohtaan.³⁵ Myöskään metsäalan toimijoiden ennakointimenetelmien käytöstä ja strategisen ennakkoinnin potentiaalista ei ole juurikaan tietoa saatavilla.³⁶

Kestävyyssiirtymä ja muutoksen johtaminen edellyttävät yhteiskunnan toimijoiden laajaa osallistumista ja osallistamista. Osallistava ennakointi tarkoittaa prosessia, jossa yhteiskunnan eri sidosryhmät osallistuvat ennakointiproses-

siin.³⁷ Sidosryhmien mukaan ottaminen ennakointiprosessiin tarjoaa monia etuja sekä toki myös haasteita monille yrityksille.³⁸ Tarkastelut ovat eritoten osoittaneet tarpeen avoimelle ja rakentavalle yhteiskunnalliselle keskustelulle ja vuorovaikutukselle suomalaisista metsistä, niiden kestävästä hyödyntämisestä ja tulevaisuuden näkemistä.³⁹

Tulevaisuudentutkimusta ja ennakkointia on metsäsuhteiden tutkimuksessa käytetty muun muassa tutkittaessa keskeisiä metsäalan toimijoita ja metsäalalla meneillään olevaa murrosta kohti uusia kestäviä liiketoimintamalleja.⁴⁰ Metsäsektori on ollut koko 2000-luvun ajan suuressa myllerryksessä, jolloin jatkuvasti muuttuvan toimintaympäristön ymmärtämiseksi ja ennakoimiseksi on kehitetty enenevässä määrin erilaisia ennakkointimenetelmiä metsäsektorin strategian, tavoitteiden ja erilaisten toimenpiteohjelmien laatimisessa⁴¹ ja jotka ovat alun perin kehittyneet usean vuosikymmenen aikana käytetyistä erilaisista skenaariomenetelmistä.⁴² Erilaiset poikkitieteelliset lähestymistavat, kuten organisaatiotutkimuksen ja tulevaisuudentutkimuksen yhdistelmät ja kestävyys siirtymien viitekehykset ovat lisääntymässä.

Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysin avulla tutkitaan, kuinka luomme ja ylläpidämme vaihtoehtoisia todellisuuksia yhdessä samanmielisten kanssa. Diskurssi – merkityssisällön ja esittämisen tapojen muodostama koherentti kokonaisuus – toimii tämän kulttuurisen uusintamisen välineenä ja ilmentäjänä. Metsäsuhteita tutkittaessa ollaan kiinnostuneita erilaisista metsäsuhteista, joita diskurssien avulla ylläpidetään. Metsäsuhde ei ole tällöin ensi sijassa yksilön ominaisuus, vaan sosiaalisen vuorovaikutuksen tuotos.

Diskurssianalyysiä voidaan tehdä monista keskenään varsin erilaisista teoreettisista lähtökohdista.⁴³ Teorian valintaan, omaksumiseen ja lopulta auki kirjoittamiseen on siksi syytä kiinnittää tutkimuksessa erityistä huomiota. Diskurssianalyysi voi lisäksi olla joko kriittistä tai kuvailevaa. Kuvailevassa diskurssianalyysissä

tunnistetaan ja kuvaillaan diskursseja. Kriittiseen diskurssianalyysiin valitaan lisäksi kestävyiden tai tasa-arvon kaltainen normatiivinen kehys, jota vasten tuloksia tulkitaan.⁴⁴

Metsäaiheisen diskurssitutkimuksen suosio lähti selkeään nousuun vuosituhatluvun vaihteen tienoilla⁴⁵ ja suosio vaikuttaa jatkuvan vahvana. Suomessa on nyt tutkittu ainakin metsänomistajien ja median diskursseja metsästä, metsänomistajien diskursseja monimuotoisuudesta sekä politiikkadokumenttien ja aluekehittäjien diskursseja metsiin kytkeytyvistä politiikoista.⁴⁶ Näissä tutkimuksissa nojattiin Norman Faircloughin kriittisen diskurssianalyysin⁴⁷ teoriaan. Kokonaisuutena suomalaisten metsäsuhteiden diskurssianalyysi ottaa kuitenkin vielä ensiaskeleitaan.

Diskurssianalyysin ydintehtävänä on tunnistaa ja tehdä näkyviksi niitä vaihtoehtoisia ja usein keskenään ristiriitaisia ajattelemisen ja esittämisen tapoja, joita uusinnamme rutiininomaisesti arjisessa vuorovaikutuksessamme. Jos analyysiin valitaan kriittinen kestävyysnäkökulma, kyse on samalla kestävien ja kestäättömien ajatusmallien – tai metsäsuhteiden – tunnistamisesta ja näkyviksi tekemisestä. Kriittinen diskurssianalyysi vaikuttaakin erityisen tehokkaalta menetelmältä kestävyys siirtymien esteiden tunnistamiseen. Positiivisten tulevaisuuskuvien, niin kutsuttujen transitiopolkujen löytäminen saattaa olla diskurssianalyysin tekijälle suurempi haaste.

Metsänomistajuuden tutkimus

Metsät tarjoavat yhteiskunnalle runsaasti erilaisia talous-, virkistys- ja ilmastohyötyjä sekä suojeluarvoja. Suomen metsistä 60 prosenttia on kuitenkin yksityisten perhemetsänomistajien omistuksessa. Metsävaroista yhteiskunnalle koituvat hyödyt tuotetaan pitkälti yksityisten metsänomistajien mailla. Ei olekaan yllättävää, että on olemassa runsaasti erilaisia säädöksiä ja lakeja, jotka luovat raamit metsien lailliselle omistajuudelle ja myös rajaavat sitä vaikuttaen metsien käyttöön ja käyttömahdollisuuksiin. Samanaikaisesti metsävarat nähdään osittain

yhteisenä resurssina, kansallisena hyvinvoinnin lähteenämme. Omistajuuden tutkimus muodostaakin kiinnostavan lähestymistavan metsäsuhdetutkimukseen. Tässä luvussa tarkastellaan metsänomistajuutta kulttuurisena ja psykologisena ilmiönä.

Metsänomistamisen voi nähdä kulttuurisena, perinteitä sisältävänä ja uutta luovana tulevaisuuteen suuntautuvana prosessina.⁴⁸ Metsänomistajuuden tarkastelu kulttuurisena ilmiönä avaa metsänomistajuutta ja metsänomistajien metsäsuhdetta pitkässä aikajatkumossa meneestä tulevaan. Metsäsuhte-näkökulma metsänomistajuuteen voi puolestaan tavoittaa metsänomistajan monimutkaisen ja moniulotteisen henkilökohtaisen ja yksilöllisen, mutta samaan aikaan yhteisöllisen metsäsuhteen.⁴⁹

Näin metsänomistajuutta ja siihen sisältyviä merkityksiä voi hahmottaa metsänomistajan ja metsän välisenä vastavuoroisena, metsänomistajan elämänhistoriaan sidoksissa olevana, samaan aikaan sekä yksilöllisenä että yhteisöllisenä, monitahoisena sosiaalisena suhteena. Metsänomistajan identiteetti voi rakentua sekä yksilöllisesti että yhteydessä muihin metsänomistajiin, sekä yhteydessä esimerkiksi metsäammattilaisiin ja paikallisen metsäluonnon erityispiirteisiin ja sen historiaan. Metsänomistajien metsäsuhteiden tärkeitä rakennusaineksia ovat omakohtaiset, usein jo lapsuudesta lähtien saadut kokemukset metsästä. Metsän merkitykset metsänomistajille muuttuvat elämän aikana. Metsänomistajan kokonaisvaltainen suhtautumistapa metsiinsä on paljon enemmän kuin vain metsän yksipuolinen taloudellinen hahmottaminen.⁵⁰ Metsä ja metsänomistajuus voivatkin tarkoittaa monia eri asioita riippuen määrittelijästä ja määrittelytilanteesta.⁵¹

Yhä enenevässä määrin myös muut kuin met-sien lailliset omistajat vaikuttavat, ja kokevat että heillä on oikeus vaikuttaa, metsäresurssien käyttöön sekä asettavat sille erilaisia, joskus jopa ristiriitaisia vaatimuksia. Laillisuuteen perustuvan omistajuuden lisäksi omistamiseen liittyy psykologinen puoli, eli tunne siitä, että omistamisen kohde ”kuuluu minulle” tai ”on minun”. Psykologisen omistajuuden teoria on lähtöisin

organisaatiotutkimuksesta,⁵² mutta sitä on sovellettu myös muille tutkimusaloille, mukaan lukien luonnonvaratutkimus⁵³. Teorian mukaan on olemassa neljä osittain sisäsyntyistä motiivia eli syytä siihen, miksi henkilö tuntee tarvetta kokea psykologista omistajuutta: vaikuttavuuden tarve (*effectance/efficacy*), minäkuvan ja identiteetin rakentaminen (*self-identity*), oman paikan tarve (*”having a place”*) sekä tarve virikkeille (*stimulation*).

Aikaisemmassa tutkimuksessa psykologisen omistajuuden teoriaa on käytetty käsitteellistämään metsänomistajien, muiden yksityismetsien käyttäjien ja luontomatkailuyrittäjien metsä- ja luontoresurssia kohtaan tuntemaa omistajuutta.⁵⁴ Tavoitteena on ollut ymmärtää eri osapuolten käyttäytymistä, onnistuneita yhteistyösuhteita sekä konfliktitilanteita. Tulokset vahvistavat, että omistajuuden tunteen kokeminen ei liity automaattisesti lailliseen omistajuuteen tai formaaleihin yhteistyösopimuksiin. Esimerkiksi kaksi jokamiehenoikeudella metsiä käyttävää henkilöä voi ajautua sanaharkkaan siitä, kummalla on ensisijainen oikeus marjastaa kyseisellä alueella, ilman että kumpikaan heistä laillisesti omistaa aluetta. Myös osa luontoalan yrittäjistä kokee käyttämänsä metsäalueet osittain omakseen ja näkee omaavansa moraalisen oikeuden niiden käyttöön, tiedostaen silti, ettei heillä ole varsinaista laillista oikeutta alueisiin. Vastaavasti taas kaikki metsän lailliset omistajat eivät välttämättä tunne juurikaan psykologista omistajuutta metsiään kohtaan.

Psykologisen omistajuuden ymmärtäminen voi tuoda uusia näkökulmia tarkasteltaessa met-sien monikäyttöä ja eri sidosryhmien näkemyksiä siihen, erityisesti pohdittaessa uusia potentiaalisia metsänkäyttömuotoja. Ymmärtämällä psykologisen omistajuuden roolia erilaisissa yhteistyösuhteissa ja sidosryhmytyksessä voi olla mahdollista vähentää konfliktien syntymistä sekä ymmärtää paremmin niiden perimmäisiä syitä. Lisäksi vaikuttamalla reitteihin, jotka johtavat omistajuuden tunteen kokemiseen, voidaan myös mahdollisesti vaikuttaa toimijoiden psykologiseen omistajuuteen ja sitä kautta heidän käyttäytymiseensä.

Kulttuurintutkimuksen lähestymis- tapoja metsäsuhdetutkimukseen

Perinteentutkimus

Metsä on ollut aiemmille sukupolville lähiympäristö: samanaikaisesti elannon antaja, vaarallinen korpi ja pyhä metsä.⁵⁵ Metsäsuhte on nostettu erityiseksi kansallisromanttisessa suomalaisuuden rakentamisen projektissa 1800-luvulta alkaen. Yleiseurooppalaista ajattelua seuraten myös Suomen suuriruhtinaskunnassa nostettiin luontosuhdetta osaksi kansallista erityisyyttä ja sitä toistettiin esimerkiksi Zachris Topeliuksen *Maamme*-kirjan avulla.⁵⁶ Metsäsuhteeseen liittyvä uskomus- ja tapakulttuuri on ollut huomion kohteena erityisesti eränkävyn kohdalla: etäämmällä olevat korvet on tunnettu pyyntiretkien kohteina. Suomalaisessa uskontotieteessä erämaiden – pyynti- ja kalastusmaiden – nautinta-alueiden rajoja on ajateltu myös pyhänä, koskemattomana rajana, josta pyhän käsite juontuisi.⁵⁷

Metsä on suomalais-karjalais-inkeriläisessä suullisessa perinteessä merkityksellinen ja keskeinen tila, paikka ja entiteetti. Konkreettisesti tämä selittyy välttämättömyydellä, ja myös suullisessa perinteessä näkyy sen elinkeinolonne. Esimerkiksi suullisen perinteen laajasta arkistosta käy ilmi, että loitsurunous liittyy usein juuri metsästykseseen. Metsää on lepytelty usein eroottisinkin sävyin ja pyydetty antamaan saalista: ”Mielly sie minuhun, mehtä!”⁵⁸ Myös karjaa on laidunnettu metsissä, joten kansanperinteessä on paljon aineistoa, jossa karjaa pyritään suojaamaan pedoilta tai metsänpeittoon eksymiseltä.

Itämerensuomalaisessa loitsuperinteessä on myös puiden syntyyn, puun osien tekemien vammojen parantamiseen ja metsiin karkotettavaan pahaan liittyviä teemoja. Myyttisen metsän tarinoiden ja haltijaperinteen lisäksi eri puulajeihin on yhdistetty erilaisia myyttisiä ja maagisia ominaisuuksia. Sanna Hukkanen ja Inkeri Aula ovat tutkineet puuperinnettä sarjakuvataiteen keinoin:⁵⁹ puut ovat ihmisille läheisiä ja pitämyspuun, haltiapuun tai nimikkopuun perinteet jatkuvat nykyäänkin, osana omakohtaista luontoyhteyttä.

Metsä suhteutuu suullisessa perinteessä ja erityisesti runoaineistossa *kylään*, kontrolloituun ja sosiaaliseen ihmisten tilaan: metsä on hallitsematon, vieras, arvaamaton, mutta toisaalta myös paikka, joka tarjoaa turvan ihmisyyhteisön hylkiessä. Metsään heijastetaan myös sukupuolitettuja moraalikäsitteitä: metsässä liian kauan viipyyvä nuori nainen voi kertovassa runoudessa menettää maineensa,⁶⁰ sillä kukaan ei tiedä, mitä metsässä voi tapahtua. Sen sijaan pääasiassa naisten laulamassa lyriikassa metsä tarjoaa suojan ja jopa kodin, ja metsässä aikaansa viettänyt nainen voidaan nähdä jopa tietäjän kaltaisena, erityisen tiedon omaavana: lintujen kielen oppinut on ”seissyt sepän pajassa”.⁶¹ Lyriikassa metsä toimii siis jopa emansipatorisena entiteettinä, jonka kautta eepisen runon isän ja veljen suuhun pannut huorittelut tehdään tyhjiksi (naisten) omassa suullisessa perinteessä. Lajienvälinen kommunikaatio, joka saavutetaan ihmiskodin puuttuessa, nähdään anomaalisuudestaan huolimatta arvostettavana ja erityisenä.

Ympäristö kriisin aikakaudella valtaavat alaa sellaiset tiedontuotannon tavat, jotka kyseenalaistavat ihmisen vallan kaikkivoipaisuuden. Eri kulttuuriperinteistä on löydettävissä monimuotoista elinympäristöä ylläpitävä suhde maailmaan: esimerkiksi alkuperäiskansojen perinteiset metsänhoitotavat sisältävät tietoa, jolla metsä tuottaa tehokkaasti elantoa, mutta monimuotoisuus köyhtymisen sijaan lisääntyy.⁶² Myös suomalais-karjalais-inkeriläisestä kansanrunoudesta on uudessa tutkimuksessa löydetty lajienvälisten ja posthumanististen lähestymistapojen esiin nostamaa ympäristön toimijuutta ja metsään kytkeytyvää identiteettiä.⁶³ Elävä metsä ei toimi ainoastaan ihmisen ehdoilla, sillä metsäympäristö reagoi ihmisen toimiin myös kansanrunouden välittämässä tiedossa.⁶⁴

Kirjallisuudentutkimus

Kirjallisuudentutkimukselle ja muulle taiteentutkimukselle metsät ovat tyypillisesti näkymiä luontoa koskeviin käsityksiin ja esityksiin. Kaunokirjallisten metsäkuvausten analyysin ja tulkinnan sekä metsäkuvausten historiallisen ja

maantieteellisen vertailun avulla on mahdollista luodata kulttuurisia käsityksiä esimerkiksi luonnon ja kulttuurin tai villin ja domestikoidun välillä. Länsimaisen ja myös suomalaisen kaunokirjallisuuden metsät ovat perinteisesti merkinneet kulttuurin, yhteiskunnan, kodin, sosiaalisen järjestyksen ja lain ulkopuolta.⁶⁵ Uudemmassa ja uudempaan kirjallisuuteen kohdistuvassa tutkimuksessa on nostettu esiin metsien merkitys ympäristömuutoksia sekä niiden kokemusellisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia luotavina paikkoina.⁶⁶

Parin viime vuosikymmenen aikana yleistynyt taiteen ja kulttuurin luontoesityksiä ja -käsityksiä tarkasteleva ekokriittinen kirjallisuudentutkimus on pyrkinyt tarkentamaan kirjallisuudentutkimuksellista otetta luonto- ja metsäkuvauksiin.⁶⁷ Yleisten kulttuuristen metsäkäsitysten rinnalla ekokriittisessä tutkimuksessa halutaan nostaa esiin metsäluonnon ekologisia ja luonnonhistoriallisia ulottuvuuksia sekä metsälajien omia piirteitä, joita kaunokirjallissakin metsäkuvauksissa usein on, mutta jotka uhkaavat jäädä taiteen- ja kulttuurintutkijoilta vähemmälle huomiolle.⁶⁸ Erityisesti posthumanistisesta ajattelusta ammentava niin kutsuttu materiaallinen ekokritiikki korostaa metsäluonnon ja metsälajien vaikuttavuutta kieleen, kirjalliseen ilmaisuun ja tarinoihin, joita metsistä kerrotaan.⁶⁹

Ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen lähtökohtana on ajatus luonnon ja luontoa koskevien kulttuuristen käsitysten vastavuoroisesta suhteesta: luonto vaikuttaa merkityksiin, joita ihmiset siihen liittävät, ja luontoa koskevat käsitykset puolestaan vaikuttavat käytäntöihin ja toimintaan luonnossa. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus sisältääkin usein ympäristökasvatuksellisia elementtejä, ja ekokriittisen tutkimuksen toivotaan lisäävän ihmisten tietoisuutta ja vastuuta ympäristön tilasta. Materiaalisen ekokritiikin piirissä on myös tiedostettu luontokatoon ja luonnon monimuotoisuuden vähenemiseen liittyvät kulttuurisen köyhtymisen riskit. Metsiin liittyvä kirjallisuudentutkimus katsoo siis tulevaisuuteen erityisesti vastuullisuuden ja moninaisuuden kannattelijana.

Ekofeministiset lähestymistavat

Ekofeminismi on osa laajempaa sukupuolen ja ympäristön tutkimuskenttää, joka yhdistää feministisen ja ympäristöajattelun traditiot. Ekofeministit ovat esittäneet feminististä kritiikkiä ympäristöliikkeen ajattelua ja suoraa toimintaa kohtaan samanaikaisesti, kun he ovat osoittaneet ympäristökysymysten vähäisyyden feministisessä ajattelussa.⁷⁰ Ekofeminististä ajattelua yhdistää linkkien osoittaminen naisten ja luonnon sorron välillä, ekologisen ajattelun sisällyttäminen feministiseen teoriaan ja toimintaan sekä vastaavasti feminististen näkökulmien sisällyttäminen ekologisten ongelmien ratkaisuihin. Patriarkkaalisessa ajattelussa naisten ajatellaan olevan lähempänä luontoa ja miesten lähempänä (ihmis-)kulttuuria. Koska luonto on nähty kulttuuria alempiarvoisena, naisten on vastaavasti ajateltu olevan miehiä huonompia.⁷¹ Ekofeminismin erityinen ansio on tehdä näkyväksi, miten enemmän-kuin-inhimillisen (*more-than-human*) luonnon, muunlajisten, naisten ja vähemmistöryhmien hyväksikäyttö perustuu dualistiseen ja hierarkkiseen ajatteluun.⁷² Jaetuista periaatteista huolimatta ekofeministinen ajattelu ja toiminta on moninaista.

Metsäsuhdetutkimuksessa ekofeministinen filosofia voi toimia rikkaana linssinä ilmiön ymmärtämisessä ja analyysin tuottamisessa. Suomalaista ekofeminististä metsiin liittyvää tutkimusta tehdään eri aloilla. Esimerkiksi kulttuuriantropologi Tiina Suopajarvi on tutkinut sukupuolta ja metsäammattilaisuutta,⁷³ ja hän nojaa työssään ekofeministiseen ajatteluun. Hänen haastatteluaineistojensa analyysistä käy ilmi, miten feminiinisyys ja maskuliinisuus vaikuttavat käsitykseen metsästä ja ammattilaisuudesta. Filosofin Johanna Oksala puolestaan ehdottaa ekofeministisen analyysin kohteeksi bioteknologioita eli sitä, miten luonnollisia prosesseja tietoisesti kiihdytetään voittojen kasvattamiseksi esimerkiksi metsää lannoittamalla.⁷⁴ Teologi Pauliina Kainulainen on myös kirjoittanut ekofeminismistä,⁷⁵ minkä lisäksi hän on aktiivinen osallistuja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon metsäomaisuudesta käytävässä keskustelussa.

Ekososiaalisten kriisien aikana kaivataan kiipeästi samanaikaista feministisen ja ekologisen ajattelun ymmärrystä, jolloin voidaan haastaa totuttuja tapoja ajatella taloutta, luontoa, yhteiskuntaa ja toimijuutta. Haastavaa on pohtia sitä, miten paikallisista aloitteista muodostuu liike, joka edistää ekososiaalista siirtymää. Marina Miesin mukaan paikallinen toimeentulon varmistaminen ei estä siitä ponnistavan globaalin talousjärjestelmän muodostamista, missä tulisi huomioida tuottamattomana pidetty palkaton työ, kuten vapaaehtoistyö ja kotityö.⁷⁶ Suomessa ajankohtaista on pohtia niitä keinoja, joilla ihmiset voivat taata toimeentulonsa metsästä kestävästi ekokriisin aikana.

Etnografisia lähestymistapoja

Etnografia (kreikk. *ethnos*, kansa; *graphein*, kirjoittaa) on kulttuurien tutkimuksessa käytetty laadullinen tutkimusote. Etnografisessa tutkimusmenetelmässä keskeisessä asemassa on tutkimuskohteen kuvaus, jonka pohjalta kulttuurisia ilmiöitä on mahdollista tulkita, selittää ja vertailla. Yksi keskeinen piirre etnografiassa on kenttätö. Etnografisessa kenttätöyssä tutkija havainnoi ja usein myös osallistuu tutkittavien toimintaan heidän omassa toimintaympäristössään.⁷⁷ Etnografia tarjoaa lukuisia lähestymistapoja, joista tässä on esitelty yhteistyöautoetnografiaa (*collaborative autoethnography*) sekä toimintatutkimuksellista etnografiaa.

Yhteistyöautoetnografia yhdistää tutkijan ja tutkittavan välistä yhteistyötä sekä autobiografiaa ja etnografisia tutkimusmenetelmiä. Siinä missä etnografinen aineisto kootaan osana tutkittavaa yhteisöä, autoetnografia käyttää aineistona tutkijan omia kokemuksia ja elämänkerrontaa. Kuten etnografista tutkimusaineistoa autoetnografistakin aineistoa tulkitaan kulttuurisesti sen sosiokulttuurisessa kontekstissa. Autoetnografisella tutkijalla on tutkimuksessa kaksoisrooli: hän on sekä tutkija että tutkimuskohde.⁷⁸ Yhteistyön luonne määrittellään aina erikseen yhteistyö(auto)-etnografisen tutkimuksen alussa.

Toimintatutkimuksellista etnografiaa on tehty usein kehittämishankkeissa tai kehittävässä työn-

tutkimuksen piirissä.⁷⁹ Toimintatutkimusta tekevä etnografin työ on myös monikerroksellista, jolloin hän pyrkii samanaikaisesti kehittämään tai parantamaan tutkimaansa kohdetta, esimerkiksi työtä, toimintaa tai projektia. Käynnissä olevassa kasvutalouden jälkeisen työn ja toimeentulon etnografisessa tutkimuksessa metsien käyttö on osoittautunut tärkeäksi tekemäksi Suomessa.⁸⁰ Toimiminen osana kansalaisliikettä on mahdollistanut syvän ymmärryksen muodostumisen ajankohtaisesta metsäkeskustelusta sekä eri toimijoista.

Erilaisia etnografisia lähestymistapoja voidaan myös yhdistää, kuten Heidi Henriikka Mäkelä ja Lotta Leiwo yhdistävät yhteistyöhön perustuvassa tutkimuksessaan perinteistä etnografiaa ja autoetnografiaa tutkiessaan metsäkuvastoja, metsäjoogaa ja metsätilaan liittyviä affektiivisia käytäntöjä.⁸¹ Mäkelän ja Leiwon tutkimusotteen valinta mahdollisti tutkittavan ilmiön ”sisäisen äänen” huomioimisen myös kirjoitusprosessin aikana.⁸² Keskeisimpinä tutkimustuloksina Mäkelä ja Leiwo tuovat esiin metsäjoogan uushenkiset käytännöt, jotka sekä uusintavat että kyseenalaistavat historiallisia, kansallisesti sävyttyneitä metsäkuvastoja ja liittävät kuvastoihin uusia kerroksia. Tällaisia uusia kerroksia ovat muun muassa feminististen ja uushenkisten liikkeiden ylirajaiset tilaa, naiskehoa, seksuaalisuutta, vapautumista ja menneisyyttä käsittelevät puheentavat, jotka liittyvät metsän affektiiviseen kokemukseen. Metsään liitetään myös kansallisesti ja historiallisesti väritettyä 1800-luvun kansallisromantiikasta kumpuavaa kuvastoa. Metsäjoogassa metsäsuhteeseen tuodaan aineksia esimerkiksi kansallisesti tulkituista mytologisista diskursseista ja kuvastoista, ja samalla pyritään murtamaan esimerkiksi metsätalouden ja maskuliiniseksi tulkittujen käytäntöjen varaan rakentuneita metsässä olemisen tapoja.⁸³ Samalla tällaiset metsätalouskeskeisiä tulkintoja kyseenalaistavat ja uusia merkityksenantoja esille tuovat metsänkäyttötavat ovat kulttuurisesti tärkeitä. Etnografinen pienempiä kulttuurisia ilmiöitä esiintuova tutkimusote voi-kin auttaa ymmärtämään muuntuvia suomalaisia metsäsuhteita yhteiskunnallisesti ja globaalisti muuttuvassa ympäristössä.

Muita ihmistieteellisiä lähestymistapoja metsäsuhdetutkimukseen

Fenomenologinen ja hermeneuttinen lähestymistapa

Yksilön metsäsuhte syntyy ja muotoutuu yksilön elämämaailman kokemuksissa: metsässä liikutaan ja toimitaan, metsää havainnoidaan aistein, se herättää erilaisia tuntemuksia ja siihen liitetään monia merkityksiä. Metsä ilmenee (kreikan *phainomenon*) kokijalle näissä kokemuksissa.⁸⁴ Kokemukset vaikuttavat myös toisiinsa: henkilön aiemmat kokemukset vaikuttavat siihen, miten myöhemmät kokemukset muodostuvat. Yksittäisen ihmisen kokemukset syntyvät myös osana jotain yhteisöä ja sen kulttuurisia merkityksiä, ja siten myös yhteisön kokemukset voivat vaikuttaa yksilökokemuksiin – ja päinvastoin. Kokemukset ja niissä muodostuvat merkitykset voivat olla sekä tiedostettuja ja tiedostamattomia että kielellisesti ja ei-kielellisesti ilmaistavia.⁸⁵

Kokemuksen tutkimisessa sovelletaan erityisesti fenomenologisia ja hermeneuttisia lähestymistapoja. Fenomenologian mukaan tieto meitä ympäröivästä maailmasta välittyy aistimisen ja kokemisen kautta. Hermeneutiikassa tieto ymmärretään asioihin ja esineisiin liittyvinä merkityksinä ja niiden tulkintoina. Tieto tuotetaan hahmottamalla näitä yhteyksiä ja niihin sisältyviä merkityksiä.⁸⁶

Lähestymistavassa tutkittavaa asiaa ajatellaan ilmiönä, jota tutkija haluaa ymmärtää. Kokemukset ovat tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tutkija voi tutkia ilmiöön liittyvien muiden ihmisten kokemuksia, mutta myös tutkijan kokemukset voivat olla osin tai kokonaan tutkimuskohteena. Kuvaileva eli deskriptiivinen fenomenologia on kiinnostunut kokemuksesta sellaisena kuin kokija sen omassa elämämaailmassaan kokee. Tutkimuksella pyritään tunnistamaan tutkittavien kokemuksista ne elementit, jotka ovat kaikille yhteisiä. Hermeneuttis-fenomenologinen lähestymistapa on kuvailun lisäksi tulkitsevaa; se pyrkii ymmärtämään kokemuksiin sisältyviä ja niitä muovaavia kulttuurisia merkityksiä.⁸⁷

Fenomenologisella ja hermeneuttisella tutkimusotteella on vakiintunut perinne monissa erityistieteissä. Metsäsuhdetutkimuksessa lähestymistapoja on käytetty harvakseltaan. Ruotsissa ja Norjassa on tutkittu ihmisten suhteita lähimetsiin ja kokemuksia näistä metsistä.⁸⁸

Aineistolähtöisinä laadullisina tutkimustapoina fenomenologia ja hermeneutiikka auttavat pääsemään kiinni metsäsuhteiden syvärakenteisiin eli niihin kokemuksiin, joissa metsäsuhteissa vaikuttavat merkitykset muodostuvat. Siten lähestymistapa laajentaa ymmärrystä siitä, millaisia merkityksiä ihmiset antavat metsälle ja miten he – kokemustensa ja merkityksensä pohjalta – toimivat metsään liittyen.

Kehollisuus, kokemuksellisuus ja aistillisuus

Omaakohtainen kokemus metsäympäristöistä on keskeinen tekijä metsäsuhteen muodostumisessa. Kulttuurintutkimuksen, kansatieteen ja antropologian sekä soveltavien etnografisten lähestymistapojen piirissä on kehitetty lukuisia menetelmiä, jotka analysoivat kehollisen liikkeen ja eri aistien tuottamaa tietoa kokemuksen ja merkityksen rakentumisessa.

Esimerkki näitä näkökulmia yhdistävästä metodologiasta on aistielämäkerrallinen kävely eli sensobiografia.⁸⁹ Metodissa haastateltava valitsee itselleen merkityksellisen reitin, jota kuljetaan yhdessä tutkijan kanssa keskustellen paikan herättämistä aistimuksista ja muistoista. Dokumentoidusta keskustelusta muodostuu rikasta aineistoa, jossa ympäristön ei-inhimillisten elementtien ja kävelijöiden itsensä toimijuus, aistiminen ja muistaminen toteutuvat tilannekohtaisella tavalla.

Aistielämäkerrallisella menetelmällä on tutkittu muun muassa eri sukupolvien ympäristösuhteita ja arkipäiväistyneen teknologian vaikutusta ympäristön aistimiseen. Tutkimus on osoittanut, että omaakohtaiset muistot, äänet, tuoksut ja näkymät kietoutuvat yhteen tehden ympäristöstä merkityksellisen. Pienetkin alueet, kuten joutomaat ja kaupunkimetsät, voivat olla kulttuurihistoriallisesti ja kansalaisten luontosuhteen kannalta merkittäviä.⁹⁰

Kallioihin, puihin ja maisemiin samoin kuin rakennettuunkin ympäristöön kiinnittyy ihmisten omaa elämänhistoriaa. Ruumiillisen ja aistitun tiedon muodot ovat tärkeä edellytys myös luontoyhteyden kokemuksille ja sen myötä kestäväälle metsäsuhteelle, joka voi kasvattaa resilienssiä ruohonjuuritasolla, kulttuurihistoriallisten muutosten osana.

Affektiivisuus ja affektien tutkimus

Affekteilla viitataan usein tuntemuksiin, tunteisiin ja eri tunnetiloihin, mutta eri tutkijat määrittelevät niitä hieman eri tavoin. Affektia luonnehditaan ruumiilliseksi kyvyksi vaikuttaa, kun taas emootio on mielen tulkinta tästä ruumiillisesta kokemuksesta: sen subjektiivinen, kognitiivinen, sosiaalinen ja kielellinen ilmaus.⁹¹

Ihmiset tulevat vaikutetuiksi ja vaikuttavat myös itse toisiin monissa erilaisissa tilanteissa. Affektiivinen kokemus voi syntyä esimerkiksi toisen ihmiskehon vaikutuksesta, yhteisön jakamasta tunnelmasta tai kokijaa puhuttelevasta ideologiasta. Vaikutuksen seurauksena kokijan affektiivinen tila joko voimistuu tai heikentyy.⁹² Affekteja luonnehtii nopeus, muutos ja ennakoinnattomuus. Affektit ”tarttuvat” helposti ja muodostavat affektiivisia yhteisöjä, joiden toimintaan jaettu tunnekokemus vaikuttaa.⁹³

Suomessa metsään ja luontoon liittyvää affektiivisuutta ovat tutkineet muiden muassa Nina Nygren ja Ari Jokinen⁹⁴, Minna Santa-oja⁹⁵, Ilona Hankonen⁹⁶ sekä Heidi Henriikka Mäkelä ja Lotta Leiwo⁹⁷. Nämä tutkimukset keskittyvät kokijan ja metsän tai luonnon välille syntyvään affektiiviseen suhteeseen, jolla kuvataan kehollista esitietoista kokemusta ja näiden kokemusten vaikutuksesta syntyvää harjaantumista. Affektiivista tietoa puolestaan on tutkittu esimerkiksi liito-oravista⁹⁸, linnuista⁹⁹ ja metsästä¹⁰⁰. Lucas Brunet kumppaneineen ovat tutkineet affektien vaikutusta luonnonvaratutkimuksen tutkimuskäytännöissä.¹⁰¹ Mäkelä ja Leiwo puolestaan tutkivat artikkelissaan metsäjoogaa uushenkisenä ja affektiivisena metsässä olemisen käytäntönä, jossa suhde metsään rakentuu toisaalta kehollisuuden ja toisaalta kulttuurisesti

rakentuneiden metsäkuvastojen kautta.¹⁰²

Affektit ja emootiot vaikuttavat yhteiskunnan eri tasoilla monin tavoin niin yksilö- ja perhetasolla kuin organisaatioiden toiminnassa ja yhteiskunnallisena liikehdintänä. Affektit saavat asioita aikaan ja ihmiset orientoituvat tekemissään affektiivien mukaisesti. Affektien tutkimus lisää ymmärrystä ihmisenä olemisesta sekä ihmisten toimintaan ja käyttäytymiseen vaikuttavista esitietoisista affektiivisista ulottuvuuksista. Kun affektiivien tärkeyttä ja ohjaavaa vaikutusta ymmärretään paremmin, voidaan ymmärtää esimerkiksi kaupunkimetsien hakkuiden vaikutuksia ja vastustusta. Affektit ovat usein tiedostamattomia, mutta vaikuttavat esimerkiksi koettuun hyvinvointiin ja onnellisuuteen.

Käytäntöteoreettiset lähestymistavat

Käytäntöteoreettiset lähestymistavat tarkastelevat jokapäiväisiä, arkisia tekemisen ja olemisen tapoja eli käytäntöjä, joihin ihmiset osallistuvat. Tutkimuksellisesti käytäntöteorioiden avulla voidaan Wanda J. Orlikowskin mukaan keskittyä jonkin käytännöllisen toiminnan tutkimiseen, avata useamman käytännön elementit analyttiseksi viitekehyykeksi tai ottaa käytännöt tieteenfilosofisena kokonaisvaltaisena lähestymistapana.¹⁰³ Yleisin lähestymistapa on tarkastella käytäntöjä käsitteellisenä ja empiirisenä ilmiönä, jossa tarkastelun kohteena on tuolloin jokin selkeärajainen käytäntö, kuten vaikkapa puulämmitykseen liittyvät käytännöt.¹⁰⁴ Teoreettisen ja tieteenfilosofisen kokonaisvaltaisen tarkastelun pohjana on näkemys, jossa maailma rakentuu erilaisista yhteen linkittyneistä käytännöistä, joihin ihmiset osallistuvat. Esimerkiksi ihmisen metsäsuhde rakentuisi erilaisiin käytäntöihin, kuten lähimetsässä retkeilyyn, mökkeilyyn, puunkaatoon, metsänhoitoon, metsästyksen, kalastukseen tai vaikkapa majan rakentamiseen, osallistumisen kautta. Käytännöt rakentuvat yhteiskunnissa historiallisesti ja sosiaalisesti, jolloin myös oppiminen tapahtuu osallistumalla erilaisiin käytäntöihin.

On olemassa erilaisia käytäntöteoreettisia kehikoita, mutta yksi yleisimmistä on Elisa-

beth Shoven esiintuomat kolme elementtiä, jotka käytännöissä yhdistyvät: materiaalisuus, uskomukset ja merkitykset sekä erilaiset taidot, menettelytavat ja osaamiset.¹⁰⁵ Metsäsuhteen tutkimuksessa käytäntöteoreettiset lähestymistavat ovat vielä melko harvinaisia. Käytäntöteoreettisia lähestymistapoja kohtaan on esitetty myös kritiikkiä, sillä luonnon ja biologisten prosessien roolia käytäntötutkimuksessa ei ole pystytty ottamaan kunnolla huomioon,¹⁰⁶ vaan usein esimerkiksi materiaalisuuden nähdään olevan vain ihmisen luomaa ja käyttämää materiaa, eikä luonnon prosessien dynamiikkaa ole tyydyttävällä tavalla pystytty vielä tuomaan mukaan tarkasteluun.

Metsät ovat osana laajempaa yhteen linkittyneiden käytäntöjen verkkoa, mikä paljastaa moninaiset käytännöissä rakentuvat metsäsuhteet, jotka voivat olla samalla lokaaleja ja globaaleja: esimerkiksi miten kansainvälinen ilmastopoliittikka vaikuttaa metsänhoidon käytännön työhön. Metsäsuhde ei käytäntöteoreettisesta näkökulmasta käsin ole ihmisen ja metsän välinen, vaan suhteet ovat moninaisia, ne rakentuvat eri käytännöissä yli ajan ja paikan. Kun ymmärretään, että nykyiset yhteen linkittyneet kompleksiset käytännöt muuttuvat hitaasti, voidaan ymmärtää, miten esimerkiksi nykyisiä metsänkäytön toimintatapoja voitaisiin muuttaa kestävämmiksi. Lähestymistavan mukaan metsän merkitykset syntyvät käytännöissä eli siinä, miten toimimme metsässä ja suhteessa metsään. Mikäli haluamme tulevaisuudessa kestävämpää metsänkäyttöä, tulisi ensisijaisesti tarkastella yhteen linkittyneiden käytäntöjen muutosta, jossa yhdistyvät esimerkiksi metsureiden ammattikäytännöt, lokaalit ja globaalit menettelytavat, metsässä olemisen tavat ja merkitykset sekä esimerkiksi se, miten kyseistä metsää ja aluetta on historiassa käytetty.

Viisaus käsitteenä ja psykologisena viitekehyksenä

Viisaus on käsitteenä ja ilmiönä tuhansia vuosia vanha. Viisaus on ollut tieteellisen tutkimuksen kohteena vuosikymmeniä ja viime vuosina tut-

kimus on laajentunut yhä monitieteisemmäksi.¹⁰⁷ Psykologian alueella viisauden käsitteellistämiseksi ja kuvaamiseksi on kehitetty useita erilaisia malleja. Yksimielisyys vallitsee ainakin siitä, että kyse on arvoihin kiinnittyneestä ja sosiaalisesti arvostettavasta toiminnasta, jolloin viisaus nojautuu myönteisiin kulttuurissa vallitseviin moraaliseettisiin periaatteisiin.¹⁰⁸ Viisaus näkyy väistämättä toiminnassa kykynä säädellä omaa toimintaa kohti näitä periaatteita.¹⁰⁹ Viisas toiminta merkitsee mahdollisimman laajaa eri näkökulmien huomioon ottamista, kykyä arvioida ja reflektoida kokemuksen tuomaa tietoa sekä sen esiin nostamia tunteita – erityisesti myötätuntoisen ja empaattisen välittämisen tunteet ovat läsnä.

Viisauden kehittyminen ja metsäsuhteen rakentuminen metsäesiopetuksessa -tutkimuksessa tarkastellaan sekä lasten metsäsuhteen että viisauden kehittymistä metsässä toteutettavassa esiopetuksessa.¹¹⁰ Tutkimus on laadullinen ja siinä selvitetään monimenetelmäisesti, millaisia merkityksiä metsäesiopetukseen osallistuvat lapset, työntekijät ja lasten vanhemmat antavat metsäluonnolle sekä pohditaan, voiko metsä olla oppimisympäristönä paikka, jossa jo lapsena opitaan viisautta.

Tutkimuksessa sovelletaan kehitteillä olevaa integroitua viisauden psykologista mallia, jonka mukaan viisaus rakentuu tunteiden, ajattelun, eettisyyden ja käytännön toiminnan alueista.¹¹¹ Viisauden kehittyminen nähdään tässä mallissa myös elämänkulullisena ilmiönä,¹¹² joten kasvuympäristö ja kokemustausta heijastuvat sen kehittymiseen.

Lasten metsäympäristössä tapahtuvan viisauden oppimisen ja metsäsuhteen tarkastelu lisääkin tietoa esimerkiksi siitä, millä tavoin lapset muodostavat omia metsään liittyviä arvostuksiaan ja halua toimia metsän hyväksi. Tulosten perusteella voidaan myös tarkastella, kuinka metsässä toteutuva esiopetus vaikuttaa lasten metsäsuhteeseen. Samalla se antaa tietoa siitä, mitkä tekijät tukevat pedagogisesti lasten oppimista – ja parhaimmillaan tutkimus antaa tietoa myös päiväkotien esiopetuksen suunnitteluun.

Paikan merkitykset metsäsuhdetutkimuksessa

Missä ja millaisia ovat metsät, joihin metsäsuhteet muodostuvat? Missä on kokija, aktivisti, asiantuntija, poliitikko tai kuka tahansa, joka metsäsuhteen muodostaa? Näihin kysymyksiin voidaan vastata kiinnittämällä huomio eri tavoin ihmisten konstruoimiin tai fyysisesti määriteltäviin paikkoihin tai alueisiin. Paikallisuuden huomioimisella on pitkä historia sekä yksilöllisten että yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten metsäsuhteiden tarkastelussa. Esimerkiksi paikallisten metsien merkitykset korostuvat ihmisten arkea kuvaavissa tutkimuksissa, joissa metsäsuhteita määritellään suhteessa tietyn tyyppiseen metsään jossain paikassa. Paikalliset metsät ja niihin kytkeytyvät erilaiset metsäsuhteet voivat puolestaan positoida paikallisia yhteisöjä ja kokonaisia yhdyskuntia yhteiskuntien moninaisissa verkostoissa. Toisilleen vieraat ja ristiriitaiset metsäsuhteet puolestaan törmäävät konkreettisimmin metsäkiistoina tietyissä metsissä. Paikallisuus asetetaan tyypillisesti ei-paikallisten, yli paikallisten tai ulkopuolisten näkemysten, kokemusten, arvojen tai tietojen kanssa toisenlaiseksi – kuitenkin muistuttaen, että harvemmin paikallinenkaan muodostaa yhtä yhtenäistä metsäsuhdetta. Olennaista on kuitenkin tunnistaa, että metsän paikallistamisella ja siten myös metsäsuhteiden paikallistamisella on väliä metsäsuhteiden moninaisuuden ymmärtämiseksi.¹¹³

Paikan merkitys metsäsuhteiden tutkimuksessa ilmenee eri tasoilla. Esimerkiksi puhuttaessa metsistä ratkaisuna globaaleihin ilmastohaasteisiin metsät käsitetään abstraktina ja yleisenä, jossa ei tunnisteta paikallisuutta, kun taas paikalliset kysymykset pohtivat, mitä muutos tarkoittaa juuri tuolle läheiselle puulle, metsäalueelle, maisemalle, reitille, lähimetsiin kytkeytyvälle elannolle, alueen metsätaloudelle tai läheiselle suojelualueelle. Edellä mainitut paikallisuusnäkökulmat tulevaisuuskysymyksissä voivat olla esimerkiksi, miten kestävyys siirtymään liitetyt odotukset ja politiikat metsistä konkretisoituvat erilaisissa paikoissa,¹¹⁴ miten ihmisten erilaiset paikallisuudet vaikuttavat

metsäsuhteiden muotoutumiseen, miten erilaisista sijainnillisista lähtökohdista tarkastelevien metsäsuhteita voidaan sovittaa yhteen tai miten ihmisten liikkuminen ja monipaikkaistuminen muokkaavat metsäsuhteita.

Preferenssitutkimuksen ja psykologisen elpymisen lähestymistavat

Ihmisten preferenssejä eli mieltymyksiä metsämaisemaa kohtaan on tutkittu jo pitkään ja niitä on pidetty varsin yleismaailmallisina. Toisaalta esimerkiksi kulttuuriin liittyviä eroja on löydynt.¹¹⁵ Preferenssitutkimuksessa voidaan nähdä kaksi erilaista lähestymissuuntaa: joko aistihavaintojen aiheuttama tai aivojen kognitiivisten prosessien kautta syntyvä kokemus.¹¹⁶ Yksi käytetyimmistä aistihavaintoihin liittyvistä on psykofyysinen lähestymistapa, jossa ihminen nähdään ikään kuin staattisena luonnon tarkkailijana.¹¹⁷ Toinen aistihavaintoihin liittyvä käytännönläheinen lähestymistapa on asiantuntija-arvioon pohjautuva metsästä saatava fyysinen tieto. Sekä psykofyysiseen että asiantuntija-arvioon pohjautuvaa tietoa on laajasti käytetty maankäytön- ja maisemansuunnittelijoiden parissa sen helposti mitattavien ja tulkittavissa olevien ominaisuuksien vuoksi. Näin saatu tieto ei kuitenkaan vastaa kysymykseen, miksi jostain ominaisuudesta metsässä pidetään tai ei pidetä.¹¹⁸ Tietoa tulisikin yhdistää psykologisen (kognitiivisen) lähestymistavan kanssa. Siinä oletetaan, että kokemukseen liittyvät myös ihmisen ennakoasenteet ja toiveet metsää kohtaan.¹¹⁹ Kognitiivinen lähestymistapa on siis kiinnostunut aistihavaintoja enemmän siitä, miten metsää tulkitaan erilaisten informatiivisten prosessien kautta.¹²⁰

Sen lisäksi, että tiedämme jo varsin hyvin, millaisesta metsästä ihmiset pitävät, on myös tutkimus metsän hyvinvointivaikutuksista lisääntynyt erityisesti viimeisen vuosikymmenen aikana. Näistä etenkin ihmisen elpymistä luonnossa eli restoratiivisuutta tutkiva ympäristöpsykologian alahaara on koettu tärkeäksi, samaan aikaan kun luonnon saavutettavuus urbanisoinnin myötä on käynyt yhä vaikeammaksi.

Vaikka preferenssejä ei ole perinteisesti tutkittu hyvinvointi- tai terveysvaikutusten kautta, voidaan preferenssi- ja elpymistutkimuksen taustateorioissa nähdä paljon yhtäläisyyksiä etenkin preferenssitutkimuksen kognitiivisen alahaaran teorioiden kanssa. Yhtäläisyyksistä huolimatta nämä tieteenhaarat ovat toimineet varsin erillään. Vaikka yhteyksiä preferenssien ja luonnon hyvinvointivaikutusten välille on löytynyt, mieltymys jotain tiettyä luonto- tai metsäkohdetta kohtaan ei kuitenkaan suoraan tarkoita, että kyseinen kohde olisi kaikkein tehokkain hyvinvointivaikutusten tuottaja.

Käytännössä preferenssitutkimukset on pitkälti toteutettu video- ja valokuvatarkasteluin¹²¹ ja harvemmin aidossa metsäympäristössä. Viime vuosina muutamia kenttäkoetutkimuksia on kuitenkin tehty: ihmisiä on viety metsään ja peilattu heidän metsän mieltymyksiään siihen, kuinka ne vastaavat heidän hyvinvoinnissaan tapahtuviin muutoksiin.¹²² Näiden tutkimusten mukaan preferenssit eivät täysin kuitenkaan vastanneet sitä, miten ne vaikuttivat kävijän hyvinvoinnin kokemukseen. Kokemukseen voivatkin vaikuttaa monet asiat, kuten ihmisten taust ominaisuudet, metsän monimuotoisuus¹²³ tai esimerkiksi metsässä koettu mielipaikka¹²⁴. Ihmisen metsäkokemus koostuu monista asioista, joihin vaikuttavat myös tässä katsauksessa esiteltyt lähestymistavat, etenkin affektit ja paikan merkitys. Näin ollen preferenssien ja elpymisen kokemuksen lähestymistavat voidaankin jo itsessään nähdä hyvin poikkitieteellisinä.

Posthumanistiset lähestymistavat

Posthumanistinen tutkimus asemoituu nimensä mukaisesti jännitteeseen humanistisen ajattelun ja osin tutkimuksenkin kanssa – kyse on siis ihmiskeskeisen ajattelun kritiikistä sekä niiden perinteisten hierarkioiden purkamisesta, joissa ihminen mielletään subjektiksi ja ei-inhimillinen luonto objektiksi.¹²⁵ Ihmisen ja metsän suhdetta ei haluta lähestyä vain erilaisten kulttuuristen, sosiaalisten ja metsäluonnonvarojen hyödyntä-

miseen liittyvien tarpeiden, käsitysten ja käytäntöjen avulla, koska metsä voi näyttäytyä tällaisissa asetelmissa staattisena, historiattomana ja korostuneen materiaalisena ihmistoiminnan ja -kokemuksen taustana tai resurssina. Ihmisen ja metsän suhdetta pyritään tarkastelemaan prosessina, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa tai jopa tuottavat toisiaan.¹²⁶

Posthumanismissa keskeinen ei-inhimillisen toimijuuden käsite tarkoittaa ei-inhimillisten olentojen, voimien ja prosessien vaikuttavuutta, jonka ei tarvitse olla intentionaalista. Ei-inhimillisen toimijuuden ajatus perustuu erilaisiin semioottisiin ja materiaalsiin suhteisiin eli merkitysten ja fyysisten vaikutusten välittymisiin.¹²⁷ Yli lajirajojen toimivat varoitusäänet, ihmisten ja eläinten yhteiset polut kulkemista ohjaavina sekä erilaisten luonnonmateriaalien ja -kappaleiden taipuminen käyttäjänsä toimintaa ja ympäristöä muovaaviksi esineiksi ja energiaksi ovat esimerkkejä metsän ja metsäolentojen ei-inhimillisestä toimijuudesta.¹²⁸ Metsä vaikuttaa tarinoihin, joita ihmiset siitä kertovat ja tapoihin, joilla sen antimia hyödynnetään.

Filosofisena suuntauksena posthumanistista ajattelua on hyödynnetty erityisesti taiteen- ja kulttuuritutkimuksessa sekä humanistisen ympäristötutkimuksen eri aloilla, kuten maisematutkimuksessa, matkailuntutkimuksessa ja perinteetutkimuksessa.¹²⁹ Eettisten, lajienvälisiä hierarkioita purkavien ja yhteiselon mahdollisuuksiin sitoutuvien painotustensa vuoksi posthumanistinen tutkimus suuntautuu usein tulevaisuuteen. Ennakoimisen sijaan posthumanistinen tutkimus pyrkii enemmänkin osallistumaan tulevaisuuden rakentamiseen. Metsien kannalta tämä voisi tarkoittaa ymmärryksen lisäämistä metsien ja metsälajien toiminnoista sekä niiden yhteistoiminnoista ihmisten kanssa.¹³⁰ Metsäalueiden ja -lajien suojelun rinnalla posthumanistinen metsätutkimus pitäisi tavoitteenaan metsien toiminnallisuuden suojelemista.

Metsäsuhdetutkimus nostaa esiin tulevaisuuden haasteita ja muutoksia, sekä vaihtoehtoisia tulevaisuuksia

Metsäsuhteet ovat yhtä aikaa julkinen ja yksityinen ilmiö, johon liittyy monenlaisia hallinnan ja sääntelyn tarpeita, konflikteja ja vallankäyttöä, mutta myös yksilökohtaisemmin koettuja ja jaettuja arvoja, kokemuksia ja merkityksiä. Tässä katsausartikkelissa esiteltyn tieteenalojen sekä teoreettisten, käsitteellisten ja empiiristen lähestymistapojen määrä ilmentää osaltaan metsäsuhteiden moninaisuutta tutkimuskohteena, mutta tärkeää on huomata, että periaatteessa kaikilla ihmistieteellisillä aloilla ja niiden menetelmillä on annettavaa metsäsuhdetutkimukselle. On mielenkiintoista myös huomata, miten

eri lähestymistavoissa metsäsuhteet tulevat rakennetuiksi toisaalta kulttuuristen tai yhteiskunnallisten prosessien ja rakenteiden seurauksena, ja toisaalta kokemuksellisten, kehollisten ja psykologisten prosessien kautta. Tässä luvussa esitellään neljä metsäsuhdetutkimuksessa havaittua tulevaisuuden muutosta ja haastetta sekä sitä, miten eri lähestymistavat voivat edesauttaa tuleviin muutoksiin sopeutumista ja tunnistaa vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Kaksi ensimmäistä lähestymistapaa tuovat esiin laajempia yhteiskunnallisia muutostarpeita ja kaksi jälkimmäistä liittyvät yksilön metsäsuhteen muutokseen sekä kokemuksellisuuteen ja kehollisuuteen liittyvään muutokseen. Taulukossa 1 on yhteenveto havaituista haasteista ja muutoksista sekä lähestymistavoista.

Keskeiset tulevaisuuden haasteet ja muutokset, joita eri lähestymistapojen avulla voidaan tunnistaa	Mitkä lähestymistavat erityisesti nostavat tulevaisuuden haasteita ja ratkaisuja esiin?
1. Metsäalan ja metsien käytön kestävyys siirtymä	Lähestymistavat: ennakointi ja tulevaisuudentutkimus, metsäpolitiikka, paikan merkitykset, diskurssianalyysi
2. Metsäalan toimijoiden ja instituutioiden muuttuvat roolit	Lähestymistavat: institutionaaliset lähestymistavat, ennakointi- ja tulevaisuudentutkimus, metsänomistajuuden tutkimus, paikan merkitykset ja käytäntöteoreettiset lähestymistavat
3. Muuttuvat käsitykset ihmisen ja metsien suhteesta	Lähestymistavat: perinteentutkimus, preferenssitutkimus ja psykologinen elpyminen, kirjallisuudentutkimus, posthumanismi, etnografinen tutkimus, ekofeministiset lähestymistavat, viisaus käsitteenä ja psykologisena viitekehyksenä
4. Kokemuksellinen ja kehollinen käänne metsäsuhteen tutkimuksessa	Lähestymistavat: fenomenologinen ja hermeneuttinen, käytäntöteoreettinen ja affektien tutkimus, keholliset, kokemukselliset ja aistilliset lähestymistavat, preferenssitutkimus ja psykologinen elpyminen

Taulukko 1. Neljä tulevaisuuden haastetta ja muutosta, joita eri lähestymistavoissa on tunnistettu.

Vaikka tutkimukselliset näkökulmat metsäsuhteisiin ovatkin tämän katsausartikkelin perusteella moninaiset, eri alojen tutkijat tunnistavat metsiin, metsien käyttöön ja metsäsuhteisiin liittyen muutamia samoja tulevaisuuden haasteita ja muutoksia. Ensimmäinen näistä on kestävyys siirtymä, jonka keskeisin ulottuvuus liittyy metsäekosysteemien tilaan ja toimintaan ilmastomuutoksen, luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen ja muiden ympäristöongelmien sekä toisaalta intensiivisen metsäluonnonvarojen hyödyntämisen ja maankäytön paineessa. Useat edellä mainitut lähestymistavat nostavat esiin tietoa metsäalalla meneillään olevista rakenteellisista muutoksista, joita ajavat metsätalouden ja -teollisuuden rakennemuutos, ilmastomuutos ja kansainvälinen ympäristöpolitiikka, kaupungistuminen sekä metsänomistajien suurempi heterogeenisyys, uusien toimijoiden mukaantulo ja monipuolistuvat arvot metsien käyttöä kohtaan. Erityisesti tulevaisuudentutkimuksen ja ennakkointimenetelmien keinoin voidaan tuottaa tietoa erilaisista vaihtoehtoista liittyen kestävämpään metsien hyödyntämiseen, jota voivat edesauttaa esimerkiksi metsäyrittäjien organisatoriset muutokset ja kestävät liiketoimintamallit sekä metsäalan toimijoiden muuttuvat strategiat, joilla on suuri mahdollisuus vaikuttaa kestävyys siirtymiin.

Kestävyys siirtymään ja metsäalaa (tai laajemmin metsien käyttöön) liittyen monenlaisia ristiriitaisia odotuksia ja käsityksiä, joita nostetaan edellä esiin erityisesti paikan merkitykseen liittyvässä tutkimuksessa aluekiistoina sekä metsäpolitiikan tutkimuksessa, jossa uusien metsäalalle tulleiden toimijoiden lisääntyessä erilaiset eturistiriidat ovat lisääntyneet. Eri tahojen valtaistelut esimerkiksi siitä, kuka metsien käytöstä saa päättää, näkyvät diskurssianalyysin keinoin, millä voidaan tunnistaa juuri kestävyys siirtymien esteitä. Tunnistamalla näitä esteitä voimme pyrkiä aktiivisesti tuomaan esiin uudenlaisia merkityssisältöjä ja vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, jotka edistävät kestävyys siirtymää.

Toinen tulevaisuuden muutos koskee metsäalan erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden ja instituutioiden muuntuvia rooleja. Instituti-

onaalisesta näkökulmasta metsäalalle on tullut paljon uusia toimijoita, kuten ympäristöalojen ja luontojärjestöjen edustajia, jotka ovat horjuttaneet kentällä vakiintuneita toimijoita, kuten metsäteollisuuden ja valtion organisaatioiden muodostamaa koalitiota. Toisaalta metsäteollisuuden yritysten näkökulmasta organisatorinen uusiutuminen ja uudet liiketoimintamallit, kuten korkeamman jalostusasteen tuotteet, ovat monipuolistaneet perinteisten toimijoiden roolia. Näiden lisäksi metsistä saa toimeentuloa yhä moninaisempi joukko ihmisiä, ja myös toimeentulon muodot vaihtelevat ja saattavat muuttua tulevaisuudessa aineettomammiksi, esimerkiksi hiilinielujen, ekosysteemipalveluiden tai ekologisten kompensatioiden kasvaessa.

Päätöksenteko metsäluonnonvaroista ja metsäelinkeinoista on sekin muuttumassa niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin, sillä vaikka esimerkiksi 60 prosenttia Suomen metsistä on laillisesti yksityisomistuksessa, on rinnalle nousut niin sanottu psykologinen omistajuus, jonka mukaan metsää omistamattomat, metsiä ja metsäluonnonvaroja käyttävät yksityishenkilöt tai toimijat pyrkivät vaikuttamaan metsänomistajiin ja metsien käyttöön omien intressiensä mukaisesti. Metsänomistajuuden tutkimuksen avulla voidaan luoda entistä monipuolisempi kuva tulevaisuuden metsänomistajista, joiden arvot, metsässä olemisen ja metsänkäytön tavat ovat monipuolistuneet. Lisäksi paikallisuus ja paikan merkitysten tutkimus tuovat lisää ymmärrystä ihmisen ja metsän muuttuvasta suhteesta, sillä ilmastomuutoksen vaikutukset tulevat näkymään ihmisten lähimetsissä muun muassa lisääntyvinä myrskyjen kaatamina metseinä tai pitkinä kuivuusjaksoina.

Kolmas tulevaisuuden muutos on yksilökohtaisempi ja koskee muuttuvia käsityksiä ihmisen ja metsien suhteista sekä siitä, mitä ja millainen luonto tai metsä on. Luonnontieteellinen ymmärrys metsäekosysteemien heikkenevästä tilasta ja toisaalta koko maapalloonjärjestelmän muutoksesta on haastanut käsityksen luonnosta itseään korjaavana ja loputtoman runsaana. Ympäristöfilosofiassa, esimerkiksi edellä esitellyissä ekofeministisessä ja posthumanistisessa ajattelussa,

haastetaan ihmisen perinteisesti itselleen ottama valta-asema yli muun elollisen, mikä on tulevaisuudessa lajien säilymisen ja luontokadon ehkäisyn edellytys. Perinteentutkimus tuokin esiin toisenlaisia tietämisen tapoja ihmisen ja luonnon rinnakkaiseen, jossa esimerkiksi alkuperäiskansojen metsänhoitotavat tuottavat elantoa tehokkaasti, mutta monimuotoisuus köyhtymisen sijaan lisääntyy. Myös itämerensuomalaisesta perinteestä on löydetty lajienvälisten ja posthumanististen lähestymistapojen esiin nostamaa ympäristön toimijuutta ja metsään kytkeytyvää identiteettiä.¹³¹ Kun ymmärrämme luonnon ja metsän toimijana, suhteemme metsään muuttuu. Viisaudentutkimus tuokin esiin ihmisten herkkyyttä toimia toisin metsän suuntaan, kun opimme uutta. Tätä viisaustutkimus sekä ympäristökasvatus pyrkivät lisäämään ja siten kasvatamaan niin nykyisten kuin myös tulevien sukupolvien ympäristöherkkyyttä ja -osaamista.

Ihmisen ja metsän muuttuva suhde näkyy myös taiteen- ja kirjallisuudentutkimuksessa, jossa nostetaan esiin luonnon ja luontoa koskevien kulttuuristen käsitysten vastavuoroisuus sekä tiedostetaan luontokatoon ja luonnon monimuotoisuuden vähenemiseen liittyvän myös kulttuurisen köyhtymisen riski. Kirjallisuudentutkimuksen keinoin ihmisen ja metsän välisen moninaisen suhteen esiintuomisella pyritään lisäämään ihmisten tietoisuutta ja vastuullisuuden kauaskantoisia vaikutuksia kulttuurissa.

Osin edelliseen muutokseen liittyen neljäntenä metsäsuhdetutkimukselle olennaisena tulevaisuutta maalaavana muutoksena voidaan pitää kokemuksellista, kehollista ja affektiivista käännettä, jossa metsää aistitaan, ajatellaan ja koetaan eri tavalla kuin ennen. Erityisesti fenomenologiset lähestymistavat keskittyvät ihmisen kokemukseen, kokonaisvaltaiseen kokemusmaailmaan ja aisteihin, joiden kautta tieto maailmasta välittyy. Preferenssitutkimuksen keinoin voidaan selvittää esimerkiksi metsiin liittyviä maisemallisia odotuksia ja mieltymyksiä. Viimeaikaiset metsäympäristössä tehdyt tutkimukset tuovat kuitenkin esiin, että metsät, jotka tuottavat kokijalle eniten mielihyvää ja terveysvaikutuksia, eivät välttämättä ole samoja,

joita kokija etukäteen arvosti tai piti kauniina. Kokemukset ja aistit voivat synnyttää affekteja eli erilaisia tunnetiloja, jotka ovat yhteisesti jaettuja. Affektit ovat usein tiedostamattomia, mutta saavat asioita aikaan, esimerkiksi onnellisuuden kokemuksia, ja ihmiset orientoituvat tekemisessään affektien mukaisesti. Affektit ja kokemus syntyvät yleensä tiettyssä paikassa, tiettyssä ympäristössä ja tiettyä asiaa tehden, esimerkiksi osallistumalla tiettyihin käytäntöihin. Käytäntöteoreettinen lähestymistapa tuokin esiin, miten metsäsuhde rakentuu ja tulee aktiivisesti ylläpidetyksi erilaisissa käytännöissä, kuten puunkaadon, retkeilyn, metsänhoidon tai puulämmityksen käytännöissä. Kehollisuuteen ja kokemuksellisuuteen pureutuvat lähestymistavat avaavat metsäluonnon aistittavaa ja koettua vaikuttavuutta ja tietämisen tapaa. Ymmärtämällä kokemuksellisuuden, kehollisuuden ja affektien sekä käytäntöihin osallistumisen tärkeyden ihmisen tekemistä ohjaavina asioina voimme paremmin oivaltaa, miten metsäsuhteemme rakentuu yhdessä jaetuissa tiloissa. Tekemällä yhdessä toisin, uusia kokemuksia kartuttaen ja aistejamme virittäen voimme rakentaa merkityksellisiä tulevaisuuden metsäsuhteita.

Nämä ihmistieteelliset lähestymistavat maalaavat laajaa kuvaa metsäsuhdetutkimuksen tutkimusalasta ja nostavat esiin haasteita ja erilaisia meneillään olevia ja tulevia muutoksia. Ihmistieteellinen metsäsuhdetutkimus haastaa perinteisiä metsäntutkimuksen näkökulmia ja tuo uusia näkökulmia ihmisen ja metsän suhteeseen. Kysyttäessä metsäsuhdetutkijoilta, millaista tulevaisuutta omalla tutkimuksella halutaan rakentaa, moni toivoi tuovansa esiin metsäsuhteiden moninaisuuden tunnistamista ja arvostamista yhteiskunnassa, monipuolisempaa ja arvopohjaisempaa hyvinvointikäsitystä ja metsän hyvinvointivaikutuksia, rakentavansa kestävämpää tulevaisuutta sekä tasapainoa metsien käyttöön liittyviin haasteisiin ja erilaisten konfliktien ratkaisua ja lisäävää ymmärrystä luonnon syvistä kulttuurisista merkityksistä.¹³² Edistämällä tässä mainittuja tavoitteita, metsäsuhdetutkimus jo itsessään luo ja ylläpitää metseen liittyvää tulevaisuuskeskustelua.

Loppupäätelmät

Tässä katsausartikkelissa lähdimme selvittämään ensinnäkin, millaisia erilaisia lähestymistapoja ihmistieteellisessä metsäsuhdetutkimuksessa käytetään Suomessa kehkeytymässä olevalla metsäsuhdetutkimuksen kentällä. Tunnistimme monipuolisen kirjon lähestymistapoja, joiden avulla tarkastellaan metsäsuhdetta laajojen yhteiskunnallisten ja kulttuuristen kehityskulujen yhteyksissä sekä erilaisten kokemuksellisten ja kehollisten prosessien avulla. On tärkeää huomioida, että edellä mainitut prosessit eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan yhtä lailla kokemukset ja kehollisuus rakentavat yhteiskunnallisia ja kulttuurisia prosesseja, jotka puolestaan näkyvät jälleen yksilön kokemuksessa ja kehollisuudessa. Suomessa muotoutumassa olevan metsäsuhdetutkimuksen monipuolisilla lähestymistavoilla on mahdollista tarkastella metsäsuhteita moniäänisemmin ja huomioida esimerkiksi yhteisöjen ja organisaatioiden metsiin liittyviä merkityksiä, arvoja ja tulevaisuuksia.

Toiseksi selvitimme, miten kehkeytymässä oleva metsäsuhdetutkimus voi tuottaa tietoa metsiin liittyvistä tulevaisuuden haasteista ja muutostarpeista, edesauttaa tuleviin muutoksiin sopeutumista sekä tunnistaa vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Edellä esitellyt lähestymistavat tunnistavat metsäsuhdetutkimuksessa neljä metsiin liittyvää tulevaisuuden haastetta ja muutosta: 1) metsäalan ja metsien käytön kestävyys siirtymä, 2) metsäalan toimijoiden ja instituutioiden muuttuvat roolit, 3) muuttuvat käsitykset ihmisen ja metsien suhteesta ja 4) kokemuksellinen ja kehollinen käänne metsäsuhteen tutkimuksessa.

Ensimmäinen ja yksi suurimmista metsiin liittyvistä tulevaisuuden haasteista on metsäalan ja metsien käytön kestävyys siirtymä. Metsäalan pitkään jatkuneet ja yhä jatkuvat rakenteelliset muutokset,¹³³ luontoekosysteemien heikkeneminen ja kansainvälinen ilmastopolitiikka ajavat kestävyys siirtymää eteenpäin. Kestävyys siirtymään liittyvän tutkimuksen mukaan eri toimialojen muutosprosesseissa on kautta historian ollut keskeistä, että monet eri toimijat alkavat

yhtäaikaaisesti tuoda uusia, erilaisia tapoja tulkita ja kehystää toimialojen keskeisiä toimintatapoja ja siten haastaa valtavirtaa. Moniäänisyyden lisääminen ja tilan luominen sille ovat merkittävimmät keinot pitää muutos käynnissä. Tämä edistää tulevaisuuden muutoksiin sopeutumista.

Toiseksi metsäalalle on tullut paljon uusia toimijoita, jotka ovat haastaneet perinteiset instituutiot ja tavat toimia; tuoneet mukanaan uusia käytäntöjä, kuten liiketoimintamalleja, aineettomia palveluja ja muita toimintatapoja. Myös metsänomistajien heterogeenisyyden lisääntyminen jatkuu. On ennakoitu, että metsänomistajakunnassa tapahtuu lähitulevaisuudessa laaja sukupolvenvaihdos, jonka seurauksena metsänomistajiksi tulee yhä useammin ihmisiä, jotka eivät välttämättä tunne metsiään. Uudet sukupolvet ovat myös entistä vähemmän sidoksissa metsäänsä taloudellisesti tai henkisesti, mikä voi toisaalta laajentaa vaihtoehtoja metsien hoidolle ja käytölle, mutta toisaalta vahvistaa perinteisiä metsänhoidollisia käytäntöjä. Yleisesti ottaen toimijapohjan monipuolistuminen edistää myös kestävyys siirtymää. Se ensinnäkin tekee näkyväksi sen, kuinka toimijat jo nyt elävät samanaikaisesti useissa erilaisissa rinnakkaisissa todellisuuksissa. Tämä puolestaan viitoittaa vaihtoehtoisia tulevaisuuspolkuja.

Kolmanneksi käsitykset metsistä sekä ihmisten ja metsien välisistä suhteista ovat monipuolistuneet. Moni tässä katsauksessa esitelty lähestymistapa tuo uusia näkökulmia siihen, miten ihminen on osa luontoa ja elää rinnakkain vastavuoroisesti muunlaisten kanssa. Lähestymistavoissa nostetaan myös esiin ihmisen ja metsän yhteistä kulttuurihistoriaa ja sitä, miten metsäsuhte on elävä ja jatkuvasti muokkautuva vuorovaikutussuhde. Lähestymistavat myös haastavat erityisesti ihmisten ottamaa valta-asemaa yli muun elollisen. Metsiemme ekosysteemit, jotka muodostavat myös ihmisten hyvinvoinnin pohjan, pysyvät pystyssä ja vahvoina ainoastaan monipuolisen ja monilajisen toiminnan seurauksena. Ilman metsää ei olisi ihmistäkään. Metsän monimuotoisuutta heikentävä ihmistoiminta herkistää metsiä tulevaisuudessa ilmastomuutoksen seurauksille, kuten kuivuudelle, myrs-

kyille ja sairauksille. Näihin tuleviin muutoksiin voidaan sopeutua tiedostamalla muunlajisten ja ei-inhimillisen elollisen hyvinvoinnin merkitys ja ottamalla monilajinen ja lajienvälinen hyvinvointi kiinteäksi osaksi esimerkiksi metsästrategioitamme.

Neljänneksi kehollinen ja kokemuksellinen käänne tuo esiin toisenlaisia tietämisen tapoja metsäsuhteen rakentumisessa. Ihminen kehoilaisena olentona aistii ja kokee metsää monella eri tavalla liikkeessaan ja toimiessaan metsässä. Osallistuessaan erilaisiin jo olemassa oleviin käytäntöihin, kuten puunkaadon ammattikäytäntöihin tai vaikkapa retkeilyyn, ihmisen aistit virittyvät eri tavoin. Aistit ja kokemukset puolestaan ohjaavat ihmisen tekemistä ja metsään liittyvää päätöksentekoa. Metsäsuhteiden kehollisia ja kokemuksellisia ulottuvuuksia myös jäsennetään juuri nyt runsaasti taiteen ja kulttuurin alueilla. Aistien ja kokemusten keskeisyys uusien metsäkäsitysten ja -suhteiden muodostumisessa herättää kysymyksiä vaihtoehtoisista tulevaisuuksista ja ylipäättään niiden mahdollisuuksista. Millaiset tietämisen tavat ohjaavat tämänhetkistä päätöksentekoa, jolla on kauaskantoiset seuraukset? Mitä metsä ja kehomme metsässä liikkeessaan kertovat meille? Voisimmeko kuvitella lisää erilaisia tulevaisuuksia ja muokata käytäntöjä, mikäli annamme toisenlaisille tietämisen tavoille tilaa?

Eri lähestymistavat metsäsuhdetutkimukseen tuottavat tietoa haasteista ja muutoksista, keinoja niihin sopeutumiseen ja vaihtoehtoisten tulevaisuuksien tunnistamista. Esiintuodut lähestymistavat auttavat myös tulevaisuustyöskentelyssä. Esimerkiksi ihmistieteelliset lähestymistavat avaavat näkymän siihen, miten tämänhetkiset rakenteet, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset prosessit, tuottavat nykyisenkaltaista metsiin liittyvää päätöksentekoa, metsäpolitiikkaa ja metsille annettuja merkityksiä. Ihmistieteelliset lähestymistavat tarjoavat perinteisten valtavirtaisten metsäntutkimuksellisten näkökulmien rinnalle monia, eri tutkimusperinteistä ja tietämisen tavoista ponnistavia lähestymistapoja, jotka tuottavat uutta tieteellistä tietoa metsäsuhteista. Näiden lisäksi ihmistieteiden

piirissä tunnistetut kulttuurisen kestävyyspolun ulottuvuudet osana kestävyysmurrosta ovat nostaneet esille kulttuurisen toiminnan merkityksiä osana metsäsuhteiden rakentumista ja niihin liittyviä tulevaisuuksia.¹³⁴

Metsäsuhdetutkimuksen monitieteisyys on tuonut eri tieteenaloja ja tutkimussuuntauksia edustavia tutkijoita yhteen ja synnyttänyt vuoropuhelussa oivalluksia toisiaan tukevista tutkimustuloksista, mutta myös uusia näkökulmia oman tutkimuksen tekemiseen ja siitä kommunikointiin. Vaikka ihmistieteelliset lähestymistavat kattavat jo itsessään monia tieteenaloja, voidaan silti kysyä, onko se tarpeeksi monitieteistä. Ketä metsäsuhdetutkimus ei tavoita? Metsäsuhdetutkimuksen verkoston piirissä on tunnistettu ihmistieteiden ja luonnontieteiden välillä perinteisesti vallinneen dikotomian jättämiä kaikuja. Valtavirtaisen metsäntutkimuksen tietämisen tavat ponnistavat luonnontieteistä ja niihin pohjautuva metsäasiantuntemus on tunnistettu mitattaviin tosiasioiden perustavana tietämisen tapana. Millaisia tiedostettuja ja tiedostamattomia tiedon tuottamisen ja tulkinnan valta-asetelmia eri tutkimusaloilla vallitsee ja miten se vaikuttaa esimerkiksi päätöksentekoon? Tällaisia tiedon valta-asetelmia tulisi avata lisää, käydä laajempaa vuoropuhelua ja tuoda esiin, miten ihmistieteelliset tiedon luomisen tavat ovat yhtä lailla oikeita ja tarpeellisia metsäasiantuntijuuden luomisessa. Yksi keino tähän on lisätä keskustelua muiden tieteenalojen tutkijoiden, kuten metsäekologien ja luonnontieteilijöiden kanssa. Se, miksi verkosto ei vielä tällä hetkellä tavoita kaikkia metsäkysymysten kanssa työskenteleviä tutkijoita, voi johtua esimerkiksi sanasta ”metsäsuhdetutkimus”. Vaikka se on hyvin laajasti määritelty ja kattaa monenlaisia teoreettisia, käsitteellisiä ja empiirisiä lähestymistapoja, voi määritelmä tuntua osalle tutkijoista liian kapealta. Verkosto on myös suhteellisen nuori, joten ajan kanssa tilanne voi muuttua.

Metsäsuhdetutkimus on lähtökohtaisesti monialaista, mikä näkyy verkoston kyselyyn vastanneiden laajasta yhteistyöstä erilaisten toimijoiden kanssa asiantuntijan, opettajan, tutkijan ja aktiivisen yhteiskunnallisen keskustelijan

rooleissa. Metsäalan toimijoista erityisesti metsänomistajat, ympäristökouluttajat, koululaiset ja opiskelijat, kansalaisaktiivit ja yritysten toimijat ovat suhteellisen hyvin tavoitettavissa metsäsuhdetutkimuksella. Mukaan tarvittaisiin enemmän poliittisia päättäjiä, alueellisia metsätoimijoita ja kuntien toimijoita. On kuitenkin eri asia tehdä yhteistyötä eri toimijoiden kanssa kuin työskennellä tutkimustiedon levittämiseksi ja sen saavuttamisen lisäämiseksi niille tahoille, joille siitä on konkreettista hyötyä, vaikka tätäkin tutkimusyhteistyö voi tuottaa. Yhteistyö vaatii aktiivisempaa vuorovaikutusta ja tiedon yhteisluomista eri alojen toimijoiden kanssa sekä suunnitelmaa, miten tietoa saadaan käyttöön. Jatkossa metsäsuhdetutkimuksen verkostossa voidaan jakaa lisää hyviä tapoja tavoittaa eri toimijoita, mikä vahvistaisi edelleen monialaisuutta.

Tässä katsausartikkelissa esiin tuodut lähestymistavat on esitelty hyvin lyhyesti. Lähestymistavat eivät kata kaikkea, sillä osa verkoston tutkijoista ei vastannut kyselyyn tai kirjoittajakutsuun. Siten on mahdollista, että osa lähestymistavoista on jäänyt esittelemättä. Lisäksi erilaisten lähestymistapojen ja tieteenalojen historialliset juuret ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tätä katsausartikkelia ja esiteltyjä lähestymistapoja tulisi pitää suuntaa antavana keskustelunavauksena. Jatkossa metsäsuhdetutkimuksen eri suuntauksia käsittelevät tutkimukset voivat sukeltaa syvemmälle esitellen tieteenalojen historiallisia lähtökohtia ja yksityiskohtaisia kysymyksiä. Katsausartikkeli on kuitenkin tuonut yhteen useita lähestymistapoja, joilla voidaan vaikuttaa vaihtoehtoihin tulevaisuuksiin, sekä tietämystä siitä, miten metsäalaa voitaisiin muokata. Keskeisin kysymys metsiin ja tulevaisuuteen liittyen, minkä voimme tämän katsausartikkelin pohjalta kysyä, kuuluu: Millaista metsiin liittyvää todellisuutta haluamme olla rakentamassa ja uusintamassa nyt ja tulevaisuudessa?

Kiitokset

Haluamme kiittää *Vuosiluston* arvioitsijaa sekä lehden editoreita erittäin hyvistä kommentteista tämän meille arvokkaan tekstin edistämisessä. Tätä työtä ovat olleet rahoittamassa Koneen Säätiö (Kuudes sykli periferiasa -hanke 29.11.2019), Metsämiesten Säätiö (21MK037MO, 22MK025KE), OLVI-säätiö (20211232), Luonnonvarakeskus (41007-00221500) ja Suomen Akatemia (340756).

Viitteet

- 1 Esim. Ahvenainen 1992; Parpola & Åberg 2009.
- 2 Esim. Kuisma 2006; Häggman 2006; Aunesluoma 2007; Jensen-Eriksen 2007; Kuisma (toim.) 2008.
- 3 Esim. Roiko-Jokela (toim.) 2012.
- 4 Esim. Björn 2000; Roiko-Jokela 2003.
- 5 Karhunkorva et al. 2017.
- 6 Mårald & Westholm 2016.
- 7 Siivonen 2020.
- 8 Paaskoski et al. 2022.
- 9 Ks. esim. Amara 1974.
- 10 Paaskoski et al. 2022.
- 11 Halla & Laine 2022; Häyrynen & Pynnönen 2020.
- 12 Ks. esim. Skår 2010; Häggström 2019b.
- 13 Häyrynen & Pynnönen 2020.
- 14 Ritter & Dauksta 2013.
- 15 Ritter & Dauksta (eds.) 2011.
- 16 Morrison 2014.
- 17 Metsäsuhdetutkimuksen verkoston kartoitut.
- 18 Ibid.
- 19 Ibid.
- 20 Ibid.
- 21 Ibid.
- 22 Ibid.
- 23 Katila 2017; Kröger & Raitio 2017; Korhonen et al. 2018; Keskitalo (ed.) 2019; Salmivuori (tulossa).
- 24 Tyrväinen et al. (toim.) 2014; Westholm et al. (eds.) 2015; Keskitalo (ed.) 2019.

- 25 North 1990; Martin 2003; Hodgson 2004; Bathelt & Glückler 2014.
- 26 Giddens 1984.
- 27 Esim. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/e%20n/ip_19_6691 (21.10.2022); https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12674-Forests-new-EU-strategy_en (21.10.2022); <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R0841&from=EN> (21.10.2022); Halonen et al. 2022.
- 28 Pelli 2021.
- 29 Bell 2003.
- 30 Sardar 2010.
- 31 Clardy 2020.
- 32 Vecchiato & Roveda 2010.
- 33 Rohrbeck et al. 2015.
- 34 Vecchiato 2015.
- 35 Rohrbeck et al. 2015; Vecchiato 2015.
- 36 Heiskanen et al. 2022.
- 37 Esim. Robinson et al. 2011; Nikolova 2014.
- 38 Kaivo-oja 2017; Näyhä 2021; Heiskanen et al. 2022.
- 39 Esim. Näyhä 2019; Näyhä 2020; Näyhä 2021.
- 40 Esim. Näyhä & Pesonen 2014; Näyhä et al. 2015.
- 41 Donner-Amnell 2021.
- 42 Pelli 2021.
- 43 Eriksson & Kovalainen 2008.
- 44 Fairclough 2010, 30–55, 230–254.
- 45 Leipold 2014.
- 46 Takala et al. 2017a; Takala et al. 2019; Takala et al. 2022; Halonen et al. 2022.
- 47 Fairclough 2010.
- 48 Ks. esim. Paaskoski 2008; Häyrynen 2009; Fornäs 1998.
- 49 Paaskoski & Karhunkorva 2018.
- 50 Jokinen 2002, 134–145.
- 51 Takala et al. 2017a; Takala et al. 2017b.
- 52 Pierce et al. 2001; Pierce et al. 2003.
- 53 Matilainen 2019; Matilainen et al. 2019; Matilainen & Lähdesmäki 2021.
- 54 Mm. Matilainen et al. 2017; Lähdesmäki & Matilainen 2014; Matilainen et al. 2019; Shu & Peck 2018.
- 55 Mm. Ilomäki 2014.
- 56 Topelius 1876.
- 57 Ks. Anttonen 1996.
- 58 <https://skvr.fi/poem/skvr07235820> (8.11.2022).
- 59 Hukkanen & Aula 2018.
- 60 Kupiainen 2004, 237–240; Tarkka 1994, 81–82.
- 61 <https://skvr.fi/poem/skvr03137070> (8.11.2022); Seppä 2020b, 39.
- 62 González & Kröger 2020.
- 63 Esim. Aula 2021b; Seppä 2020b.
- 64 Seppä 2020a; Seppä 2020b.
- 65 Harrison 1993; Vadén 2010; Lassila 2011.
- 66 Hyttinen & Lummaa 2020; Kurikka 2020.
- 67 Lahtinen & Lehtimäki (toim.) 2008.
- 68 Lummaa 2020a.
- 69 Iovino & Oppermann (eds.) 2014.
- 70 Sturgeon 1997.
- 71 Agarwal 1992.
- 72 Warren 2000.
- 73 Suopajarvi 2009.
- 74 Oksala 2018.
- 75 Kainulainen 2005.
- 76 Gregoratti & Raphael 2019, 90.
- 77 Ks. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto (toim.) 2018.
- 78 Chang et al. 2013, 17–19.
- 79 Engeström 1985.
- 80 Houtbeckers 2021.
- 81 Mäkelä & Leiwo (tulossa).
- 82 Vrt. Ahmed 2000.
- 83 Mäkelä & Leiwo (tulossa).
- 84 Laine 2010, 30.
- 85 Kukkola 2018.
- 86 Giorgi & Giorgi 2003; Smith et al. 2022.
- 87 Tökkäri 2018.
- 88 Esim. Häggström 2019a; Häggström 2019b; Skår 2010.
- 89 Järviluoma 2019.
- 90 Aula 2021a.
- 91 Massumi 1995; Ahmed 2004; Wetherell 2012; Rinne et al. 2020.
- 92 Deleuze & Guattari 1987; Massumi 1995.
- 93 Thompson & Hoggett (eds.) 2012.
- 94 Nygren & Jokinen 2003.
- 95 Santaoja 2013.
- 96 Hankonen 2021.

- 97 Mäkelä & Leiwo (tulossa).
- 98 Nygren & Jokinen 2003.
- 99 Santaoja 2013.
- 100 Hankonen 2021.
- 101 Brunet et al. 2019.
- 102 Mäkelä & Leiwo (tulossa).
- 103 Orlikowski 2010.
- 104 Rinkinen 2015.
- 105 Shove et al. 2012.
- 106 Rinkinen 2019.
- 107 Esim. Darnell et al. 2022.
- 108 Ibid.
- 109 Kristjánsson et al. 2021.
- 110 Ek & Kallio (tulossa).
- 111 Tynjälä et al. 2020; Kallio et al. (tulossa).
- 112 Ardelt et al. 2018.
- 113 Esim. Rannikko 1999; Björn 2000; Roiko-Jokela 2003; Eisto 2009; Halonen 2020.
- 114 Esim. Halonen et al. 2022.
- 115 Silvennoinen 2017.
- 116 Thompson 2012.
- 117 Zube 1991.
- 118 Karjalainen 2006.
- 119 Ruddell et al. 1989.
- 120 Zube et al. 1982.
- 121 Tyrväinen et al. 2003; Karjalainen 2006; Silvennoinen 2017.
- 122 Martens et al. 2011; Takayama et al. 2017; Simkin et al. 2020.
- 123 Marselle et al. 2021; Simkin et al. 2021.
- 124 Korpela & Ylén 2007.
- 125 Lummaa & Rojola (toim.) 2014.
- 126 Hankonen 2021.
- 127 Lummaa 2020b.
- 128 Ks. esim. Kohn 2013; Mikkonen 2017; Hankonen 2021.
- 129 Lummaa et al. 2020.
- 130 Tsing 2020.
- 131 Esim. Aula 2021b; Seppä 2020a; Seppä 2020b.
- 132 Metsäsuhdetutkimuksen verkoston kartoitus.
- 133 Donner-Amnell 2021.
- 134 Ks. esim. Halla et al. 2020; Siivonen 2020.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Metsäsuhdetutkimuksen verkoston kartoitus, 2022. Kirjoittajien hallussa.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

- Agarwal, Bina 1992. "The Gender and Environment Debate: Lessons from India." *Feminist Studies* vol. 18, 1992:1, 119–158.
- Ahmed, Sara 2000. "Who Knows? Knowing Strangers and Strangeness." *Australian Feminist Studies* vol. 15, 2000:31, 49–68.
- Ahmed, Sara 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. Routledge: New York, NY.
- Ahvenainen, Jorma 1992. *Enso-Gutzeit Oy 1872–1992. I, 1872–1923*. Enso-Gutzeit: Helsinki.
- Amara, Roy 1974. "The futures field: Functions, forms, and critical issues." *Futures* vol. 6, 1974:4, 289–301.
- Anttonen, Veikko 1996. *Ihmisen ja maan rajat. 'Pyhä' kulttuurisena kategoriana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 646. SKS: Helsinki.
- Ardelt, Monika & Gerlach, Kathryn R. & Vailant, George E. 2018. "Early and Midlife Predictors of Wisdom and Subjective Well-Being in Old Age." *The Journals of Gerontology, Series B* vol. 73, 2018:8, 1514–1525.
- Aula, Inkeri 2021a. "Discovering Weedy Landscapes as Sensory Commons." *Dimensions. Journal of Architectural Knowledge* vol. 1, 2021:2, 165–182.
- Aula, Inkeri 2021b. "Minä maa – ehdotus ympäristöön sekoittuneesta olennosta luonnon tajuna." *Niin & näin* 3/2021, 31–37.
- Aunesluoma, Juhana 2007. *Paperipatruunat. Metsäteollisuus sodassa ja jälleenrakentamisessa 1939–1950*. Metsäteollisuuden maa 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1055:3. SKS: Helsinki.
- Bathelt, Harald & Glückler, Johannes 2014. "Institutional change in economic geogra-

- phy.” *Progress in Human Geography* vol. 38, 2014:3, 340–363.
- Bell, Wendell 2003. *Foundations of Futures Studies. History, Purposes, and Knowledge*. Human Science for a New Era vol. 1. Routledge: London & New York, NY.
- Björn, Ismo 2000. *Kaikki irti metsästä. Metsän käyttö ja muutos taigan reunalla itäisimmässä Suomessa erätaloudesta vuoteen 2000*. Bibliotheca historica 49. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki.
- Brunet, Lucas & Arpin, Isabelle & Peltola, Taru 2019. ”Governing research through affects: The case of ecosystem services science.” *Science and Public Policy* vol. 46, 2019:6, 866–875.
- Chang, Heewon & Ngunjiri, Faith Wambura & Hernandez, Kathy-Ann C. 2013. *Collaborative Autoethnography*. Left Coast Press: Walnut Creek, CA.
- Clardy, Alan 2020. ”The ontological foundation for studying the future.” *Foresight* vol. 22, 2020:5–6, 653–670.
- Darnell, Catherine & Fowers, Blaine J. & Kristjánsson, Kristján 2022. ”A multifunction approach to assessing Aristotelian *phronesis* (practical wisdom).” *Personality and Individual Differences* vol. 196, 2022, 111684.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix 1987. *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*. University of Minnesota Press: Minneapolis, MN.
- Donner-Amnell, Jakob 2021. ”Toimintaympäristökäänneet ennakkoinnin, metsäalan ja päätöksenteon haasteina.” *Katsaus metsäalan tulevaisuustöihin*, 22–45. Toim. Teppo Hujala & Päivi Pelli & Jakob Donner-Amnell & Leena Paaskoski. Luston julkaisuja 4. Suomen Metsämuseo Lusto: Savonlinna. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/26198> (18.10.2022).
- Eisto, Ilkka 2009. *Kylläpä kestää. Paikallisesti kestävä kehityksen ja ympäristölähtöisen kehittämistoiminnan suhde harvaanasutulla maaseudulla*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 101. Joensuun yliopisto: Joensuu.
- Ek, Terhi & Kallio, Eeva K. (tulossa). *Viisauden oppiminen metsäesiopetuksessa: ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia*. Artikkelikäsitelmäkirjoitus.
- Engeström, Yrjö 1985. ”Kehittävän työntutkimuksen peruskäsitteitä.” *Aikuiskasvatus* 4/1985, 156–164.
- Eriksson, Päivi & Kovalainen, Anne 2008. *Qualitative Methods in Business Research*. Sage Publications: Thousand Oaks, CA.
- Fairclough, Norman 2010. *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. 2nd edition. Routledge: Abingdon & New York, NY.
- Fornäs, Johan 1998. *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia*. Suom. Mikko Lehtonen et al. Vastapaino: Tampere.
- Giddens, Anthony 1984. *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press: Berkeley, CA.
- Giorgi, Amedeo & Giorgi, Barbro 2003. ”Phenomenology.” *Qualitative psychology: A practical guide to research methods*, 25–50. Ed. Jonathan A. Smith. Sage Publications: Thousand Oaks, CA.
- González, Nidia Catherine & Kröger, Markus 2020. ”The potential of Amazon indigenous agroforestry practices and ontologies for rethinking global forest governance.” *Forest Policy and Economics* vol. 118, 2020, 102257.
- Gregoratti, Catia & Raphael, Riya 2019. ”The Historical Roots of a Feminist ‘Degrowth’: Maria Mies’s and Marilyn Waring’s Critiques of Growth.” *Towards a Political Economy of Degrowth*, 83–98. Eds. Ekaterina Chertkovskaya & Alexander Paulsson & Stefania Barca. Rowman & Littlefield: Lanham, MD.
- Halla, Tuulikki & Karhunkorva, Reetta & Laine, Jaana 2020. ”Metsäsuhteet metsäkulttuurisen kestävyden rakentajina.” *Metsät ja kulttuurinen kestävyys*, 24–37. Toim. Leena Paaskoski & Heikki Roiko-Jokela & Marko Rikala. Vuosilusto 13. Lusto – Suomen Metsämuseo & Metsähistorian Seura: Punkaharju.
- Halla, Tuulikki & Laine, Jaana 2022. ”To cut or

- not to cut – emotions and forest conflicts in digital media.” *Journal of Rural Studies* vol. 94, 2022, 439–453.
- Halonen, Maija 2020. ”Jälkitekolliset luontoarvot ja materialismit metsätalouden muokkaamassa maisemassa.” *Alue ja ympäristö* vol. 49, 2020:2, 44–65.
- Halonen, Maija & Näyhä, Annukka & Kuhmonen, Irene 2022. ”Regional sustainability transition through forest-based bioeconomy? Development actors’ perspectives on related policies, power, and justice.” *Forest Policy and Economics* vol. 142, 2022, 102775.
- Hankonen, Ilona 2021. *Ihmisiä metsässä. Luonto kulttuuriympäristösyntyksenä*. Kultaneito XXII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura: Joensuu.
- Harrison, Robert Pogue 1993. *Forests. The Shadow of Civilization*. University of Chicago Press: Chicago, IL.
- Heiskanen, Aleksi & Hurmekoski, Elias & Toppinen, Anne & Näyhä, Annukka 2022. ”Exploring the unknowns – State of the art in qualitative forest-based sector foresight research.” *Forest Policy and Economics* vol. 135, 2022, 102643.
- Hodgson, Geoffrey M. 2004. *The Evolution of Institutional Economics. Agency, Structure and Darwinism in American Institutionalism*. Routledge: London & New York, NY.
- Houtbeckers, Eeva 2021. *Organising activism for forest dialogues – active citizens navigating institutionalised and polarised landscapes*. Conference paper for the 25th edition of Alternative Futures and Popular Protest, Manchester.
- Hukkanen, Sanna & Aula, Inkeri 2018. *Metsänpeitto*. Arktinen Banaani: Helsinki.
- Hyttinen, Elsi & Lummaa, Karoliina 2020. ”Metsästä on puhuttava ja kirjoitettava.” *Avain* vol. 17, 2020:4, 3–5.
- Häggman, Kai 2006. *Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939*. Metsäteollisuuden maa 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1055:2. SKS: Helsinki.
- Häggström, Margaretha 2019a. ”Being in the forest – A matter of cultural connections with a natural environment.” *Plants, People, Planet* vol. 1, 2019:3, 221–232.
- Häggström, Margaretha 2019b. ”Lived experiences of being-in-the-forest as experiential sharing with the more-than-human world.” *Environmental Education Research* vol. 25, 2019:9, 1334–1346.
- Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.) 2018. *Moniulotteinen etnografia*. 2. painos. Ethnos-toimite 17. Ethnos ry: Helsinki.
- Häyrynen, Liina & Pynnönen, Sari 2020. ”A Review of the Concepts and Measurements for Connection to Nature and Environmentally Responsible Behaviour – a Call for Research on Human–Forest Relationships.” *Current Forestry Reports* vol. 6, 2020, 323–338.
- Häyrynen, Maunu 2009. ”Mukana menossa kulttuurituotanto.” *Kulttuurituotanto. Kehykset, käytännöt ja prosessit*, 7–22. Toim. Maarit Grahn & Maunu Häyrynen. Tietolipas 230. SKS: Helsinki.
- Iloäki, Henni 2014. ”Loitsujen outo metsämaisema.” *Ympäristömytologia*, 120–139. Toim. Seppo Knuuttila & Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 93. SKS: Helsinki.
- Iovino, Serenella & Oppermann, Serpil (eds.) 2014. *Material Ecocriticism*. Indiana University Press: Bloomington, IN.
- Jensen-Eriksen, Niklas 2007. *Läpimurto. Metsäteollisuus kasvun, integraation ja kylmän sodan Euroopassa 1950–1973*. Metsäteollisuuden maa 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1055:4. SKS: Helsinki.
- Jokinen, Ari 2002. ”Metsänomistaja metsänsä hoitajana. Rutiinit, ’tarjokkeet’ ja vastaavuoroisuus.” *Yhteiskuntapolitiikka* vol. 67, 2002:2, 134–147.
- Järviluoma, Helmi 2019. ”’Kaikki elämän maakeus ja riemu.’ Aistielämäkerrallisen kävelyn taide ja tiede.” *Musiikki ja luonto. Soiva kulttuuri ympäristökriisin aikakaudella*, 221–245. Toim. Juha Torvinen & Susanna Välimäki. Utukirjat 10. Turun yliopisto: Turku.

- Kainulainen, Pauliina 2005. *Maan viisaus. Ivone Gebaran ekofeministinen käsitys tietämisestä ja teologiasta*. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja N:o 13. Joensuun yliopisto: Joensuu.
- Kaivo-oja, Jari 2017. "Towards better participatory processes in technology foresight: How to link participatory foresight research to the methodological machinery of qualitative research and phenomenology?" *Futures* vol. 86, 2017, 94–106.
- Kallio, Eeva K. & Tynjälä, Päivi & Paananen, Elina (tulossa). *Integrated wisdom model*. Käsikirjoitus.
- Karhunkorva, Reetta & Kärkkäinen, Sirpa & Paaskoski, Leena 2017. *Metsäsuhteiden kenttä*. Luston julkaisuja 1. Lusto – Suomen Metsämuseo: Punkaharju. https://is-suu.com/luston_julkaisuja/docs/metsasuh-teiden_kentta (18.10.2022).
- Karjalainen, Eeva 2006. *The visual preferences for forest regeneration and field afforestation – four case studies in Finland*. Dissertationes Forestales 31. The Finnish Society of Forest Science: Helsinki.
- Katila, Pia 2017. "Forestry development priorities in Finnish national forest programmes." *International Forestry Review* vol. 19, 2017:S1, 125–138.
- Keskitalo, E. Carina H. (ed.) 2019. *The Politics of Arctic Resources. Change and Continuity in the "Old North" of Northern Europe*. Routledge: Abingdon.
- Kohn, Eduardo 2013. *How Forests Think. Toward an Anthropology Beyond the Human*. University of California Press: Berkeley, CA.
- Korhonen, Jaana & Giurca, Alexandru & Brockhaus, Maria & Toppinen, Anne 2018. "Actors and Politics in Finland's Forest-Based Bioeconomy Network." *Sustainability* vol. 10, 2018:10, 3785.
- Korpela, Kalevi M. & Ylén, Matti 2007. "Perceived health is associated with visiting natural favourite places in the vicinity." *Health & Place* vol. 13, 2007:1, 138–151.
- Kristjánsson, Kristján & Fowers, Blaine & Darnell, Catherine & Pollard, David 2021. "Phronesis (Practical Wisdom) as a Type of Contextual Integrative Thinking." *Review of General Psychology* vol. 25, 2021:3, 239–257.
- Kröger, Markus & Raitio, Kaisa 2017. "Finnish forest policy in the era of bioeconomy: A pathway to sustainability?" *Forest Policy and Economics* vol. 77, 2017, 6–15.
- Kuisma, Markku 2006. *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920*. Metsäteollisuuden maa 1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1055:1. SKS: Helsinki.
- Kuisma, Markku (toim.) 2008. *Kriisi ja kumous. Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973–2008*. Metsäteollisuuden maa 5. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1055:5. SKS: Helsinki.
- Kukkola, Jani 2018. "Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus." *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö*, 41–63. Toim. Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen. Lapland University Press: Rovaniemi.
- Kupiainen, Tarja 2004. *Kertovan kansanrunouden nuori nainen ja nuori mies*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 996. SKS: Helsinki.
- Kurikka, Kaisa 2020. "Johanna Holmströmin Camera Obscura (2009) ja monimetsä." *Avain* vol. 17, 2020:4, 6–21.
- Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku (toim.) 2008. *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Tietolipas 222. SKS: Helsinki.
- Laine, Timo 2010. "Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma." *Ik-kunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 28–45. Toim. Juhani Aaltola & Raine Valli. PS-Kustannus: Jyväskylä.
- Lassila, Pertti 2011. *Metsän autuus. Luonto suomalaisessa kirjallisuudessa 1700–1950*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1344, Tiede. SKS: Helsinki.
- Leipold, Sina 2014. "Creating Forests with Words – A Review of Forest-Related

- Discourse Studies." *Forest Policy and Economics* vol. 40, 2014, 12–20.
- Lummaa, Karoliina 2020a. "Metsän poeettinen kuvaus – luonnos." *Avain* vol. 17, 2020:4, 104–115.
- Lummaa, Karoliina 2020b. "Posthumanismin puolustus." *Tiede & edistys* vol. 45, 2020:1, 56–65.
- Lummaa, Karoliina & Lähde, Ville & Toivanen, Tero & Eronen, Jussi T. & Järvensivu, Paa-vo & Vadén, Tere 2020. "Environmental humanities – mitä se on ja kuka sitä tekee?" *Alue ja ympäristö* vol. 49, 2020:2, 83–91.
- Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea (toim.) 2014. *Posthumanismi*. Eetos-julkaisuja 15. Eetos: Turku.
- Lähdesmäki, Merja & Matilainen, Anne 2014. "Born to be a forest owner? An empirical study of the aspects of psychological ownership in the context of inherited forests in Finland." *Scandinavian Journal of Forest Research* vol. 29, 2014:2, 101–110.
- Marselle, Melissa R. & Lindley, Sarah J. & Cook, Penny A. & Bonn, Aletta 2021. "Biodiversity and Health in the Urban Environment." *Current Environmental Health Reports* vol. 8, 2021, 146–156.
- Martens, Dörte & Gutscher, Heinz & Bauer, Nicole 2011. "Walking in 'wild' and 'tended' urban forests: The impact on psychological well-being." *Journal of Environmental Psychology* vol. 31, 2011:1, 36–44.
- Martin, Ron 2003. "Institutional Approaches in Economic Geography." *A Companion to Economic Geography*, 77–94. Eds. Eric Sheppard & Trevor J. Barnes. Blackwell Publishing: Oxford.
- Massumi, Brian 1995. "The Autonomy of Affect." *Cultural Critique* No. 31, 1995, 83–109.
- Matilainen, A. & Pohja-Mykrä, M. & Lähdesmäki, M. & Kurki, S. 2017. "I feel it is mine!" – Psychological ownership in relation to natural resources." *Journal of Environmental Psychology* vol. 51, 2017, 31–45.
- Matilainen, A-M. K. & Koch, M. & Zivojinovic, I. & Lähdesmäki, M. R. & Lidestav, G. & Karppinen, H. M. T. & Didolot, F. & Jarsky, V. & Pöllumäe, P. & Colson, V. & Hricova, Z. & Glavonjic, P. & Scriban, R. 2019. "Perceptions of ownership among new forest owners: A qualitative study in European context." *Forest Policy and Economics* vol. 99, 2019, 43–51.
- Matilainen, Anne 2019. *Feelings of psychological ownership towards private forests*. Publications 36. University of Helsinki, Ruralia Institute: Mikkeli & Seinäjoki.
- Matilainen, Anne & Lähdesmäki, Merja 2021. "Who does the moose belong to? – Legitimation of collective psychological ownership." *Journal of Rural Studies* vol. 86, 2021, 236–246.
- Mikkonen, Jukka 2017. *Metsäpolun filosofiaa*. Niin & näin: Tampere.
- Morrison, Kathleen D. 2014. "Human–Forest Relationships and the Erasure of History." *The Social Lives of Forests. Past, Present, and Future of Woodland Resurgence*, 143–147. Eds. Susanna B. Hecht & Kathleen D. Morrison & Christine Padoch. University of Chicago Press: Chicago, IL.
- Mårald, Erland & Westholm, Erik 2016. "Changing Approaches to the Future in Swedish Forestry, 1850–2010." *Nature and Culture* vol. 11, 2016:1, 1–21.
- Mäkelä, Heidi Henriikka & Leiwo, Lotta (tu- lossa). *Uushenkinen metsä: Etnografinen vuoropuhelu metsäjoogasta, metsätilaan liit- tyvistä affektiivisista käytännöistä ja säröile- vistä kuvastoista 2020-luvun Suomessa*. Ar- tikkelikäsikirjoitus.
- Nikolova, Blagovesta 2014. "The rise and prom- ise of participatory foresight." *European Journal of Futures Research* vol. 2, 2014, 15:33, 1–9.
- North, Douglass C. 1990. *Institutions, Institu- tional Change and Economic Performance*. Political Economy of Institutions and De- cisions. Cambridge University Press: Cam- bridge.
- Nygren, Nina V. & Jokinen, Ari 2013. "Signif- icance of affect and ethics in applying con- servation standards: The practices of flying

- squirrel surveyors.” *Geoforum* vol. 46, 2013, 79–90.
- Näyhä, Annukka 2019. ”Transition in the Finnish forest-based sector: Company perspectives on the bioeconomy, circular economy and sustainability.” *Journal of Cleaner Production* vol. 209, 2019, 1294–1306.
- Näyhä, Annukka 2020. ”Finnish forest-based companies in transition to the circular bioeconomy – drivers, organizational resources and innovations.” *Forest Policy and Economics* vol. 110, 2020, 101936.
- Näyhä, Annukka 2021. ”Backcasting for desirable futures in Finnish forest-based firms.” *Foresight* vol. 23, 2021:1, 50–72.
- Näyhä, Annukka & Pelli, Päivi & Hetemäki, Lauri 2015. ”Services in the forest-based sector – unexplored futures.” *Foresight* vol. 17, 2015:4, 378–398.
- Näyhä, Annukka & Pesonen, Hanna-Leena 2014. ”Strategic change in the forest industry towards the biorefining business.” *Technological Forecasting and Social Change* vol. 81, 2014, 259–271.
- Oksala, Johanna 2018. ”Feminism, Capitalism, and Ecology.” *Hypatia* vol. 33, 2018:2, 216–234.
- Orlikowski, Wanda J. 2010. ”Practice in research: phenomenon, perspective and philosophy.” *Cambridge Handbook of Strategy as Practice*, 23–33. Eds. Damon Golsorkhi & Linda Rouleau & David Seidl & Eero Vaara. Cambridge University Press: Cambridge.
- Paaskoski, Leena 2008. *Herrana metsässä. Kansatieteellinen tutkimus metsänhoitajuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1170, Tiede. SKS: Helsinki.
- Paaskoski, Leena & Karhunkorva, Reetta 2018. ”Metsäkultuurinen näkökulma.” *Metsäkultuurinen näkökulma Kansalliseen metsästrategiaan*, 10–14. Airi Matila & Leena Paaskoski & Reetta Karhunkorva & Nora Arnkil & Katja Matveinen. Tapion raportteja nro 25. Tapio Oy: Helsinki.
- Paaskoski, Leena & Siivonen, Katriina & Vähäkari, Noora & Latvala-Harvilahti, Pauliina & Pelli, Päivi & Granlund, Maria & Hujala, Teppo 2022. *Dynaaminen museo ja tulevaisuusperintöverstas. Käsikirja museoiden ekososiaaliseen sivistystyöhön*. Luston julkaisuja 6. Suomen Metsämusео Lusto: Savonlinna. <https://lusto.fi/wp-content/uploads/2022/03/lusto-dynaaminen-museo.pdf> (11.11.2022).
- Parpola, Antti & Åberg, Veijo 2009. *Metsävaltio. Metsähallitus ja Suomi 1859–2009*. Edita: Helsinki.
- Pelli, Päivi 2021. ”Ennakointi ja tietoperustat kehittyvät.” *Katsaus metsäalan tulevaisuustöihin*, 6–21. Toim. Teppo Hujala & Päivi Pelli & Jakob Donner-Amnell & Leena Paaskoski. Luston julkaisuja 4. Suomen Metsämusео Lusto: Savonlinna. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/26198> (18.10.2022).
- Pierce, Jon L. & Kostova, Tatiana & Dirks, Kurt T. 2001. ”Toward a theory of psychological ownership in organizations.” *The Academy of Management Review* vol. 26, 2001:2, 298–310.
- Pierce, Jon L. & Kostova, Tatiana & Dirks, Kurt T. 2003. ”The State of Psychological Ownership: Integrating and Extending a Century of Research.” *Review of General Psychology* vol. 7, 2003:1, 84–107.
- Rannikko, Pertti 1999. ”Combining Social and Ecological Sustainability in the Nordic Forest Periphery.” *Sociologia Ruralis* vol. 39, 1999:3, 394–410.
- Rinkinen, Jenny 2015. *Demanding energy in everyday life. Insights from wood heating into theories of social practice*. Aalto University publication series, Doctoral Dissertations 197/2015. Aalto University, School of Business: Helsinki.
- Rinkinen, Jenny 2019. ”Seeing Wood for the Trees: Placing Biological Processes Within Practices of Heating and Harvesting.” *Social practices and dynamic non-humans. Nature, materials and technologies*, 47–62. Eds. Cecily Maller & Yolande Strengers. Palgrave Macmillan: London.
- Rinne, Jenni & Kajander, Anna & Haanpää, Riina 2020. ”Johdanto: Affektit ja tunteet

- kulttuurien tutkimuksessa.” *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*, 5–30. Toim. Jenni Rinne & Anna Kajander & Riina Haanpää. Ethnos-toimite 22. Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry: Helsinki.
- Ritter, Eva & Dauksta, Dainis (eds.) 2011. *New Perspectives on People and Forests*. World Forests IX. Springer: Dordrecht.
- Ritter, Eva & Dauksta, Dainis 2013. ”Human–forest relationships: ancient values in modern perspectives.” *Environment, Development and Sustainability* vol. 15, 2013:3, 645–662.
- Robinson, John & Burch, Sarah & Talwar, Sonia & O’Shea, Meg & Walsh, Mike 2011. ”Envisioning sustainability: Recent progress in the use of participatory backcasting approaches for sustainability research.” *Technological Forecasting and Social Change* vol. 78, 2011:5, 756–768.
- Rohrbeck, René & Battistella, Cinzia & Huizingh, Eelko 2015. ”Corporate foresight: An emerging field with a rich tradition.” *Technological Forecasting and Social Change* vol. 101, 2015, 1–9.
- Roiko-Jokela, Heikki 2003. *Arvot ja edut ristiriidassa. Kiistoja valtion metsistä: Hattuvaara, Kessi, Murhijärvi, Talaskangas-Sopenmäki, Porkkasalo*. Minerva: Jyväskylä.
- Roiko-Jokela, Heikki (toim.) 2012. *Ihminen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa* 1–2. Metsäkustannus: Helsinki.
- Ruddell, Edward J. & Gramann, James H. & Rudis, Victor A. & Westphal, Joanne M. 1989. ”The Psychological Utility of Visual Penetration in Near-View Forest Scenic-Beauty Models.” *Environment and Behavior* vol. 21, 1989:4, 393–412.
- Salmivuori, Emmi (tulossa). *Metsäalan kehittämisen alueelliset tulokset*. Artikkelikäsikirjoitus.
- Santaoja, Minna 2013. *Rakkaudesta luontoon. Luontoharrastajat luonnonsuojelun toimijoina*. Acta Universitatis Tamperensis 1853. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Sardar, Ziauddin 2010. ”The Namesake: Futures; futures studies; futurology; futuristic; foresight – What’s in a name?” *Futures* vol. 42, 2010:3, 177–184.
- Seppä, Tiina 2020a. ”Ihmisen ja metsän kommunikaatiosta kalevalamittaisissa runoissa.” *Tuolla puolen, siellä jossakin. Käsityksiä kuvitelluista maailmoista*, 260–278. Toim. Ulla Piela & Petja Kauppi. Kalevalaseuran vuosikirja 99. SKS: Helsinki.
- Seppä, Tiina 2020b. ”Katsooko metsä ihmistä? Suomen Kansan Vanhat Runot ja lajienvälinen kommunikaatio.” *Avain* vol. 17, 2020:4, 22–45.
- Shove, Elizabeth & Pantzar, Mika & Watson, Matt 2012. *The Dynamics of Social Practice. Everyday Life and How It Changes*. Sage Publications: London.
- Shu, Suzanne B. & Peck, Joann 2018. ”Solving Stewardship Problems with Increased Psychological Ownership.” *Psychological Ownership and Consumer Behavior*, 227–237. Eds. Joann Peck & Suzanne B. Shu. Springer: Berlin.
- Siivonen, Katriina 2020. ”Metsäsuhde kulttuurisesti kestävässä tulevaisuusperintönä.” *Metsät ja kulttuurinen kestävyys*, 10–23. Toim. Leena Paaskoski & Heikki Roiko-Jokela & Marko Rikala. Vuosilusto 13. Lusto – Suomen Metsä museo & Metsähistorian Seura: Punkaharju.
- Silvennoinen, Harri 2017. *Metsämaiseman kauneus ja metsänhoidon vaikutus koettuun maisemaan metsikköasolla*. Dissertationes Forestales 242. Suomen Metsätieteellinen Seura: Helsinki.
- Simkin, Jenni & Ojala, Ann & Tyrväinen, Liisa 2020. ”Restorative effects of mature and young commercial forests, pristine old-growth forest and urban recreation forest – A field experiment.” *Urban Forestry & Urban Greening* vol. 48, 2020, 126567.
- Simkin, Jenni & Ojala, Ann & Tyrväinen, Liisa 2021. ”The Perceived Restorativeness of Differently Managed Forests and Its Association with Forest Qualities and Individual Variables: A Field Experiment.” *International Journal of Environmental Research and Public Health* vol. 18, 2021:2, 422.

- Skår, Margrete 2010. "Forest dear and forest fear: Dwellers' relationships to their neighbourhood forest." *Landscape and Urban Planning* vol. 98, 2010:2, 110–116.
- Smith, Jonathan A. & Flowers, Paul & Larkin, Michael 2022. *Interpretative Phenomenological Analysis*. 2nd edition. Sage Publications: London.
- Sturgeon, Noël 1997. *Ecofeminist Natures. Race, Gender, Feminist Theory and Political Action*. Routledge: New York, NY.
- Suopajarvi, Tiina 2009. *Sukupuoli meni metsään. Luonnon ja sukupuolen polkuja metsäammattilaisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1255. SKS: Helsinki.
- Takala, Tuomo & Brockhaus, Maria & Hujala, Teppo & Tanskanen, Minna & Lehtinen, Ari & Tikkanen, Jukka & Toppinen, Anne 2022. "Discursive barriers to voluntary biodiversity conservation: The case of Finnish forest owners." *Forest Policy and Economics* vol. 136, 2022, 102681.
- Takala, Tuomo & Hujala, Teppo & Tanskanen, Minna & Tikkanen, Jukka 2017a. "Forest owners' discourses of forests: Ideological origins of ownership objectives." *Journal of Rural Studies* vol. 51, 2017, 1–14.
- Takala, Tuomo & Hujala, Teppo & Tanskanen, Minna & Tikkanen, Jukka 2017b. "The order of forest owners' discourses: Hegemonic and marginalised truths about the forest and forest ownership." *Journal of Rural Studies* vol. 55, 2017, 33–44.
- Takala, Tuomo & Lehtinen, Ari & Tanskanen, Minna & Hujala, Teppo & Tikkanen, Jukka 2019. "The rise of multi-objective forestry paradigm in the Finnish print media." *Forest Policy and Economics* vol. 106, 2019, 101973.
- Takayama, Norimasa & Fujiwara, Akio & Saito, Haruo & Horiuchi, Masahiro 2017. "Management Effectiveness of a Secondary Coniferous Forest for Landscape Appreciation and Psychological Restoration." *International Journal of Environmental Research and Public Health* vol. 14, 2017:7, 800.
- Tarkka, Lotte 1994. "Metsolan merkki – metsän olento ja kuva vienalaisrunostossa." *Metsä ja metsänviljely*, 56–102. Toim. Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki. Kalevalaseuran vuosikirja 73. SKS: Helsinki.
- Thompson, Catharine Ward 2012. "Landscape perception and environmental psychology." *The Routledge Companion to Landscape Studies*, 25–42. Eds. Peter Howard & Ian Thompson & Emma Waterton. Routledge: Abingdon.
- Thompson, Simon & Hoggett, Paul (eds.) 2012. *Politics and the Emotions. The Affective Turn in Contemporary Political Studies*. Continuum: London & New York, NY.
- Topelius, Z. 1876. *Maamme kirja*. Suom. Joh. Bäckvall. Edlund: Helsinki.
- Tsing, Anna Lowenhaupt 2020. *Lopun aikojen sieni. Elämää kapitalismin raunioissa*. Suom. Anna Tuomikoski. Paradiigma-sarja. Tutkijaliitto: Helsinki.
- Tynjälä, Päivi & Kallio, Eeva K. & Heikkinen, Hannu L. 2020. "Professional expertise, integrative thinking, wisdom and phronesis." *Development of Adult Thinking. Interdisciplinary Perspectives on Cognitive Development and Adult Learning*, 156–174. Ed. Eeva K. Kallio. Routledge: London.
- Tyrväinen, Liisa & Kurttila, Mikko & Sievänen, Tuija & Tuulentie, Seija (toim.) 2014. *Hyvinvointia metsästä*. Kirjokansi 90. SKS: Helsinki.
- Tyrväinen, Liisa & Silvennoinen, Harri & Kolhmainen, Osmo 2003. "Ecological and aesthetic values in urban forest management." *Urban Forestry & Urban Greening* vol. 1, 2003:3, 135–149.
- Tökkäri, Virpi 2018. "Fenomenologisen, hermeneuttisen-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä." *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö*, 64–84. Toim. Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen. Lapland University Press: Rovaniemi.
- Vadén, Tere 2010. *Kaksijalkainen ympäristövallankumous*. Osuuskunta Rohkean Reunan: Tampere.

- Vecchiato, Riccardo 2015. "Creating value through foresight: First mover advantages and strategic agility." *Technological Forecasting and Social Change* vol. 101, 2015, 25–36.
- Vecchiato, Riccardo & Roveda, Claudio 2010. "Strategic foresight in corporate organizations: Handling the effect and response uncertainty of technology and social drivers of change." *Technological Forecasting and Social Change* vol. 77, 2010:9, 1527–1539.
- Warren, Karen J. 2000. *Ecofeminist Philosophy. A Western Perspective on What It Is and Why It Matters*. Rowman & Littlefield Publishers: Lanham, MD.
- Westholm, Erik & Lindahl, Karin Beland & Kraxner, Florin (eds.) 2015. *The Future Use of Nordic Forests. A Global Perspective*. Springer: Berlin.
- Wetherell, Margaret 2012. *Affect and Emotion. A New Social Science Understanding*. Sage Publications: London.
- Zube, Ervin H. 1991. "Environmental psychology, global issues, and local landscape research." *Journal of Environmental Psychology* vol. 11, 1991:4, 321–334.
- Zube, Ervin H. & Sell, James L. & Taylor, Jonathan G. 1982. "Landscape perception: Research, application and theory." *Landscape Planning* vol. 9, 1982:1, 1–33.
- "Regulation (EU) 2018/841 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on the inclusion of greenhouse gas emissions and removals from land use, land use change and forestry in the 2030 climate and energy framework, and amending Regulation (EU) No 525/2013 and Decision No 529/2013/EU." *Official Journal of the European Union* 19.6.2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R0841&from=EN> (21.10.2022).
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. *Suomen Kansan Vanhat Runot* -tietokanta. SKVR III3 3707 (Narvusi, [Kallivieri], J. Länkelä, n. 179. 1858). <https://skvr.fi/poem/skvr03137070> (8.11.2022).
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. *Suomen Kansan Vanhat Runot* -tietokanta. SKVR VII5 loitsut 3582 (Impilahti, Basilier n. 217. -84). <https://skvr.fi/poem/skvr07235820> (8.11.2022).

Digitaaliset lähteet

- European Commission 2019. *The European Green Deal sets out how to make Europe the first climate-neutral continent by 2050, boosting the economy, improving people's health and quality of life, caring for nature, and leaving no one behind*. Press release. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/e%20n/ip_19_6691 (21.10.2022).
- European Commission 2020. Forests – new EU strategy. Roadmap. https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12674-Forests-new-EU-strategy_en (21.10.2022).

Abstract

HUMAN SCIENCE APPROACHES AND PARALLEL FUTURE PATHWAYS – A REVIEW OF HUMAN-FOREST RELATIONSHIP RESEARCH

The article introduces various theoretical, conceptual, and empirical approaches to human-forest relationship (HFR) research, a relatively new and broad field of multidisciplinary approaches to study the interactions and interfaces between humans and forests. Article is based on a questionnaire and call for authors circulated in recently established HFR research network and the HFR Research Club of the Finnish Society of Forest Science. In the article, authors with various disciplinary backgrounds reflect the diversity of HFR research, combining social sciences, humanities, and cultural research. Further, they focus on diverse interactions and interfaces between individuals, communities, and forests, and their cultural, societal and historical meanings.

The article has two aims. First, to provide an overview on the various approaches within HFR research field in Finland. Second, to explore how the scientific knowledge provided by HFR research can contribute to an understanding about future challenges and need for change, and further adjust these changes and identify alternative future pathways.

As a result, we argue that the multidisciplinary approaches in HFR research enable both to analyse existing HFRs in a more multivocal ways and to acknowledge the diversity of meanings that individuals and communities associate to forests.

We have also identified four future challenges and changes in HFR research: 1) sustainability transitions in forestry and forest use, 2) changing the roles of forest actors and institutions, 3) changing views on human-forest relationships and 4) experiential and bodily turn in studying human-forest relationships. These aspects should be taken into account when anticipating the future prospects and potential of the Finnish forest sector and forests. For example, HFR research may highlight cultural and societal structures and processes, producing and maintaining the current ways of forest-related decision and policy making, and their way of framing forests-as-resources. Simultaneously, these frames neglect the multiplicity of other dimensions. The HFR research offers, parallel to more mainstream forest science research, several approaches that stem from different traditions of the research and alternative ways of knowledge production, and furthermore create new scientific knowledge to forest research and pave the way for alternative future pathways.

Metsäsuhdetutkimuksen kartoitus

Kyselyn tavoitteena on hahmottaa millaista metsäsuhdetutkimusta tehdään, mitä metsäsuhdetutkimukseksi mielletään ja miten sitä tehdään. Kyselyn avulla selvitetään myös metsäsuhdetutkimusta tekevien taustoja, sekä miten metsäsuhdetutkimuksen verkostoa ja Metsäsuhdeklubin toimintaa voisi kehittää edelleen. Metsäsuhdetutkimuksen verkosto toimii avoimena verkostona ja Metsäsuhdeklubi on uusi virallinen klubi Suomen Metsätieteellisessä Seurassa. Täältä voi lukea lisää Metsäsuhdeklubista: [Metsätieteellisen seuran Metsäsuhdeklubi](#)

Huomaattehan, että jokaiseen kysymykseen vastaaminen ei ole pakollista, joten kysymyksiä voi jättää välistä tai vastata vain muutamaaan kysymykseen. Vastaus yhteenkin kysymykseen on arvokas!

Kartoituksella kerättyä aineistoa käytetään tänä syksynä kahdessa metsäsuhdetutkimusta esittelevässä seminaarissa:

- 1) Metsätieteen päivän esitelmässä, jossa Metsäsuhdeklubin puheenjohtaja Jaana Laine esitelmöi verkostostamme. Metsäsuhdeklubilla on oma sessio iltapäivällä. Metsätieteen päivän ohjelma löytyy täältä: [Metsätieteenpäivien ohjelma](#).
- 2) Metsähistorian tutkijaseminaarissa, joka järjestetään etänä Jyväskylästä. Eeva-Lotta Apajalahti, Annukka Näyhä, Terhi Ek ja Reetta Karhunkorva (tai jokat heistä) pitävät esitelmän.

Esitelmien lisäksi, kartoituksen aineistoa suunnitellaan käytettäväksi metsähistorian ja metsäkulttuurin vertaisarvioidussa kausijulkaisussa Vuosilustossa vuonna 2022 ilmestyvässä artikkelissa. Vuosiluston kirjoittajaporukka on laaja ja mukaan mahtuvat kaikki halukkaat kirjoittajat. Eeva-Lotta Apajalahti koordinoi kirjoitusprosessia ja häneen voi olla yhteydessä: eeva-lotta.apajalahti@helsinki.fi.

Vuosiluston kirjoittajakutsuun voi tutustua täällä: [Vuosiluston Metsät ja Tulevaisuus-kirjoittajakutsu](#)
Abstraktimme Vuosilustoa varten on hyväksytty ja siihen voi tutustua täällä: [Abstrakti Vuosilustoa ja metsähistorian tutkijaseminaaria varten](#)

Kartoituksen aineisto tullaan tallentamaan Suomen Metsämuuseumi Luodon kokoelmiin, josta ne ovat museon, tutkijoiden ja muiden luvan saaneiden käytettävissä anonyymisti. Vastauksissa olevia tietoja on käytettävä tutkimuseettisten ohjeiden mukaisesti.

Kartoituksesta on tehty tietosuojailmoitus, johon voi perehtyä täällä:

[Tietosuojailmoitus](#)

Tausta

Mitä tutkintoja olet suorittanut?

Mitä eri tieteen tai taiteenaloja olet opiskellut?

Millä tieteen- tai taiteen alalla/aloilta työskentelet?

Millaista metsäsuhdetutkimusta teet ja miten

Mitä tutkit?

Miten ja millaisia aineistoja keräät? (voit nimetä laadullisia tai määrällisiä menetelmiä tai vain kertoa miten keräät aineistoa)

Millaisia teorioita, käsitteitä tai tieteellisiä kehikoita käytät tutkimuksessasi?

Millaisiin tieteellisiin keskusteluihin osallistut tai

haluaisit osallistua?

Koetko tekeväsi kriittistä tutkimusta? Millä tavoin kriittistä tutkimusta?

Millaisia tavoitteita asetat tutkimuksellesi ja/tai pyritkö vaikuttamaan tutkimuksellasi yhteiskunnalliseen keskusteluun, miten?

Vuosiluston kirjoittajakutsussa aiheena on metsät ja tulevaisuus. Millaista tulevaisuutta tutkimuksesi pohjalta voisi rakentaa?

Mikäli et tee tällä hetkellä tutkimusta, mitä metsäsuhteisiin liittyvää teet?

Mitä metsäsuhdetutkimus on?

Mistä mielestäsi tunnistaa metsäsuhdetutkimuksen, miten kuvailisit sitä?

Tieteidenvälisyys ja yhteistyö

Teetkö tutkimusyhteistyötä (esim. yhteiskirjoittamista, projekteja) muilta tieteenaloilta olevien kanssa (kyllä, ei)

- ☐ en
☐ kyllä
☐ en ole varma
☐ en halua vastata

Millaista tieteidenvälistä tutkimusyhteistyötä teet?

Teetkö yhteistyötä muiden kuin akateemisten toimijoiden kanssa?

- ☐ en
☐ kyllä
☐ en ole varma
☐ en halua vastata

Minkä tahojen kanssa ja millaista yhteistyötä (esim. tutkimusyhteistyötä, asiantuntijana toimimista, yhteistyötä opetuksen kautta) teet?

Osallistuminen ja ideat metsäsuhdeverkoston ja -klubin toimintaan

– Millä tavoin olet mukana metsäsuhdetutkimuksen toiminnassa? (voit valita useamman vaihtoehdon)

- ☐ Olen metsäsuhdetutkimuksen verkoston facebook-ryhmässä
- ☐ Kuulun metsäsuhdetklubiin
- ☐ Olen metsäsuhdetutkimuksen verkoston sähköpostilistalla
- ☐ Olen aktiivisesti mukana metsäsuhteverkoston toiminnan kehittämisessä
- ☐ Olen kiinnostunut seuraamaan sivusta, mitä metsäsuhteverkostossa tai -klubissa tapahtuu
- ☐ Mikä metsäsuhteverkosto? Olen vain vahingossa mukana
- ☐ en ole varma
- ☐ en halua vastata

– Mitä hyötyjä olet kokenut metsäsuhdetutkimuksen verkostosta/-klubista olevan? (voit valita useamman vaihtoehdon)

- ☐ Vertaistukea
- ☐ Tiedon jakamista
- ☐ Kiinnostavia keskusteluita
- ☐ Yhteisö omalle tutkimukselle
- ☐ Muuten vain kiinnostaa verkosto
- ☐ en ole varma
- ☐ en halua vastata

Kerro lisää, mitä hyötyjä olet kokenut verkostosta/ Metsäsuhteklubista olevan?

– Oletko osallistunut seuraaviin tapahtumiin?

- ☐ Metsäsuhdetutkimuksen verkoston Tutkijakahvit
- ☐ Metsäsuhdetutkimuksen verkoston Tapahtumat -kokouksiin
- ☐ Metsäsuhteklubin toimintaan
- ☐ Scientific Coffee Human-Forest-Research (HFR), jota järjestää saksalainen Flumen ja Helsingin yliopiston Jaana Laineen luotsaama HFR -tutkimushanke yhteistyössä
- ☐ en ole varma
- ☐ en halua vastata

5/7

– Aiotko osallistua jatkossa näihin tapahtumiin?

- ☐ Metsäsuhdetutkimuksen verkoston Tutkijakahvit
- ☐ Metsäsuhdetutkimuksen verkoston Tapahtumat -kokouksiin
- ☐ Metsätieteenpäivät 26.10.2021
- ☐ Metsähistorian tutkimusseminaariin Jyväskylään 19.11.
- ☐ Metsähistorian tutkimusseminaarin verkoston oheistapahtumaan 18.11.
- ☐ Metsäsuhteklubin toimintaan
- ☐ Scientific Coffee Human-Forest-Research (HFR), jota järjestää saksalainen Flumen ja Helsingin yliopiston Jaana Laineen luotsaama HFR -tutkimushanke yhteistyössä
- ☐ en ole varma
- ☐ en halua vastata

– Haluaisitko järjestää jotain tapahtumia verkostolle tai Metsäsuhteklubissa?

- ☐ en
- ☐ kyllä
- ☐ ehkä

Mitä tapahtumia tai ohjelmaa haluaisit järjestää?

Mistä aiheista haluaisit puhuttavan lisää verkostossa?

Osittainen tallennus

☐ Tahdon tallentaa täyttämäni tiedot ja jatkaa myöhemmin linkistä, joka lähetetään antamaani osoitteeseen.

Sähköpostiosoite

Tietojen lähetyk

Tallenna

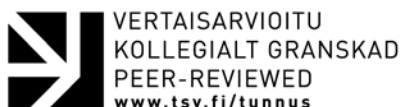
Esitäyttö URL

Kiitos, kun vastasit kyselyyn!

Mikäli sinulla nousi kysymyksiä tähän kartoitukseen liittyen, voit ottaa yhteyttä: eeva-lotta.apajalahti@helsinki.fi

”EIKÄ HÄN EHKÄ OLE KOHTA MITÄÄN, EI PAREMPI KUIN TYVEYS, LATVUS, JOKA HEITETÄÄN METSÄÄN” – PUUN MERKITYK- SET PENTTI HAANPÄÄN NOVELLIKOKOELMASSA LAUMA – KERTOMUKSIA

Vuonna 1937 julkaistu novellikokoelma antaa puille monenlaisia merkityksiä ihmisen ja luonnon välisen suhteen mittatikkuna. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus tarjoaa klassikkokirjailijan teokseen uudenlaisen näkökulman.

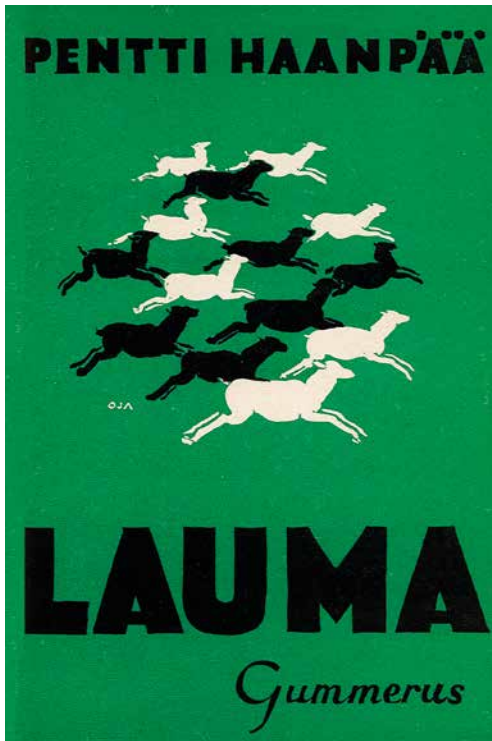

Vuonna 1925 kirjallisen uransa aloittaneen Pentti Haanpään tuotanto on kiehtonut lukijoita ihmisluontoa ja yhteiskuntaa käsittelevällä satiirisella näkemyksellisyydellään jo pian sadan vuoden ajan. Tuotanto käsittää useita romaaneja ja yli kolmesataa lyhyttä kertomusta ja novellia.

Haanpään proosa on rikasta muun muassa puhekielisen ilmaisuuden ja tarkan luonnonkuvausten ansiosta. Etenkin novellien ja kertomusten aiheina on usein maaseudun perinteisen elämäntavan törmäminen modernin ajan hullunkuristen ihanteiden kanssa. Kritiikkiä kertomuksissa saavat toistuvasti osakseen myös uskonnollisen tapakulttuurin rappioittama yksilön moraali sekä yhteiskunnan militantit asenteet. Yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon kohdistetun ironian ja kulttuuripessimismin vastapainona kertomuksissa toimii ikiaikainen luonto.

Suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa Haanpää-tutkimus on tyypillisesti keskittynyt kirjailijan tuotantoon yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Tutkimusnäkökulmat vaihtelevat teosten vastaanotosta omana aikanaan¹

teosten kytkeytymisestä aikalaisdiskursseihin² sekä tuotannossa esiintyvään yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden teemaan³. Artikkelin jatkaa tutkimusperinnettä tarkastelemalla vuonna 1937 ilmestynyttä novellikokoelmaa *Lauma* (1937, Gummerus) aikakauden metsähistoriallista ja luonnonsuojelullista kontekstia vasten. Haanpää-tutkimus on toistaiseksi ainoastaan sivunnut kirjailijan proosalle leimallista luonto-tematiikkaa, ehkäpä tarpeeksi tarkan ja osuvan käsitteistön vielä puuttuessa. Kirjallisuudentutkija Kukku Melkas on kuitenkin huomauttanut, että Haanpään tuotantoa olisi syytä tarkastella varhaisena suomalaisena eko-kirjallisuutena, jossa ”luontoa ei nähdä ensisijaisesti ihmisen läpi, vaan ihminen luonnon läpi”. Hänen mukaansa etenkin Haanpään varhaisia teoksia olisi syytä tutkia teoksina, jotka käsittelevät ihmisen ja luonnon välistä suhdetta rinnan 1900-luvun alun teknistyvän ja teollistuvan maailman kanssa.⁴

Novellikokoelman *Lauma* – kertomuksia kansi. Kansikuvan tekijä on Onni Oja.
Kuva: Elisa Paljakka.

Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus avaa uusia näkymiä suomalaiseen kirjallisuuteen

Suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa 2010-luvulta alkaen jalansijaa saanut ekokriittinen kirjallisuudentutkimus tarkastelee luonnon esityksiä kaunokirjallisuudessa. Ekokriittikin tutkimuskohteena voivat olla niin nykykirjallisuuden ilmentämät luontosuhteet kuin myös historiallisten teosten välittämät käsitykset ympäristöstä ja siihen aikanaan liittyneistä arvoista. Artikkelit tarkastelee Pentti Haanpään novellikokoelmaa *Lauma* ekokriittisestä näkökulmasta, esitellen teoksen puiden poetiikan ja suhteuttaen sitä aikakauden metsäkysymyksiin ja luonnonsuojelun etiikkaan.

Ekokriittinen tutkimusala syntyi 1970-luvulla niin sanotun ”ympäristöherätyksen” eli

ekokatastrofiin havahtumisen seurauksena. Ympäristöherätyksen myötä kysymys siitä, mitä luonto on, politisoitui.⁵ Ekokriittisessä kirjallisuudentutkimuksessa tarkastellaan, millaisia kielellisiä merkityksiä luonnolle annetaan sekä näiden merkitysten vaikutusta siihen, kuinka luontoa kohtelemme.⁶ Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus kohdistaa katseensa ihmisen sijaan ympäristön, luonnonpaikkojen, eläinten ja toislaisten esittämiseen kaunokirjallisuudessa. Klassikkoteoksiakin voidaan tarkastella uudelleen, kun halutaan tietoa niiden välittämistä oman aikansa luontokäsityksistä. Samalla kaunokirjallisuuden ilmaisemat käsitykset luonnosta ja sen arvosta piirtävät kuvaa myös tämän päivän luontosuhteiden juurista.

Tämä artikkeli tarkastelee *Laumassa* puille ja puulle materiaalina annettuja kaunokirjallisia merkityksiä. Analyysi osoittaa, miten Haanpään proosalle tyypillinen oikeudenmukaisuuden teema kytkeytyy *Laumassa* myös kysymykseen luonnosta. Novellikokoelman kertomuksia yhdistävä aihe on modernisaatiokehityksen luoma epävarmuus ja muutos: 1930-luvun lama, metsätalouden muutos ja muuttoliike maaseudulta kaupunkiin. Maaseudun muuttuvaa sosiaalista järjestystä peilataan kertomuksissa myös ihmisen muuttuvana suhteena luontoon. Puiden ja eläinten kuvauksen kautta teos käsittelee yhteiskunnallista murrosta ja sen heijastumista ihmisen luontosuhteeseen.

Lauma metsähistorian ja kirjallisuushistorian kontekstissa

Lauma on merkittävä teos Haanpään tuotannossa, sillä ilmestyessään se päätti kirjailijaan kohdistuneen seitsenvuotisen poliittisen kustannusaarron, jonka aikana isot kustantamot kieltäytyivät julkaisemasta häntä. Aivan ensimmäinen tutkimuskysymykseni teokselle olikin, voisiko *Lauman* vahva luontoa ja oikeudenmukaisuutta käsittelevä teema olla keino kiertää sensuuria ja puhua kielletyistä aiheista kiertoilmauksin. En löytänyt tälle vahvistusta, vaan huomasin, että metsäelinkeinoon ja luontoon

liittyvät aiheet olivat teoksen keskiössä puhtaasti omina itsenään. Toistuva elementti kertomusten tarinassa ja kielessä oli puu. Kirjallisuudentutkimuksessa tällaista toistuvaa pientä kielellistä elementtiä, joka rakentaa teoksen merkityksiä ja teemaa, kutsutaan käsitteellä motiivi.

Puu-motiivin tarkasteleminen on tässä artikkelissa perusteltua kahdelta kannalta, metsähistorialliselta ja kirjallisuushistorialliselta. Ensinnäkin on kiinnostavaa hahmottaa kertomusten maailmaa aikalaistodellisuuteen ja aikakauden metsänkäytössä tapahtuneisiin muutoksiin peilaten. Kokoelman kertomuksista noin kolmannes sijoittuu metsätyömaille, pohjoiseen erämaaluontoon ja Jäämeren rannan Petsamoon. Suomen metsäteollisuutta kehitettiin voimakkaasti 1920-luvulta lähtien ja keskustelu valtion metsäteollisuuden yhtiöittämisestä kävi kuumana.⁷ 1920-luvulla hakkuumäärät valtionmetsissä nousivat kaksinkertaisiksi aiempaan tasoon nähden.⁸ Talouden muutokset ja hakkuumäärien kasvu koskettivat myös pohjoista Suomea, jonka reunamalla Haanpään kotipaikkakunta Piippola sijaitsee.

Metsähistorian tutkimuksen mukaan 1920-luvulla keskustelua metsästä käytiin kuitenkin myös luonnonsuojelullisista näkökulmista. Suojelukysymyksessä vastakkain olivat ”alkuperäisen” metsäluonnon suojelua kannattaneet akateemiset tahot ja metsänhoitajien ammatillinen näkökulma hyvin hoidettuun ja siten hyvin tuottavaan metsään.⁹ Ensimmäinen luonnonsuojelulaki tuli voimaan Suomessa vuonna 1923, minkä jälkeen metsähallitukselle annettiin tehtäväksi ehdotusten laatiminen luonnonsuojelualueiden perustamiseksi.¹⁰ Nimenomaan pohjoista ja saaristoluontoa suojelemaan tarkoitettujen suojelualueiden kanssa kuitenkin vitkasteltiin ja keskustelu jatkui koko 1930-luvun aina vuoteen 1938 asti, jolloin ensimmäiset kansallis- ja luonnonpuistot perustettiin Lappiin, muun muassa Petsamoon.¹¹ 1930-luvun ja talouslaman alkaessa metsäteollisuus kiristi otettaan arvokkaasta raaka-aineesta ja suojelukeskustelun metsäkuvalliset näkemyserot hävisivät kansallista etua korostavan talousajattelun jalkoihin.¹²

Aikalaisdiskurssien lisäksi *Lauman* puu-motiiviin liittyvää metaforisuutta voidaan tulkita kirjallisuushistoriallisesta näkökulmasta. Vuosisadan alun taiteessa vaikuttaneet modernistiset suuntaukset olivat usein kannanottoja perinteisen ja modernin elämäntavan kulttuuriseen murrokseen. Kirjalliseksi primitivismiksi nimetty kirjallisuushistoriallinen tyyliuunta syntyi kirjallisuudentutkija Ben Etheringtonin mukaan 1920- ja 1930-luvulla reaktiona länsimaisen kapitalistisen järjestyksen levittäytymiseen perifeeriseksi mielletuille seuduille.¹³ Kirjallisen primitivismin estetiikan ytimessä oli tarve säilyttää taiteen keinoin pala alkuperäiseksi koettua, uhattuna olevaa paikallista perinnettä. Kirjallisuudentutkija Riikka Rossi on tutkinut suomalaisen kirjallisuuden primitivismiä ja huomauttaa, että ”primitiivinen” eli ”alkukantainen” kantaa keskenään hyvin ristiriitaisia arvolutauksia ja merkityksiä: se tarkoittaa alkuperäistä ja aitoa, mutta myös alkeellista, raakaa ja kehittymätöntä. Tyyliuunnan teokset tulkitsevat ja kommentoivat näitä positiivisia ja negatiivisia alkukantaisen saamia kulttuurisia merkityksiä. Kirjallisuuden primitivismille on tyypillistä ihmisen ja luonnon välisen suhteen tematiikka. Primitivismin estetiikassa aito ja alkuperäinen olemassaolo ja hyvä elämä heijastetaan usein luontoon vastakohtana sivilisaation symboloimille modernin ajan ongelmille.¹⁴

Voidaan olettaa, että Haanpää oli hyvin tietoinen metsään liittyvästä aikalaiskeskustelusta. Pyrkihän hän nuorena Evon metsäkouluun ja eli Piippolassa keskellä metsätalousvaltaista kyläyhteisöä. Lisäksi hänen tiedetään lukeneen ja ottaneen vaikutteita englanninkielisestä kirjallisuudesta, jossa kirjallinen primitivismi vaikutti 1920–30-luvuilla. Ei siis ole liioiteltua lähteä lukemaan Haanpäästä Melkaksen¹⁵ huomautusta mukaillen varhaisena ekokriittisenä tekstinä, joka käsittelee oman aikansa luontosuhteeseen kuuluneita sävyjä ja risteävien intressien problematiikkaa.

Pentti Haanpään museon kokoelmissa on vain muutamia valokuvia Haanpäästä 1930-luvulta. Kuvassa Aappo Uusitalo, Pentti Haanpää ja Aappo Korpela vuonna 1930. Kuva: Pentti Haanpään seura.

Lauma ja luonto

Lauma koostuu kuudestatoista lyhyestä kertomuksesta. Kertomuksissa esiintyvää luontoa voidaan lähestyä karkeasti jaoteltuna kolmesta eri näkökulmasta. Teoksen luonto voidaan jakaa a) erämaan luonnetta problematisoiviin kertomuksiin, b) ihmisluonnon teemaan sekä c) toislajisten esityksiin. Erämaata ja siihen liittyviä alkukantaisuuden tulkintoja käsitellään novelleissa *Tunturit* ja *Erämaan tragiikkaa*, joiden tapahtumat sijoittuvat pohjoiseen tunturimaisemaan ja Jäämeren rannan Petsamoon. Kertomuksissa Petsamon uudisrakentaminen ja kaivosteollisuus kuvataan erämaaluonnon olemassaoloa – ja ennen kaikkea koskemattoman erämaaluonnon mielikuvaa – uhkaavana ilmiönä. Ekokritiikki käsittelee erämaata laajana kulttuurisena trooppina, johon liitetään tyypillisesti mielikuvia villeydestä, valloituksesta ja koskemattomasta luonnosta.¹⁶ *Lauman* novellit

kuvaavat Lapin luontoa erämaan troopin sisältämiä mielikuvia polemisoiden ja osoittaen, että todellisuudessa nykyajan ihmisen kädenjälki uhkaa niin pohjoista luontoa kuin myös alueen koltasaamelaisten perinteistä elämäntapaa. Teollisuus ja nykyajan ilmiöt valtaavat kertomuksissa alaa niin erämaaluonnosta (novellissa *Erämaan tragiikkaa*) kuin maisemaa tarkkailevan kertojan mielestäkin (*Tunturit*).

Ihmisen ympäristön valloittamista ja muokkaamista käsitellään kytkemällä se tiiviisti ihmisluonnon perimmäisen olemuksen teemaan. *Lauman* henkilöitä ajavat vapaan tahdon ja järjen sijaan primitiiviset vaistot ja halut, jotka johtavat ahneuteen ja tuhoon. Ihmisen toimien tarkastelu niin sanotun biologisen primitivismiin eli ihmisen viettiluonnon korostamisen kautta synnyttää kertomuksiin myös komiikkaa. Välillä lukija voi huomata kertojan osoittavan pieniä positiivisen yllättymisen merkkejä: ihminen ei olekaan kaikki tyynni samasta puusta veistetty.

Siten ihmisluonnon ja ihmisen olemuksen tarkailu – sen luontoon kuuluminen tai kuulumattomuus – on yksi novellikokoelman keskeisistä teemoista.

Kolmas teoksen luontoon liittämäni näkökulma on toislajisten esitysten tarkasteleminen, jonka piiriin puu-motiivin tutkiminen kuuluu. Ekokriittinen tutkimus on ympäristökysymyksen ohella kiinnostunut myös ihmisen suhteesta toislajiin (*other-than-human*) eli eläimiin ja kasveihin. Posthumanismiksi kutsuttu ontologinen lähestymistapa korostaa ihmisen erottamattomaa yhteyttä muihin lajeihin sekä materiaaliseen luontoon ja sitä, että ihmisen historiallinen ja evolutiivinen kehitys on tosiasiaa erilaisten lajien välisen kumppanuuksien mahdollistamaa.¹⁷ *Laumassa* lajienväliset suhteet ovat esillä kielen metaforisuuden tasolla¹⁸ sekä tarinan tasolla lajien välisen hierarkian kuvauksina. Siinä missä eläin on kertomuksissa ihmisen ahneudesta ja ”herruuden halusta”¹⁹ kärsivä olento, eli hierarkkisesti ihmisen alapuolella, rakentuu puu-motiivi teoksessa rikkomaan lajienvälistä selkeää asteikkoa. Puuhun liitetään kertomuksissa primitiivisyyden merkityksiä, jotka korostavat puun ikaikaisuutta ja pysyvyyttä suhteessa ihmiselon katoavaisuuteen.

Lauma ja puut

Kokoelman viidennessä novellissa *Höröläinen tukinajossa* ollaan talvisella savotalla. Entinen metsänomistaja Höröläinen on laman seurauksena menettänyt omaisuutensa, ja kertoja toteaa, että ”tällainen sortuminen saattoi tässä kertomuksessa käsiteltyyn aikaan sattua kenelle tahansa, koska se esiintyi kuten joukkoilmiönä”²⁰. Entinen isäntä joutuu nöyrytmään ja lähtemään pelottavaan pakkassähän yhtiön metsätyömaalle. Novelli alkaa Höröläisen varustautuessa villapaitaan, villatakkiin, isoon turkistakkiin ja koirannahkareuhkaan, eli pukeutumalla eläimistä tehtyihin tamineisiin. Näin novelli rakentaa jo alusta asti eläimiin liittyvää kuvailmaisujen sarjaa.

Ainut, mikä Höröläiselle on vararikosta jäänyt, on hevonen. ”Tämä hevonen oli vanha, kankeakoipinen, takkukarvainen ja huonohampainen, mutta silti Höröläisen omaisuuden tärkein ripe. Sen turvin hän nyt aikoi ansaita leipänsä.”²¹ Höröläinen lastaa rekeen ylimääräisiä tukkeja savotan muiden miesten naureskellessa epäuskoina yritykselle. Kuorma ei kuitenkaan liiku, jolloin Höröläinen alkaa piestä hevostaan:

Juhta ei hievahtanutkaan. Silloin kiukku kiehahhti Höröläisen suuren turkin sisässä. Hän sieppasi kirveen, karsi vitsan, kapusi tukkien tyvelle seisomaan ja alkoi hutkia hevostaan pitkin kupeita. Nyt hevonen yritteli eteenpäin, yritteli sivulle, tepasteli ja sijoitteli jalkojaan. Mutta raskas kuorma ei inahtanutkaan.

”Helvetin eläväinen”, kirosi Höröläinen ja löi. Pitkä karahka viuhahdelti, suuri turkki kumartui ja ojentui.”²²

Kerronta korostaa hevosen ruumiillisuutta viittaamalla sen turkkiin ja jalkoihin. Kohtauksessa myös Höröläisellä on turkistakki, jonka kautta tämä rinnastuu metonymisesti²³ hevo- seensa. Turkki-metonymia viitoittaa katsomaan ihmistä ja eläintä rinnan ja huomaamaan niiden samankaltaisuuden.

Höröläisessä eli sokea raivo, raivo jotakin kohtaan, joka oli ajanut hänet tällaiseen säähän, tällaiseen työhön. Hänessä heräsi herruuden halu ja purkautui sitä olentoa kohtaan, jonka yhäkin tuli olla hänen alamaisensa.”²⁴

Höröläisen primitiivinen ja hallitsematon vietteluonto pääsee valloilleen ja kärsijäksi joutuu hevonen. Omaisuutensa ja selviytymisensä puolesta pelkäävälle Höröläiselle hevonen on vain esine ja väline, eikä hän ymmärrä sen arvoa yksilönä, saati oman selviytymisensä riippuvuutta eläimestä. Riikka Rossin mukaan kirjallisessa primitivismissä kuviteltu matka syrjäseudulle, alkeelliseen periferiaan, mer-

kitsee monesti matkaa moraaliseksi mielletyn sivilisaation ulkopuolelle. Kertomukset ihmis-yhteisöjen primitiivisyydestä kurkottavat usein allegorisesti ihmismielen arvoituksellisuuteen ja rajoittamattomaan syvyyteen: mieleen, joka kykenee mihin tahansa.²⁵ Höröläisen, entisen isännän, moraali ja sen taustalla vaikuttavat sosiaaliset tekijät ovat novellissa selvästi esillä. Kertomuksen lopussa hevonen menehtyy ja Höröläinen joutuu ahdingossaan myymään jopa valtaa symboloivan turkkinsa yhtiön työmaan johtajalle. Ekokriittisestä näkökulmasta tarinaa voidaan tulkita niin, että ihmisen rakentamien järjestelmien epäoikeudenmukaisuus ja eettiset rikkomukset kietoutuvat väistämättä myös muiden lajien kohtaloon ja kärsimykseen. Kun eläin esitetään *Lauman* kertomuksissa kohteisen ruumiillisuuden kautta, saavat puut kerronnassa ylevään ja transsendentaaliseen viittaavia merkityksiä. Puiden latvojen kuvaus rakentaa *Höröläinen tukinajossa* -novelliin äkillisen näkökulmanvaihdon, joka katkaisee pitkällisesti kuvatun eläinräkkäyskohtauksen:

*Aurinko oli juuri nousemassa. Lumitykky pystyssä olevien puitten latvoissa säkenöi monissa väreissä, valot ja varjot lankesivat häilähdellen hangelle. Täysivatsainen, kiireetön mies olisi löytänyt näissä asioissa tarkastelemisen aiheita, olisi nähnyt niissä kauneutta. Mutta näille miehille ei ollut olemassa sellaisia asioita, ei ainakaan nykyään.*²⁶

Kertojan katsahdus ylöspäin etäännyttää kerronnan raskaasta ruumiillisuudesta ja työstä, joka kahlitsee hahmojen oloa metsän pohjalla. Puun latvuksen lumitykkyyn liitetty kirkkaus-motiivi aktivoi merkityksen luonnon kauneudesta, joka tarjoaa mahdollisuuden irrottautua groteskista elämänpiiristä.

Puuhun ja puihin liitetään *Laumassa* kah-talaista metaforiikkaa. Yhtäältä puu rinnastuu ihmiseen ja ihmisen muodostamaan sukuun samankaltaisuuden perusteella. Toisaalta primitiiviset puut esitetään myös jonakin ihmiselon ajallisuuden ylittävinä, ihmiselon ja ihmisen kä-

Pentti Haanpää Korpelaisessa Lamujärven rannalla vuonna 1951. Kirjailijan kesäasunto Korpelainen on museoitu ja siihen on mahdollista päästä tutustumaan sopimuksella.

Kuva: Pentti Haanpään seura.

sityskyvyn tavoittamattomissa olevina olentoina. Näin primitiivisiä puita kuvataan novellissa *Tunturit*:

*Tuuli koharteli mäntypuissa, villeissä puissa. Ne kasvoivat miten tahtoivat, miten kaikkivaltias luonto tahtoi. Ne eivät olleet koskaan nähneet kirvestä. Luonnollinen vanhuus ja myrskyt olivat kaataneet nykyisen sukupolven esi-isät. Ne makasivat maassa honkautuneina, monen kaltaisilla lahoamisen asteilla, kuten suunnaton joukko suunnattomien eläimien vaalenneita luita.*²⁷

Puihin liitetään personifikaatiota eli elollistamisen retoriikkaa puhuttaessa niiden ”tahdosta”

ja ”näkemisestä”. Toisaalta puiden tahdon tautalle nimetään ”kaikkivaltias luonto”, joka vertautuu mystiseen jumaluuteen. Inhimillisyyteen viittaavana ominaisuutena puihin liitetään myös niiden lajin muodostama suku: puilla on ja puut ovat esi-isiä. Lopuksi kertoja vertaa keloja vielä suunnattomien eläinten luihin, mikä toimii viittauksena mammutteihin ja muihin muinaisiin jättiläislajeihin, joita eli maapallolla aikojen alussa. Lajirajoja rikkovat kielikuvat sekä viittaukset kronologiseen primitivismiin, eli esihistorialliseen ja menneeseen aikaan, rakentavat puihin liittyvää elon ja luonnon ikaikaisen kiertokulun symboliikkaa.

Puiden ylevöittämisen ja pyhittämisen traditiolla on juuret paitsi romantiikan luontokuvassa, myös karjalaisessa kansanperinteessä, jossa erilaista puihin liittyvää uskomusperinnettä esiintyy runsaasti. Puilla ja metsällä on ollut tärkeä paikkansa kotimaisessa kirjallisuudessa aina suullisesta kansanrunoperinteestä ja Aleksis Kiven *Seitsemästä veljeksestä* alkaen.²⁸ *Laumassa* puu-motiivi rakentaa kirjallisen primitivismin poetiikkaa, joka korosti mennyttä aikaa ja menneisyyden sosiaalista järjestystä vaalittavana ja säilyttämisen arvoisena. Puihin liitetty primitiivisyys on varmasti resonoinut aikalaisyleisössä, joka havaitsi kansanperinteeseen viittaavat merkityserrokset.

Novellikokoelman loppupuolelta löytyvä novelli ”*Hajalle mennyt suku*” alkaa, kun Pekka Hako palaa Amerikan siirtolaisvuosiensa jälkeen takaisin Suomeen ja tapaa isänsä, ”tuon hänen muistikuvissaan vuosisatojen takaisen miehen”²⁹, jonka kahdeksantoista lasta ovat hajaantuneet maailmalle yhteiskunnan eri kerroksiin. Vastakkainasettelu uuden maailman ja esimodernin yhteiskunnan välillä on näin hyvin eksplisiittisesti pedattu. Pekka tuntee kipeää kaipuuta juurilleen ja haalii koolle suukokouksen. Hänen sisaruksensa – piika, korpitorppari, emäntä, aliupseeri ja kulkuri – saapuvat paikalle, mutta heitä ei tunnu yhdistävän oikein mikään.

Puu-motiivia käytetään hahmojen ja perheenjäsenten välisten suhteiden kuvauksessa. Harmaantunut, mutta yhä metsätyötä tekevä isä, Hako-Santtu, saa useita puuhun viittaa-

vain attributteja. Hänen sukunimensä ja etunimeensä liitetty epiteetti ”Hako” merkitsee useissa murteissa havua tai havupuun oksaa. Pohjois-Pohjanmaalla hako tarkoittaa maassa, vedessä tai suossa pitkään maannutta vettynyttä puuta. Kuvaannollisesti hakoa voidaan käyttää myös jostakusta sitä muistuttavasta tai muusta suurikokoisesta, raskasliikkeisestä, kankeasta, laiskasta ihmisestä tai eläimestä.³⁰ Koska vireää ja viriiliä Hako-Santtua ei laiskuudesta voida syyttää, on kertojan antama ironinen epiteetti viittaus hahmon jonkinlaiseen puumaisuuteen.

Isä-Santtu istui poikiensa keskellä jyrkänä ja harmaana, ryppyisenä ja kunnianarvoisena, kuten mahtava runko, sukupuu, josta oli putkahtanut monenlaista oksaa, niin monenlaista, ettei hän itsekään ollut siitä seikasta selvillä. Hänen vääpelipoikansa oli väkisinkin katsottava häntä ihaillen. Sellainen tervaskanto! [– –] Hän taputti vanhusta olalle. [– –]

*Ukko mutristeli suutaan tyytyväisenä ja alkoi puhua kevääten luvusta, joina hän on seisonut vesien partaalla puita uittaen, ojista, joita hän on kaivanut, pelloista, jotka hän on raivannut, puupinoista, jotka hän on hakannut.*³¹

Puun runko, oksat ja kanto rinnastuvat metonymisesti isä-Hakon ja tämän lasten muodostamaan perheeseen, sukuun ja lajiin. Kantoon rinnastuva isä edustaa pysyvyyttä, ja hänen oksiin rinnastuvat lapsensa kurottavat keskuksesta eri suuntiin. Siinä missä ahdistuneen Pekan ja muiden sisarusten kuvataan kamppailevan elantoon ja identiteettiin liittyvien epävarmuuksien kanssa, piiryy Hako-Santusta kuva mutkattoman ja yksinkertaisen elämäntavan kautta. Hän on työskennellyt puun kanssa koko elämänsä ajan muuttuen vertauskuvallisesti itsekin puun kaltaiseksi. Puu-metonymia rakentaa kuvan Santun hahmosta ja puusta toisiaan täydentävinä ja rinnakkain elävinä kumppanuuslajeina³². Perheenjäseniin liitettynä metonymia laajentaa viittaussuhteen

Pentti Haanpää Oulun Asemakadulla 25.10.1940. Kuva: Pentti Haanpään seura.

alaksi koko ihmisten suvun, mutta novelli esittää epäilyksensä modernin ajan pirstaloivasta vaikutuksesta tuohon suhteeseen.

Toinen novelli, jossa ihmisen ja puun välistä muistuttavuutta rakennetaan metonymisesti, on kokoelman keskivaiheille sijoittuva novelli *Viimeinen matka*. Se kuvaa Lapin erämaasavotalla sairastuvan metsätyömiehen Ansu-Rötön viimeistä matkaa erämaasta sivilisaation pariin. Erämaa ja sivilisaatio sekä niihin assosioituva villiys ja järjestys kuitenkin kyseenalaistuvat, sillä kertoja osoittaa, ettei jätkän arvo savotan ulkopuolella ole hääppöinen ja muistelee Ansun elämää alusta loppuun jatkuneena köyhän ihmisen alennustilana. Ansu oli tullut orpolapsena vieraaseen taloon ja ”elänyt kuten kaikkien kiusalla, kestänyt nälän ja puutteen, jäänyt pieneksi ja kitukasvuiseksi kuten vaivaiskoivu, mutta myöskin yhtä sitkeäksi ja itsepintaiseksi”.³³ Ansun puutteen muovaamaa ruumista kuvataan ulkonäöltään vaivaiskoivun kaltaiseksi. Puun ominaisuudet ”sitkeys” ja ”itsepintaisuus” nousevat kuitenkin myös positiivisiksi luonnetta

kuvaaviksi määreiksi, jotka rikkovat sisäisen ja ulkoisen olemuksen välistä rajaa. Pienestä koostaan huolimatta Ansu pärjäsi, sillä ”[h]än oli tottunut jo aikaisin jätkän töihin ja jätkän elämään”³⁴. Tässäkin hyödynnetään metonymiaa: ”jätkä” eli metsätyömies muovautuu kuin yhdeksi työstämänsä materiaalin kanssa. Ihmisen ja puun materiaallinen yhteys tematisoituu.

Ihmisen materiaalisuuden ja puunkaltaisuuden metaforaa käytetään myös Ansun viimeistä hetkeä kuvattaessa. Hahmon tuskaa kuvataan aluksi groteskein naturalistisin eläinvertauksin ja ruumiillisuutta korostaen. Ansu ”pyristeli veneen pohjalla kuten joku törkyinen jättiläiskala. Hän avoi kitaansa, hän antoi ylen, ponnistellen, kiemurrellen väkevää ruumistaan. [– –] Tuossa kiemurteli kuten mato heidän toverinsa, mies, jätkä, ja teki epäilemättä kuolemaa.”³⁵ Sitten kerronta pysähtyy ja kertoja katsoo näkyä ikään kuin etäämpää: ”Siinä huokuu ja kiemurtelee ihminen, kipene lihaa, kipua, tajua. Eikä hän ehkä ole kohta mitään, ei parempi kuin tyveys, latvus, joka heitetään metsään.”³⁶

Kielikuvan myötä kerronnan sävy muuttuu ja kuolemankampailu päättyy. Puu-metonymia on vanitas-aiheen³⁷ muunnelma. Vanitas-aihelma rakentaa kuvan kuolevasta työmiehestä ja tämän ihmisarvosta rinnastamalla ne kaadetun puun jäänteisiin, joilla ei modernissa metsätaloudessa ole enää käyttöarvoa. Rinnastuksessa ihmisen olemuksen vankka materiaallinen alkuperä korostuu, mikä posthumanistisessa kehityksessä asettaa ihmisen tasavertaiseen asemaan suhteessa muuhun luontoon. Tasa-arvoisuuden symboliikkaa luo myös latvan ja kannon eli korkean ja matalan asettaminen rinnakkain. Metseen heitetynä molemmat ovat yhtä arvokkaita. Vertaukseen ”[e]ikä hän ehkä ole kohta mitään” sisältyvä ”ehkä” on Haanpään kertojalle ja virkkeelle tyypillinen epäilyksen ilmaus.³⁸ Pieni sana sisällyttää vertaukseen lukuisia tulkinnan mahdollisuuksia. Monimerkityksinen ja kaunis lause saakoon jokaisen lukijan pohtimaan siitä omaa tulkintaansa.

Puut ja oikeudenmukaisuus

Kielen tasolla tapahtuvan puun ja ihmisen rinnastamisen lisäksi puut kietoutuvat *Laumassa* myös tarinatason tapahtumiin. Kahdessa kokoelman kertomuksista toistuu moralistinen juonikuvio, jossa puiden kautta voittoa tavoitteleva ahne ihminen saa ansionsa mukaan.³⁹ Novellissa *Höröläinen tukinajossa* Höröläisen turhaan yritettyä piiskata vanhaa hevosta liikkeelle häntä neuvotaan kokeilemaan entisaikojen savottojen konstia, ”laiskan konin mestari-sytytystä”. Höröläinen tekee työtä käskettyä ja sitoo nuoranpätkällä koninsa korvat yhteen. Sen vaikutuksesta eläin ampaiseekin vauhtiin ylikuormattu reki perässään ja ”menee pahki petäjää” kuorman ja reen levitessä pitkin metsää. Suunnitelmat menevät siis päin puuta. Lukija muistaa aiemmin kerrotun kuvan lumitykystä puunlatvassa, joka kimmelsi korkeuksissa miesten huomaamattomissa. Näin ylevään kuvaan puusta sekoittuu nyt myös ilkikurisen huumorin sävyjä: vaikka ihmiset eivät huomanneet puuta, tarkkaili se koko ajan yläilmoista

ihmisen touhuja ja päätti puuttua tapahtumien kulkuun.

Puut ja oikeudenmukaisuuden teema kietoutuvat yhteen myös kokoelman päättävässä novellissa *Rannan Simon lapsuus*. Se kertoo korpitorpan pienestä Simosta, joka varttuu äitinsä ja äidinäitinsä kasvattamana. Simon isä on lähtenyt Amerikkaan, ja kertomuksen edetessä käy ilmi, että tämä on velkojensa vastineeksi myynyt Rannan torpan ja siihen kuuluvan komean hongikon kirkonkylän kierolle kauppiaille. Tarinassa on kyse hyvin eksplisiittisestä hyvän ja pahan välisestä taistelusta.

Novellia tulkittaessa on huomionarvoista painottaa sen merkitystä nimenomaan novellikokoelman päättävänä kertomuksena. Aloitusta ja lopetusnovellit ovat modernissa novellikokoelmassa niin sanottuja avainnovelleja, jotka antavat lukuohjeita teoksen tulkintaan. Aloitusnovelli esittelee kokoelman teeman ja osoittaa lukijaposition kannalta oleelliset seikat, päätös-novelli taas solmii teemat yhteen. *Rannan Simon lapsuus* on myös huomattavan pitkä (42 sivua) suhteessa kokoelman muihin, vain 3–10 sivun mittaisiin kertomuksiin.

Novellissa myös palataan kokoelman aloitusnovellissa käytettyyn lapsipäähenkilön näkökulmakerrontaan. Novelli on Simon kasvukertomus, joka rakentuu idyllin tyyliä varten tyypillisesti vuodenaikojen vaihtumisen ja Simon varttumisen ympärille. Simon äiti on luonteeltaan saamaton ja haikailee kauan sitten karanneen miehensä perään. Vastakohtana äidin velttoudelle on ”Rannan vanha vaimo”, Simon riuska isoäiti, joka rakentuu kertomuksen sankariksi. Kuin yhdeksi perheenjäseneksi kuvataan myös talon piiriä reunustava hongikko, jota kuvaillaan toistuvasti etenkin sen liikkeistä kuuluvien äänten kautta.

Pikku Simon ymmärtämykseltä olivat taas en ylen monet asiat kokonaan salatut. [– –] Ei mitään tietoa siitä, mitä merkitsi olla Rannan poika, mitkä enteet se seikka langettaisi hänen elämäänsä. Ja se joka tiesi, että ne vanhat männyt, jotka Rannan seuduilla puhisivat keväisessä tuulessa, olivat

*talon omaisuutta, olisi ehkä arvioinut ne enteet hyväksi.*⁴⁰

Simon elämän ja kohtalon esitetään siis merkillisellä, mutta perustavanlaatuisella tavalla olevan yhteydessä talon männikköön. Simon isän, joka on tullut matriarkaattiin ulkopuolelta, kerrotaan halunneen kaataa ja myydä männyt mukavan elämän toivossa, mutta tarkka isoäiti on onnistunut estämään aikeet. ”Laajana ja vankkana Rannan metsä humisi tänäkin päivänä.”⁴¹

Eräänä päivänä kirkonkylän kauppias ratsastaa torpan pihaan ja pahaenteinen tunnelma laskeutuu pirttiin. ”Ikäänkuin tuolin ratina kauppiaan ruhon alla olisi kuulunut talon vuoliaisista ja uhannut suunnattomalla hiirenloukulla. Mutta vanha emäntä ei tähtänytäkään.”⁴² Kauppias väittää naisille ostaneensa tilukset väylyltä ja kaivaa esiin paperit, jotka todistavat ennakkoperintöoikeudesta ja kaupoista. ”Paperit kahisivat kauppiaan povessa ja herättivät vanhan sydänmaan talonemännän mielessä omituisen ja hämärän mielikuvan ansoista, loukuista, satimista ja kypälälaudoista.”⁴³ Paperin edessä naiset rinnastuvat uhattaviin pikkueläimiin. Vanhan emännän primitiiviset vaistot kuitenkin heräävät, ja toisin kuin aiempien kertomusten hahmot, joiden vietit johtivat heidät onnettomuuteen, vanha emäntä hillitsee hermonsä ja nousee viettiensä hallitsijaksi. Kertomuksessa isoäiti aloittaa oikeustaistelun kauppiasta ja tämän väärennetyiksi epäilemiään kauppakirjoja vastaan. Pitkää oikeusprosessia kuvataan pienen Simon näkökulmasta.

*Epälukuiset kerrat vuosi vuodelta pikku Simo näki vanhan emännän mustapilkkuisessa pyhäpuvussaan, silkkihuivi päässään, punan- ja valkoisenkirjava kori käsivarrellaan, lähdössä kirkonkylään, yli metsien ja soitten kapeita polkuja neljännesten rapioitten taa. Asia oli jälleen esillä! Siellä hän seurusteli salamyhkäisten olioitten kanssa, joiden nimet olivat esimerkiksi oikeus ja vääräys, todistus ja vala, haaste ja veto, tuomari ja tuomio.*⁴⁴

Lapsen silmissä laki ja oikeus personifikoituvat mystisiksi olennoiksi. Samaan tapaan Simon näkökulmasta kuvataan myös ankaraluontoinen isoäiti, joka vertautuu luonnonvoimiin. ”[M]uorin itsepintainen hahmo kohosi – pilvenkorkuiseksi”, kun Simo ”järkkyyneenä ihailen” katsoo tätä kuten rajuilmaa, ”joka käänsi nyt mahtavat sade- ja tuuliominaisuutensa vienkasta ja pahaa ulkomaailmaa vastaan”.⁴⁵ Primitiiviset luonnonvoimat ja Simon mielikuvitus saavat kertomuksessa vahvan positiivisen merkityslatauksen. Ne aktivoivat kytkennän *Lauman* avausnovelliin *Taiteen voima*, joka kertoo kirjailijan alter egon, nuoren pojan taiteellisen heräämisen mystisestä suhteesta pohjoisiin luonnonvoimiin.

Rannan Simon lapsuudessa luonnonvoimien mahti rinnastuu isoäidin hahmon kautta oikeudenmukaisuuteen ja lakiin sekä niitä tarinassa symboloiiviin papereihin, lukemiseen ja kirjoitukseen. Tässä aktivoituu suomalaiselle kirjallisuudelle tyypillinen korven ja sivistyksen – villiyyden ja lukemaan opettelemisen – topos, joka saa Haanpällä modernin tulkintansa. Kulttuurin ja luonnon vastakohtaisuuden näennäisyydelle rakentuva topos todistaa, että molemmat ovat mahdollisia yhtä aikaa. ”Sydänmaan emäntä” eli isoäiti nousee symboloimaan oikeutta ja sivistysarvoja. Se mikä erämaan ja sivistyksen troopit kertomuksessa tuo yhteen, on ihmisen puusta valmistama paperi ja sille tuotetut voimalliset sanat. Näin luonto ja ihminen yhdessä mahdollistavat sivistyksen ja oikeuden toteutumisen. Ahne kyläkauppias näkee Rannan hongikkoa katsoessaan vain mahdollisuuden rahaan.

*Sitten kulkusen heleä ääni heräsi ja häipyi kuuluvista hevosen ravatessa halki männikön, jonka oksistot humisivat ainaista, alakuloista huminaansa, jonka kevätauringossa punertaviin pilareihin laajanturkin mies loi arvostelevan katseen. Nuo pohjolan kasvikunnan tuotteet olivat omaisuutta. Tarkka korva voi jo erottaa rahametallin kilinää, setelien kahinaa, ääniä, jotka loihitivat kunkin mieleen sen, mitä hän pitää elämänsä tämän auringon alla.*⁴⁶

Novellista rakentuu vuodenaikojen vaihtumisen ohessa Simon kasvukertomus. Ratkaiseva kokoelman oikeudenmukaisuuden teeman kannalta on kohtaus, jossa Simo oppii oikean ja väärän eron. Hän on kiusaamassa kylän poikien kanssa sokeaa huutoukkoa ja tämän ainoaa ystävää, ukon lemmikkiharakkaa. Pojat härnäävät ukkoa linnun avulla niin, että tämä paiskaa harakan seinään, ja kaikki luulevat harakan kuolleen. Myöhemmin Simo kauhistuu tekoaan:

[H]än tuns i itsessään jotakin kipeää ja katuva. Hän oli ollut siinä mukana, sellaisessa leikissä. Nyt yksin ei osaisi siitä nauttia. Mutta joukossa kyllä, joukossa, joka ikäänkuin lisäsi ja vähensi hänen tavallista olemustansa, teki sen tavallaan toisenmoiseksi.

Nyt hän ikäänkuin tajusi, että se tarmo ja liike, jonka voi ärsyttää esiin Pimiässä-Topissa, ei ollut ainoastaan kuten sätkynuken liikettä. Jotakin liikkui syvemmälläkin: syntyi kipu ja murhe.⁴⁷

Simossa tapahtuu jotakin, kun hän ensimmäistä kertaa tunnistaa toisessa ihmisessä tunteen. Simon miettiessä häntä tekoon ajanutta joukon voimaa tematisoituu myös novellikokoelman nimi *Lauma*, johon ei muuten kokoelmassa viitata mitenkään. Kohtaus nostaa esiin moraalien ja vapaan tahdon kysymykset. Ihmisellä on vapaus valita, miten tämä kohtelee heikompiain, mutta yhteisöt antavat hänelle valtaa toimia myös toisin, ajattelematta ja alistuen. Seuraavana päivänä harakka on yllättäen vironnut – kuin herännyt kuolleista – ja pieni Simo saa armahduksen. Moraalinen opetus on vahvasti läsnä. Myös Rannan hongikko saa säilyä, mutta sen tarinan jätän Haanpään tulevien lukijoiden omaksi.

Lopuksi

Ekokriittinen näkökulma, jota olen soveltanut *Lauman* tulkintaan, auttaa havaitsemaan luontoon kietoutuvan eettisyyden kysymykset teoksen selkeinä johtoteemoina. Analyysi osoittaa, että kertomuksissa luonto ja luontokappalet esitetään selvästi etiikan piiriin kuuluvina olentoina. Eläimiin liitetään kerronnassa merkityksiä, jotka herättävät lukijassa empatiaa heikommassa asemassa olevia kohtaan. Puut taas asettuvat kertomuksissa ihmiselon ja aikakäsitteksen toiselle puolelle ja saavat siten merkityksen elonkierron symboleina.

Laumassa ihmiselle ei ole annettu luonnonherran roolia, vaan tämä asetetaan osaksi samaa materiaalista maailmaa kuin toislajiset: katoavan lopulta kuin lahoava puu ja kärsivän samoin kuin vanha ja väsynyt työhevonen. Kuitenkin ihmisellä, toisin kuin toislajisilla, on periaatteessa mahdollisuus valita, toimiiko hän eettisesti tietojensa pohjalta vai seuraako sokeana viettejään tai lauman toimintaa.

Haanpään teoksen sisältämä holistinen näkemys luonnosta ja ihmisen paikasta osana sitä puhuttelee yhä ympäristöarvoista kiinnostunutta nykylukijaa. *Lauman* kirjallinen primitivismi nostaa esiin puihin liittyvän kulttuurisen ja emotionaalisen luontosuhteen. Tuo suhde on pohjimmiltaan inhimillistä perua ja siten lopulta ajaton. *Laumassa* puiden kuvauksen primitivismi rikkoo selvästi puhtaan rationalistista metsäkuvaa vastaan.

Haanpään metsässä ja puissa on voimakkaan transsendentaalisia ja posthumanistisia sävyjä, jotka asettuvat vastustamaan materialistista metsäkäsitystä. Nämä äänet ovat edustettuina myös nykypäivän metsäkeskusteluissa, kun neuvottelemme metsiemme tulevaisuudesta. Teos muistuttaa lukijaa ihmisen ja ympäristön suhteen perustavanlaatuisuudesta: siitä, että myös tulevaisuudessa meidän on rakennettava kestävä suhde toislajisiin, mikäli haluamme säilyttää elinympäristömme.

Suomen metsien tulevaisuutta kuviteltaessa voidaan Haanpään aikalaisrohkeudesta ottaa mallia. Hänen proosansa puhuu puun arvosta

tavalla, joka oli vastoin paitsi Suomen kehitystuskua uhkuvaa virallista linjaa, myös Haanpään oman alueen talonpoikaiskulttuurin konservatiivista mielenmaisemaa. Metsä ja luonto oli taiteilijalle paljon muutakin kuin puutavaraa; se oli ihmeellinen meitä ympäröivä todellisuus ja sen arvostus ihmisen olemisen ja elämisen elinehto.

Taide ja kirjallisuus on hieno tapa artikuloida niitä hyvin henkilökohtaisiltakin tuntuvia tunteita, joita jokainen toislajisten tai metsän kanssa kohtaava ihminen tuntee. Tutustumalla varhaisen kotimaisen kirjallisuuden luonnonkuvaukseen, voidaan suomalaisten metsäsuhteidemme juuria ymmärtää kenties syvällisemmin. Haanpään roolin tarkasteleminen osana kansallista kirjallisuushistoriaa on tärkeää, sillä vain tuotannon vaalimisen kautta hänen pariinsa löytävät myös uudet sukupolvet. Haanpään lyhyet kertomukset ja novellit voisivat hyvin kuulua perusopetuksen äidinkielen opetussuunnitelmaan. Lisäksi hänen esikoistyönsä, kirjailijan 15-vuotiaana kirjoittamat eläinsadut, sopivat mainiosti pienille lapsille luettavaksi. Niiden elävä kieli ja metsäeläimet eivät jätä ketään kylmäksi. Kirjallisuuden mahdollistama eläytyminen kerrotuihin luontokokemuksiin tuo parhaimmillaan mukanaan tunnistamisen hetkiä. Nämä hyvän kirjallisuuden tarjoamat hetket voivat vaikuttaa voimakkaastikin tulevaisuuden ihmisten luontosuhteiden muotoutumiseen.

Artikkeli pohjautuu kirjoittajan pro gradu -tutkielmaan, joka valmistui keväällä 2022 Helsingin yliopistossa kotimaisen kirjallisuuden oppiaineesta.

Viitteet

- Sallamaa 1987; Sinnemäki 2014.
- Koivisto 1998.
- Laitinen 1981, 420; Sallamaa 1987.
- Melkas 2008, 137.
- Haila & Lähde (toim.) 2003.
- Lahtinen & Lehtimäki 2008, 8.
- Häggman 2006, 74.
- Parpola 2014, 16.
- Pekurinen 1997, 153.
- Lähtenmäki 2017, 81.
- Lähtenmäki 2017, 97.
- Pekurinen 1997, 152.
- Etherington 2017.
- Rossi 2020, 10.
- Melkas 2008.
- Garrard 2004, 69.
- Ks. Hyttinen & Lummaa (toim.) 2020; Kortekallio et al. 2020.
- Vrt. esim. novellikokoelman nimi *Lauma*.
- Haanpää 1937, 45.
- Haanpää 1937, 42.
- Ibid.
- Haanpää 1937, 45.
- Metonymia on kielikuva, joka perustuu kahden käsitteen läheisyyteen, kuten esimerkiksi osa-kokonaisuus- tai syy-seuraussuhteeseen (<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:metonymia> (1.2.2022)).
- Haanpää 1937, 45.
- Rossi 2020, 174.
- Haanpää 1937, 45.
- Haanpää 1937, 131.
- Ks. esim. Seppä 2020; Lassila 2011, 127.
- Haanpää 1937, 115.
- https://kaino.kotus.fi/sms/?p=qs-article&sms_id=SMS_b57a-28077652e017de8847482c3b89c9&list_id=1&keyword=hako&word=hako (2.1.2022).
- Haanpää 1937, 122.
- Ks. Kortekallio et al. 2020, 86.
- Haanpää 1937, 64.
- Ibid.
- Haanpää 1937, 57.
- Haanpää 1937, 58.
- Vanitas on asetelmamaalauksen laji, jossa kuvatut esineet symboloivat ihmiselon lyhyyttä ja kaiken aineellisen tilapäisyyttä. Sen tarkoituksena on muistuttaa katsojaa maallisen hyvän katoamisesta ja kuoleman väistämättömyydestä. (<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Taidehistoria:vanitas> (1.2.2022)).
- Ks. esim. Kinnunen 1982, 20.
- Poettisella oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan tarinankerronnan perinnettä, jossa

tarinan lopuksi hyvät palkitaan ja paha saa palkkansa.

40 Haanpää 1937, 141.

41 Ibid.

42 Haanpää 1937, 145.

43 Haanpää 1937, 146.

44 Haanpää 1937, 151.

45 Haanpää 1937, 151–152.

46 Haanpää 1937, 149.

47 Haanpää 1937, 157.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Etherington, Ben 2017. *Literary Primitivism*. Stanford University Press: Stanford, CA.

Garrard, Greg 2004. *Ecocriticism. The New Critical Idiom*. Routledge: London.

Haanpää, Pentti 1937. *Lauma. Kertomuksia*. Gummerus: Jyväskylä.

Haila, Yrjö & Lähde, Ville (toim.) 2003. *Luonnon politiikka*. Vastapaino: Tampere.

Hyttinen, Elsi & Lummaa, Karoliina (toim.) 2020. *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 129. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.

Häggman, Kai 2006. *Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939*. Metsäteollisuuden maa 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1055:2. SKS: Helsinki.

Kinnunen, Aarne 1982. *Haanpään pitkät varjot. Pentti Haanpään kertomataiteesta*. Otava: Helsinki.

Koivisto, Juhani 1998. *Leipää huudamme ja kiviä annetaan. Pentti Haanpään 30-luvun teosten kytkentöjä aikansa diskursseihin, todellisuuteen ja Raamattuun*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 714. SKS: Helsinki.

Kortekallio, Kaisa & Niskavaara, Mariia & Ouramo, Hannah & Raipola, Juha & Salmela, Tarja & Tervonen, Ate & Karkulehto, San-

na 2020. ”Ehdotus ihmistä suhteellistavaksi sanastoksi.” *Avain vol. 17, 2020:4*, 82–95.

Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku 2008. ”Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen.” *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*, 7–28. Toim. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki. Tietolipas 222. SKS: Helsinki.

Laitinen, Kai 1981. *Suomen kirjallisuuden historia*. 2. painos. Otava: Helsinki.

Lassila, Pertti 2011. *Metsän autuus. Luonto suomalaisessa kirjallisuudessa 1700–1950*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1344, Tiede. SKS: Helsinki.

Lähtenmäki, Maria 2017. *Jälkiä lumessa. Arktisen Suomen pitkä historia*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 8/2017. Valtioneuvoston kanslia: Helsinki.

Melkas, Kukku 2008. ”Apokalypsista uuteen luonnonjärjestykseen. Aino Kallaksen ’Pyhän joen kosto’ ekologisena kannanottona.” *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuuden tutkimus*, 136–155. Toim. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki. Tietolipas 222. SKS: Helsinki.

Parpola, Antti 2014. ”Uinuvat metsävaramme käytön piiriin.” *Valtionmetsien käytön suuri murros 1939–1970*. Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 18. Helsingin yliopisto: Helsinki.

Pekurinen, Mika 1997. ”Sivistys velvoittaa. Klassinen luonnonsuojelu Suomessa.” *Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikkia metsiensuojelusta 1850–1990*, 129–166. Toim. Heikki Roiko-Jokela. Ate-na Kustannus: Jyväskylä.

Rossi, Riikka 2020. *Alkukantaisuus ja tunteet. Primitivismi 1900-luvun alun suomalaisessa kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1456. SKS: Helsinki.

Sallamaa, Kari 1987. *Lauma ja luokka. Kirjailijaryhmä Kiilan hyhytepiikka ja maailmankatsomus vuosina 1937–1941*. Oulun yliopiston kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 15. Oulun yliopisto: Oulu.

Seppä, Tiina 2020. ”Katsooko metsä ihmistä? *Suomen Kansan Vanhat Runot* ja lajien-

välinen kommunikaatio.” *Avain vol. 17, 2020:4, 22–45.*

Sinnemäki, Anssi 2014. *Sota Kentästä ja kasarmista*. Paasilinna: Helsinki.

Digitaaliset lähteet

Kotimaisten kielten keskus. *Suomen murteiden sanakirja. Hako*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30. [https://kaino.kotus.fi/sms/?p=qs-article&sms_](https://kaino.kotus.fi/sms/?p=qs-article&sms_id=SMS_b57a28077652e017de-8847482c3b89c9&list_id=1&keyword=-hako&word=hako)

[id=SMS_b57a28077652e017de-8847482c3b89c9&list_id=1&keyword=-hako&word=hako](https://kaino.kotus.fi/sms/?p=qs-article&sms_id=SMS_b57a28077652e017de-8847482c3b89c9&list_id=1&keyword=-hako&word=hako) (2.1.2022).

Tieteen termipankki. *Kielitiede, metonymia*. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:-metonymia> (1.2.2022).

Tieteen termipankki. *Taidehistoria, vanitas*. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Taidehistoria:vanitas> (1.2.2022).

Abstract

THE MOTIF OF TREE IN ECOCRITICAL READING OF PENTTI HAANPÄÄ'S COLLECTION OF SHORT STORIES CALLED *LAUMA* – SHORT STORIES

The article studies the Finnish canonized pro-saist Pentti Haanpää's collection of short stories *Lauma* (1937) from an ecocritical point of view, which has not been taken before to explore the writer's complex representations of nature. This reading approaches *Lauma*'s representation of nature in the context of the modern turn in northern Finland in 1930s and connects it to an aesthetic mode called literary primitivism.

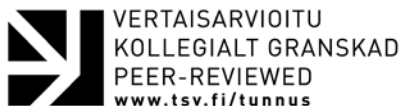
Using methods of classical literature studies, the reading focuses on representations of animals and trees in *Lauma*. The posthumanist concepts 'other-than-human' and 'companion species' are adapted to illustrate how nature and

human interact in the stories in a fundamental way. Focusing on the motif of tree, the article analyses the ideas of archaic origin, materiality and transcendentalism associated with it. In *Lauma* trees symbolize higher values such as beauty and truth, which gets compared to modern capitalist lifestyle.

Social justice and fairness towards the weak create the core theme of the book. Due to strong ethical values connected to depicting nature and non-human creatures, Haanpää's collection of short stories can be seen as a seminal ecocritical modernist text in Finnish literature.

MIKSI SUOMEN METSÄSEKTORIN TRANSFORMAATIO ON OLLUT VAIKEAA?

Suomen metsäsektorille 2000-luku on pitänyt sisällään monia haasteita, mutta myös mahdollisuuksia. Alan ja yhteiskunnan toimin on tavoiteltu alan tuntuvaa muutosta, transformaatiota. Alan kehitys on kuitenkin kulkenut monella tapaa eri suuntaan. Tässä artikkelissa sovellettu moniulotteinen tarkastelutapa lisää ymmärrystä metsäsektorin kehitykseen, nykytilaan ja tulevaisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Niihin lukeutuvat muun muassa alan globaalin markkinan muutokset, kilpailu muiden toimialojen kanssa ja metsäresurssi. Laveaa analyysia tarvitaan, mikäli metsäsektorin muutosta halutaan ymmärtää ja suunnata.

Johdanto

Suomessa metsien teollinen käyttö ja jalostus eli metsäsektori pysyi tärkeässä asemassa yhteiskunnassa ja markkinoillaan aina 2000-luvulle asti. Tätä edesauttoi se, että ala monista haasteista ja muutoksista huolimatta pärjasi hyvin pystyen myös kasvuun ja jalostusasteen nostoon. Vuosituhannen alkuvuosina metsäsektori joutui kuitenkin kriisiin. Pitkäaikaisten päätuotteiden eli painopapereiden tilanne kääntyi huonoksi, kun taas uusien tuotteiden näkymät olivat lupaavat.

Siitä lähtien metsäsektori ja valtio ovat tähänneet alan uudistamiseen ja hyvään metsätulevaisuuteen. On haettu rakenteiltaan erilaista, vaikutuksiltaan entistä parempaa metsäalaa. Metsäyhtiöiden johtajatkin ovat puhuneet alan *transformaatiosta*.¹ Tavoitteena on ollut, että sektorin arvo ja yhteiskuntahyöty tuntuvasti kasvavat etenkin uusien, korkea-arvoisten tuotteiden avulla. On myös haluttu tuntuvasti vahvistaa alan ilmastoroolia fossiilituotteiden korvaajana ja hiilen sitojana. Tavoitteiden eteen on viety läpi lukuisia toimia.

Metsäsektorin kehitys on kuitenkin kulkenut osin eri suuntaan kuin mihin on tähdätty. Taloudellisesti metsäteollisuus on toki pärjännyt hyvin 2010-luvun alkuvuosien jälkeen ja investoinut paljon uuteen kapasiteettiin Suomessa. Metsien käyttö tuotteiksi ja energiaksi onkin selvästi kasvanut.

Sektorin luoma arvonnäkökulma ja yhteiskuntahyöty eivät sen sijaan ole kasvaneet. Paperituotteiden volyymi on supistunut paljon ja uusien korkea-arvoisten tuotteiden osuus on jäänyt pieneksi. Alan tuotannon, viennin ja tuloksen kasvu onkin tullut matalamman jalostusarvon tuotteista, etenkin kartongista ja sellusta. Koska nämä sitovat hiiltä vain vähäksi aikaa ja metsien hiilinielu on ollut laskeva viime vuodet, sektorin ilmastorooli ei ole vahvistunut.

Miksi moniin tavoitteisiin ei ole päästy? Miksi tavoiteltu metsäsektorin transformatio ei ole sujunut kovin hyvin? Näihin kysymyksiin haen tässä artikkelissa vastauksia tarkastelemalla, millaisia haasteita Suomen metsäsektorilla on ollut, miten ne on pyritty ratkomaan, ja mikä on ollut muutosprosessin tulos ajanjaksolla 2003–2021. Päähuomio on metsäteollisuuden suuryrityksis-

sä, koska niiden toiminta muokkaa sektoria eniten ja toimintaympäristömuutokset kohdistuvat niihin selvimminkin.

Vaikka fokus on Suomen metsäsektorissa, otan huomioon siihen paljon vaikuttavia, mutta vain vähän analysoituja tekijöitä alan globaalissa toimintaympäristössä. Sektorin kehityksen suuntaan vaikuttaa paljon se, minkälainen alan globaali *regiimi* eli hallitseva toimintamalli on, miten ala pärjää kilpailussa uusista tuotteista muiden alojen kanssa ja mikä on luonnonvarojen, etenkin metsien, rooli Suomen ja globaalin metsäsektorin strategiassa ja toiminnassa. Näillä seikoilla voi olla paljon vaikutusta siihen, kuinka paljon on Suomessa tehty toimia mahdollista ohjata alaa haluttuun suuntaan. Analyysin pohjalta pohdin lopuksi sektorin mahdollisia tulevaisuuden kehityssuuntia.

Miten toimialamurrokset tapahtuvat?

Suomen metsäsektorin muutoksen tarkastelussa sovellan eri aineksia *transitio*- eli kestävyysmurrostutkimuksesta. Siinä jäsennetään yhteiskunta kokoelmana sosioteknisiä järjestelmiä. Nämä palvelevat keskeisiä toimintoja, kuten asumista, liikkumista tai tuotannon eri muotoja. Järjestelmät rakentuvat monenlaisista elementeistä, joita ovat muun muassa teknologiat, instituutiot, ajattelutavat ja käyttäjätottumukset. Niiden ytimenä on yleensä ajan kuluessa vakiintunut hallitseva toimintamalli, *regiimi*.² Etenkin teollisilla toimialoilla suuret yritykset muodostavat regiimin ytimen.

Sosiotekniset järjestelmät ja niiden regiimit muuttuvat yleensä hitaasti. Koska etenkin ilmasto ja ympäristöä kuormittavien toimintojen muutoksilla olisi kiire, murrostutkimus on paljolti keskittynyt sen selvittämiseen, minkälaiset yhdistelmät tekijöitä ovat saaneet tai voisivat saada aikaan murrosten nopeutumista eri aloilla.

Ideaalitapauksessa murros on nopea, koska moni tekijä toimii vahvasti samaan suuntaan. Tällöin esimerkiksi markkinoiden, teknologian ja politiikan muutosten tuottama paine murentaa regiimin pohjaa ja nostaa samalla esiin

paljon uusia mahdollisuuksia. Jos regiimi pystyy niitä hyvin hyödyntämään, voi toteutua nopea murros. Jos painetta ja mahdollisuuksia on vähemmän ja jos regiimin kyky muutokseen on vähäisempi, murrospolut ovat erilaisia.³

Koska murrokset lähes aina tapahtuvat monen tekijän vaikuttaessa, niiden hahmottamisessa moniulotteinen tarkastelu on tarpeen. Tärkeä, silti usein sivuutettu seikka on se, että suuri osa sosioteknisistä järjestelmistä esiintyy lähes kaikissa maissa ja niiden regiimeissäkin on paljon globaaleja piirteitä. Siksi voidaan puhua globaaleista regiimeistä erityisesti infrastruktuuri- ja perusteollisuusaloilla. Tietyn alan globaali regiimi voi suuresti vaikuttaa kansallisten regiimien kehitykseen.⁴

Näin on etenkin, jos globaali regiimi on vahva ja sitä hallitsee kansainvälisistä yritystoimijoista koostuva pieni ja kiinteä toimijajoukko, jolla on vahva ote markkinoista. Tällöin samaa teknologiaa on käytössä lähes kaikkialla ja sen tuotantokin keskittyy siihen erikoistuneisiin yrityksiin. Vahvan regiimin tunnistaa myös sen tuotteita koskevasta globaalista regulaatiosta. Muutamaan jättiin keskittynyt kemianteollisuus on hyvä esimerkki vahvasta globaalista regiimistä.⁵

Globaalit verkostot ovat usein pääroolissa myös uusien tuotteiden synnyssä ja käyttöönotossa. Globaalien regiimien innovointi- ja arvonaluontimallit voivat toki olla hyvin erilaisia. Vahvan globaalin regiimin tuotekehitys on usein tiede- ja teknologiavetoista sekä paikasta riippumatonta.⁶ Sillä tähdätään kustannustehokkaaseen, standardoituun tuotantoon globaaleja markkinoita ajatellen. Tällaisen globaalin regiimin uudistumisen suuntaan voi olla vaikea vaikuttaa kansallisen teollisuus- ja innovaatiopolitiikan avulla. Uudet ratkaisut ja niiden vaikutukset voivatkin realisoitua muissa kuin niitä rahoittaneissa maissa.⁷

Globaali regiimi ei silti ole samanlainen kaikkialla. Sen suhde kansallisiin regiimeihin riippuu muun muassa siitä, onko se vahva, yhtenäinen ja hyväksytty vai heikko, heterogeeninen ja jännitteinen. Kansalliset regiimit voivat olla erilaisia riippuen myös siitä, minkä kokoisia ne

maissaan ja globaaleilla markkinoilla ovat. Tietyn globaalin regiimin luonne ja vaikutus sekä kansallisen regiimin asema ja liikkumavara siinä ovatkin avoimia, empiirisiä kysymyksiä.⁸

Vaikka toimialat ovat yleensä erikoistuneet ”omiin” tuotteisiinsa, ne kilpailevat monesti keskenään markkinoista murrostilanteissa. Kun haasteita kohdistuu samaan aikaan usean toimialan liiketoimintaan, osa regiimeistä voi pyrkiä estämään muutoksia ja osa voi pyrkiä hyötymään niistä siirtymällä muita ennen uuteen liiketoimintaan. Kilpa koskee myös kilpailun ehtoja, rahoitusta ja säätelystä. Kyse on eri regiimien välisestä dynamiikasta, joka voi ilmetä monenlaisina kehityskulkuina ja lopputuloksina.⁹ Tätä murrosten olennaista piirrettä on tutkittu vain vähän. Olisi kuitenkin tärkeä tietää, miten eri regiimit toimivat monia regiimejä koskevis- sa tilanteissa ja mitä siitä seuraa. Miten paljon vanhaa toimintaa häviää ja uutta syntyy? Miten hyödyt ja haitat jakautuvat eri regiimien kesken?

Luonnonvarat ovat keskeisiä kestävän maailman aikaansaamiseksi. Ne muodostavat sen materiaalsen perustan. Korkean teknologian alat ovat riippuvaisia luonnonvaroista siinä missä luonnonvara-alkutkin. Luonnonvarojen käyttöön ja rooliin murroksissa liittyy kuitenkin haasteita. Käyttö on kolminkertaistunut 2000-luvulla. Monien luonnonvarojen käytön pitäisi vähetä, monien muuttua ja joidenkin kasvaa – samalla kun kaiken käytön pitäisi olla kestäväällä pohjalla.¹⁰ Silti luonnonvarojen roolia murroksissa on hyvin vähän tarkasteltu tutkimuksessa. Tietämyksen puute koskee monia ulottuvuuksia: luonnonvarojen omistusta, säätelystä, sijainnin vaikutusta tuotannon sijoittumiseen ja paikkaspesifien erojen vaikutusta innovointiin.¹¹

Murroksissa politiikalla on yleensä vähintään pieni rooli. Mahdollisten toimien koko skaala on laaja, mutta harvoin käytössä.¹² Tavallista on, että politiikka pyrkii edistämään innovaatioita ja uusien tuotemarkkinoidenkin syntyä. Koska tämä harvoin tuottaa nopeasti muutosta, pyritään aika ajoin sitä nopeuttamaan kohdistamalla toimialaan tai sen pulmallisiin osiin erilaisia sanktitoimia. Toimialojen ja niistä riippuvaisen seutujen murrosten helpottaminen luomalla

mahdollisuuksia vaihtoehtoiseen toimintaan ja työllisyyteen on vanha, mutta murroksissa vain vähän käytetty keino. Tämä pätee myös usean toimialan rinnakkaisen murroksen koordinointiin. Vaikeasti aikaansaataava, mutta vaikuttava keino on globaalin toimintaympäristön muuttaminen sopimusten ja sääntelyn kautta (esimerkiksi Pariisin ilmastopöytäkirja). Eri keinojen ohella politiikan tärkeä tehtävä olisi selkeästi linjata, että toimialamurroksia halutaan saada aikaan, niille asetetaan tavoitteita ja tukitoimet kohdistetaan tämän mukaan.

Toimialamurrosten suuntaa ja vauhtia selittävät tekijät voivat olla peräisin monista lähteistä ja muuttua paljon ajan myötä, joten prosessi on harvoin tasainen ja vaihteleva ennakoitava. Tässä artikkelissa eri tekijöitä on jäsennetty hiiliraskaiden toimialojen tarkasteluun kehitetyn *Triple Embeddedness Framework* -kehikon (TEF) avulla.¹³ Siinä toimialojen toiminnan muutos nähdään taloudellisen, teknologian, poliittisen ja yhteiskunnallisen ja toimialaregiimin muodostaman kehikkeen välisenä dynamiikkana. Regiimin haasteet jaotellaan taloudellisiin, teknologisiin, poliittisiin ja yhteiskuntailmapiiriin liittyviin. Vastaavasti regiimin vastaukset jaotellaan taloudellista asemointia, teknologia- ja tuotestrategiaa, politiikkavaikuttamista ja ilmapiiriin muokkaamispyrkimyksiä koskeviin.

Eri haasteiden sisältö, niiden kokonaispaino ja keskinäisdynamiikka muuttuvat ajassa, kuten regiimi ja sen vastauksetkin. Vastausten sisältö ja painotus riippuvat paljon siitä, miten regiimi tulkitsee haasteet tilanteestaan käsin. Niiden arvioitujen vakavuuden mukaan vastaukset voivat painottua eri tavoin. Paino voi olla ulkoisessa toimintaympäristön muuttamispyrkimyksessä, mutta myös sisäisessä strategian ja toiminnan muuttamisessa. Uudelleenorientaatio voi ilmetä eriasteisena (vähäisestä tuntuvaan) ja eri tasoilla tutkimus- ja kehittämistoiminnan (t&K-toiminta) fokuksen laajentamisesta alan liiketoimintamallin, mission ja ydinuskomusten muuttamiseen asti. Siihen voi sisältyä uuden osaamisen ja teknologian hankintaa, yhteistyötä muiden toimialojen kanssa ja alliansseja uusien toimijoiden kanssa.¹⁴ Muutoksessa regiimi ei välttämät-

tä pysy yhtenäisenä, vaan osa toimijoista saattaa irtautua sen vakiintuneista ajattelu- ja toimintatavoista. Tarkastelussa on myös huomioitava regiimin tilanteeseen vaikuttavat yllätyskäänteet globaalissa toimintaympäristössä, esimerkiksi sodat, geopolitiikka, talouskriisit ja pandemiat.

Näiden aineiden avulla artikkeli pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- Miten Suomen metsäsektori on muuttanut 2000-luvulla ja mihin suuntaan?
- Miten Suomen metsäsektorin kehitykseen ovat vaikuttaneet globaalien toimintaympäristön muutokset (mukaan lukien globaalien metsäregiimin muutos, kilpailu uusista tuotemarkkinoista ja luonnonvarakysymykset)?

Metodit ja aineistot

Tämä on teorian valaisema tapaustutkimus,¹⁵ jonka kohteena on Suomen metsäsektorin murros. Tapaustutkimuksen luokittelussa se edustaa äärimmäisen tapauksen tyyppiä¹⁶ sisältäessään potentiaalia aiheen kannalta rikkaan tiedon tuottamiseen. Tämä johtuu siitä, että Suomen metsäsektori on kansainvälisesti poikkeuksellinen. Se on yhteiskunta-asemaltaan ja markkinoillaan vahva samalla, kun se vientiin painottuvana alana on hyvin altis toimintaympäristön muutoksille.

Toimin tapaustutkimusstrategian ja pitkittäistutkimuksen otteella, koska tavoitteena on monipuolisen aineiston avulla jäljittää moniulotteisia kehityskulkuja pitkän ajan kuluessa. Toimialan ja sen regiimin piirteitä ja paikkaspesifisiä eroja eritellään taustaksi. Empiirinen analyysi keskittyy vuosien 2003–2021 väliseen ajanjaksoon. Se on jaettu kolmeen vaiheeseen sektorin ja toimintaympäristön käännekohtien mukaan.

Aineiston analyysissä olen soveltanut metodista työkalua, jota on kehitetty suuren paineen kohteena olevien toimialojen muutoksen jäsentämiseen.¹⁷ Metodissa muutosta tarkastellaan haasteiden ja regiimin vastausten välisenä, ajassa

muuttuvana dynamiikkana. Muutoksen suunta ja vauhti riippuvat haasteiden luonteesta ja suuruudesta, regiimin tulkintojen ja vastausten osuvuudesta sekä myös tekijöistä ja käänteistä globaalien toimintaympäristön tasolla.

Haasteiden erittely pohjautuu pääosin tutkimuskirjallisuuteen ja selvityksiin. Vastausten erittely perustuu pääosin primäärilähteisiin, etenkin yritysten ja toimialajärjestön tiedotteisiin, raportteihin, esityksiin sekä näiden mediassa esittämiin kantoihin. Metsäsektorilla toteutuneen kehityksen arvioinnissa on hyödynnetty etenkin Luonnonvarakeskuksen sekä YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO:n tilastoja¹⁸. Empirian analyysissä on kaksi vaihetta. Ajassa etenevä kehityskulkujen tarkka kuvaus tähtää sen selvittämiseen, mikä on ollut eri tekijöiden sisältö, paino ja vaikutus Suomen metsäsektorin kehitykseen. Tarkastelemalla tuloksia murrosteorioiden valossa pyritään puolestaan löytämään alan poikkeavaa kehitysuraa selittäviä tekijöitä.

Tapaustutkimuksessa eri lähteistä saatujen tietojen ja tulkintojen punninta ja törmäyttäminen muiden lähteiden kanssa eli triangulaatio on tärkeää luotettavuuden kannalta. Sitä on edesauttanut se, että olen tutkinut metsäsektorin muutosta moneen otteeseen eri näkökulmista.¹⁹ Eri hankkeissa kertynyttä laajaa haastattelu-, dokumentti- ja media-aineistoa onkin hyödynnetty etenkin täsmentämään kuvaa ilmapiiristä ja ajattelutavoista eri vaiheissa.

Metsäsektorin globaalit ja paikalliset piirteet

Metsäteollisuus on kuulunut maailman suurimpiin toimialoihin 150 vuotta ja tuotantoa on ollut monissa maissa pitkään. Alan tuotteilla ja raaka-aineilla on käyty laajasti kauppaa. Metsäteollisuus on niin sanotusti kypsä, vakiintunut, maltillisesti kasvava ala, jonka tuotteet ja prosessit ovat pysyneet lähes samoina pitkään. Etenkin kemiallisen puunjalostuksen teknologia on hyvin samanlaista ympäri maailman. Suurtuotannon edut, kustannustehokkuus ja

vähittäiset prosessiparannukset ovat alan leimallisia piirteitä.

Metsäteollisuus eroaa monista aloista vahvoilla sidoksillaan paikkaan, luonnonvaroihin ja lähialoihin. Kemiallinen metsäteollisuus on aikoinaan paljolti syntynyt integroinnista eli sahauksen suurien sivuvirtojen jalostamisesta selluksi, paperiksi ja kartongiksi samassa paikassa.²⁰ Tämä vaatii paljon raaka-ainetta, energiaa ja vettä. Tehdasintegraatit ovatkin alun perin pääosin sijoittuneet lähelle metsiä, koskia ja vesireittejä. Metsäyhtiöt ovat usein hankkineet metsää ja energiantuotantoa niiden saatavuuden varmistamiseksi.

Tuotannossa tarvitaan myös paljon kemikaaleja ja laitteita. Alalla onkin aina ollut tiivistä yhteistyötä energia-, kemian- ja konepajateollisuuden kanssa. Se on itsekin tuottanut näiden alojen tuotteita omiin ja markkinoiden tarpeisiin. Etenkin energiaa on tuotettu paljon omista sivuvirroista ja osakkuuksilla energiyhtiöissä. Kun metsäteollisuus myös valmistaa tuotteita moneen eri käyttöön, se on monialainen itsessään.

1950-luvulle asti metsäteollisuus oli osin monituoteluonteensa takia suurimpia toimialoja.²¹ Sitten alalla alkoi länsimaissa rakennemuutos kohti kapeampaa tuotevalikoimaa. Halpa fossiilinen energia vaikutti siihen, että betoni ja teräs syrjäyttivät puun rakentamisessa, petrokemianteollisuus valtasi kemikaali- ja polttonestemarkkinat ja puun käyttö energiaksi väheni tuntuvasti. Myös metsäteollisuudessa fossiilisen energian käyttö kasvoi.

Sen sijaan painopaperin kulutus kasvoi tuntuvasti, lehti- ja painotaloista tuli aikakauden johtavia yrityksiä ja näistä tuotteista tuli pitkäksi aikaa läntisen metsäteollisuuden eniten kasvava ja parhaiten kannattava tuoteryhmä. 1970-luvulta lähtien Suomenkin metsäteollisuus painottui tähän suuntaan ja kehittyi 1980-luvun kuluessa Euroopan paperimarkkinoilla keskeiseksi toimijaksi, joka alkoi kasvat-
taa omaa tuotantoaan keskellä markkinoita.

Metsäteollisuuden toiminta alkoi vasta 1980-luvulta lähtien muuttua globaaliin suuntaan. Maailmantalous kasvoi nopeasti

markkinoiden avautuessa ja halpakuustannusmaiden tuotannon kasvaessa. Painetun median markkina kasvoi, eniten Aasiassa. Siellä ja Etelä-Amerikassa kasvoi etenkin sellun ja sahataran tuotanto.

Painopaperissa ja alan teknologiassa läntiset maat ja yhtiöt olivat kuitenkin johtavia. Ajan hengen mukaan yhtiöiden oli syytä keskittyä painopaperiin ja hankkia jalansijaa uusilta markkinoilta. 2000-luvun vaihteessa muodostuikin painopaperivetoinen globaali regiimi. Pieni yritysjoukko hallitsi suurta osaa suuren ja kannattavan tuoteryhmän tuotannosta ja kaupasta. Muutaman yrityksen tuottama teknologia oli käytössä lähes kaikkialla.²² Konsultit myivät tuotantomallia ympäri maailman.

Suomi oli keskeinen toimija tässä regiimissä. Stora Enso, UPM ja M-Real kasvoivat maailman paperintuottajien kärkijoukkoon. Niillä oli paljon tuotantoa Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa sekä hieman Aasiassa.²³ Niiden liikevaihdosta 60 prosenttia tuli painopaperista. Suomella oli yhdeksän prosentin osuus maailman painopaperituotannosta ja 20 prosenttia kaupasta. Kemiallista ja mekaanista massaa tuotettiin lähinnä omiin tarpeisiin, ei juuri vientiin. Alan teknologian, kemikaalien ja konsultoinnin markkinoilla suomalaisyhtiöillä oli vahva asema. Metsäklusteriksi nimetty kokonaisuus nähtiinkin valttikorttina.²⁴

Regiimin näkökulmasta alan muut tuoteryhmät eivät olleet yhtä kiinnostavia, koska niiden jalostusarvo, kannattavuus ja kasvunäkymät olivat painopaperia heikommalla. Kilpailua muiden alojenkaan kanssa ei juuri mietitty. Vaikka paljon puuta ja energiaa kului, paperin korkean hinnan takia luonnonvarojen rooli strategiassa ja kuluissa oli pieni. Niiden hinta ja saatavuus ei ollut kovin tärkeä seikka toimintojen sijoitustakanaan ajatellen. Öljyn ja sähkön hinta oli pitkään matala. Edullista havu-, kierto- ja plan-
taasikuitua oli hyvin saatavilla.

Vaikka painopaperiregiimi leimasi toimialan johtavia yrityksiä länsimaissa, se ei silti hallinnut metsäsektoria kovin monissa maissa joko sektorin pienen koon tai erilaisen painotuksen takia. Muihin aloihin verrattuna johtavat yritykset

eivät olleet kovin suuria ja kansainvälistyneitä. Vertailtaessa Suomen ja kilpailijamaiden metsäregiimejä havaittiin yhdenmukaistumista, mutta myös eroja ja niitä ylläpitäviä pysyviäkin tekijöitä, kuten erilaiset metsänomistusrakenteet.²⁵

2003–2008: kriiseilyä ja kasvuvisionia

Haasteet. Maailmantalous oli vauhdissa loppuvuoteen 2008 asti. Tämä näkyi useimmilla aloilla, selvimmin IT-alalla. Metsäteollisuus oli poikkeus. Etenkin painopaperin kate kääntyi loistavasta surkeaan länsimaissa ja kysyntä sakasi. Energia kallistui ja Euroopan unionissa alkoi päästökauppa vuonna 2005.

Suomessa metsäyhtiöiden tulokunto heikkeni nopeasti ja velat alkoivat painaa. Pitkä tuotantoseisokki vuonna 2005 (syynä työehtokiista) oli merkki kriisin vakavuudesta. Puun hinta nousi, osin Venäjän puutullien takia. Yhteiskunnassa oli kriittistä ilmapiiriä metsäteollisuutta kohtaan, minkä taustalla olivat muun muassa paljastunut puunhintakartelli, tehtaiden sulkemiset ja kiistanalaiset selluhankkeet Etelä-Amerikassa.

Samalla nousi kuitenkin uusia mahdollisuuksia esiin. Taustalla oli öljyn korkea hinta. Sen oletettiin jatkossa nousevan, koska öljyvarat katsottiin niukentuviksi (*peak oil*) ja ilmastotoimien oletettiin kiristyvän. Bioenergia ja biopolttonesteet näyttivät lupaavilta kasvusuunnilta.

Euroopan unioni tuki suuntausta. Biopolttonestedirektiivi tuli voimaan vuonna 2003, EU:n päästökauppa alkoi 2005 ja sopu uusiutuvan energian RED-direktiivistä syntyi 2008. Suomi loi sekoitevelvoitteella omiakin markkinoita biopolttonesteille. RED:in kautta Suomelle tuli 38 prosentin tavoite uusiutuvalle energialle.

Vastaukset. Painopaperin tilanne herätti paljon huolta. Sen kysyntä kasvoi vielä muualla kuin lännessä. Metsäyhtiöt eivät halunneetkaan puhua rakenne-, vaan kustannuskriisistä, joka olisi hoidettavissa rankoin rohdoin. Niihin ala vaati niin valtion kuin kaikki muutkin tahot mukaan. Säästöohjelmia alettiin toteuttaa lähes kaikissa toiminnoissa.

Vaikka painopaperilla vannotettiin olevan tulevaisuutta, sen tuotantoa silti sekä suljettiin (muun muassa Voikkaa, Summa, Kajaani) että myytiin. Stora Enso myi tehtaansa Yhdysvalloissa vuonna 2007. Metsä Group myi 2008 kaikki painopaperiyrityksensä Euroopassa ja Suomessa.

Metsäala ilmensi silti vahvaa luottamusta tulevaisuuteensa. Samaa esiintyi myös Kanadassa, Ruotsissa ja Yhdysvalloissa. Konkreettisimmin se ilmeni strategioissa ja tavoitteissa. Niiden mukaan koko metsäklusterin arvo voisi kasvaa puolella vuoteen 2015 mennessä ja kaksinkertaistua 2030 mennessä niin, että kasvu tulisi uusista tuotteista vanhojen tuotteiden arvon säilyessä.²⁶

Vision oletettiin toteutuvan etenkin suurten biojalostamojen kautta. Niiden päätuotteita olisivat ensin biopolttonesteet ja myöhemmin muutkin tuotteet. Etenkin tähän liittyvää tuotekehitystä lisättiin. Stora Enso ja Neste päättivät rakentaa biodieselpilotin Varkauteen. Suuria investointeja uusiin tai vanhoihin tuotteisiin ei silti tehty.

Yhteenvedo. Tällä jaksolla Suomen metsäregiimiin kohdistui monenlaisia haasteita. Vaikka paperintuotantoa vähennettiin ja uusi biosuunta houkutti, linjanmuutokseen ei ryhdytty. Uutta suuntaa luovat aktiiviset toimet jäivät vähäisiksi. Tähän vaikutti osin se, että valtio toteutti monia alan ajamia, kilpailukyvyyn parantamiseen tarkoitettuja toimia (infrapaketti, puun myyntiveron lasku, t&k-rahoituksen lisäys, ilmaiset päästöoikeudet).

Paperiregiimi kriisiytyi Suomessa ja lännessä. Kartonki- ja pakkausmateriaalituotanto kasvoi jo paljon painopaperin tuotantoa suuremmaksi 190 miljoonaan tonniin vuonna 2008. Suuri osa kasvusta tapahtui Kiinassa, jonka raaka-ainetuonti lisääntyi. Biopolttonesteissä koettiin globaali investointialto, jossa puulla ei ollut juuri roolia. Suomessa mukana olivat Neste ja St1. Venäjän puutullit, Etelä-Amerikan maakiistat ja hintojen nousu olivat merkkejä luonnonvarojen roolin muutoksesta.

2009–2013: energiahypeä, lobbausta ja paperin alasajoja

Haasteet. Ajanjaksoa leimasi epävarmuus. Globaali talouskriisi vaikutti pitkään, etenkin Euroopan talouteen. Silti energia, ruoka ja luonnonvarat kallistuivat niin, että tämä myötävaikutti niin kutsutun arabikevään syntyyn. Aasian ja Kiinan talous elpyi pian länttä nopeamman kasvuun. Tämä vahvisti niiden asemaa ja kasvatti siellä kartongintuotantoa ja raaka-ainekysyntää. Painopaperin kysyntä supistui globaalisti ja eritoten lännessä.

Energiamarkkinat alkoivat muuttua ja uusiutuva energia korostua. Vuonna 2009 voimaan tullut EU:n RED-direktiivi tähtäsi siihen, kuten monet elvytystoimetkin. Haluttiin myös vähentää riippuvuutta kalliista öljystä ja öljyntuottajista, etenkin Lähi-idän sekasorron takia. Myös Fukushima ydinturma 2011 joudutti energiamurrosta. Monet asiat tekivät biopolttonestetuotannosta houkuttelevaa, kuten öljyn hinta, EU:n biojalostamotuki ja sekoiteveloitteen nosto Suomessa.

Energiapolitiikasta kiisteltiin Suomessa paljon, myös koska metsäteollisuuden sähkönkäyttö oli laskenut. Lopulta päädyttiin silti kahteen uuteen ydinvoimalupaan. Uusiutuvan energian lisäämistä koskeva RED-tavoite päätettiin ratkoa lisäbioenergian ja tuulivoiman yhdistelmällä. Työn verotuksen laskemiseksi lisättiin ensin kaikkien energiaverotusta, mutta pian päädyttiin kompensoimaan metsäteollisuutta ja muuta energiaintensiivistä toimintaa sekä kuljetuksia.

Puun- ja maankäytössä alkoi globaalisti näkyä lisää kilpailua eri käyttömuotojen (puunjalostus, energia, maatalous) välillä. Venäjän puuntuonnin puolittuminen ja kasvaneet bioenergiatavoitteet tuottivat uutta painetta metsien käytön ohjaukseen Suomessakin. Uudet toimijat, esimerkiksi Domsjö Ruotsissa ja Avilon Suomessa, toivat markkinoille uutta metsäpohjaista biojalostusta.

Vastaukset. Vaikka painopaperin tilanne paheeni, regiimi yhä epäröi sen ja globaalistrategian suhteen. Ala ajoi lisäydinvoimaa ja monia mui-

ta toimia etenkin paperintuotannon turvaksi. UPM myös osti Myllykoski-yhtiön ja sen seitsemän paperitehdasta vuonna 2010. Stora Enso panosti yhä uusiinkin yhteisyrityksiin Aasiassa ja uuteen kartonkitehtaaseen Kiinassa. Samalla alan globaali liiketoiminta ja paperintuotanto kuitenkin vähenivät, koska monia paperitehtaita myytiin tai suljettiin. UPM myös vähensi paperin arvoa taseessaan 1,8 miljardilla vuonna 2013.

Tällä jaksolla metsäteollisuus uskoi eniten energialiiketoimintaan. Suomen, Euroopan ja Kanadan toimialajärjestöt näkivät alan tulevana avaintoimijana siinä, etenkin liikenteen ilmastoratkaisuissa.²⁷ Alan toimijakenttä uskoi suurten, etenkin biodieseliä tuottavien biojalostamojen yleistyvän.²⁸ UPM nosti energian arvoa taseessaan miljardilla vuonna 2013 ja näki päästötörmän energian, ydinvoima mukaan luettuna, alan tärkeänä optiona²⁹.

Alan edunvalvonta olikin hyvin aktiivista etenkin energiaratkaisuissa. Ydinvoimalupapäätöksissä sillä oli paljon pelissä hakijayhtiö TVO:n suuromistajana. Energiaverouudistuksessa metsäteollisuus ajoi sähkön- ja dieselinkäytölleen alempaa verotusta. Ala painotti t&k-rahoitusta ja yliopisto- ja tutkimuslaitosreformia koskevassa keskustelussa ventialojen tarpeita.

Omiakin askelia otettiin. UPM investoi biodiesellaitokseen Lappeenrannassa vuonna 2012. UPM:n ja Metsä Groupin suuret biodieselhankkeet pääsivät uuden EU-tukimuodon piiriin. Sen sijaan Stora Enson ja Nesteen biodieselhankke loppui. Investoinnit Suomessa olivat vähissä, poikkeuksena muutama uutta suuntaa edustava ratkaisu (esimerkiksi ligniinin talteenottoa Kotkassa, liukosellun tuotantoa Uimaharjussa).

Yhteenveto. Tällä jaksolla painopaperin haasteet kasvoivat. Metsäteollisuuden muu tuotanto alkoi sen sijaan elpyä ja uutta (energia)toimintaa tukevat insentiivit olivat melko vahvat. Suomen metsäregiimissä oli silti yhä kaksijakoisuutta. Alan omat toimet uuden luomiseksi olivat vähäisiä. Valtiolta vaadittiin monia toimia etenkin paperiin vedoten. Edunvalvonta olikin tuottoisaa. Ventialojen kantoja myötäillen valtio

myönsi kaksi ydinvoimalupaa, alensi teollisuuden energiaverotusta ja lisäsi vientituotantoa tukevaa t&k-rahoitusta.

Globaali paperiregiimi alkoi murentua painopaperin kulutuksen supistuessa. Sen vienti Suomesta laski kaksi miljoonaa tonnia. Globaali kartongintuotanto sen sijaan kasvoi 26 miljoonaa tonnia painottuen Kiinaan, jossa etenkin kiertokuidun tuonti paisui. Aurinko- ja tuuli-voiman tuotanto kasvoi monissa maissa. Myös bioenergiaan ja -polttonesteisiin investoitiin.³⁰ Neste kasvoi biodieselissä suureksi uusilla Rotterdamin ja Singaporen laitoksillaan.

2014–2021: paluu vanhaan?

Haasteet. Ajanjakso sisälsi suuria käännteitä globaalissa toimintaympäristössä. Alussa koettiin Venäjän hyökkäys Ukrainaan keväällä 2014, pakolaisaalto Euroopassa ja populismin nousu seurauksineen (brexit, Trump). Lopussa koettiin pandemia. Maailmantalous kasvoi silti melko nopeasti elpyen koronastakin. Samalla sen suunta alkoi muuttua muun muassa ilmastoto-, resurssi- ja teknologiasyistä. Tähän vaikutti myös Pariisin ilmastositoumus vuodelta 2015. Vähähiilisyys nousi vähitellen johtoteemaksi taloudessa ja politiikassa.

Metsäsektoriin Suomessa ja globaalisti vaikutti vahvimmin kaksi haastetta. Kartongissa ja sellussa sekä kysyntä että kate olivat pitkään korkealla, pandemiankin aikana. Sen sijaan painopaperin kriisi vain paheni ja metsäalan havittelemat uudet (energia)tuotemarkkinat siirtyivät muiden alojen haltuun. Aurinko- ja tuulivoimasta kehkeytyi nopeimmin kasvava ja halvin energiamuoto. Autoteollisuus vaihtoi sähköön. Investoinnit biopolttonesteisiin sen sijaan lasivat, mihin vaikuttivat niitä koskevan säätelyn muutokset ja alhainen öljynhintä.³¹

Tästä huolimatta Suomen politiikassa korostui juuri metsäpohjaisen toiminnan kasvun tukeminen. Biotalousstrategia tavoitteli 40 miljardin arvosta lisää vientiä ja sataatuhatta uutta työpaikkaa vuoteen 2025 mennessä. Tämän ja ylipäätään viennin hyväksi vietiin läpi muun

muassa yhteisöveron lasku, rikkidirektiivin ja päästökaupan kompensointi, kivihiilen alasajo vuoteen 2029 mennessä sekä teollisuuden sähköveron minimointi. Metsillä oli samalla myös tärkeä rooli hiilinieluna Suomelle vuonna 2019 asetetun uuden hiilineutraaliustavoitteen kannalta. Kun valtio tavoitteen toteuttamiseksi käynnisti toimialojen kanssa ilmastotiekarttatyön, toimialojen suunnitelmista pääteltävää metsien selvää ylikäyttöä ei silti tarkasteltu kokonaisuutena eikä ratkaistavana pulmana.³²

Ulkomaiset toimijat haastoivat Suomen metsäteollisuuden sen kotikentällä. Kartonki- ja puutuotetuotantoa siirtyi ulkomaiseen omistukseen. Kiina-rahoitteiset hankkeet suunnittelivat biodieselin ja sellun tuotantoa muun muassa Kemissä ja Kuopiossa. Metsien käytössä näkyvä ekspansio herätti sekä innostusta että arvostelua. Hakkuut nousivat lähelle maksimia, metsien hiilinielu alkoi supistua ja monimuotoisuushaasteet pysyivät. Puun hinta ei juuri noussut.

Vastaukset. Metsäteollisuus reagoi haasteisiin vaihtamalla fokusta paperista muihin vanhoihin tuotteisiin. Paperin alamäen jatkuminen johti tehtaiden alasajoon ja myyntiin. Monien sellutehtaiden tuotantoa päätettiin sen sijaan kasvattaa, eniten Äänekoskella ja Kemissä. Useita paperikoneita konvertoitiin tuottamaan kartonkia. Etenkin pienemmät yritykset investoivat puutuotteisiin. Alan läsnäolo maailmalla väheni. Stora Enso luopui lähes kaikista Aasian-toiminnoista. Vain UPM panosti suuremmin ulkomailla (sellutehdas Uruguayssa, kemiantehdas Saksassa).

Metsäteollisuudella alkoi mennä liiketaloudellisesti hyvin. Tärkein syy oli kartongin ja sellun hyvä kysyntä- ja hintakehitys. Apua oli myös paperin pienemmästä roolista ja Suomen politiikasta. Energialiiketoiminnan vetovoima kuitenkin hävisi ja biojalostamohankkeista luovuttiin. Taustalla oli energiahintojen lasku. Myös Olkiluoto 3 -ydinvoimalahankkeen (OL3) myöhästyminen ja siitä seurannut OL4-hankkeen luvan epääminen vaikuttivat. Ala panosti enemmän tuotekehitykseen ja uusien tuotteiden, kuten akku- ja tekstiilimateriaalien, koetuotantoon

sekä yhteistyöhön startup-yritysten kanssa. Uusien tuotteiden valmistus oli silti vähäistä ja esimerkiksi Uimaharjussa liukosellun tuotanto loppui.

Metsäregiimi harjoitti vain vähän näkyvää poliittista vaikuttamista Suomessa. Sen sijaan se kampanjoi voimallisesti EU:ssa kaavailtuja metsien käyttöön mahdollisesti vaikuttavia muutoksia vastaan. Työmarkkinakentässä metsäteollisuus oli hyvin aktiivinen hyläten keskitetyt työehtosopimukset ja pyrkien paikalliseen sopimiseen.

Yhteen veto. Jakson haasteet ja käänteet saivat aikaan selvän muutoksen Suomen ja maailmankin metsäregiimissä. Metsäteollisuus investoi pääosin ”uusvanhaan” tuotantoon Suomessa. Alan viennin arvossa tapahtui suuri muutos, kun painopaperi putosi ykköspaikalta kartongin, sellun ja puutuotteiden jälkeen neljänneksi.³³ Eniten kasvoivat sellun vienti ja kate, jotka toivat lähes puolet alan nettotuloksesta 2018–2021. Mielenkiinto ja panostukset energiaan sen sijaan loppuivat. Kiina-rahoitteiset (sellu)hankkeet Suomessa haihtuivat. Uusia tuotteita nousi enemmän esiin. Niiden rooli alan liikevaihdossa ja strategiassa pysyi silti vähäisenä. Kuvaavaa on, että uusien tuotteiden volyymista ja arvosta ei löydy lukuja metsäyhtiöiltä, kansantalouden tilinpidosta tai FAO:lta.

Globaali regimi muodostui nyt kartongista ja pakkausmateriaaleista. Niiden tuotanto kasvoi yli kaksi kertaa painopapereita suuremmaksi tuoteryhmäksi, joka oli selvästi suurin alan kauppasakin. Kasvu painottui Aasiaan ja Kiinaan, joka kasvoi alan suurimmaksi tuottajaksi, markkinaksi ja raaka-aineiden tuojaksi. Etenkin sellun tuonti Kiinaan kasvoi.

Miten Suomen metsäsektori ja sen puitteet ovat muuttuneet?

Metsäsektorin kehitys 2000-luvulla on pitänyt sisällään ristiriitaisia piirteitä. Alan investoinnit, puunkäyttö ja tulokset ovat Suomessa kasvaneet 2010-luvun alun jälkeen. Metsäteollisuuden

osuus tavaraviennistä onkin pysynyt noin 20 prosentissa. Alan tuotannon ja viennin rakenne on muuttunut. Painopaperi on romahtanut, mutta muiden vanhojen tuoteryhmien kehitys on ollut suotuisaa. Suomen metsäregiimi on nyt kartonki- ja selluvetoinen.

Kartongintuotanto on kasvanut ja vienti lähes kaksinkertaistunut neljään miljoonaan tonniin 2000-luvun kuluessa. Selluntuotanto ei ole juuri kasvanut, mutta sen vienti on kaksinkertaistunut yli neljään miljoonaan tonniin. Puutuotteiden vienti on hieman kasvanut kotimaisen käytön vastaavasti laskiessa.³⁴ Kyse on silti lähinnä painotusmuutoksista vanhan tuotantorakenteen sisällä, ei uusien tuotteiden tai toimijoiden noususta.

Ala on muuttunut markkinoiltaan. Eurooppa on edelleen selvästi suurin markkina. Eniten vienti on kuitenkin kasvanut Aasiaan, jonka osuus on jo lähes neljännes ja yksin Kiinan kymmenen prosenttia. Sektorin vienti Kiinaan on pääosin sellua, noin kaksi miljoonaa tonnia.³⁵ Sellu on ainoa tuote, jossa Suomen osuus alan globaalista kaupasta on kasvanut.

Alan liikevaihto, arvonlisä ja yhteiskuntahyöty eivät sen sijaan ole kasvaneet. Inflaatiokorjattu liikevaihto ei ole vakiintunut 2000-luvun alun tasoa korkeammalle. Työllisyys laski alan kriisivuosina tuntuvasti ja on 2020-luvulle tullessa tavoitteiden vastaisesti laskenut 61 000 työlliseen.³⁶ Alan kansantalouteen luoma arvonlisäys ei ole kasvanut 2000-luvun aikana ja sen osuus koko kansantalouden arvonlisäyksestä on laskenut ollen nyt nelisen prosenttia. Huolestuttavin kehityskulku on kuitenkin se, että alan arvonlisäys käytettyyn puumäärään nähden on lähes puolittunut. Kuvaavaa on, että jalostuksen osuus arvonlisäyksestä on supistunut ja metsätalouden osuus siitä on nykyään puolet.³⁷

Tämä johtuu pitkälti paperin volyymin ja hinnan laskusta, kartongin ja sellun korostumisesta alan rakenteessa sekä uusien korkea-arvoisten tuotteiden vähäisestä osuudesta. Kun alalla syntyy vähemmän arvoa käytettyä kuutiota ja tuotettua tonnia kohden, tarvitaan enemmän raaka-ainetta arvon synnyttämiseen. Sektorin puunkäytön ja raaka-aineintensiivisyyden kas-

vu tarkoittaa suurempaa ristiriitaa muiden metsähyötyjen kanssa. Alan ”uusvanha” tuotantorakenne käyttää suhteellisesti enemmän puuta, mutta vähemmän sähköä. Metsäteollisuuden sähkönkulutus on vähentynyt 28 gigawattitunnista 18 GWh:n tasolle 2006–2021 ja sen osuus koko maan kulutuksesta 31 prosentista 21 prosenttiin.³⁸ Alan tuotevalikoiman pitkäikäisyys ei ole kasvanut eli hiili ei varastoidu tuotteisiin pitempään kuin aiemmin.

Uusi globaali metsäregiimi eroaa aiemmas- ta perustumalla vahvasti kartonkiin, Aasiaan, kotimarkkinatuotantoon sekä puolijaloste- ja raaka-ainekauppaan. Metsätuotteiden kysyn- nän kasvu 2000-luvulla on ollut lähes yksin- omaan peräisin Aasiasta.³⁹ Muuten regiimi on teknologiaa myöten pitkälti samankaltainen kuin ennen. Kooltaan uusi regiimi on suurem- pi, mutta sen yritystoimijat eivät ole suurempia tai kansainvälisempiä. Regiimille luo pohjaa etenkin Kiina, jonka osuus metsätuotteiden kulutuksesta on yli 20 prosenttia.⁴⁰ Uusien tuotteiden rooli on siinä pieni. Kartongit ja pakkausmateriaalit ovat pääosin kotimarkki- natuotteita, toisin kuin painopaperit. Etenkin Kiinan kartongintuotanto on hyvin riippuvai- nen raaka-ainetuonnista. Kiinassa puun, hak- keen, kiertokuidun ja sellun yhteenlaskettu tuontimäärä onkin kasvanut 2000-luvulla val- tavasti. Tämä ainevirta on alan kaupassa suu- rempi kuin millään lopputuotteella.

2010-luvun kuluessa Kiinan selluntuonti on kasvanut 23 miljoonaan tonniin samalla kun kiertokuidun tuonti on lähes loppunut oltuaan enimmillään 26 miljoonaa tonnia.⁴¹ Kiina tuo pääosin eukalyptussellua Etelä-Amerikasta. Kol- masosa tuonnista on kuitenkin pitkäkuituista havusellua, jota tarvitaan joidenkin lopputuo- teiden lujittamiseen. Suurimpia havusellun vie- jjiä Kiinaan ovat Kanada, Yhdysvallat, Suomi, Ruotsi ja Venäjä. Vienti on ollut tuottoisaa kysynnän kasvaessa tuotantoa nopeammin. Myös havusahatavaran vienti näistä maista Kiinaan on kasvanut.

Uudessa regiimissä havupuun ja havusellun rooli on keskeinen, toisin kuin paperiregiimissä. Havusellua on ollut niukalti saatavilla kasva-

vaan kysyntään nähden.⁴² Sen vuoksi se on ollut keskimäärin aiempaa kalliimpaa. Niukkuuden taustalla on muun ohessa hyönteistuhoja Kana- dassa, metsäteollisuuden heikohko tila Yhdys- valloissa ja puuttuva infrastruktuuri Venäjällä.

Havumetsämaat Kanada, Ruotsi ja Suomi ovatkin pitäneet johtoasemansa alan globaalissa kaupassa ja nettoviennissä. Pitkään nämä maat olivat lännen painetun median hovihankkijoita. Nyt, kun niiden metsäviennin kasvussa korostu- vat alemman jalostusarvon puolijalosteet, maat ovat pikemminkin Asia-vetoisen pakkaus- ja rakennusteollisuuden alihankkijoita.

Suomen havumetsät ovatkin maan uudelle metsäregiimille tärkeitä. Havumetsämaissa moni metsäyhtiö (muiden muassa SCA, Stora Enso ja UPM) on nostanut omien metsiensä kirjanpitoarvoa merkittävästi. Metsäteollisuus on nyt riippuvaisempi Suomesta kuin aikoihin.

Metsäteollisuus on pitkään tuonut esille po- tentiaaliaan fossiilituotteiden korvaajana. Osa tästä toiminnasta on kasvanut paljon muiden alojen vedolla, osa ei. Metsäteollisuuden rooli on toistaiseksi jäänyt pieneksi. Sähköstä on tullut vähähiilisen liikenteen päätarkaisu. Bio- polttonesteet ovat jäämässä aikoinaan oletettua pienempään rooliin, pääosin muiden alojen toi- minnaksi ja puuta halvempien raaka-aineiden perustalle. Uusiutuva energiantuotanto on kas- vanut paljon. Bioenergian osuus siinä on suuri Euroopassa ja Suomessa. Tuuli- ja aurinkovoima ovat kuitenkin kehittyneet niin edullisiksi, että niistä on tullut eniten kasvava energiamuoto. Toimiala on pääosin energia-alan ja uusien toi- mijoiden hallussa, koska harva vanha ala on läh- tenyt mukaan siihen. Suomessa metsäteollisuus ei ole niin tehnyt – toisin kuin SCA ja Holmen Ruotsissa⁴³ – vaikka omistaa paljon metsämaata.

Vähähiilinen tuotemarkkina ei ole juuri kas- vanut kemian-, muovi-, rakennus- ja tekstiili- teollisuudessa. Siihen ohjaavaa säätelyä ei ole juuri ollut EU-tasolla (paitsi kertakäyttömuo- vidirektiivi 2019), saati sitten maailmanlaajui- sesti. Biomuo- vien ja -kemikaalien tuotantoa ei ole tuettu poliittisin tavoittein, mandaatein ja instrumentein.⁴⁴ Niiden valmistuksessa voidaan käyttää muitakin orgaanisia raaka-aineita, eikä

puupohjaisten kemikaalien teknologinen valmiusaste vielä ole kovin hyvä.⁴⁵ Kemianteollisuuden fossiiliset raaka-aineet ovat olleet halpoja, suuri osa tuotannosta on ollut päästökaupan ulkopuolella ja päästöoikeudet olivat pitkään edullisia. Puun kanssa kilpailevat materiaalit ja niiden tuottajat ovat kyenneet puolustamaan malliaan markkinoilla ja säätelystä, mistä betonin ja teräksen dominoima rakentaminen on selvä esimerkki. Etenkin kerrostalorakentamisessa asunnon koko, sijainti ja hinta ovat kuluttajille yleensä tärkeämpiä valintakriteerejä kuin kantavien rakenteiden materiaali.⁴⁶ Tekstiiliteollisuudessa puupohjaisten materiaalien rooli on pieni ja halpaa kiertokuitua on runsaasti saatavilla. Haasteellisuutta lisää alan jalostuksen keskittyminen Aasiaan osin työvoimakulujen takia, minkä takia sen laajamittainen paluu länsimaihin ei näytä todennäköiseltä.⁴⁷

Miksi muutos meni näin?

Tässä luvussa tehdään synteesi haasteiden, vastausten ja väliin tulevien muiden tekijöiden luomasta Suomen metsäteollisuuden muutosdynamikasta. Haasteiden laatu, suunta ja voima sekä alan vanhan ja uuden toiminnan näkymät vaihtelivat suuresti eri vaiheissa, kuten taulukko 1 (s. 77) osoittaa.

Erilaisia haasteita ja mahdollisuuksia oli alusta alkaen. Metsäteollisuuden kriisi alkoi varhain ja kesti vuosia. Miksi alan tuntuvampi linjanmuutos suurempine panostuksineen kuitenkin toteutui vasta kolmannella jaksolla (2014–2021)? Selvästikin se, että haasteet pitkään osoittivat eri suuntiin, niihin liittyi epävarmuutta ja toimintaympäristö muuttui, vaikeutti asetelmien tulkintaa ja päätöksentekoa. Osa haasteista, kuten paperinkysynnän lasku, oli toki suoraan alan pitkäaikaiseen regiimiin kohdistuvia. Alan muuta liiketoimintaa haastavat tekijät eivät sen sijaan olleet yhtä suuria, vakaita tai pitkäaikaisia. Uutta metsäpohjaista liiketoimintaa tukevat tekijät – innovaatiot, uudet toimijat, uudet tuotemarkkinat – eivät nekään olleet kovin vahvoja alan toimin-

taympäristössä. Suomen ja EU:n politiikan insentiivit niiden tueksi tai vanhan toiminnan muuttamiseksi olivat melko vähäisiä. Metsäteollisuus ei uusiin mahdollisuuksiin suuremmin panostanutkaan. Alan tutkimus- ja tuotekehityksen olivat läpi jakson puolisen prosenttia alan liikevaihdosta,⁴⁸ vähemmän kuin muussa teollisuudessa. Metsäklusterina tunnettu, edelleen mittava teknologiakeskittymä Suomessa ei myöskään muodostanut yhtä selvää valttia kuin aiemmin, koska osaamista siirtyy laitetuotteiden myötä ympäri maailmaa.⁴⁹ Suomessa politiikka myös pääosin tuki alan toimintaa ja kilpailukykyä monin tavoin, eikä juuri ohjannut tai velvoittanut uusiutumiseen.

Vasta 2010-luvun alun jälkeen metsäteollisuuden kannalta keskeisissä kehityskuluissa alkoi esiintyä samansuuntaisuutta. Paperin avainroolista oli pakko luopua. Uusista tuoterhyistä ei löytynyt varmaa uutta suuntaa, johon ala olisi voinut siirtyä. Osa niistä (vähähiilinen liikenne, uusiutuva energia) siirtyi pitkälti muiden alojen haltuun, osa kehittyi kehnosti tai ei lainkaan. Sen sijaan uusi globaali metsäregiimi avasi Suomen metsäteollisuuden muille vanhoille tuoterhyille uusia kasvumahdollisuuksia. Tähän ala tarttui investoiden paljon Suomeen etenkin avainresurssiksi osoittautuvan havukuidun takia. Alalle muotoutunut ”uusvanha” metsäregiimi on viime vuosina osoittautunut liiketaloudelliseksi menestystarinnaksi. Uusi regiimi on toistaiseksi kyennyt ratkomaan osan haasteistaan 2000-luvulla, mutta uusiakin on syntynyt ja edessä lieene lisää.

Tämän artikkelin löydösten perusteella näyttää siltä, että myös neljässä asiakokonaisuudessa tehdyt strategiset erheet hidastivat Suomen metsäteollisuuden uudelleenorientoitumista. Painopaperin asemaa ja kysyntää koskevat käsitykset osoittautuivat erheellisiksi, koska digitalisaation ennakoitui epäonnistui ja tapahtui vaikeasti ennakoitavia talousshokkeja, kuten globaali talouslama vuosina 2008–2009 ja koronapandemia 2020 alkaen. Ydinvoimaa ja biopolttonesteitä koskevat oletukset osoittautuivat erheellisiksi teknologisetaloudellisten yllätysten takia (OL3:n ongelmat, biojalosta-

	Taloudelliset	Teknologiset	Poliittiset	Ilmapiiri
2003 – 2008	- Painopaperin kysyntä laskee lännessä + Kysyntä kasvaa (muut tuotteet) - Öljyn ja sähkön hinta nousee	- Digitalisaatio etenee +/- Biopolttonesteet uusi optio, muut alat panostavat - Globaali kustannuskilpa kiristyy	+ EU:n biopolttonestedirektiivi -/+ EU:n päästökauppa, metsäteollisuudelle ilmaiset päästöoikeudet -/+ Venäjä rajoittaa puun vientiä tullein, Suomi alentaa puun myyntiveroa	- Puunhintakartelli julki - Selluhankkeet Etelä-Amerikassa puhuttavat - Tehtaiden alasajo arvostellaan
2009 – 2013	-- Painopaperin kysyntä laskee globaalisti -/+ Kysyntä elpyy Aasian vedolla (muut tuotteet) -/+ Korkea öljyn ja sähkön hinta	+ Biopolttonesteet ja muu energia optiona - Tuuli- ja aurinkovoima kasvussa - Muut alat lisäävät biopolttonestetuotantoa	+ RED-direktiivi tukee uusiutuvaa energiaa ++ Kaksi ydinvoimalupaa, teollisuuden energiaverotus laskee + Valtiolta lisää tukea sektorin t&k-työhön	- Alan toiminta Kiinassa huomion kohteena
2014 – 2021	-- Painopaperin kysyntä laskee globaalisti ++ Kartongin ja sellun kysyntä ja hinta nousussa - Öljyn ja sähkön hinta alhainen + Puutuotteilla kysyntäpiikki pandemian aikana	+ Verkkokauppa kasvaa, pakkausinnovointia - Tuulivoima halvin ja eniten kasvava - Biopolttoneste- ja energiamarkkinan vetovoima haihtuu - OL3 ja Fennovoima myöhässä, OL4:n lupa peruutetaan	+ Yhteisöverotus laskee -/+ EU:n rikkidirektiivi, teollisuudelle paljon kompensointia valtiolta + Metsäteollisuudelle päästökauppa-kompensaatio +/- Pariisin ilmastopöytäkirja kirittää toimia, EU:ssa maankäytön ja nielujen korostumista	+ Investoinnit Suomeen parantavat julkikuvaa +/- Puunkäytön kasvu innostaa (tulovirta) ja huolettaa (biodiversiteetti, nielut) - Puun hintakehitys ja alan arvonalistuminen lasku puhuttavat

Taulukko 1. Metsäteollisuuden kohtaamia ulkoisia muutoshasteita (- viittaa kielteiseen vaikutukseen, + myönteiseen. -- ja ++ viittaavat vaikutuksen suuruuteen. +/- tai -/+ viittaa kahtalaisiin vaikutuksiin tai vaikutussuunnan kääntymiseen).

Jakso	Strategiset erheet	Erheelliseksi osoittautuvat arviot
2005–2012	Usko painopaperituotannon aseman säilymiseen	Vakiintuneet käsitykset painopaperista alan ykköstuotteena johtivat sitä tukevien toimien ylikorostumiseen; tuotantorakenteen punnittu muutostyö ja uuden etsintä (pl. biopolttoneestit) vähäistä pitkään.
2008–2018	Energia ratkaisuisissa pääpaino ydinvoimassa	Runsas sähkö katsottiin keskeiseksi ja ydinvoima ainoaksi keinoksi (mittakaava, omissa käsissä PVO:n kautta). OL3:n pulmat eivät muuttaneet tätä. Esim. tuulivoima jätettiin muille.
2006–2015	Biopolttoneestit tärkeimpinä uusina tuotteina	Biodieseliä tuottavat biojalostamot istuivat vakiintuneisiin käsityksiin suuren mittakaavan tuotantona ja ne nähtiin alan tulevaisuutena. Muiden tuotteiden t&k vähäistä suurhankkeiden hyllyttämiseen asti.
2003–2014	Raaka-aineen saatavuus ja hinta eivät rajoita toimintaa	Ala rakensi tehtaita Etelä-Amerikassa ja Aasiassa ja kaavaili uusia (Venäjällekin), kunnes mm. maan hinta ja maankäytön hyväksyttävyys nousivat rajoitteiksi, mitä ala ei ollut osannut ennakoita.

Taulukko 2. Muutoksen suuntaan ja vauhtiin vaikuttaneita metsäteollisuuden strategisia erheitä.

moteknologian hidas kehitys, uusiutuvan energiateknologian nopea kehitys, autoteollisuuden sähkökäännö).

Erheiden taustalla oli myös metsäteollisuuden vakiintuneita käsityksiä. Alan toiminnassa korostui pitkään pyrkimys muuttaa ulkoista toimintaympäristöä painopaperivetoisen ja sähköintensiivisen liiketoimintamallin hengissä pitämiseksi. Paperin kysynnän jatkuvaan laskuun reagoitiin viiveellä. Toimialan ydinvoima- ja biopolttonestekorostus heijasteli vakiintuneita käsityksiä suuren mittakaavan eduista, sähköstä kilpailukyvyyn avaintekijänä ja omasta osaamisesta uuden tuotannon synnyssä. Toimet biopolttoneste- ja energialiiketoiminnan luomiseksi olivat silti varovaisia. Alalle oli yllätys, että kilpailevat alat ja ratkaisut pystyivät saamaan osan uusista tuotemarkkinoista haltuunsa. Panostukset muihin uusiin energia- ja tuoteratkaisuihin olivat pieniä ja yhteistyö muiden alojen tai uusien toimijoiden kanssa vähäistä 2010-luvun lopulle asti. Maailmalle pitkään painottuneen toiminnan takia kurssin kääntäminen kohti investointeja suurelta osin Suomeen vei aikaa.

Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Tämä artikkeli on tarkastellut Suomen metsäteollisuuden kehitystä vuosina 2003–2021 moninäkökulmaisesti murrostutkimuksen aineksia hyödyntäen. Tarkastelu on painottunut toimialaa haastaviin tekijöihin, alan vastauksiin haasteisiin sekä alalla toteutuneeseen kehitykseen. Erityisesti on pohdittu syitä siihen, että toimialan kehitys vaikutuksineen on monin tavoin poikennut alalla ja suomalaisessa yhteiskunnassa tavoitellusta ”hyvästä metsätulevaisuudesta”.

Tarkastelu on osoittanut, että teollisen sektorin kestävyysmurroksen tuloksellinen edistäminen pääosin kansallisin toimin on vaikeaa etenkin tilanteessa, jossa kansainvälisille markkinoille suuntautuneen alan globaali markkina ja toiminta kehittyvät eri suuntaan ja muutkin uutta suuntaa tukevat insenttiivit ovat epävarmoja ja heikkoja. Murros on edennyt hitaasti siitäkkin huolimatta, että Suomessa on harvinaisen paljon ulkoisia edellytyksiä sellaiseen. Suomalaiset metsäyhtiöt kuuluvat edelleen alansa suurimpiin, maassa on toteutettu runsaasti alan murroksen edistämiseksi tarkoitettuja toimia ja suomalaisyritysten, kuten Valmetin, asema

alan teknologiatuotannossa on vahva. Suomen tapaus alleviivaa, miten kompleksinen ja vaativa kokonaisuus kestävyysmurros on ja miksi moniulotteinen analyysi sen esteiden ja edellytysten kartoittamisessa on tarpeen.

Moniulotteisuuden varjopuoli toki on, että niin monen tekijän seikkaperäisempi tarkastelu ei ole mahdollista. Tematiikasta löytyisikin paljon syventämisen aihetta. Mistä aineksista metsä(sektori)regiimi oikeastaan rakentuu ja miten se poikkeaa muista toimialaregiimeistä? Muuttuva globaali metsäregiimi ja sen vuorovaikutus erilaisten kansallisten regiimien kanssa olisi laajemman, vertailevan analyysin arvoinen kohde.⁵⁰ Suomen metsäteollisuuden strategiat, yhtiöiden 2000-luvun aikana kasvaneet eroavaisuudet ja muiden kuin suurten yhtiöiden ja uusien toimijoiden rooli pitävät sisällään paljon aineksia täsmennyksiin. Alan vuorovaikutus, kilpailu ja yhteistyö, muiden toimialojen kanssa olisi yhä relevantimpi oma aiheensa. Suomen ja kansainvälisenkin yhteiskunnallisen ilmapiiirin sekä metsä- ja luonnonvarojen vaikutus kehitykseen olisi syytä ymmärtää paremmin. Poliittikka-analyysia olisi syytä syventää koskemaan sitä, minkälaisen tietojen, oletusten ja toiveiden pohjalta metsäsektoria koskevia päätöksiä on tehty. 2000-luvulla toteutettua metsäsektoripoliittikkaa olisi syytä arvioida tarkasti eri näkökulmista, jotta selviäisi, miksi suuri osa tavoitelluista suotuisista vaikutuksista on jäänyt saavuttamatta ja jotta jatkossa kyettäisiin kohdistamaan toimet paremmin.

Mikäli siirtymä vähähiilisyteen halutaan aikaansaada, entistä tähdellisempi teema on, miten muutos tapahtuu ja miten sitä voidaan nopeuttaa. Artikkelin tulokset osoittavat, että se edellyttäisi erilaista, määrätietoista, suurempaa ja globaaliakin aktiivisuutta politiikalta ja toimialalta. Empiirinen tarkastelu on tuonut esiin myös sen, että alan kehitykseen ovat vaikuttaneet monet huonosti ymmärretyt tai vaikeasti ennakoitavat tekijät, kuten digitalisaatio, geopolitiikka, raaka-ainekysymykset ja teknologiakehitys. Onkin syytä parantaa ennakointia, mutta yhtä lailla kykyä arvioida uudelleen ja tarpeen mukaan muuttaa niin politiikan kuin

liiketoiminnankin valintoja.

Mihin suuntaan metsäsektori Suomessa ja globaalisti voi kehittyä jatkossa? Minkälaiset tekijät, haasteet, mahdollisuudet ja alan toimet voivat siihen vaikuttaa? Ennen Ukrainan sotaa laaditussa ennusteessa vanhan tuotannon kysyntä kasvaisi hieman vuoteen 2035 asti. Tällöin sen suuri volyyymi ja hallitseva rooli säilyisivät, vaikka uusissa tuotteissa kasvua olisi enemmän.⁵¹ Sota seurauksineen kuitenkin muuttaa maailmantaloudenkin näkymiä. Siksi globaalin metsäregiimin suunta voi muuttua pianikin ja sen myötä regiimin suunta Suomessakin. Tärkeä tekijä voi olla, jos Kiinan suunnitelmat oman selluntuotannon lisäämiseksi toteutuvat etenkin globaalia sellukauppaa supistavassa laajuudessa.⁵² Metsä Groupin ja Stora Enson suunnitelmat markkinaselluriippuvuuden vähentämiseksi kartonkiliiketoimintaa ja kartongintuotantoa lisäämällä ovatkin nähtävissä merkkeinä varautumisesta uuteen tilanteeseen.⁵³

Merkittävin tekijä metsäsektorin suunnan kannalta on todennäköisesti se, miten ilmasto- ja energiapolitiikka, Venäjän sodankäynnin kiihdyttämä irtautuminen fossiiliriippuvuudesta sekä uudet vähähiilisyttä edustavat ja edistävät tuote- ja palvelumarkkinat kehittyvät. Hiilen sitomisesta niin maaperään kuin tuotteisiin voi tulla suurta liiketoimintaa, ehkä metsäsektorillekin.⁵⁴ Tämän markkinan koko, luonne, merkitys ja (talous)hyötyjen jakautuminen eri toimijoiden (metsäyhtiöt, maanomistajat, sijoittajat, muut) kesken voi kuitenkin riippua paljon politiikasta, rahoituksesta ja uuden toimijakentän dynamiikasta. ”Hiilimarkkinoiden” luomisen suuntaan aletaan ehkä kallistua Suomessa jo lähivuosina, sillä metsien kasvu ja hiilinielu ovat uusimman tiedon valossa pienentyneet ja maankäyttösektori on muuttunut päästölähteeksi.⁵⁵

Jos vihreää siirtymää tukeva kansainvälinen politiikka kiihtyy, tämä tarkoittaisi valtavan uuden markkinan syntyä, kun fossiilipohjaisten alojen (muun muassa energia, kemia, materiaalit, muovit, rakentaminen, tekstiilit) tuotantoa korvataan kestäväillä ratkaisuilla. Tämänkaltaisen, suurta globaalia yhteisymmärrystä edellyttävä ”vihreä globalisaatio” on kuitenkin kaikkea

muuta kuin varma kehityskulku. Omien intressien korostuessa monien valtioiden valinnoissa tie voi myös viedä blokkivetoisen ”vihreän kylmän sodan” tai pirstaleisen ”vihreän anarkian” skenaarioiden suuntaan.⁵⁶

Metsäsektorille vihreä siirtymä voi olla suuri mahdollisuus. On arvioitu, että niinkin pieni kuin 1–2 prosentin osuus uusista tuotemarkkinoista voisi kasvattaa alan liikevaihtoa 10–43 prosenttia ja muuttaa sen luonnetta.⁵⁷ Tähän liittyy kuitenkin paljon epävarmuutta, haasteita ja riskejä metsäsektorin kannalta. Maailman metsävarat ovat lähes täyskäytössä. Metsäalan olisikin syytä varautua siihen, että metsien teollista käyttöä saatetaan rajoittaa muiden metsähyötyjen varjelemiseksi ja alan hiilidioksidipäästöihin voi kohdistua tuntuvia ilmastotoimia.⁵⁸

Uudelle tuotannolle pitäisi pääosin löytää raaka-ainepohja tehostamalla toimintaa ja materiaalinkierrätystä sekä jalostamalla alan runsaita sivuvirtoja ja paljon biogeenistä hiiltä sisältäviä savukaasuja tuotteiksi. Esimerkiksi maailman selluntuotannossa syntyy vuosittain sivuvirtana 70 miljoonaa tonnia ligniiniä, josta 95 prosenttia poltetaan energiaksi.⁵⁹ Jotta uusi tuotantomalli voisi metsäteollisuudessa toteutua, tarvittaisiin pienentyvän bioenergiantuotannon tilalle paljon muuta uusiutuvaa energiaa, yhteistyötä muiden toimialojen kanssa ja ajattelutavan muutosta.⁶⁰ Uusista tuotemarkkinoista syntyisi myös todennäköisesti eri alojen ja ratkaisujen kesken kovaa kilpailua, jossa hiilijalanjäljen ja ympäristövaikutusten parantamista osoittavilla indikaattoreilla olisi merkitystä. Metsäteollisuus on teollisuusaloista suurin uusiutuvan energian käyttäjä, ja se on vähentänyt tehdaspäästöjään. Maankäyttövaikutusten, kuljetusten ja suuren bioenergiantuotannon takia sen matka 80 prosentin CO₂-vähennyksiin vuoteen 2050 mennessä ei silti ole helppo.⁶¹

Vihreään siirtymään liittyvät raaka-aine- ja teknologiahaasteet voivat osoittautua sekä todella hankaliksi että ratkaistaviksi. Hyvin erilaisia arvioita on akkuteknologian sekä hiilen talteenoton ja jalostuksen kehityksestä, mineraalien riittävytydestä ja hiilettömän energiajärjestelmän kustannuksista. Jalostukseen saatavat metsävarat

voivat globaalisti niukentua ilmastonmuutoksen seurausten tai muita metsähyötyjä korostavan politiikan takia, mutta ne voivat kasvaakin paremmalla metsänhoidolla ja jos esimerkiksi kyetään supistamaan paljon (metsä)maata käyttävää lihan ja eläinrehun tuotantoa. Yhteiskunnallinen ilmapiiri voi vaikuttaa metsien eri hyötyjen arvottamiseen, jolloin metsien nykyisen käyttömallin kannatus voi sekä laskea että kasvaakin.

Tulevan kehityksen tulos riippuu myös paljon siitä, miten toimiala Suomessa ja muualla tulkitsee haasteet ja toimii. Onko sillä muutosvalmiutta vai -vastarintaa? Keskittykö se puolustamaan vanhaa malliaan vai tavoittelemaan uutta mallia? Miten se sopeutuu tilanteeseen, jossa sen ehkä on kilpailtava metsien ja puun käytöstä nykyistä enemmän – esimerkiksi hinnalla, arvonnäköyksellä, hiilijalanjäljellä – muiden käyttömuotojen ja toimialojen kanssa? Toimiiko metsäala erillään vai yhdessä muiden alojen ja uusien toimijoiden kanssa? Ovatko alan suomalaistoimijat ajoissa menossa uusiin suuntiin vai liikkuvatko muiden maiden toimijat nopeammin, saaden uudet markkinat haltuunsa? Missä määrin uusien tuotteiden valmistusta vaikutuksineen sijoittuu Suomeen, missä määrin markkinoiden keskelle?

Selviä vastauksia näihin kysymyksiin ei vielä ole kertynyt. Globaali metsäregiimi muuttunee päätuotteiltaan ja rakenteiltaan vielä paljon. Kehityksen tulos riippuu paljon myös siitä, miten uusia markkinoita koskeva regulaatio kehittyy ja miten metsäalan kanssa kilpailevat toimialat toimivat. Selvää on, että vanhojen markkinoiden hiipuessa ja uusien markkinoiden syntyessä hyödyt eivät jakaudu tasaisesti eri alojen, yritysten tai maiden kesken, mikä voi nostaa jännitteitä yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon.

Karkeasti yksinkertaistaen voidaan metsäsektorin mahdollisia kehityskulkuja havainnollistaa nelikentän avulla. Vanhaa ja uutta toimintaa koskevien haasteiden ja mahdollisuuksien kokonaispaino oletetaan maltilliseksi tai merkittävaksi ja toimialojen vastaukset varovaisiksi tai proaktiivisiksi. Näin muodostuu neljä kuvitteellista asetelmaa (Taulukko 3, s. 81):

	Toimialojen vastaukset varovaisia	Toimialojen vastaukset proaktiivisia
Maltillisesti haasteita ja mahdollisuuksia	<i>Vanhan jatkoaika</i> Vanhaa paljon, uutta vähän	<i>Vanhan ja uuden liitto</i> Vanhaa pääosin, uuden rooli kasvussa
Merkittävästi haasteita ja mahdollisuuksia	<i>Vanhan stagnaatio</i> Uuden epätasainen nousu	<i>Uusi valtavirtana</i> Toimialarajat hämärtyvät

Taulukko 3. Metsäsektorin neljä kuvitteellista kehityssuuntaa.

”Vanhan jatkoaika” voi toteutua, jos metsäalan vanhalla toiminnalla on vielä kasvunvaraa, uuden toiminnan edellytykset ovat epävarmat ja monet toimialat pysyvät pääosin vanhassa. Nykytilannetta muistuttava asetelma ei liene kovin stabiili maailman muuttuessa ja osan alan toimijoista ja muista toimialoista voidessa pyrkiä hyödyntämään kehkeytyviä uusia mahdollisuuksia. ”Vanhan ja uuden liitto” voi toteutua, jos vanha toiminta pääosin jatkuu ja uusi kasvaa monen toimialan tarttuessa siihen. Tällainen sekä–että-asetelma voi olla metsäalan nykyrakenteiden kannalta mieluinen, mutta siinä voi olla myös jännitettä (markkina, rahoitus, raaka-aineet) alan toimijoiden kesken sekä muiden toimialojen ja yhteiskunnallisten tavoitteiden kanssa. ”Vanhan stagnaatio” voi toteutua, jos haasteet kasvavat, mutta vain osa toimijoista ja toimialoista kykenee hyödyntämään uuden potentiaalin. Asetelma on yhteiskunnallisesti hankala, koska vanhaa toimintaa häviää paljon samalla, kun uutta syntyy vasta epätasaisesti. ”Uusi valtavirtana” voi toteutua, jos uusi toiminta sisältää suuren potentiaalin, johon vanhat ja uudet toimijat tarttuvat toimialarajoja hämärtäen. Asetelmassa suuri epävarmuustekijä on, miten vanhan toiminnan hiipumisen seuraukset hoidetaan.

Viitteet

- 1 Joukio 2016; Pesonen 2016; Sundström 2016.
- 2 Markard et al. 2012, 956; Berninger et al. 2017, 33.
- 3 Geels & Schot 2007, 405–413.
- 4 Fuenfschilling & Binz 2018.
- 5 Bauer & Fuenfschilling 2019, 175–176.
- 6 Binz & Truffer 2017, 1289–1291.
- 7 Binz & Truffer 2017, 1295.
- 8 Fuenfschilling & Binz 2018.
- 9 Raven & Verbong 2007, 502–504.
- 10 Andersen & Wicken 2020, 91–93.
- 11 Andersen et al. 2018, 17–18.
- 12 Kanger et al. 2020.
- 13 Geels 2014, 263–268.
- 14 Geels et al. 2016, 898–901.
- 15 George & Bennett 2005; Saether & Merok 2019, 5.
- 16 Flyvbjerg 2006, 229–230.
- 17 Turnheim & Geels 2013; Geels 2014; Kungl & Geels 2018.
- 18 Mm. *Forest Products 2018* 2020; Sarre (ed.) 2021; <https://www.fao.org/forestry/statistics/80938@180724/en/> (25.9.2022).
- 19 Donner-Amnell 2004; Donner-Amnell 2007; Donner-Amnell et al. (toim.) 2011; Donner-Amnell 2021.
- 20 Alén 2018; Uronen 2010, 128–129.
- 21 Novotny & Laestadius 2014, 879.
- 22 Järvinen et al. 2012, 229–231.
- 23 Donner-Amnell 2004, 187–190.
- 24 Reunala et al. 1998, 9–11.

- 25 Donner-Amnell et al. 2004, 276–280.
- 26 *Maailman johtavana metsäklusterina vuoteen 2030* 2006.
- 27 *Biotalousdella vähähiiliseen tulevaisuuteen* 2012; *Unfold the future* 2011; *The New Face of the Canadian Forest Industry* 2011.
- 28 Näyhä & Pesonen 2014, 263–264.
- 29 Pesonen 2012.
- 30 Roberts 2017.
- 31 Ibid.
- 32 Majava et al. 2022, 5–6.
- 33 <https://www.ptt.fi/ennusteet/metsaala/metsaala-syksy-2021.html> (27.10.2022).
- 34 Vaahtera et al. (toim.) 2021.
- 35 Viitanen et al. (toim.) 2022, 31.
- 36 Viitanen et al. (toim.) 2022, 43–45.
- 37 Ibid.
- 38 https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__ehk/statfin_ehk_pxt_12vm.px/ (31.10.2022).
- 39 Hurmekoski et al. 2022, 59.
- 40 Ibid.
- 41 Zhao 2022.
- 42 Wright 2019.
- 43 *Skog & Ekonomi* 2/2022, 3.
- 44 Ericsson & Nilsson 2018, 29.
- 45 Hurmekoski et al. 2022, 71–76.
- 46 Hurmekoski et al. 2022, 64–69.
- 47 Antikainen et al. 2017, 55.
- 48 <https://www.metsateollisuus.fi/tilastot> (27.10.2022).
- 49 Järvinen et al. 2012, 239–240.
- 50 Saether & Merok 2019, 17–24.
- 51 *Uusien ja kasvutuotteiden potentiaali 2035* 2021.
- 52 *World Fibre Outlook up to 2035* 2021; Zhao 2022.
- 53 Bresky 2022.
- 54 *Forest Sector Net-Zero Roadmap* 2021, 18–20.
- 55 <https://www.luke.fi/fi/seurannat/maatalous-ja-lulucfsektorin-kasvihuonekaasuinventaario/kasvihuonekaasuinventaarion-pikaennakkotiedot-vuodelle-2021-uusien-puuston-kasvutietojen-huomioinnon-ottaminen-kaantaa-lulucf-sektorin-paastolahteen> (27.10.2022).
- 56 *Shifting powers* 2022.
- 57 Hurmekoski et al. 2022, 77–78.
- 58 Kunttu et al. 2022, 6–9; Berg-Andersson et al. 2022, 9–13.
- 59 Hurmekoski et al. 2022, 74.
- 60 Ericsson & Nilsson 2018, 29–30; Bulkeley et al. 2022, 41–42.
- 61 Furszyfer Del Rio et al. 2022, 2.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet ja kirjallisuus

- Alén, Raimo 2018. "Manufacturing Cellulosic Fibres for Making Paper: A Historical Perspective." *Technological Transformation in the Global Pulp and Paper Industry 1800–2018*, 13–34. Eds. Timo Särkkä & Miquel Gutiérrez-Poch & Mark Kuhlberg. World Forests XXIII. Springer: Cham.
- Andersen, Allan Dahl & Marin, Anabel & Simonsen, Erlend O. 2018. "Innovation in natural resource-based industries: a pathway to development? Introduction to special issue." *Innovation and Development* vol. 8, 2018:1, 1–27.
- Andersen, Allan Dahl & Wicken, Olav 2020. "Making sense of how the natural environment shapes innovation, industry dynamics, and sustainability challenges." *Innovation and Development* vol. 11, 2021:1, 91–117.
- Antikainen, Riina & Dalhammar, Carl & Hildén, Mikael & Judl, Jáchym & Jääskeläinen, Tiina & Kautto, Petrus & Koskela, Sirkka & Kuisma, Mika & Lazarevic, David & Mäenpää, Ilmo & Ovaska, Jukka-Pekka & Peck, Philip & Rodhe, Håkan & Temmes, Armi & Thidell, Åke 2017. *Renewal of forest based manufacturing towards a sustainable circular bioeconomy*. Reports of the Finnish Environment Institute 13/2017. Finnish Environment Institute (SYKE): Helsinki.
- Bauer, Fredric & Fuenfschilling, Lea 2019. "Local initiatives and global regimes – Multi-scalar transition dynamics in the chem-

- ical industry.” *Journal of Cleaner Production* vol. 216, 2019, 172–183.
- Berg-Andersson, Birgitta & Kulvik, Martti & Lintunen, Jussi & Kunttu, Janni & Orfanidou, Timokleia 2022. *FutureForest2040 – Suomen metsäalan rakenteelliset muutokset sekä markkina- ja työllisyysnäköymät vuoteen 2040*. ETLA Raportti 131. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos: Helsinki. <https://www.etla.fi/julkaisut/raportit/futureforest2040-suomen-metsaalan-rakenteelliset-muutokset-seka-markkina-ja-tyollisyysnakymat-vuoteen-2040/> (28.10.2022).
- Berninger, Kati & Lovio, Raimo & Temmes, Armi & Jalas, Mikko & Kivimaa, Paula & Heiskanen, Eva 2017. *Suomi seuraaville sukupolville. Taloudellisten murrosten käsikirja*. Into-tieto. Into: Helsinki.
- Binz, Christian & Truffer, Bernhard 2017. ”Global Innovation Systems – A conceptual framework for innovation dynamics in transnational contexts.” *Research Policy* vol. 46, 2017:7, 1284–1298.
- Biotalousdella vähähiiliseen tulevaisuuteen. Eurooppalainen metsäteollisuus vuonna 2050*. 2012. Metsäteollisuus ry: Helsinki. <https://docplayer.fi/storage/25/6243177/1664105816/eBHdF-FoWAmIFsuBFtngCPQ/6243177.pdf> (25.9.2022).
- Bresky, Annica 2022. *Capital Markets Day 2022*. Presentation, Stora Enso. https://www.storaenso.com/-/media/documents/download-center/documents/investor-relations/2022/cmd2022_ceo_bresky.ashx (28.10.2022).
- Bulkeley, Harriet & Strippel, Johannes & Nilsson, Lars J. & Veelen, Bregje van & Kalfagianni, Agni & Bauer, Fredric & Sluisveld, Mariësse van 2022. *Decarbonising Economies*. Cambridge Elements, Earth System Governance. Cambridge University Press: Cambridge.
- Donner-Amnell, Jakob 2004. ”To Be or Not To Be Nordic? How Internationalization Has Affected the Character of the Forest Industry and Forest Utilization in the Nordic Countries.” *Politics of Forests. Northern Forest-industrial Regimes in the Age of Globalization*, 179–204. Eds. Ari Aukusti Lehtinen & Jakob Donner-Amnell & Bjørnar Sæther. The Dynamics of Economic Space. Ashgate: Aldershot.
- Donner-Amnell, Jakob 2007. ”Suomen metsäsektorin kehityssuunnat.” *Globalisaation suunta ja metsäalan vaihtoehdot*, 125–208. Toim. Simo Häyrynen & Jakob Donner-Amnell & Anssi Niskanen. Tiedonantaja 171. Joensuun yliopisto, metsätieteellinen tiedekunta: Joensuu.
- Donner-Amnell, Jakob 2021. ”Toimintaympäristökänteet ennakkoinnin, metsäalan ja päätöksenteon haasteina.” *Katsaus metsäalan tulevaisuustöihin*, 22–45. Toim. Teppo Hujala & Päivi Pelli & Jakob Donner-Amnell & Leena Paaskoski. Luston julkaisuja 4. Suomen Metsämuseo Lusto: Savonlinna. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/26198> (25.9.2022).
- Donner-Amnell, Jakob & Lehtinen, Ari Aukusti & Sæther, Bjørnar 2004. ”Comparing the Forest Regimes in the Conifer North.” *Politics of Forests. Northern Forest-industrial Regimes in the Age of Globalization*, 255–284. Eds. Ari Aukusti Lehtinen & Jakob Donner-Amnell & Bjørnar Sæther. The Dynamics of Economic Space. Ashgate: Aldershot.
- Donner-Amnell, Jakob & Miina, Saija & Pykäläinen, Jouni & Tuuva-Hongisto, Sari (toim.) 2011. *Maaailma haastaa. Metsä tulevaisuuden ratkaisussa*. Silva Carelica 56. Itä-Suomen yliopisto, metsätieteiden osasto: Joensuu.
- Ericsson, Karin & Nilsson, Lars J. 2018. *Climate innovations in the paper industry: Prospects for decarbonisation*. IMES/EESS report no 110. Lund University, Department of Technology and Society: Lund.
- Flyvbjerg, Bent 2006. ”Five Misunderstandings About Case-Study Research.” *Qualitative Inquiry* vol. 12, 2006:2, 219–245.
- Forest Products 2018. Yearbook*. 2020. FAO Statistics. Food and Agriculture Organization of the United Nations: Rome.

- Forest Sector Net-Zero Roadmap. Phase I: Enabling the transition to a net-zero economy.* 2021. World Business Council for Sustainable Development, Forest Solutions Group: Geneva, Beijing, Delhi, London, New York, NY & Singapore. <https://www.wbcsd.org/contentwbc/download/13283/194400/1> (25.9.2022).
- Fuenfschilling, Lea & Binz, Christian 2018. "Global socio-technical regimes." *Research Policy* vol. 47, 2018:4, 735–749.
- Furszyfer Del Rio, Dylan D. & Sovacool, Benjamin K. & Griffiths, Steve & Bazilian, Morgan & Kim, Jinsoo & Foley, Aoife M. & Rooney, David 2022. "Decarbonizing the pulp and paper industry: A critical and systematic review of sociotechnical developments and policy options." *Renewable and Sustainable Energy Reviews* vol. 167, 2022, 112706.
- Geels, Frank W. 2014. "Reconceptualising the co-evolution of firms-in-industries and their environments: Developing an inter-disciplinary Triple Embeddedness Framework." *Research Policy* vol. 43, 2014:2, 261–277.
- Geels, Frank W. & Kern, Florian & Fuchs, Gerhard & Hinderer, Nele & Kungl, Gregor & Mylan, Josephine & Neukirch, Mario & Wassermann, Sandra 2016. "The enactment of socio-technical transition pathways: A reformulated typology and a comparative multi-level analysis of the German and UK low-carbon electricity transitions (1990–2014)." *Research Policy* vol. 45, 2016:4, 896–913.
- Geels, Frank W. & Schot, Johan 2007. "Typology of sociotechnical transition pathways." *Research Policy* vol. 36, 2007:3, 399–417.
- George, Alexander L. & Bennett, Andrew 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. MIT Press: Cambridge, MA.
- Hurmekoski, Elias & Hetemäki, Lauri & Jänis, Janne 2022. "Outlook for the Forest-Based Bioeconomy." *Forest Bioeconomy and Climate Change*, 55–89. Eds. Lauri Hetemäki & Jyrki Kangas & Heli Peltola. Managing Forest Ecosystems 42. Springer: Cham.
- Joukio, Mika 2016. *Metsä Board. Transformation process to pure paperboard company is completed.* Presentation, Forest Products & Paper Seminar, Nordea Markets 11.5.2016. <https://www.metsagroup.com/globalassets/metsa-board/documents/investors/ir-presentations/en/2016/nordea-forest-seminar-helsinki-2016.pdf> (4.10.2022).
- Järvinen, Joonas & Lamberg, Juha-Antti & Pietinalho, Lauri 2012. "The fall and the fragmentation of national clusters: Cluster evolution in the paper and pulp industry." *Journal of Forest Economics* vol. 18, 2012:3, 218–241.
- Kanger, Laur & Sovacool, Benjamin K. & Noorköiv, Martin 2020. "Six policy intervention points for sustainability transitions: A conceptual framework and a systematic literature review." *Research Policy* vol. 49, 2020:7, 104072.
- Kungl, Gregor & Geels, Frank W. 2018. "Sequence and alignment of external pressures in industry destabilisation: Understanding the downfall of incumbent utilities in the German energy transition (1998–2015)." *Environmental Innovation and Societal Transitions* vol. 26, 2018, 78–100.
- Kunttu, Janni & Wallius, Venla & Kulvik, Martti & Leskinen, Pekka & Lintunen, Jussi & Orfanidou, Timokleia & Tuomasjukka, Diana 2022. "Exploring 2040: Global Trends and International Policies Setting Frames for the Finnish Wood-Based Economy." *Sustainability* vol. 14, 2022:16, 9999.
- Maaailman johtavana metsäklusterina vuoteen 2030. Suomen metsäklusterin tutkimusstrategia.* 2006. Metsäteollisuus ry: Helsinki.
- Majava, Antti & Vadén, Tere & Toivanen, Tero & Järvensivu, Paavo & Lähde, Ville & Eronen, Jussi T. 2022. "Sectoral low-carbon roadmaps and the role of forest biomass in Finland's carbon neutrality 2035 target." *Energy Strategy Reviews* vol. 41, 2022, 100836.
- Markard, Jochen & Raven, Rob & Truffer, Bernhard 2012. "Sustainability transi-

- tions: An emerging field of research and its prospects." *Research Policy* vol. 41, 2012:6, 955–967.
- Novotny, Michael & Laestadius, Staffan 2014. "Beyond papermaking: technology and market shifts for wood-based biomass industries – management implications for large-scale industries." *Technology Analysis & Strategic Management* vol. 26, 2014:8, 875–891.
- Näyhä, Annukka & Pesonen, Hanna-Leena 2014. "Strategic change in the forest industry towards the biorefining business." *Technological Forecasting and Social Change* vol. 81, 2014, 259–271.
- Pesonen, Jussi 2012. *Forest of new opportunities*. Presentation, UPM, Capital Markets Day, London 12.6.2012. https://www.upm.com/siteassets/asset/investors/2012/forest-of-new-opportunities_jussi-pesonen_final.pdf (25.9.2022).
- Pesonen, Jussi 2016. *UPM – The Biofore Company*. Investor presentation, November 2016. <http://assets.upm.com/Investors/2016/Investor%20Presentation%20-%20November%202016.pdf> (4.10.2022).
- Raven, Rob & Verbong, Geert 2007. "Multi-Regime Interactions in the Dutch Energy Sector: The Case of Combined Heat and Power Technologies in the Netherlands 1970–2000." *Technology Analysis & Strategic Management* vol. 19, 2007:4, 491–507.
- Reunala, Aarne & Tikkanen, Ilpo & Åsvik, Esko 1998. *Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri*. Otava & Metsämiesten Säätiö: Helsinki.
- Roberts, Don 2017. *Structural Changes in the Bio-Products Sector: An Investment Perspective*. Presentation, New Value of Bioeconomy Seminar, Pellervo Economic Research PTT, Helsinki 27.11.2017. <http://www.ptt.fi/media/tyopaperit/roberts-finland-nov-2017-final.pdf> (25.9.2022).
- Saether, Bjørnar & Merok, Eivind 2019. *The Construction and Deconstruction of a Norwegian Forest Industrial Regime 1980–2017*. Papers in Economic Geography and Innovation Studies 2019/04. University of Vienna: Vienna. https://www.sre.wu.ac.at/sre-disc/geo-disc-2019_04.pdf (28.10.2022).
- Sarre, Alastair (ed.) 2021. *Forest Products. Annual Market Review 2020–2021*. FAO, Food and Agriculture Organization of the United Nations & UNECE: Geneva.
- Shifting powers: Climate cooperation, chaos or competition? Managing geopolitical risk from the climate transition*. 2022. Lloyd's emerging risk report 2022. Lloyd's & University of Cambridge: Cambridge. [https://assets.lloyds.com/media/5b504dcc-dc1c-4849-b24b-49bf42bb6751/Lloyds_Shifting%20Powers_Climate%20cooperation,%20competition%20or%20chaos_1%20\(1\).pdf](https://assets.lloyds.com/media/5b504dcc-dc1c-4849-b24b-49bf42bb6751/Lloyds_Shifting%20Powers_Climate%20cooperation,%20competition%20or%20chaos_1%20(1).pdf) (28.10.2022).
- Skog & Ekonomi. Nyheter från Danske Bank 2/2022*. https://danskebank.se/-/media/files/se/pdf/skog-och-lantbruk/skog-og-ekonomi_2_2022.pdf?rev=12de6cd1be3a42b3bd889fcd68a22013&hash=823DC3AB6022E5CB8799B2873AF61C27 (28.10.2022).
- Sundström, Karl-Henrik 2016. *Solid performance – accelerated transformation*. Presentation, Stora Enso, Capital Markets Day 2016. https://www.storaenso.com/-/media/documents/download-center/documents/investor-relations/2016/capital_markets_day_presentation_by_karl-henrik-sundstrom_final.ashx (28.10.2022).
- The New Face of the Canadian Forest Industry. The Emerging Bio-revolution, The Bio-pathways Project*. 2011. Forest Products Association of Canada FPAC: Ottawa. https://uploads-ssl.webflow.com/60ccb5b3bd077c10c67edcec/60ccb5b3bd077cd4ed7edfa4_FPAC-Biopathways-Project-2011.pdf (28.10.2022).
- Turnheim, Bruno & Geels, Frank W. 2013. "The destabilisation of existing regimes: Confronting a multi-dimensional framework with a case study of the British coal industry (1913–1967)." *Research Policy* vol. 42, 2013:10, 1749–1767.

Unfold the future. The Forest Fibre Industry. 2050 Roadmap to a low-carbon bio-economy. 2011. Confederation of European Paper Industries CEPI: Brussels. https://www.cepi.org/wp-content/uploads/2020/08/2050_roadmap_final.pdf (25.9.2022).

Uronen, Timo 2010. *On the transformation processes of the global pulp and paper industry and their implications for corporate strategies – A European perspective.* TKK Reports in Forest Products Technology, Series A14. Aalto University, School of Science and Technology: Espoo.

Uusien ja kasvutuotteiden potentiaali 2035. 2021. AFRY Management Consulting: Vantaa & Metsäteollisuus ry: Helsinki. https://global-uploads.webflow.com/5f44f62ce4d302179b465b3a/613882e9df8393f6a693bb7b_AFRY_Uusien%20ja%20kasvutuotteiden%20potentiaali%202035_website.pdf (25.9.2022).

Vaahtera, Eeva & Niinistö, Tuomas & Peltola, Aarre & Rätty, Minna & Sauvula-Seppälä, Tiina & Torvelainen, Jukka & Uotila, Esa (toim.) 2021. *Metsätilastollinen vuosikirja 2021.* Luonnonvarakeskus (Luke): Helsinki.

Viitanen, Jari & Mutanen, Antti & Karvinen, Sari (toim.) 2022. *Metsäsektorin suhdannekatsaus 2022–2023.* Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 86/2022. Luonnonvarakeskus (Luke): Helsinki.

World Fibre Outlook up to 2035. 2021. AFRY Management Consulting: Vantaa. https://afry.com/sites/default/files/2021-09/world_fibre_outlook_up_to_2035_brochure_v2.pdf (25.9.2022).

Wright, Roger 2019. *Global fibre markets.* Special report, Hawkins Wright, 34th FAPPI Conference, November 1st 2019. <https://vppa.vn/wp-content/uploads/2019/11/11.-Special-Report-of-Hawkins-Wright.pdf> (28.10.2022).

Zhao, Hannah 2022. *What is the state of China's fiber balance and how will that impact global fiber markets?* <https://www.fastmarkets.com/insights/what-is-the-state-of-chinas-fiber-balance-and-how-will-that-impact-global-fiber-markets> (25.9.2022).

Digitaaliset lähteet

Food and Agriculture Organization of the United Nations 2022. *Forest product statistics. Forest products trade 2020.* <https://www.fao.org/forestry/statistics/80938@180724/en/> (25.9.2022).

Luonnonvarakeskus (Luke) 2022. *Kasvihuonekaasuinventaarion pikaennakkotiedot vuodelle 2021: Uusien puuston kasvutietojen huomioon ottaminen kääntää LU-LUCF-sektorin päästölähteeksi.* <https://www.luke.fi/fi/seurannat/maatalous-ja-lu-lucfsektorin-kasvihuonekaasuinventaario/kasvihuonekaasuinventaarion-pikaennakkotiedot-vuodelle-2021-uusien-puuston-kasvutietojen-huomioon-ottaminen-kaantaa-lulucfsektorin-paastolahteeksi> (27.10.2022).

Metsäteollisuus ry. *Kaikki tilastot. Metsäteollisuuden tutkimus- ja kehittämistoiminnan menot.* <https://www.metsateollisuus.fi/tilastot> (27.10.2022).

Pellervon taloustutkimus 2021. *Ennusteet. Metsäala – syksy 2021.* <https://www.ptt.fi/ennusteet/metsaala/metsaala-syksy-2021.html> (27.10.2022).

Tilastokeskus 2022. *Tilastokeskuksen maksuttomat tilastotietokannat. Sähkön kulutus sektoreittain, 1960–2021.* https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__ehk/statfin_ehk_pxt_12vm.px/ (31.10.2022).

Abstract

WHY HAS TRANSFORMING THE FINNISH FOREST-BASED INDUSTRY BEEN DIFFICULT?

Finland's forest-based industry was hit by a structural crisis ca. 2005. The outlook for its paper production turned poor, while new products appeared as promising. Since that, the sector and the Finnish state have aimed at growth, transformation and increasing societal benefits of the sector, especially via new high-value products.

However, the sector's development has differed from targets. Since early 2010s, the industry has been able to return to decent economic performance and investments. As it has focused on lower value-added products, with new products in a marginal role, the added value and societal benefits produced by the sector have however decreased.

In this article, I study the change of the Finnish forest sector 2003–2021 by implementing theoretical perspectives and analytical tools developed in sustainability transitions research. The focus is on the dynamic interplay between different challenges and the sector's ways of responding to these. Attention is also paid to important, but usually over-looked factors (chang-

es in the global market, competition with other sectors, forest resource issues).

The results show that the Finnish forest-based industry had to face many pressures, but most of them were not that severe – except for those affecting production of paper for printing. The incentives supporting development of new forest-based products were not that strong and stable. This resulted in the sector not making big investments in new business segments. Some of these, such as low-carbon traffic, were overtaken by other sectors, while many developed only poorly. Policies implemented in Finland were mainly focused on general support of the sector, not on steering it into renewal.

Instead, the changing global market, with China's increasing demand for board and pulp as a main factor, turned into an opportunity strongly utilized by the Finnish forest industry. Advancing a substantial change of an export-oriented industrial sector mostly through national measures can indeed be demanding if the global market and activity of the sector develop in a different direction.

SUOSUHTEEN MUUTOSNÄKYMÄT

Suotrendi kulttuuriperinnön muokkaajana

Tarkastelemme tässä artikkelissa soihin kiinnittyvän luontosuhteen muutosprosessia ja tulevaisuuden näkymiä 2000-luvulla. Lähestymme muutoksia teoreettisesti erityisesti trendin ja kulttuuriperinnön käsitteiden avulla sekä hyödyntämällä aistisen ympäristösuhteen näkökulmia. Tutkimuskysymyksinä ovat: millaisena suosuhteen muutos näyttäytyy trendin käsitteen valossa ja millä tavoin muutos rakentaa tulevaisuuden suokulttuuriperintöä?

Suokulttuurin muutoksen tutkiminen

Kulttuuriteoreetikko ja tutkija Raymond Williams on tuonut osuvasti esille, että historia vaikuttaa poikkeuksellisen paljon käsityksiimme ja ajatuksiimme luonnosta, vaikka se saattaakin usein jäädä huomaamatta.¹ Yhteiskunnallisten muutosten myötä tapahtuu muutoksia myös luontosuhteessa ja luonnossa, johon ihminen jättää eri aikakausille ominaisia jälkiään. Pyrittäessä ymmärtämään syvällisesti nykypäivän monitahoista kulttuurista luontosuhdetta, sen muutosta ja mahdollisia tulevaisuuden näkymiä, on olennaisen tärkeää lähteä liikkeelle historiasta. Tällöin suunnataan katse ensin siihen, millaisesta menneisyydestä on tultu tähän päivään ja kuinka menneisyys heijastuu tämän hetken luontosuhteeseen ja luonnonkäyttöön. Luontosuhdetta tutkittaessa on keskeistä viritettyä huomaamaan inhimillisestä ajatusmaailmasta heijastuvia, usein välähdyksenomaisia ja epäsuorasti ilmaistuja luontokäsityksiä. Niihin on mahdollista päästä käsiksi kuuntelemalla, katsomalla, ja lukemalla ihmisten ilmaisuja niin luonnon keskellä kuin yhteisön toimissa ja kulttuurisissa tuotteissa.

Tässä artikkelissa lähestymme ajassa muuttuvan suosuhteen merkityks maailmaa *kulttuu-*

riperinnön ja *trendin* käsitteiden näkökulmista. Tarkastelemme erityisesti suosuhteissa tapahtuneita ja tapahtumassa olevia muutoksia. Niitä tutkimalla etsimme viitteitä ja signaaleja myös luontosuhteen tulevaisuudesta. Artikkelissamme näkökulma on teoriapainotteinen, mutta esittelemme lyhyesti myös laajan empiirisen tutkimusaineistomme. Sen jäsentämisessä ja analysoinnissa olemme hyödyntäneet edellä mainittuja teoreettisia käsitteitä avataksemme tämän päivän suotrendissä erottuvia ja nousussa olevia teemoja (elämäksellisyys, eettisyys ja yhteisöllisyys). Tutkimuksessa kysymme: millaisena suosuhteiden muutos näyttäytyy trendin käsitteen valossa ja millä tavoin muutos rakentaa ja uudistaa tulevaisuuden kulttuuriperintöä?

Suot ja niiden käyttöhistoria

Suot ovat olennainen osa metsäluontoa, vaikka etenkin vähäpuustoiset ja vetiset suot mielletään arkiajattelussa usein erillisinä luonnonalueina. Suomen metsien ensimmäisestä inventoinnista (1921–1924) lähtien maapinta-ala on jaettu kahteen pääryhmään: kivennäismaihin ja turvemaihin.² Ekosysteeminä suolle on ominaista kosteus ja korkealla oleva vedenpinta, jossa vain

osittain hajoava kasvivyhdyskunta kerrostuu turpeeksi.³ Ihminen on muokannut soita näkyvimmin ottaessaan niitä peltoviljelyyn, metsänkasvatukseen ja turvetuotantoon. Soiden ojitus metsätalouskäyttöön on muuttanut laaja-alaisemmin suomalaisemia kuin mikään muu käyttö. Noin puolet, 5,5 miljoonaa hehtaaria, Suomen koko 9,3 miljoonan hehtaarin suoalasta on ojitettu metsätalouskäyttöön. Kaikesta metsätalousmaasta soita on noin kolmasosa ja kaksi kolmasosaa kangasmaata.⁴ Valtakunnallisessa metsien vuosittaisessa inventoinnissa turvemailla kasvavat suometsät ovat mukana siinä missä muutkin metsät. Hyvin puuta kasvavaa suometsää katsoessa voikin olla hankalaa tunnistaa sen olleen aikanaan suota. Heikosti puuta kasvavat ja siksi metsätalouskäyttöön sopimattomat suot ja turvemaat määritellään metsätaloudessa esimerkiksi kallioiden, tuntureiden ja hietikkojen ohella niiden vähäisen taloudellisen hyödyn näkökulman mukaisesti kitu- tai joutomaiksi.⁵

Tarve saattaa suot mahdollisimman tuotettavaan käyttöön on muovannut suhtautumista soihin, joiden alavat maat nähtiin pitkään maanviljelyä uhkaavina hallanpesinä ja maisemallisesti mitättöminä alueina. Esimerkiksi soiden tuntemuksen ja niiden tuottavuuden lisäämiseksi perustettiin vuonna 1894 Suomen Suoviljelysyhdistys.⁶ Soiden muuttaminen viljaa kasvaviksi pelloiksi ja puuta ja polttoturvetta tuottaviksi alueiksi katsottiin edistyselliseksi, koko kansakuntaa hyödyttäväksi ja vaurautta lisääväksi toiminnaksi aina 1900-luvun lopulle saakka. Suometsistä saatavalla puulla ja turvetuotantoalueiden polttoturpeella on pidetty näihin päiviin saakka yllä kotimaisen energian omavaraisuutta.⁷

Aiempaa luonnonkäyttöä koskevat päätökset eri alueiden muuttamisesta ja hyödyntämisestä perustuvat aina kunkin aikakauden senhetkiseen tietämukseen ja arvoihin. Tänä päivänä tiedetään paremmin, miksi kaikki suoalueet eivät sovellu metsitykseen. Esimerkiksi 1960-luvulla toteutettujen rehevien ja hyvin märkien soiden ojitusten tahattomana tuloksena oli kitukasvuisia puita, valumavesien aiheuttamaa ympäristön

Suolentopallon MM-kilpailuissa joukkueiden pukeutuminen on tärkeässä roolissa.

Kuva: Pauliina Latvala-Harvilahti.

vesistöjen rehevöitymistä ja mittavia hiilidioksidipäästöjä ilmakehään. Nykyisen tietämysten valossa ja ilmastomuutoksen hillitsemiseksi erityisesti huonosti puuta kasvavia suometsiä pyritään ennallistamalla palauttamaan mahdollisimman lähelle niiden luonnontilaa. Luonnontilaisia, rauhallisia ja helposti saavutettavia soita puolestaan hyödynnetään virkistysalueina niin aineettomasti kuin aineellisesti esimerkiksi retkeilyyn, metsästykseen, marjastukseen, suunnistukseen ja hiihtämiseen.⁸ 2000-luvulla soilla on ryhdytty järjestämään aiemmasta soidenkäytöstä selkeästi poikkeavaa toimintaa, kuten festivaalihenkeäisiä suopotkupallo- ja suolentiskisoja, sekä erilaisia suotaidetapahtumia ja -esityksiä.⁹ Vaikuttaakin siltä, että nämä käyttömuodot heijastelevat uudistuvaa tulevaisuuden suotrendiä, jossa korostuvat suon virkistyskelliset ja hyvinvointia painottavat merkitykset, ilmastohuolesta kumpuava luonnonsuojelutarve ja eri tavoin yhteisöllisessä toiminnassa avautuva suosuhte.¹⁰

Luontosuhde ja suosuhde kulttuuriperintönä

Tarkastelemme luontosuhdetta inhimillisen kokemuksen lähtökohdista, siis sellaisena kuin se määrittyy biologisena ja sosiaalisena olentona toimivalle ajattelevalle ja tuntevalle ihmiselle.¹¹ Ihmislähtöisestä tarkastelusta huolimatta ymmärrämme ihmisen osaksi luonnon monimuotoista kokonaisuutta.¹² Tuon osallisuuden määrä ja tapa kuitenkin vaihtelevat, ja siksi suosuhde on elävä ja jatkuvan neuvottelun kohde.

Luontosuhteeseen sisältyvät yksilöiden ja yhteisöjen tavat, käsitykset ja yhteydet erilaisiin luonnonalueisiin ja eläviin organismeihin. Ihmisen ja luonnon välinen suhde ei ole muuttumaton, vaan se on prosessi, joka muotoutuu kulttuurin ja yhteiskunnan muuttuessa. Yksilölliset piirteensä luontosuhde saa ihmisen elämän-aikaisten kokemusten myötä. Lapsuuden omakohtaisilla luontokokemuksilla on keskeinen merkitys myös aikuisuuden luontosuhteelle, joka rakentuu varhaisten kokemusten pohjalta.¹³ Luontosuhteen muodostumiseen vaikuttavat myös tietoisuus ekosysteemien toiminnoista, niiden tunnepitoinen arvostaminen sekä luontoa koskeva tieteellisen tiedon määrä, jotka voivat syventää kokemuksellista luontosuhdetta.¹⁴

Suilla on erityisesti runsas Suomessa merkittävä rooli kulttuurisesti muotoutuvan luontosuhteen näkökulmasta. Ihmisen suosuhteen voi nähdä olevan osa laajempaa luonto- ja metsäsuhtetta. Sillä on kuitenkin omat erityispiirteensä, jotka juontuvat suoluonnon metsäluonnosta eroavista ominaispiirteistä. Suomen Kansallisessa metsästrategiassa metsäsuhteen määritellään olevan ”yksilön tai yhteisön suora tai välillinen elävä suhde metsään. Se on osa yksilön laajempaa ympäristösuhtetta ja identiteettiä. Erotuksena ympäristösuhteesta ja luontosuhteesta metsäsuhde käsittää myös suhteen metsien käyttöön.”¹⁵ Suosuhteen voi määritellä metsäsuhteen määrittelyn tavoin. Käsitämme suosuhteen myös toimintoina, tunteina sekä elävänä kulttuuriperintönä. Näin ollen soiden uusiutuvaan kulttuuriperintöön kuuluva suosuhde sisältää jälkiä niin menneisyyden tavois-

ta käyttää suota ja antaa sille merkityksiä kuin myös aivan uusia yhteisöllisen kulttuurin muotoja ja yksilöllisiä tapoja liikkua ja toimia suolla. Suosuhteen tutkimista suuntaa myös laajempi kulttuurisessa tutkimuksessa tapahtunut aistimellinen käänne, jossa tarkastellaan ihmisen moniaistista suhdetta luontoon.¹⁶

Tapamme ajatella, aistia, tuntea ja merkityksellistää suoluontoa ennen ja nyt vaikuttavat keskeisesti myös siihen, miten suhtaudumme luontoon tulevaisuudessa. Esimerkiksi oletus soiden erämaisuudesta ja hiljaisuudesta on ohjannut odotuksia suon kokemisesta. Hiljaisuus antaa tilaa myös mielen hiljentymiselle ja tasapainon hakemiselle, ja tekee mahdolliseksi olla kulttuurin ja ihmisen tuottamien äänten saavuttamattomissa.¹⁷ Tarve hakeutua hiljaisuuteen on mahdollinen signaali laajemmasta tulevaisuuden suotrendistä.¹⁸

Kulttuuriperinnön tutkijat tarkastelevat tänä päivänä monia ilmiöitä, joita ihmiset ovat vasta omaksumassa laajemmin osaksi kulttuuria, ja jotka eivät dominoi sitä.¹⁹ Soiden käytön ja niihin liittyvien muuttuvien arvojen tarkastelu linkittyy tutkimuksessamme liikkeessä olevaan ja joustavaksi miellettyyn kulttuuriperintökäsitykseen. Ymmärrämme kulttuuriperinnön nykyajassa tapahtuvana menneisyyden arvottamisprosessina, johon liittyy aina valtakysymyksiä. Näin ollen siinä ei ole kyse vain aineellisen kulttuuriperinnön suojelusta ja säilyttämisestä menneestä tulevaan, vaan aktiivisesta paikkojen, käytänteiden ja objektien käytöstä ja merkityksellistämisestä.²⁰ Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen mukaisesti huomioimme myös ilmastonmuutoksen ja posthumanismin näkökulmat. Säilyttävien rakenteiden sijaan tarkastelemme kulttuuriperintönä välittämistä sekä kestävyyttä koskevia prosesseja ihmistä laajemmin, dialogissa ympäristönsä kanssa.

Niin luonnonpaikkoihin kuin ihmisen rakentamiin paikkoihin liittyvät kulttuuriperinnön piirteet ovat arvolutautuneita ja affektiivisia.²¹ Biokulttuurisen perinnön uusi määrittely kattaa paikallisyhteisöissä sukupolvelta toiselle välittyneet tiedot, muistot maisemista ja paikalliset arvot. Ekologisen, kulttuurisen, sosiaalisen

ja taloudellisen arvon määrittelyissä olennaista on huomioida yhteisöjen omat käsitykset siitä, mitä he kokevat arvokkaaksi ja hyvinvointia sekä resilienssiä lisääväksi.²² Nämä kaikki edustavat aineetonta elävää perintöä, jossa on kyse yksilöiden ja yhteisöjen muuttuvista käsityksistä. Ne heijastavat lähes aina myös aineellisen kulttuuriperinnön ulottuvuuksia.²³ Konteksti on laaja, kun tarkastellaan soiden kulttuuriperintöä biokulttuurin ja 2020-luvun globaalien haasteiden näkökulmasta. Suosuhteessa koetun yksilöllisen paikkasuhteen rinnalla elää kollektiivinen paikkasuhde, jota värittävät alueellisesti tai muuten yhteisesti arvostetut maisemat ja luonnon kohteet.²⁴ Myös suosuhteen tarkastelussa aineelliset ja aineettomat kulttuuriperinnön ulottuvuudet liittyvät väistämättä toisiinsa, kun kulttuuriperintöä tarkastellaan soiden aktiivisen käytön ja sen vaikutusten näkökulmasta.

Suomessa luonnossa toimiminen ja kulkeminen ovat osa pitkäaikaista kulttuuriperintöä. Sen siirtyminen sukupolvelta toiselle ei kuitenkaan ole itsestään selvää. Lisääntynyt suolla ulkoilu ja retkeily ovat muokanneet soita virkistysalueiksi, joille houkutellaan suonkulkijoita lisäämällä kulkemista ja olemista helpottavaa infrastruktuuria. Esimerkiksi Metsähallituksen luontopalvelut²⁵ ovat lisänneet soiden ja niiden maisemien saavutettavuutta edistämällä esteetöntä retkeilyä ja kannustamalla kansalaisia tunnistamaan luonto- ja suosuhteensa yhdeksi resilienssin muodoksi ja osaksi ekososiaalista sivistystä.²⁶

Suotrendi ja sen empiirinen ilmeneminen

Suosuhteen tutkimisessa hyödyntämiimme kulttuuriperinnön ja trendin käsitteisiin kuuluu olennaisesti aika-aspekti. Siksi niiden tarkasteleminen rinnakkain on hedelmällistä. Ajallisessa perspektiivissä menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus kytkeytyvät toisiinsa. Aika ymmärretään sosiaalisena, ihmisten itsensä rakentamana konstruktiona. Nykyisyydessä toimittaessa ja tulevaisuutta suunniteltaessa menneisyys ohjaa ja antaa vaikutteita toiminnalle. Myös trendejä tarkastelevan tutkijan on olennaista

olla tietoinen omista ajallisista näkemyksistään, jotka vaikuttavat siihen, miten hän tarkastelee kohdettaan.²⁷ Trendi-sanan etymologia viittaa käännökseen ja suuntaan.²⁸ Trendien tutkimus (*Trend Studies*) on poikkitieteellistä; se yhdistää käsitteitä, näkökulmia ja metodologioita eri tieteenaloilta.²⁹ Tässä tutkimuksessa sovellamme aiemman trenditutkimuksen näkemyksiä tarkastellessamme nykypäivän suotrendiä ja sen tulevaisuusnäköymiä.

Trendit vaikuttavat arvostuksiin ja valintoihin³⁰ ja niiden tutkimuksessa pyritään tunnistamaan ajattelussa tapahtuvia muutoksia, jotka nousevat yhteiskunnassa eri tavoin näkyviksi esimerkiksi käytänteinä, representaatioina, rituaaleina ja puhetapoina. Trenditutkimus tuo ajanhenkeen liittyvää käyttäytymistä ja sen muutoksia ymmärrettäväksi ja heijastaa näin sosiokulttuurisia siirtymiä lukuisine vaikutuksineen. Trendien tarkastelussa voidaan huomioida niiden historiallinen konteksti, joka voi puolestaan avata mahdollisia tulevaisuuden näkymiä.³¹ Trendit eivät nouse tyhjästä eivätkä yhdessä yössä, vaan niihin sisältyy ajatus ilmiön tai teeman lisääntyvästä huomiosta. Ne eivät myöskään ole suoraviivaisen uudistuksellisia, vaan niissä voivat ajoittain korostua myös entistä säilyttävät juonteet. Kehittyneen viestintäteknologian myötä uusimmat yhteiskunnalliset trendit leviävät massojen keskuuteen nopeammin kuin koskaan aiemmin.³² Puhutaan myös supertrendeistä, jollaiseksi voidaan laskea esimerkiksi matkailun vihreys (*going green*).³³ Yhtenä esimerkkinä tästä on vuonna 2020 alkaneen koronapandemian aikana Suomessa herännyt retkeilyinnostus kansallispuistoissa, mistä viestitään aktiivisesti erilaisilla sosiaalisen median alustoilla. Innostus ei noussut yhtäkkisesti, vaan taustalla ovat muun muassa kaupungistuminen, lisääntynyt tietoisuus luonnon hyvinvointivaikutuksista ja kansallispuistobrändin vahvistuminen.³⁴

Trendeissä ja niiden tutkimuksessa on kyse elävästä prosessista. Tutuksi on tullut puhe heikoista signaaleista, jolla tarkoitetaan muutoksen ensi-ilmausta, viitettä tulevaisuudessa mahdollisesti merkittävästä asiasta. Heikko signaali voi olla yhtä hyvin yksittäinen tapahtuma tai ilmiö

tai niiden joukko. Ennen heikkojen signaalien voimistumista niiden merkitystä ei välttämättä edes huomata. Niillä on kuitenkin tulevaisuuden muodostumisen kannalta tärkeä tai jopa ratkaiseva merkitys.³⁵ Suomessa on esimerkiksi tehty 1970- ja 1980-luvuilla ensimmäisiä ojitetujen soiden ennallistamiskokeiluja luonnonsuojelun kannalta arvokkailla alueilla. 1990-luvun puolivälin jälkeen ennallistaminen yleistyi ja vuoden 2003 jälkeen se vakiintui suojelualueiden hoitomenetelmäksi.³⁶ Vuonna 2022 yhtenä Sitran luonnosta tunnistamana heikkona signaalina on hiilensidonta soita ennallistamalla.³⁷

Tarkastellessamme suotrendiä emme ole pyrkineet suokulttuurin kronologiseen, seikkaperäiseen historialliseen seurantaan,³⁸ vaikka käsittelemme soiden käyttäjien näkemysten ja asenteiden sekä suotoimintaympäristöjen muutoksia. Sen sijaan yhdistämme luontosuhteen tulevaisuuden näkymät soiden kulttuuriperinnön uudenlaiseen nykykäyttöön. Olennaista on katsoa sekä suosuhteen muotoutumisen että soihin liittyvän kulttuuriperinnön prosessia, joihin jokainen voi vaikuttaa. Suotrendistä pyrimme esimerkiksi saamaan tietoa asenteista ja toiminnoista erilaisten empiiristen aineistojen ja kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien keinoin. Myös posthumanistinen orientaatio, eli ihmisen ensisijaisuuden kyseenalaistaminen suhteessa luontoon,³⁹ ohjaa suuntaamaan tutkimuksellisen huomion entistä vahvemmin myös ei-inhimillisen luonnon suuntaan. Tämä nousee esille myös nykypäivän elämyksellisessä luontosuhteessa. Siinä ihminen suuntautuu usein tietoisesti kasvi- ja eläinkunnan havainnointiin ja hakee niihin yhteyttä.

Tutkimusaineistomme hankinnan lähtökohdaksi oli havainto 2000-luvulla tapahtuneesta suokulttuurin muutoksesta. Sen myötä suon aineellisen hyötykäytön ja yksityiseen hyvinvointiin keskittyvän virkistyskäytön rinnalle on ilmaantunut riehakkaita kaiken kansan suotahtumia sekä soilla tapahtuvaa, niistä inspiroituvaa ja huomiota herättävää taidetta.⁴⁰ Osa uutta suotrendiä ilmentävistä tapahtumista on järjestetty 2000-luvulla säännöllisesti ja jatkuvina jo useita kertoja, esimerkiksi suopotku-

pallon⁴¹ ja suolentiksen⁴² MM-kisat, suosählyn SM-kisat⁴³, taidetta ja urheilua yhdistävä kansalaisperformanssi *Korkokenkäkukkamekkosuohiihdon ämmänkiset* (toisinaan nimetty myös MM-kisoiksi)⁴⁴ Pudasjärvellä ja *Suo Soikoon!*-pienoisfestivaali⁴⁵ Karviolla. Jotkin tapahtumista ovat toteutuneet sarjana, kuten muusikko Noora Kauppilan *Itku äidin haudalla* -sooloesityksinä vuosina 2018–2019 toteutettu taideprojekti, toiset kertaluontoisina tapahtumina, kuten oopperalaulaja Amanda Martikaisen ja oboisti Saku Mattilan konsertti lintutornissa Viiankiavalla 2017⁴⁶ ja ennallistettua suota juhlistanut yhteisötaitetapahtuma *Suovastaanotto* 2020⁴⁷ Puolangalla. Nykypäivän suotrendiä heijastelevat myös Pohjois-Karjalan soilla jo vuodesta 1964 lähtien järjestetyt vuosittaiset *Lökjötos*-partiotaitokilpailut⁴⁸, jossa leikkimieliset puolet ovat korostuneet viimeisten vuosikymmenten aikana.

Suotrenditutkijat eläytymässä *Korkokenkäkukkamekkosuohiihdon ämmänkisoissa* 2020. Kuva: Noora Vikman.

Olemme tehneet yli 80 puolistrukturoitua tutkimushaastattelua vuosina 2020–2021. Haastateltavat ovat suourheilijoita ja suotapah-tumien järjestäjiä sekä suoteemaa käsitelleitä taiteilijoita (kirjailijoita, valokuvaajia, tanssijoita, muusikoita ja kuvataiteilijoita), suolla kuntoliijoita ja urheilijoita (suunnistajia, juoksijoita, hiihtäjiä) ja muuten vapaa-aikaansa suolla viettäviä henkilöitä. Aineistonkeruumenetelminä olemme käyttäneet myös etnografista havainnointia ja osallistumista suourheilu- ja taide-tapahtumiin niin kisailijoina kuin yleisönä. Äänimaisematutkimuksessa käytettävän akustemologisen menetelmän mukaisesti luonnossa vapaa-aikanaan viihtyville on myös luotu tietoisia kuuntelun tiloja, keskittyneitä pidempikestoisia hetkiä sekä kuunteluun keskittyneitä kävelyjä, joissa ihmiset ovat saaneet vapaasti kertoa luontoon suuntautuneista kuulohavainnoistaan.⁴⁹ Olemme hyödyntäneet myös vuosina 2018–2019 toteutettua *Suo – kirjoitus- ja kuvakeruuta* (SKS)⁵⁰, jossa kysyttiin, viihdytkö suolla ja millaiset suot miellyttävät tai epäilyttävät. Vastajia pyydettiin kertomaan myös aistikokemuksista, suon lajistosta, mielikuvista ja peloista. Esille otettiin myös soilla työskentely, soiden muokkaus (kuten suometsän hoito ja ennallistus), suourheilu, retkeily ja suohon liittyvä taide. Keruuseen vastasi 78 kirjoittajaa ja kuvia lähetettiin 181 kappaletta.⁵¹ Suosuhteen ilmentymiä valottavaan tutkimusaineistoon on valittu myös 2000-luvun länsimaista kaunokirjallisuutta lasten- ja nuortenkirjoista ja sarjakuvista aikuisten proosateoksiin; niitä yhdistävät suot keskeisinä tapahtumamiljöinä.

Suotrendin elämyksellisyys, eettisyys ja yhteisöllisyys

Tutkimissamme aineistoissa haastatteluista keruukyselyyn sekä suohon liittyviin kulttuurituotteisiin on löydetävissä yhteisiä nousevia teemoja: elämyksellisyys, eettisyys ja yhteisöllisyys. Yksittäisinä huomiot kertovat yksilöiden suosuhteesta näkyvistä muutoksista. Eri muodoissa toistuvina niistä kuitenkin alkaa hahmot-

tua nykypäivän ja visiona tulevaisuuden soiden kulttuuriperinnön ja suotrendin keskeisiä piirteitä. Esille nousseet teemat limittyvät toisiinsa.

Yksi ilmeinen syy elämyksellisyyden korostumiselle suokokemuksien kohdalla on suota muokkaavan työnteon väheneminen. Suolle meneminen on vapaaehtoista ja suotaiteilijoita lukuun ottamatta se sijoittuu useimmilla vapaa-aikaan. Työstä vapaa toiminta antaa enemmän mahdollisuuksia keskittää huomioita suon aistimaailmaan: tunnustella, kuunnella, haistella, maistella.⁵² Kokonaisvaltaisessa ympäristön kokemisessa huomion kohteeksi voi tulla myös oma fyysinen toiminta, liike, hengityksen rytmi, lihasten käyttäminen.⁵³ Omakohtaisuus korostuu elämyksellisen kokemuksen kohdentuessa aistimuksiin. Näitä aistikokemuksia myös jaetaan eri tavoin ja se voi johtaa siihen, että jaettu aistikokemus toimii avaimena uusiin suhtautumistapoihin. Omakohtaisten kokemusten kautta kollektiiviset mielikuvat saavat vähemmän painoarvoa, vaikka edelleen suohon liitetään symbolisia merkityksiä. Ennakkoluulot voivat muuttua ja niitä myös murretaan aktiivisesti. Tästä esimerkkinä voi mainita suon upottavuuden. Siitä on suolla työskentelyn ja marjastuksen kontekstissa perinteisesti varoiteltu niin perhepiirissä kuin monissa kulttuurituotteissa (esimerkiksi kirjallisuudessa ja elokuvissa). Kuitenkin nykypäivän suolle menijän, kuten suopotkupallon pelaajan tai taideperformanssiin osallistujan, uppoamiskokemus voi olla aivan toisenlainen: pehmeä turve tuntuu turvalliselta, kuin syliltä, silloin kun ympärillä on myös muita ihmisiä.⁵⁴ Omien kokemusten ja niiden jakamisen kautta merkitykset muuttuvat. Aistimuksellinen elämyksellisyys ei ole tiedosta piittaamatonta nautiskelua, vaan kehollinen ja materiaallinen tieto täydentää ja muovaa aiemmin omaksuttuja käsityksiä.

Elämysten hakeminen suolta on osa nykypäivän luontosuhdetta ja trendiä. Esimerkiksi hiljaisuutta haetaan yhä enemmän myös soilta, koska sen tavoittelusta on tullut trendikästä niin luontoon suuntautumisessa kuin muillakin elämäntilanteilla. Aistinen suosuhde voi olla myös arkista ja vähemmän spektaakkelinomaista liikkumista ja toimimista suolla ja suon kanssa. Elämyksel-

Pilpasuon suojelalueen luontopoluilta löytyy aistihavainnointiin kannustavia opasteita. Kuva: Kirsi Laurén.

liseen suon kokemiseen saattaa kuulua myös suota hyödyntäviä piirteitä. Elämyksellisyys ja aineellinen suon hyödyntäminen eivät välttämättä sulje toisiaan pois. Suota hyödynnetään esimerkiksi marjastamiseen, joka on suosituin syy mennä suolle. Siinäkin on harvoin kyse välttämättömästä elannosta vaan jonkinlaisesta lisästä, oli se sitten taloudellinen hyöty tai superfoodin hankinta omaan käyttöön. Nykyisin työ suolla ei välttämättä ole sitä muokkaavaa. Elämysmatkailukin voi olla suolla työskentelyä. Elämyksellisyys on kytköksissä aineettomiin hyötyihin: suolta haetaan esimerkiksi mielenrauhaa ja luonnon terveysvaikutuksia. Aistien kautta myös opetellaan suolla olemista ja vinkkejä jaetaan myös toisille. Tässä on nykyihmiselle tyypillistä projektinomaisuutta ja yhteisöllisyyden tavoittelua. Luontosuhde näyttäytyy opeteltavana asiana.

Tarpeeseen tehdä oikein liittyy toinen aineistoistamme keskeiseksi noussut asia. 2000-luvulla eettiset kysymykset vaikuttavat suon

kokemiseen vielä aiempaa enemmän, jopa ohittamattomina. Esimerkiksi ympäristöestetiikassa, joka on ollut yhtenä suotrendin tarkastelun taustateorian tutkimuksessa, esitettiin aiemmin kilpailevina suuntina luonnontieteelliseen tietoon pohjautuva ympäristön esteettinen tarkastelu, niin sanottu ekoestetiikka⁵⁵ ja toisaalta kuvittelukykyä ja muuta normittamisesta vapaata esteettistä kokemista korostava suunta.⁵⁶ Yleinen ympäristötietoisuuden korostuminen ympäristökriisien aikakaudella on romuttanut tätä jakoa. Elämyksellisyyskään ei voi olla vastuutonta. Toisaalta luonnontieteellinen tieto on osa länsimaista maailmankuvaa, ja hiilinielujen merkitykset saattavat sujuvasti esiintyä maallikoiden kahvipöytäkeskusteluissa. Luonnontieteellinen tieto, kuten esimerkiksi yksityiskohtainen lajintuntemus, on soiden arvostuksen elämyksellisyyden keskiössä.⁵⁷

Ympäristötietoisuus on vahvaa esimerkiksi taiteilijoilla, joiden työt liittyvät soihin. Kantaaottavuus ei kuitenkaan ole välttämättä puolen valintaa. Tavat ja tavoitteet suokeskusteluun osallistumisessa vaihtelevat yksilöllisestä oman ympäristöhuolen käsittelystä konkreettisiin pyrkimyksiin vaikuttaa paikallistason päätöksiin suon hyödyntämisestä.⁵⁸ Suotaide voi osaltaan toteuttaa kriittistä tai transformatiivista suosuhteen tulevaisuuden tutkimuskehikkoa.

Myöskin kolmannella erilaisista aineistoista esiin nousseella temalla, yhteisöllisyydellä, on kytkös sekä luontosuhteen elämyksellisyyteen että eettiseen orientaatioon. Aistivoimainen kokeminen suolla erilaisissa yhdessä olemisen muodoissa – urheilutapahtumissa, taiteen tekijöinä ja yleisönä, kanssaretkeilijöiden tai marjastajien toimissa – vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ruumiillisen suhteen kautta. Omat ja toisten kanssa jaetut kokemukset sekä kokemusten sanallistaminen muuttavat ennakkokäsityksiä. Epävakaan alustan aiheuttamat pelot saattavat haihtua, kun näkee toistenkin selviytyvän ja voi luottaa, että apuakin on saatavissa. Paikan päällä kokijoiden huomio kohdistuu tietoisesti moniaistiseen kokemiseen, oman suosuhteen pohdintaan ja tulevaisuuden kuvitteluun, mikä voi edesauttaa resilienssin toteutumista. Aistien

Arvoitukselliset Suolonni-olennot kommentoivat ja tunnustelivat suota äänettömästi hitailla, akrobaattisilla eleillään. *Suo Soikoon!* -festivaali Karvian Haukinevalla 2020. Kuva: Noora Vikman.

kautta syntyy yhteys myös suohon omalakisena ei-inhimillisenä toimijana. Myös suotaiteilijat ovat tavoitelleet samankaltaista elämyksellistä ihmisen ja suoluonnon elementtien keskinäiseen riippuvuuteen havahduttamista. Tämä avaa passiivisen maiseman sijaan yhteyden suohon aktiivisen elämän paikkana.

Eettisyyttä korostava suotrendi on jo lähtökohdiltaan yhteisöllistä. Soiden suojelua, ennallistamista tai kestäväää käyttöä ajatellaan väistämättä nykyisten ja tulevien yhteisöjen näkökulmista. Soiden halutaan säilyvän myös tuleville sukupolville. Esimerkiksi suotaiteilijoiden toiminnasta nousee monin tavoin esille, että henkilökohtaisella suosuhteella ja esimerkiksi paikallisella suon puolustamisella ja suon käyttöön liittyvillä ratkaisuilla voi olla globaalien tason vaikutuksia. Taiteen avulla soiden näkyviksi tekemisen taustalla on pyrkimys saada paikalliset asukkaat huomaamaan suot ja ajattelemaan niitä totutusta poikkeavalla tavalla. Toisaalta osana yhteisöään taiteilijat voivat suon puolesta puhujina lainata ääntään paitsi luonnolle, myös hiljaisemmille yhteisönsä jäsenille.⁵⁹

Suosuhteen muutos ja tulevaisuus

Kuinka soiden kulttuurisessa tarkastelussa yhdistyvät luontosuhteen, monimuotoisen kulttuuriperinnön ja trendin näkökulmat? Viime vuosikymmenien osalta näemme, että suotrendin kehittymiseen ovat vaikuttaneet yhtä aikaa tapahtuneet kulttuuriset muutokset, kuten soiden käyttöä (metsitys ja turvetuotanto) koskeva yhteiskunnallinen kritiikki, ympäristötietoisuuden kasvaminen sekä luonnon virkistyskäyttöön ja kestävään luontomatkailuun kuuluvien retkeilyn ja ulkoilun lisääntyminen. Kiinnostus suotilaa ja uudenlaista *yhteisöllistä ulkoilua* kohtaan on säilynyt, mikä näkyy lisääntyneissä suourheilun ja -taiteen muodoissa. Suotrendiä ilmentävissä toiminnoissa näkyy liikettä ennakkoluulojen kyseenalaistamisesta tulevaisuuden visiointiin. Soiden marginaalisuus, ”tyhjä tila” ja erämainen autenttisuus kutsuvatkin luonnon vieraaksi, kokemaan ja aistimaan toisenlaisen ympäristön niille toiminnoille, jotka yleensä tapahtuvat vakaalla alustalla sisätiloissa, rakennetuilla kentillä ja näyttämöillä.

Trendiksi tämän tekee se, että monet erilaiset toimijatahot (kuten järjestöt, yhdistykset, liitot, vapaa-ajan ryhmät ja yksittäiset taiteilijat) ovat aktivoituneet käyttämään soitaa ja osallistamaan vapaaehtoisia mukaan toimintaan. Usein, mutta ei aina, tässä aktivoitumisessa ovat mukana luonnonsuojelun lähtökohdat sekä pedagogiset aspektit, joiden toivotaan vahvistavan ihmisten ymmärrystä luonnon haavoittuvuudesta ja kannustavan suojelutoimintaan.⁶⁰ Kansainvälinen suotutkimus osoittaa, että esimerkiksi Englannissa soitaa on tietoisesti positoitu uudelleen hyvinvoinnin tiloiksi kannustamalla soiden käyttäjiä viettämään aikaa soilla ja hyödyntämään niitä erilaisin tavoin virkistymiseen.⁶¹ Myös tutkimusaineistossamme haastateltavat miettivät omaa suosuhdettaan toivoen, että elämykselliset kokemukset olisivat mahdollisia myös tuleville sukupolville. Suon moniaistisessa maisemassa on elämyksellistä ja palkitsevaa kuunnella, haistella, tunnustella ja katsella ympäristöä, mikä voi synnyttää uudenlaisia suosuhteen muotoja. Esimerkiksi luonnossa hidasteleviksi nautiskelijoiksi tunnistautuvat ovat tuoneet esille sitä, kuinka suon hyvää tekemistä ominaisuuksista voi tulla tärkeä osa arjen merkityksellisiä kokemuksia. Näin etenkin, jos suot ovat lähellä ja saavutettavissa.

Muuttuvan suotrendin tarkasteleminen antaa uutta tietoa muun muassa soihin, suomaisemaan ja luonnonkäyttöön liittyvistä arvoista, joita eri keskusteluissa tuotetaan tai joihin voidaan myös ottaa etäisyyttä.⁶² Median välittämässä julkisessa keskustelussa pohditaan esimerkiksi soiden roolia ilmastonmuutoksen torjunnassa ja energiaturpeen käytön lopettamista, jotka ovat saaneet ihmiset ehkä pohtimaan soidenkäyttöä arkikokemustaan laajemmin. Myös tiedelaitosten ja luonnonsuojelujärjestöjen monipuolistuneessa suokeskustelussa näkyvät suohon suhtautumisen muutokset. Ihmisen rooli soiden käyttäjänä ja niitä koskevien päätösten tekijänä on monipuolistanut myös soitaa käsittelevää tutkimusta, jossa ihmisten asenteita tutkitaan laajasti. Kvantitatiivisen luonnontutkimuksen rinnalla kvalitatiivinen tutkimus antaa

ihmisen ajatteluun ja toimintaan liittyvää uutta tietoa suosuhteesta monesta näkökulmasta. Tutkimuksemme analyysi osoittaa, miten soiden merkitysten kokeminen ja laajemmat luontosuhteen muutokset näkyvät erilaisten soiden käyttäjien, yksilöiden ja yhteisöjen ajattelussa. Tutkimuksemme tärkeimpänä viestinä on tunnistaa se, että yhteisöllisyys, elämyksellisyys ja eettisyys ovat keskeisiä teemoja tämänhetkessä suotrendissä. Niiden sisällä jatkuvasti elävät niin verbaaliset, visuaaliset kuin toiminnallisetkin heikot signaalit voivat ilmentää tulevia muutoksia.

Viitteet

- Williams 1980, 67.
- Ilvessalo 1957, 51.
- Laine & Vasander 1998, 10.
- Päivänen 2007; Rätty & Vaahtera 2020, 17.
- <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/kitumaa> (14.1.2021); <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/joutomaa> (14.1.2021).
- Warén 1925, 7; Pessi 1966, 7–8.
- Lappalainen 1998; Laurén 2006, 17–21.
- Esim. Ojala et al. 2013.
- Laurén & Latvala-Harvilahti 2021; Laurén 2021.
- Laurén et al. (toim.) 2022.
- Ingold 2003, 156; ks. myös Berglund 2012, 57.
- Ks. esim. Haverinen et al. (toim.) 2021, 20.
- Laurén 2006, 90–97, 209; Tani 2017; Cantell et al. 2020.
- Milton 2002, 64; Laurén 2006, 151–152; Pynnönen et al. 2018, 10; Hankonen 2021, 138.
- Kansallinen metsästrategia 2025 – päivitys* 2019, 103; <https://lusto.fi/wp-content/uploads/2021/03/metsakulttuuri-sanasto.pdf> (5.8.2022).
- Häyrynen 2021.
- Esim. Kainulainen 2019, 305–306.
- Venäläinen 2016, 35–39.
- Lafrenz Samuels 2018, 4.

- 20 Lähdesmäki et al. 2019, 2; Harrison 2013, 4.
- 21 Ks. Sandford 2019; Adam & Groves 2007.
- 22 Russell 2021, 8–11, 17–18; Wilkinson 2019; Gray 2018.
- 23 Skounti 2008, 77.
- 24 Latvala-Harvilahti 2021.
- 25 <https://www.metsa.fi/projekti/suoverkos-to-life/> (30.1.2021).
- 26 Esim. Salonen 2014.
- 27 Dragt 2017, 18.
- 28 Vejlgård 2008, 6.
- 29 Gomes et al. 2018.
- 30 Rubin 2004a.
- 31 Gomes et al. 2018, 86–87.
- 32 Ks. esim. Delaney & Madigan 2016, 102.
- 33 Morrison 2019, 651.
- 34 Konu et al. 2021.
- 35 Hiltunen 2010, 104.
- 36 Aapala et al. (toim.) 2013, 12–14.
- 37 Dufva & Rowley 2022, 34.
- 38 Rubin 2004b.
- 39 Esim. Lummaa & Rojola 2014, 15.
- 40 Latvala-Harvilahti 2022.
- 41 <https://suopotkupallo.fi/> (31.1.2022).
- 42 <https://swampvolley.com/> (31.1.2022).
- 43 <https://suosahly.fi/> (31.1.2022).
- 44 <https://www.pudasjarvi.fi/kaupungin-palvelut/tapahtumat/details/2021-08-07/466-korkokenkaekukkamekkosuohihdon-mm-kisat> (31.1.2022); Laurén 2022.
- 45 <https://m.facebook.com/events/517863802375437> (2.2.2022).
- 46 Latvala-Harvilahti 2021.
- 47 <https://www.youtube.com/watch?v=C-q4XnGYHja4> (2.2.2021).
- 48 <https://jeskaty.fi/lokojotos/> (3.2.2022).
- 49 Feld 2015; Morand 2020; Rice 2021.
- 50 <http://nebu.finlit.fi/keruuesitteet/suoke-ruu.pdf> (31.1.2022).
- 51 Kaukio 2022b.
- 52 Laurén 2006.
- 53 Kupfer 2003, 77–79.
- 54 Laurén 2022.
- 55 Ks. esim. Carlson 2007; Rolston 1999; Rolston 2007.
- 56 Brady 2003, 8–119; Haapala 2000.
- 57 Kaukio 2022b, 75.
- 58 Ks. Vikman 2019; Latvala-Harvilahti 2021; Kaukio 2022a.
- 59 Ks. Latvala-Harvilahti 2021; Kaukio 2022a.
- 60 Ks. Latvala-Harvilahti 2021.
- 61 Gearey 2022.
- 62 Laurén et al. 2022.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet ja kirjallisuus

- Aapala, Kaisu & Similä, Maarit & Penttinen, Jouni (toim.) 2013. *Ojitettujen soiden ennallistamisopas*. Metsähallituksen luonnon-suojelujulkaisuja, sarja B 188. Metsähallitus: Vantaa.
- Adam, Barbara & Groves, Chris 2007. *Future Matters. Action, Knowledge, Ethics*. Brill: Leiden & Boston, MA.
- Berglund, Eeva 2012. ”Luonnon jälkeen.’ Metsäinen kulttuuri vuosituhannen taitteen Suomessa.” *Ympäristö ja kulttuuri*, 39–60. Toim. Timo Kallinen & Anja Nygren & Tuomas Tammisto. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 11/2012. Helsingin yliopisto: Helsinki.
- Brady, Emily 2003. *Aesthetics of the Natural Environment*. Edinburgh University Press: Edinburgh.
- Cantell, Hannele & Aarnio-Linnanvuori, Essi & Tani, Sirpa 2020. *Ympäristökasvatus. Kestävän tulevaisuuden käsikirja*. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Carlson, Allen 2007. ”Tarkasteluun kasvattaminen: mikä on olennaista maisemassa?” *Maiseman kanssa kasvokkain*, 92–107. Toim. Yrjö Sepänmaa & Liisa Heikkilä-Palo & Virpi Kaukio. Maahenki: Helsinki.
- Delaney, Tim & Madigan, Tim 2016. *Lessons Learned from Popular Culture*. State University of New York Press: Albany, NY.
- Dragt, Els 2017. *How to research trends. Move beyond trend watching to kickstart innovation*. BIS Publishers: Amsterdam.
- Dufva, Mikko & Rowley, Christopher 2022. *Heikot signaalit 2022 – tarinoita tulevai-*

- suuksista*. Sitran selvityksiä 200. Sitra: Helsinki.
- Feld, Steven 2015. "Acoustemology." *Keywords in Sound*, 12–21. Eds. David Novak & Matt Sakakeeny. Duke University Press: Durham, NC.
- Gearey, Mary 2022. "Paludal Playscapes. Wetlands as heterotopic ludic spaces." *Shima vol. 16*, 2022:1, 6–25.
- Gomes, Nelson Pinheiro & Mendonça Cohen, Suzana Amarante de & Flores, Ana Marta M. 2018. "Trend Studies: an approach for analyzing and managing culture." *ModaPalavra e-periódico vol. 11*, 2018:22, 82–112.
- Gray, Murray 2018. "Geodiversity: The Backbone of Geoheritage and Geoconservation." *Geoheritage. Assessment, Protection, and Management*, 13–25. Eds. Emmanuel Reynard & José Brilha. Elsevier: Amsterdam.
- Haapala, Arto 2000. "Luonnon kauneus ja rumuus." *Arvot ja luonnon arvottaminen*, 68–81. Toim. Arto Haapala & Markku Oksanen. Gaudeamus: Helsinki.
- Hankonen, Ilona 2021. *Ihmisiä metsässä. Luonto kulttuuriympäristösyntyksenä*. Kultaneito XXII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura: Joensuu.
- Harrison, Rodney 2013. *Heritage: Critical Approaches*. Routledge: London.
- Haverinen, Risto & Mattila, Kirsikka & Neuvonen, Aleksi & Saramäki, Rinna & Sillanauke, Otso (toim.) 2021. *Ihminen osana elonkirjoa. Luontosuhteet, luontokäsitteet ja sivistys kestävyyskriisin aikakaudella*. Sitra muistio. Sitra: Helsinki. <https://media.sitra.fi/2021/12/02161503/sitra-ihminen-osana-elonkirjoa.pdf> (1.2.2022).
- Hiltunen, Elina 2010. *Weak Signals in Organizational Futures Learning*. Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis, A-365. Helsingin kauppakorkeakoulu: Helsinki.
- Häyrynen, Maunu 2021. "Emotional Turn in the Study of the Environment and Landscape." *Landscapes of Affect and Emotion. Nordic Environmental Humanities and the Emotional Turn*, 3–19. Eds. Maunu Häyrynen & Jouni Häkli & Jarkko Saarinen. Brill: Leiden & Boston, MA.
- Ilvessalo, Yrjö 1957. "Suomen suot. Valtakunnan metsien inventointiin perustuva kuvaus." *Suo 5/1957*.
- Ingold, Tim 2003. "Sfäärien soitosta pallojen pinnalle. Ympäristöajattelun topologiasta." *Suom. Ville Lähde. Luonnon politiikka*, 149–169. Toim. Yrjö Haila & Ville Lähde. Vastapaino: Tampere.
- Kainulainen, Pauliina 2019. *Suuren järven syvä hengitys. Luontosuhde ja kokonainen mieli*. Kirjapaja: Helsinki.
- Kansallinen metsästrategia 2025 – päivitys. Valtioneuvoston periaatepäätös 21.2.2019*. 2019. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 7/2019. Maa- ja metsätalousministeriö: Helsinki.
- Kaukio, Virpi 2022a. "Taiteilijat suon puolesta." *Ympäristömuutos ja estetiikka*, 430–469. Toim. Jukka Mikkonen & Sanna Lehtinen & Kaisa Kortekallio & Noora-Helena Korpelainen. Finnish Society for Aesthetics Publication Series 2. Suomen Estetiikan Seura: Helsinki.
- Kaukio, Virpi 2022b. "Elämyksellinen suo." *Terra. Maantieteellinen aikakauskirja vol. 134*, 2022:2, 67–81.
- Konu, Henna & Neuvonen, Marjo & Mikkola, Jarmo & Kajala, Liisa & Tapaninen, Matti & Tyrväinen, Liisa 2021. *Suomen kansallispuistojen virkistyskäyttö 2000–2019*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja A 236. Metsähallitus: Vantaa.
- Kupfer, Joseph H. 2003. "Engaging Nature Aesthetically." *The Journal of Aesthetic Education vol. 37*, 2003:1, 77–89.
- Lafrenz Samuels, Kathryn 2018. *Mobilizing Heritage. Anthropological Practice and Transnational Prospects*. University Press of Florida: Gainesville, FL.
- Laine, Jukka & Vasander, Harri 1998. "Suo ekosysteeminä." *Suomen suot*, 10–19. Toim. Harri Vasander. Suoseura: Helsinki.
- Lappalainen, Eino 1998. "Soiden käytön historiaa Suomessa." *Suomen suot*, 60–63. Toim. Harri Vasander. Suoseura: Helsinki.
- Latvala-Harvilahti, Pauliina 2021. "Mire Art.

- Environmental Activism and Future Agency in the Landscape of Mining.” *Ethnologia Scandinavica* vol. 51, 2021, 81–101.
- Latvala-Harvilahti, Pauliina 2022. ”Kohtaamispaikkana suo: Suotaide kulttuuriperintö- ja luontoarvojen yhdistäjänä.” *Terra. Maantieteellinen aikakauskirja* vol. 134, 2022:2, 83–97.
- Laurén, Kirsi 2006. *Suo – sisulla ja sydämellä. Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1093. SKS: Helsinki.
- Laurén, Kirsi 2021. Encounters in the Swamp: Peatland sports events create a sense of community. *Peatlands International* vol. 4, 2021, 18–21.
- Laurén, Kirsi 2022. Suo karnevalistisena tilana. *Terra. Maantieteellinen aikakauskirja* vol. 134, 2022:2, 99–112.
- Laurén, Kirsi & Kaukio, Virpi & Latvala-Harvilahti, Pauliina 2022. ”Soiden muuttuvan kulttuuriperinnön jäljillä.” *Terra. Maantieteellinen aikakauskirja* vol. 134, 2022:2, 65–66.
- Laurén, Kirsi & Kaukio, Virpi & Latvala-Harvilahti, Pauliina (toim.) 2022. *Soiden muuttuva kulttuuriperintö* -teemanumero. *Terra. Maantieteellinen aikakauskirja* vol. 134, 2022:2.
- Laurén, Kirsi & Latvala-Harvilahti, Pauliina 2021. ”Re-Building the cultural heritage of mires: new mire trends in Finland.” *Proceedings of the 16th International Peatland Congress / Oral presentations*, 170–175. International Peatland Society & Publicon PCO: Tartu.
- Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea 2014. ”Johdanto: Mitä posthumanismi on?” *Posthumanismi*, 13–32. Toim. Karoliina Lummaa & Lea Rojola. Eetos-julkaisuja 15. Eetos: Turku.
- Lähdesmäki, Tuuli & Zhu, Yujie & Thomas, Suzie 2019. ”Introduction: Heritage and Scale.” *Politics of Scale: New Directions in Critical Heritage Studies*, 1–18. Eds. Tuuli Lähdesmäki & Suzie Thomas & Yujie Zhu. Berghahn Books: New York, NY.
- Milton, Kay 2002. *Loving Nature. Towards an Ecology of Emotion*. Routledge: London & New York, NY.
- Morand, Katell 2020. ”Representing the Poetics of Place. A conversation with Steven Feld.” *Cahiers de littérature orale* vol. 87, 2020, 89–98.
- Morrison, Alastair M. 2019. *Marketing and Managing Tourism Destinations*. 2nd edition. Routledge: London.
- Ojala, Liisa & Heikkinen, Hannu I. & Tolvanen, Anne 2013. ”Soiden merkitys virkistyskäytölle – Haastattelututkimus Oulussa, Haukiputaalla, Muhoksella ja Pudasjärvelä.” *Soiden ekosysteemipalvelut ja maankäytön suunnittelu – tuloksia soisimmasta Suomesta*, 213–229. Toim. Anne Tolvanen & Artti Juutinen. Metlan työraportteja 258. Metsäntutkimuslaitos: Vantaa.
- Pessi, Yrjö 1966. *Suon viljely*. WSOY: Porvoo.
- Pynnönen, Sari & Nippala, Jaakko & Lähtinen, Katja & Toppinen, Anne & Roschier, Timo & Berghäll, Sami 2018. ””Nukkua ja oleskella frendien kaa.” Partioharrastuksen vaikutus lasten ja nuorten metsäsuhteeseen.” *Suomalainen metsäsuhde*, 10–23. Toim. Leena Paaskoski & Heikki Roiko-Jokela & Marko Rikala. Vuosilusto 12. Lusto – Suomen Metsämuseo & Metsähistorian Seura: Punkaharju.
- Päivänen, Juhani 2007. *Suot ja suometsät – järvevän käytön perusteet*. Metsäkustannus: Helsinki.
- Rice, Tom 2021. ”Questioning Acoustemology: an interview with Steven Feld.” *Sound Studies. An Interdisciplinary Journal* vol. 7, 2021:1, 119–132.
- Rolston, Holmes III 1999. ”Soiden estetiikan ekologinen perusta.” *Suo on kaunis*, 43–57. Toim. Kirsi Hakala. Maahenki: Helsinki.
- Rolston, Holmes III 2007. ”Onko maisemien esteettisen arvioinnin pohjattava tieteseen?” *Maiseman kanssa kasvokkain*, 80–91. Toim. Yrjö Sepänmaa & Liisa Heikkilä-Palo & Virpi Kaukio. Maahenki: Helsinki.
- Rubin, Anita 2004a. *Trendianalyysi tulevaisuu-*

- dentutkimuksen menetelmänä*. TOPI – Tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaalit. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto: Turku. <https://tulevaisuus.fi/metodit/toimintaympariston-muutosten-tarkastelu/trendianalyysi-tulevaisuudentutkimuksen-menetelmana> (28.10.2021).
- Rubin, Anita 2004b. *Käsitteitä A–H*. TOPI – Tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaalit. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto: Turku. <https://tulevaisuus.fi/kasitteet/kasitteita-a-h> (31.01.2022).
- Russell, Zoe 2021. *Biocultural Heritage in the UK*. York Archaeological Trust, Institute for Heritage & Sustainable Human Development: York.
- Räty, Minna & Vaahtera, Eeva 2020. ”Metsävarat.” *Suomen metsätilastot 2020*, 17–39. Toim. Aarre Peltola & Minna Räty & Tiina Sauvola-Seppälä & Jukka Torvelainen & Esa Uotila & Eeva Vaahtera & Esa Ylitälo. Luonnonvarakeskus: Helsinki.
- Salonen, Arto O. 2014. ”Ekososiaalinen sivistys – kestävä hyvinvoinnin perusta.” *Natura vol. 51, 2014:4*, 25–30.
- Sandford, Richard 2019. ”Thinking with heritage: Past and present in lived futures.” *Futures vol. 111, 2019*, 71–80.
- Skounti, Ahmed 2008. ”The authentic illusion: humanity’s intangible cultural heritage, the Moroccan experience.” *Intangible Heritage*, 74–92. Eds. Laurajane Smith & Natsuko Akagawa. Routledge: London.
- Tani, Sirpa 2017. ”Reflected places of childhood: applying the ideas of humanistic and cultural geographies to environmental education research.” *Environmental Education Research vol. 23, 2017:10*, 1501–1509.
- Vejlgaard, Henrik 2008. *Anatomy of a Trend*. McGraw-Hill: New York, NY.
- Venäläinen, Juhana 2016. ”Kuuloyhteisistä kuuntelunvapauteen. Kaikupohjia äänimaisemien kestäville käyttökulttuureille.” *Äänimaisemissa*, 34–52. Toim. Helmi Järvi- luoma & Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 95. SKS: Helsinki.
- Vikman, Noora 2019. ”Ekomusiikillisia eleitä ja ilmeitä. Omaehtoisten artistien ympäristösuhteen tarkastelua.” *Musiikki ja luonto. Soiva kulttuuri ympäristökriisin aikakaudella*, 169–194. Toim. Juha Torvinen & Susanna Välimäki. Utukirjat 10. Turun yliopisto: Turku.
- Warén, Harry 1925. *Soiden käytännöllistieteellinen tutkiminen Suomen Suoviljelysyhdistyksen sovelluttamien menetelmien mukaan*. Tieteellisiä julkaisuja n:o 6. Suomen Suoviljelysyhdistys: Helsinki.
- Wilkinson, Timothy 2019. *BioCultural Heritage Tourism – a review of literature and experiences*. European Union InterReg France (Channel) England BioCultural Heritage Tourism project & University of Exeter: Exeter. http://www.bcht.eu/uploads/1/5/4/4/15448192/bcht_literature_review__appendixes.pdf (1.12.2021).
- Williams, Raymond 1980. *Problems in Materialism and Culture. Selected Essays*. Verso: London.

Digitaaliset lähteet

- Joensuun Eräsissit ja Karjalan Tytöt ry. *Lököjotos*. <https://jeskaty.fi/lokojotos/> (3.2.2022).
- Karvian kulttuuritoimi 2019. *Suo Soikoon! Persoonallinen Pienois-Festivaali*. <https://m.facebook.com/events/517863802375437> (2.2.2022).
- Kotimaisten kielten keskus 2021. *Kielitoimiston sanakirja*. Joutomaa. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/joutomaa> (14.1.2021).
- Kotimaisten kielten keskus 2021. *Kielitoimiston sanakirja*. Kitumaa. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/kitumaa> (14.1.2021).
- Lusto – Suomen Metsämuseo. *Metsäkulttuurisanasto*. <https://lusto.fi/wp-content/uploads/2021/03/metsakulttuuri-sanasto.pdf> (5.8.2022).
- Metsähallitus 2020. *Suoverkosto-LIFE. Borealisten soiden ennallistaminen Natura 2000 -alueilla*. <https://www.metsa.fi/projekti/suoverkosto-life/> (30.1.2021).

- Pudasjärven kaupunki. *Korkokenkäkukkamekkosuohihdon MM-kisat*. <https://www.pudasjarvi.fi/kaupungin-palvelut/tapahtumat/details/2021-08-07/466-korkokenkaekukkamekkosuohihdon-mm-kisat> (31.1.2022).
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2018. *Suo – kirjoitus- ja kuvakeruu 1.9.2018–28.2.2019*. <http://nebu.finlit.fi/keruuesitteet/suokeruu.pdf> (31.1.2022).
- Suopotkupallo. *Swamp Soccer 2022*. <https://suopotkupallo.fi/> (31.1.2022).
- Suosählyn SM. <https://suosahly.fi/> (31.1.2022).
- Suovastaanotto 1.8.2020/3. <https://www.youtube.com/watch?v=Cq4XnGYHja4> (2.2.2021).
- Swamp Volley World Championship Tournament 2022. *Suolentopallon MM-kisat. Swamp Volley – Suolentis*. <https://swampvolley.com/> (31.1.2022).

Abstract

PROSPECTS FOR CHANGE IN THE HUMAN-MIRE RELATIONSHIP: THE MIRE TREND AS A FACTOR OF CULTURAL HERITAGE

Mires are part of the Finnish forest ecosystem. They have been used for berry picking and hunting, and drained for fields, forests and peat production. Environmental awareness and concern is leading to the restoration of drained peatlands, and the creation of new protected areas. Especially since the late 1990s, unconventional cultural activities such as sports events and various forms of art have emerged on mires in Finland, and also elsewhere in Europe. These changes reflect the prevailing mire trend, and in creating something new, mix features from the past and the present. Furthermore, these trends spread internationally, but take on characteristics shaped by different cultures and their traditions.

The article examines the process of change and future prospects for the human-mire relationship in the 21st century. In this context, a relationship with nature refers to the habits,

perceptions and relationships of individuals and communities with different natural areas and living organisms. These changes are approached theoretically, in particular through the concepts of trend and cultural heritage, and by drawing on the perspectives of aesthetic research on the environment. The research questions posed in the work are: How does the change in the human-mire relationship appear the light of the concept of a trend, and in what ways does the change build the cultural heritage of mires in the future?

The perspective of the article is theoretical, but also draws on extensive empirical research material. By analyzing the research material through the concepts of trend and cultural heritage, the characteristics of emotional experience, ethics, and a sense of community that stand out are seen as emerging in today's mire trend.

KULTTUURI JA KULTTUURINEN KESTÄVYYS METSÄSSÄ: KÄSITTEELLISTÄ TARKASTELUA TAPAUSTUTKIMUKSEN VALOSSA

Artikkeli käsittelee metsään liittyvää kulttuurista kestävyttä kirjoittajan väitöstutkimuksen¹ ja siinä sovelletun posthumanistisen tutkimusotteen pohjalta. Metsät ovat vahvasti kulttuurista ympäristöä, mutta jäävät Suomessa sovelletun kulttuuriympäristön käsitteen pohjalta muotoillun ympäristökulttuurisen kestävyiden tarkasteluissa ulkopuolelle. Tämän seurauksena kulttuuriseen kestävyteen olennaisesti kuuluva kansalaisten osallisuus ja arjen ympäristökokemus jäävät edelleen metsien osalta tarkastelussa ulkopuoliseksi.

Johdanto

Kulttuurinen kestävyys on melko uusi näkökulma metsäpolitiikassa, samoin monilla muillakin politiikan osa-alueilla.² Varhaisemmin kulttuurisen kestävyiden kriteereitä on määritelty Forest Stewardship Council (FSC) -metsäsertifiointijärjestelmässä, jossa kulttuurinen kestävyys kattaa alkuperäiskansojen, Suomessa saamelaisten, osallisuuden ja heidän perinteisen elinkeinonsa huomioimisen. Alueellisiin metsäohjelmiin on ajoittain pyritty saamaan kulttuurista kestävyttä sivuavia näkökulmia, mutta ne ovat jääneet metsätalouden kulttuurisen kestävyiden kokonaisuuden näkökulmasta marginaalisiksi tai siitä erillisiksi. Kansallisen metsästrategian³ päivityksessä kulttuurinen kestävyys mainitaan vuonna 2019. Metsästrategian kulttuuriseen kestävyteen liittyvinä tavoitteina on mainittu metsien virkistyskäytön ja terveysvaikutusten lisääntyminen, metsien saavutettavuus sekä metsien käytön, metsäympäristön ja metsäkulttuurin arvostuksen kasvu. Tavoitteiden toteutumisen mittariksi on asetettu kansallispuistojen ja retkeilyalueiden kävijämäärät, metsästys- ja kalas-

tusasiakkaiden eräpäivien määrä valtionmailla ja asiakastytytyvöisyys, lähiulkoilukertojen määrä sekä metsällisiin tapahtumiin osallistuneiden lasten ja nuorten määrä. Metsäkulttuurinen kestävyys kaipaa nykyistä laajempaa ja monitieteisempää keskustelua. Keskustelu aiheesta on jo aluillaan,⁴ ja sen soisi syvenevän arjen ympäristökokemusten ja kokemuksellisen tiedon suuntiin.

Tässä artikkelissa käsittelem kulttuurin ja kulttuurisen kestävyiden metsäisiä aspekteja väitöstutkimukseni⁵ ja siinä soveltamani käsitteellisten työkalujen pohjalta. Tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus, koska empiirisen yleistämisen sijasta asetin tavoitteeksi yleistämisen teoriaan⁶ eli posthumanistisen teorian kriittisen testaamisen ja kehittelyn luonnonympäristössä olemiseen kohdistuvassa tutkimuksessa. Aineistona työssä on 14 luonnossa paljon vapaa-aikanaan olevan henkilön kävelyhaastatteluita ja osallistuvaa havainnointia. Monien haastattelujen kanssa tein useita kävelyhaastatteluja. Haastattelut tapahtuivat haastateltavien valitsemisissa, heille mieluisissa luonnonympäristöissä ja heille tavanomaisten toimien lomassa.

Osallistuin haastateltujen kanssa muun muassa marjastukseen, hiihtoretkille, lintujen pesäkorttiseurantaan ja taimikonhoidon suunnitteluun. Haastatelluilla oli erilaisia toiminnallisia lähestymistapoja luonnonympäristöön, kuten lintuharrastus, suunnistus, hiihto, metsästys ja vapaa-ajan metsänhoitotyöt. Haastatelluista puolet omisti metsää ja monet heistä toimivat erilaisissa luonto- ja luontoliikunta-alan järjestöissä, esimerkiksi Suomen luonnonsuojeluliitossa tai Suomen Ladussa.

Haastattelujen pituus vaihteli vain 1–2 tunnin mittaisista kahdeksan tunnin mittaisiin. Haastatellut viettävät paljon (vähintään 30 vuorokautta vuodessa) vapaa-aikaansa luonnonympäristössä; muita valintakriteereitä haastateltavien valinnalle en asettanut. Lähtökohtana oli luonnossa oleminen kulttuurina ja luonto kulttuurisena ympäristönä. Haastateltavien valinta perustui ajatukseen paljon luonnossa vapaa-ajallaan olevista tämän kulttuurin ja kulttuuriympäristön asiantuntijoina. Haastattelut olivat vapaamuotoista keskustelua, jonka tallensin sanelimella. Lisäksi tein erityisesti pidemmistä haastattelujaksoista kenttämuistiinpanoja.

Tutkimus kohdistui erityisesti aineiston ympäristö-, toiminta- ja tilannesidonnaiseen tasoon, ”välitöntä” kokemusta koskeaan puheeseen, joka esimerkiksi diskurssianalyttisessä tutkimuksessa saattaisi näyttäytyä pikemminkin taustakohinaa kuin tutkimuskohteena. Aineisto toki sisältää myös diskursiivisia aineksia, enkä jättänyt niitä tulkintakehyksen ulkopuolelle, mutta tulkitsin diskursseja posthumanistisen teorian pohjalta toimijoina muiden joukossa, en koko todellisuuden tuottajina ja jäsentäjinä, kuten sosiaaliseen konstruktionismiin pohjautuvassa diskurssianalyttisessä tutkimusotteessa on ollut tapana.

IH: Mist sul tää harrastus lähteny o?

E: Eiköhän se... Aha! Tossa! Eiköhän se ole ihan...

IH: Katto, se on pudonnu.

E: Joo. Se on lapsuudest lähteny. Isoisä teki pönttöi joskus ja... joo-o. Mä en muistanu sannoo tota, mikä pönttö toi

ny oli, mahdoi ol? [Puhuu sanelimeen:]

Viissataakabdeksankymment maassa.

Siit on joku purassu narun poikki. Se näissä on näis naruhommissa, et siit saattaa mennä joku poikki.⁷

Haastattelukatkelma yllä havainnollistaa aineiston eri tasoa. Esitän kysymyksen, joka koskee pesäkorttiseurantaa tekevän lintuharrastajan harrastuksen lähtökohtia. Olemme metsässä ja hän tarkastaa pönttöjä, joissa on pesintä aluillaan. Haastateltava etsii pönttöä numero 580 GPS-paikantimella ja havaitsee sen pudonneen maahan. Hän kommentoi havaintojaan ja niistä johtuvia ajatuksiaan samalla, kun vastaa kysymykseeni. Katkelmassa limittyy kaksi aineiston tasoa: haastateltavan elämänhistoriaan ja harrastajaidentiteettiin liittyvä kysymykseni ja siihen saamani vastaus sekä välittömiin ympäristöhavaintoihin pohjaava taso, joka ei ole riippuvainen haastattelijan esittämistä kysymyksistä. Näistä jälkimmäinen aineiston taso toi esille paljon sellaista, jonka pohjalta tässä artikkelissa hahmottelen, mistä kaikesta metsäkulttuurissa ja kulttuurisessa kestävyudessa voi olla kysymys.

Luonnossa olemisen käsitearsenaali

Kulttuurinen kestävyys on kestävyiden osa-alueista viimeisenä nousemassa keskustelunaiheeksi luonnonympäristöjen käyttöön liittyvien kysymysten yhteydessä.⁸ Luontoon kohdistuvan ihmistieteellisen ympäristöntutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat moninaisia ja tutkimusta tehdään monenlaisilla aloilla. Tutkimuskohteen nuoruudesta ihmistieteissä kertoo käsitteistö, joka on osin vasta muotoutumassa ja osin lainattu metsätieteissä vakiintuneesta käsitteistöstä. Ilmiöiden käsitteellistäminen suuntaa ja rajaa sitä, mistä ylipäätään puhutaan kulttuurin tai kulttuurisen kestävyiden kehityksessä. Siksi on tärkeää purkaa kestävä metsäkulttuurin määrittelyehdotusten käsitteellistä ja ontologista tasoa.

Kun puhumme olemisesta luonnonympäristössä ja tähän liittyvistä kokemuksista, arvoista,

tunteista, käsityksistä ja käytännöistä, puhumme käsitteillä, kuten luonnon virkistyskäyttö, luonnossa liikkuminen, metsäsuhde, luontosuhde, monikäyttö tai aineettomat ekosysteemipalvelut. Käsitteet sisältävät aina ontologisia ja epistemologisia oletuksia eli käsityksiä siitä, millainen todellisuus luonteeltaan on ja mitä siitä voidaan tietää. Siksi tutkijan onkin tärkeää analysoida käyttämäänsä käsitteistöä, kysyä mitä mikään käsite ”on syönyt”. Erilaisin käsitteellisin työkaluin päästään käiksi todellisuuden erilaisiin tasoihin ja siksi käsitteiden valinta ja kehittäminen kulloisenkin tutkimuskysymyksen ja teoreettisen viitekehyksen mukaan on tärkeä osa ihmistieteellistä ympäristöntutkimusta tekevästä työstä. Mikäli tämä työ jää tekemättä, vaanii käsitteen käyttäjää essentialismin mörkö: käsite salakuljettaa tutkimukseen mukanaan oletuksen jonkin asian perustavasta ja pysyvistä olemuksesta.

Luonnossa liikkuminen sisältää taustaoletuksen luonnosta ensisijaisesti liikuntaympäristönä ja luonnossa olemisesta liikuntana, *monikäytöllä* viitataan varsinkin kotimaisessa metsäalan hallintodiskurssissa metsien käyttötapoihin, joita metsissä on puuntuotannon lisäksi, vaikka Yhdistyneiden kansakuntien elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO:n määritelmän mukaan monikäyttö viittaa tilanteeseen, jossa mikään käyttötapa ei ole hallitseva. Näin käytettynä monikäytön käsitteellä rakennetaan puuntuotannon ensisijaisuudesta metsien käyttötapojen joukossa itsestäänselvyyttä. *Virkistyskäyttö* käsitteenä, kuten monikäyttökäyttö, pohjaa ajatukseen luonnosta resurssina, jota käytetään eri tavoin. *Metsäsuhde, luontosuhde* tai usein arkikielessä näiden vastinparina esiintyvä *luonnosta vieraantuminen* taas sisältävät oletuksen luonnosta ihmisen ulkopuolisena *toisena*, johon ihmisellä voi olla suhde tai josta on mahdollista vieraantua.⁹

Ontologia tulee näkyväksi, jos kuvittelee vaikkapa tekstin, jossa käsitellään Tampereen kaupunkia ja sen erityisiä arvoja. Puhe Tampereen tuomiokirkon virkistyskäytöstä, monikäytöstä tai matkailukäytöstä kuulostaisi oudolta, vaikka kirkkoa tosiasiallisesti käytetään rentoutumispaikkana, matkailukohteena ja mo-

nin muin tavoin jumalanpalveluskäytön ohella. Tämä johtuu siitä, että kosmoksemme on halakaistu kahtia: ”luontoon” ja ”kulttuuriin”. Ensin mainittu mielletään raaka-aineeksi, käyttökohteeksi, resurssiksi, ekosysteemipalveluiksi ja toiminnan taustaksi, jälkimmäinen joksikin, joka on jotain merkityksellistä sellaisenaan ja kiinteästi osa ihmisyyttä ja inhimillistä kulttuuria.

Luonnon arvo on tullut tavaksi käsitteellistää *itseisarvoksi*. Kuitenkin kaikki maailmassa oleva on ihmisen arvottamisen kohteena, emmekä tosiasiallisesti toimi läheskään aina tavalla, joka ilmentäisi, että pidämme luontoa itseisarvoisena. Luonnon itseisarvosta puhuminen on nähty tapana tuoda sen arvo näkyväksi ja huomioon otetuksi. Samalla luonto on kuitenkin tullut yhä tiiviimmin suljettua kulttuurin ulkopuolelle, pois kulttuurisen arvottamisen piiristä, jolloin esimerkiksi luonnon kauneus, monimuotoisuus, kiinnostavuus tai pyhyys eivät käsitteellisty kulttuurisina arvoina. Jos vertaa nykyistä tapaa keskustella metsäluonnosta ja sen arvoista sadan vuoden takaiseen, on muutos ollut suuri. Luontoharrastus luettiin tuolloin kulttuuriharrastusten piiriin ja luonnonsuojeluaate sisälsi hyvin runsaasti esteettisiä ja kulttuurisia aspektoja biologisten arvojen rinnalla ja näihin viitaten.¹⁰

Kulttuurista kestävyttä peilataan usein kulttuuriperinnön käsitteeseen, johon pohjautuu tämän julkaisun teemana oleva tulevaisuusperinnön käsite, jota en kuitenkaan tässä artikkelissa käsittele. Kulttuuriperinnön käsitettä määritellään hieman eri tavoin, mutta määritelmät pohjautuvat yleensä dikotomiseen ontologiaan, jossa korostuu ihmisen toimijuus ja luonnon passiivisuus. Kulttuuriperintö voi olla valikoima tietoisesti säilytettäviksi valikoituja menneisyyden jälkiä¹¹, instituutioiden tuottamaa tietoisuutta yhteisön erityisestä identiteetistä¹² tai historiallisen kulttuurin muokkaavaa identiteettityötä¹³. Kulttuuriperinnön käsite istuu näin ollen hankalasti luontoon. Aineistoni pohjalta pohdin, olisiko kulttuuria johdannaiskäsitteineen syytä määritellä uudelleen tavalla, joka ottaisi huomioon toimijuuksien moninaisuuden ja mahdollistaisi ihmisen ja ei-inhimillisten toimijoiden välisten rajojen näkemisen huokoisempina.

Posthumanistisen teorian yhtenä tavoitteena on kyseenalaistaa edellä kuvatus kaltaisia ontologisia dikotomioita. Sen myötä on tuotettu käsitteistöä, joka auttaa tarkastelemaan ontologisia kategorioita – kuten luonto ja kulttuuri, ihminen ja ei-inhimillinen, elävä ja eloton – suhteellisina, kontekstisidonnaisina ja rajoiltaan huokoisina. Taustalla on Baruch Spinozan¹⁴ monistinen ajattelu, jota ovat moderniin filosofiaan soveltaneet muun muassa Gilles Deleuze ja Félix Guattari.¹⁵ Bruno Latour on kehittänyt käsitteistöä eteenpäin toimijaverkkoteoriassaan,¹⁶ Donna Haraway ihmisten ja muunlaisten välisiä suhteita koskevassa teoriankehittelyssään.¹⁷ Haraway ja Karen Barad¹⁸ ovat edelleen kehittäneet käsitteistöä Deleuzen ja Guattarin *tulemisen* käsitteen pohjalta tuottaen uusia, ei-inhimillisen toimijuuden huomioivia käsitteitä, kuten *becoming-with*¹⁹ (kansakehkeytyminen) ja *intra-action*²⁰ (yhteisluontoutuminen). Spinozan affektin käsitettä puolestaan ovat jatkajalostaneet muiden muassa Nigel Thrift²¹ ja Robert Seyfert²².

Luontoa sivuavissa eri alojen tutkimuksissa posthumanistista teoriaa käsitteistöineen ovat soveltaneet muiden muassa Margaretha Häggström²³ sekä Jonas Mikaelis ja Morten Asfeldt²⁴ luonnossa olemisen kokemista, Jamie Lorimer²⁵ luonnontutkimusta, Taija Kaarlenkaski²⁶ lypsykarjataloustyön muutoksia, Karoliina Lummaa²⁷ kotimaista linturunoutta, David Lowenthal²⁸ kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelua, Nina Nygren²⁹ liito-oravakartoittajien työtä ja Minna Santaoja³⁰ luontoharrastusta koskevissa töissään.

Posthumanistinen teoria soveltuu mielestäni erityisen hyvin juuri humanistiseen ympäristöntutkimukseen, koska se auttaa havaitsemaan ontologisia rakenteita, joiden pohjalta muodostamme käsityksemme ”luonnosta” ja ”kulttuurista”. Suomalaisissa metsiin liittyvissä diskursseissa nämä rakenteet vaikuttavat olevan jäykkiä ja heikosti havaittuja. Tästä johtuen metsien käytön kulttuurinen kestävyys ja ylipäättään metsiin liittyvät kulttuuriset aspektit ovat jääneet tutkimuksessa pitkään vähälle huomiolle ja alkaneet saada kiinnostusta osakseen vasta

vuosituhannen vaihteen jälkeen. Hallinnollisissa diskursseissa metsän kulttuuriset aspektit käsitteellistyvät edelleen heikosti.

Merkittävin posthumanistisen teorian anti omassa tutkimuksessani, kuten monissa muissakin luontoon kohdistuvissa kulttuurisissa tutkimuksissa, tuntuu olevan toimijuuden aiempaa monipuolisempi hahmottaminen. Kun toimijuutta nähdään ihmisten ohella myös kasveilla, eläimillä, elottomilla luonnon objekteilla, esineillä ja jopa aineettomilla ilmiöillä, kuten diskursseilla ja sosiaalisilla käytännöillä, alkaa todellisuus kuin itsestään vaikuttaa huokoisemmalta ja vaikeasti käsitteellistyvät kulttuuriset ilmiöt luonnossa tulevat tarkastelun kohteiksi. Ihminen ei enää olekaan luonnosta kulttuuria tuottava toimija, vaan lukuisten erilaisten toimijoiden kanssa yhdessä toimiva todellisuuden komponentti. Ihmiset, muut elolliset, elottomat luonnonelementit, artefaktit ja aineettoman todellisuuden aspektit muodostavat yhdessä hybridin toimijajoukon, jota Deleuze ja Guattari kutsuvat sommitelmaksi. Sommitelmat ovat jatkuvassa liikkeessä.

Kulttuuri voidaan käsittää suppeasti, institutionien säätelmänä ja tarkkarajaisista arvottamisen kohteista muodostuvana tai väljemmin, jolloin se sisältää edellisten lisäksi arjen käytännöt. Molemmat rajaukset voivat sisältää eriasteisesti aineellisia ja aineettomia ilmiöitä. Näiden kulttuurin erilaisten määrittelytapojen pohjalta myös kulttuuriperintöä määritellään eri tavoin. Nykyään on kulttuuriperinnön institutionaalisissa määrittelyissä siirrytty yleisesti laajaan, arjen käytännöt sisältävään kulttuurin ja sitä kautta kulttuuriperinnön määrittelyyn; tämä kuitenkin heijastuu käytännön kulttuuriperintödiskursseihin vaihtelevasti.³¹

Luonnosta puhuttaessa kulttuuriperinnön rinnalla käytetään luonnonperinnön käsitettä. Luonnonperinnöksi käsitteellistyvät suppeamman perintökäsityksen mukaisesti esimerkiksi kansallispuistot. Sen sijaan väljempään luontokulttuurin kehykseen asettuvia ilmiöitä ei välttämättä nähdä luonnonperintönä tai kulttuuriperintönä. Tähän suuntaan on kuitenkin ollut pyrkimystä esimerkiksi UNESCO:n aineetto-

man kulttuuriperinnön luetteloinnissa, mutta luetteloidut ilmiöt ovat edelleen jääneet joko hieman irrallisiksi tai epämääräisiksi. Suomessa kehitteillä oleva *metsäkulttuurin* käsite on myös avaus tähän suuntaan.³² Käsitteen avulla on pyritty hahmottamaan kulttuurisen kestävyysaspekteja metsiin liittyen. Tieteellinen keskustelu on kuitenkin vielä alkuvaiheessa, ja metsäkulttuurin käsite ei kovin konkreettisin tavoin ole vielä juurtunut arjen ympäristökokemukseen ja sen koettuihin, esimerkiksi esteettisiin, aspekteihin. On myös syytä pohtia, missä määrin metsää ja kulttuurista kestävyttä siinä on syytä tutkia erillisin käsittein vai olisiko syytä soveltaa samoja teoreettisia ja käsitteellisiä työkaluja kuin muussakin humanistisessa ympäristöntutkimuksessa, kuten kaupunkitutkimuksessa ja kulttuurikartoituksessa. Näissä on viime aikoina alettu avautua luonnon ymmärtämiseen kiinteänä osana kulttuuria ja kulttuuriympäristöä.³³

Sinänsä erinomainen esimerkki UNESCO:n aineettoman kulttuuriperinnön listalle ehdotetuista metsäisen kulttuuriperinnön ilmiöistä on suomenpystykorvalla metsästäminen. Ilmiö on kulttuuriperintöä ilmeisimmillään. Sen nimeäminen *aineettomaksi* perinnöksi kuitenkin kuvastaa perinnön materiaalisuuden ja hybridisyyden sivuuttamista. Samalla herää kysymys, onko aineetonta perintöä ylipäätään olemassa? Muun muassa kulttuurikartoitusmetodin kehittäjä Nancy Duxbury³⁴ katsoo kulttuurin kiinnittävän aina konkreettisiin *paikkoihin*, materiaaliiseen todellisuuteen.

Suomenpystykorva on kehittynyt koevo-luutiossa ihmisen, sen avulla metsästettävien saaliseläinten ja sitä uhkaavan suden³⁵ kanssa boreaalisen metsän erätaloudessa tuhansien vuosien aikana. Ilmiö on hyvin vanha ja alkuperäinen. Se on myös erittäin aineellinen. Osa suomenpystykorvan kanssa harrastetuista metsästysmuodoista on hyvin perinteisiä. Toisaalta voidaan kysyä, eikö metsästyks ylipäätään ole kulttuuriperintöä? Mikä erottaa juuri suomenpystykorvalla metsästyksen muusta metsästyskulttuurista? Kulttuurin näkeminen hybridisenä tuo esimerkkiin uuden ulottuvuuden. Aktiivisia

suomenpystykorvalla metsästyksen kulttuurisena ilmiönä luoneita ja sitä ylläpitäviä toimijoita ovat ihmisen ohella esimerkiksi juuri edellä mainitut eläimet ja monet muut luonnon toimijat. Sommitelman osat ovat olleet liikkeessä tuhansia vuosia, eikä niiden liike pysähdy.

Maiseman ja kulttuurimaiseman käsitteitä on pidetty siltana luonnon ja kulttuuriperinnön välillä ympäristön arvoista puhuttaessa.³⁶ Kulttuurimaisemiksi käsitteellistettyjen maaseudun perinnemaisemien yhteydessä tämä tulee hyvin esille. Ne ovat ihmisen tuottamia ja muodostuvat pääosin luonnonelementeistä. Metsien yhteydessä maisematarkastelu on kuitenkin jäänyt vähäiseksi ja pintapuoliseksi. Esimerkiksi maisemanhoito metsätaloudessa on mielletty lähinnä hakkuualueiden muodon suunnitteluksi siten, että aukot eivät näkyisi kaukomaisemassa kovin hallitsevina ja kulissipuustojen jättämiseksi.³⁷ Metsää olemisympäristönä ei ole juuri tarkasteltu maisemanäkökulmasta.

Vuonna 2021 valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden luetteloon otettiin ensimmäistä kertaa ”metsäkulttuurimaisemaksi” käsitteellistetty kohde, Evon metsäalue Kanta-Hämeessä.³⁸ Evolla tätä kulttuurimaisematyyppiä ilmentäviksi arvoiksi mainitaan arvioinnissa uhanalaiset lajit, aiempien metsätalouden muotojen, kuten kaskeamisen, tervanpolton ja tarvepuuhankinnan jäljet, Evon metsäopistos- ja opetetun kuloruksen ja miilunpolton jäljet, metsäopiston rakennuskanta, pihapiirien perinnebiotoopit, uiton jäljet, puistomaisina hoidetut vierasperäisten puulajien koeviljelmät, luonnontilaiset metsäalueet ja retkeilykulttuuri.

Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa³⁹ maisema määritty ennen kaikkea koetuksi ja eletyksi ympäristöksi. Myös maiseman käsitteen taustalla on kulttuurin käsite. Kulttuurin käsitteen edellä kuvattu väljeneminen tarkoittamaan objektivoitujen ”kulttuurikohteiden” lisäksi kaikkea yhteisöjen ja yksilöiden arkeen liittyvää on mahdollistanut myös Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen mukaisen maiseman määrittelyn. Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen yksi keskeisistä tavoitteista on maisemademokratia eli kansalaisten mahdollisuus

Voiko metsä olla perinnebiotooppi? Tämä on ihan tavallista talousmetsää, paitsi että se on syntynyt luontaisesti, eikä sitä ole koskaan avohakattu. Tukkipuuta on aikoinaan otettu poimimalla perinteiseen tapaan. Siinä ei ole erityisiä luontoarvoja, mutta se on kaunis ja tuottaa valtavia mustikkasatoja. Lähikoulu käyttää sitä suunnistusmaastonaan. Tällaisia metsiä on sotien jälkeen omaksutun viljelymetsätalouden seurauksena yhä vähemmän. Pitäisikö kulttuuriympäristöjen yhteydessä käytettyä perinnebiotoopin käsitettä soveltaa myös tällaisiin metsiin, jotta näiden ympäristöjen arvo ihmisten arjessa tulisi näkyväksi? Kuva: Esa Hankonen.

vaikuttaa ympäristöä muokkaaviin toimiin.⁴⁰ Suomessa tämä toteutuu erityisen heikosti juuri metsäympäristöissä, mikä tulee esille esimerkiksi metsäpolitiikan hyväksyttävyyttä koskevassa tutkimuksessa.⁴¹

Luonnon kulttuurisuus ei ole seurausta ainostaan antroposeenista eli tilanteesta, jossa ihmisen materiaallinen vaikutus ulottuu kaikkialle, vaan luonto on aina ollut luonteeltaan hybridi. Nykyään sen hybridisyys ilmenee usein tavoilla, joita emme huomaa, koska luonnon artefaktisuus on puhetavoissa ”luonnollistettua”. Esimerkiksi Suomessa hyvin tavallinen talousmetsätyyppi, turvekangas, on ympäristö, jota luonto tuottaa vain niukasti. Talousmetsäksi ojitettu suo on artefakti. Silti siihen ei lataudu erityisiä kulttuurisia merkityksiä nimenomaan ympäristötyyppinä. Sen sijaan paikkoina mitkä tahansa

ympäristöt voivat olla kulttuurisesti merkityksellistyneitä. Moni ei edes tiedä, minkälaista on turvekangas ja miten se eroaa kivennäismaan metsätyypeistä, vaikka lähes jokainen on varmasti kulkenut molemmissa. Sama artefaktisuus koskee muitakin talousmetsien tavallisia rakenteita, kuten metsikkökuvioita ja hakkuuaukkoja.⁴² Toisaalta luonnonsuojelualueet, joilla ihmisen fyysinen vaikutus luontoon pyritään pitämään minimissään, ovat vahvasti kulttuurisia juuri suojeluprosessin ja luonnon itsensä saamisen merkitysten seurauksena. Luonnonsuojelu on kulttuuristen prosessien seurausta; ihminen on läsnä suojeluilla alueilla yhtä lailla kuin muuallakin.⁴³

Metsää voidaan kulttuurisesti merkityksellistää – tai olla merkityksellistämättä – sekä ihmisen jälkien että niiden puuttumisen kaut-

ta. Tämä näkyy edellä mainitussa Evon maisema-alueuokituksessa, jossa kulttuurimaiseman arvoa rakennetaan samalla sekä luonnon ”koskemattomuuden” että sen artefaktisuuden kautta. Kiinnostavaa Evon kulttuurimaiseman määrittelyssä on se, että maiseman kulttuurisuus rakentuu menneisyydestä käsin museaalisena, ei aluetta tällä hetkellä käyttävien ja sen tulevaisuudesta kiinnostuneiden yhteisöjen, kuten retkeilyharrastajien ja luonnonsuojeluaktiivien tuottamien kulttuuristen merkitysten kautta.⁴⁴ Esimerkiksi Evon kansallispuistohanke ja siihen liittyneet keskustelut ovat paikkaan kytkeytyvää kulttuuria, joka jää paljolti kulttuuriperintökeskustelujen katveeseen. Sama musealisuus vaivaa jossain määrin yleisemminkin hiljattain käynnistynyttä metsäkulttuurikeskustelua.

Haraway⁴⁵ ehdottaa luontokulttuurin (*natureculture*) käsitettä korvaamaan luonnon ja kulttuurin käsitteitä. Tätä käsite-ehdotusta voi kritisoida sen epämääräisyydestä: tarvitaanko

tällaista käsitettä, jos voimme vain puhua maailmasta tai todellisuudesta? Luontokulttuurin käsitettä on kuitenkin käytetty tutkimuksessa hedelmällisellä tavalla havainnollistamaan erilaisten toimijoiden muodostamia ”sekalaisia” sommitelmia. Lähemmäs kulttuuriperinnön käsitettä päästään Roudavskin ja Ruttenin ehdottaman käsitteen *more-than-human-heritage* avulla.⁴⁶ He testaavat käsitettä tarkastelemalla sen kautta puiden toimijaroolia kulttuuriympäristössä erilajisten eläinten kulttuurin näkökulmasta. Esimerkiksi lintujen ja lepakoiden tapaa käyttää puita elinympäristössään näyttäytyy tämän käsitteellisen valinnan kautta kulttuurina. Häggström soveltaa käsitettä luonnonympäristön kokemiseen, tosin ihmiskeskeisemmin.⁴⁷

Kulttuurin käsitteen soveltamista puhtaasti ei-inhimillisten toimijoiden maailmaan pitäisin ongelmallisena. Se tekisi käsitteestä lopulta tyhjän. Jos kulttuuriksi, perinnöksi tai kulttuuriperinnöksi käsitteellistetään toiminta, josta ihmis-

Luonto ei ole vain biologiaa. Se kertoo paljon ihmisen ja luonnon yhteisestä historiasta sille, joka osaa sitä lukea. Esimerkiksi sulkasammal kertoo, että metsä on ollut peitteinen hyvin pitkään. Luonnon lukutaito on kulttuurista pääomaa ja kompetenssia, sivistystä. Kuva: Esa Hankonen.

toimija puuttuu, alkavat nämä käsitteet viitata kaikkeen: niistä tulee samalla tapaa universaaleja kuin *luonnon* käsitteestä ilman kulttuurin ja luonnon erottelua. Näkisin, että kulttuurissa on aina ihmistoimija mukana, vaikka toimijoita on aina muitakin ja luonnon ja kulttuurin rajapinoille syntyy monenlaisia hybrideitä, joissa ihmiset ja luonto toimivat yhdessä. Talousmetsät, kasvikoelmat tai linnunpöntöt asukkaineen ovat tällaisia hybrideitä.

Tutkimuksessani määrittelen kulttuurin johdannaiskäsitteineen laajemmasta toimijakäsityksestä ja huokoisesta ontologiasta käsin, kuitenkin siten, että käsitteistö edellyttää ihmisen mukanaoloa toimijakentässä. Ihminen ei ole tällöin enää yksinään kulttuuria tuottava toimija, eikä luonto kulttuurin raaka-ainetta tai sen mahdollistava ekosysteemipalvelu, vaan inhimillinen ja ei-inhimillinen tuottavat kulttuuria ja ympäristön kulttuurisuutta yhdessä. Myös affektit ovat toimijoita tässä asetelmassa. Ne eivät paikannu kiinteästi mihinkään toimijaan, vaan toimivat erilaisten toimijoiden välissä kytkien prosesseja, joissa metsän kulttuurinen arvo syntyy. Tämä näkökulma on mielestäni tärkeä pohdittaessa kulttuurista kestävyyttä.

Metsässä olijan kulttuuri

Millaisina metsän kulttuurisuus ja kulttuuriset arvot sitten näyttäytyivät laajaa toimijakäsitystä ja toimijoiden huokoisuutta painottavan tulkintakehikon läpi tarkasteltuina? Ennen kaikkea näkökulma auttoi jäsentämään johdannossa mainitsemani tilanteisen, affektiivisen, kehollisen ja ympäristön kanssa vuorovaikutteisen tason sisältämää informaatiota. Esimerkin siitä, miten erilaiset teoreettiset lähestymistavat tuottavat erilaisia tulkintoja, tarjoavat väitöskirjassani⁴⁸ käsittelemäni kaksi metsästyksen liittyvää aineistokatkelmaa.

*Ja sit kun se saalis [hirvi] oli saatu saaliiks, ni mul oli niin valtava kunnioitus siihen saaliiseen, et tota, et sitä piti käsitel niinko huippuarvokast jalokivee.*⁴⁹

*Se oli niin hyvä hakemaan se koira. Se autostakin vainus supin. Sit mä pysäytin auton ja päästin koiran ulos, niin sit oli supinhaukku jossain ja juoksin supin kiinni ja jalka niskan päälle ja sit mul oli pistooli, mil mää ammuin päähän ja se oli sillä selvä.*⁵⁰

Molemmat haastatellut kuvaavat aiempia metsästystilanteita, kyse ei ole itse metsästystilanteesta tuotetusta puheesta. Asenteisiin, identiteetteihin, representaatioihin ja diskursseihin keskittyvä tulkintatapa keskittyisi vertailemaan näitä kahta puhujaa ja sijoittaisi heidät ehkä erilaisiin tulkinnallisiin kehyksiin. Tällöin katkelmia tarkasteltaisiin esimerkiksi *eläinpuheena*, irrallaan materiaalisesta todellisuudesta, jossa eläin on toimija. Kriittistä eläintutkimusta edustava pohtisi puhujien suhtautumista eläimiin, diskursisianalyysiä käyttävä tutkija voisi asettaa katkelmat erilaisiin metsästyksistä koskeviin diskursseihin, metsästäjien identiteettejä tutkiva pohtisi, millaisia identiteettejä puhujat rakentavat näissä katkelmissa suhteessa tutkijaan. Yhteistä näille on keskittyminen puhujaan ja itse puheeseen, ei siihen, mistä puhutaan ja puhujan ja puheen kohteen välillä vaikuttaviin affekteihin.

Laajemmasta tekstikontekstista ilmenee, että yllä siteeratut haastatellut olivat hyvin samankaltaisia henkilöitä. Molemmat olivat haastateluhetkellä 50–60-vuotiaita, traditionaalisessa mielessä luonnonsuojeluhenkisiä metsästyksen harrastajia, jotka olivat harrastaneet sekä hirvieläinten seuruemetsästyksiä että petoeläinpyyntiä yksin ja olivat kiinnostuneita luonnosta muutenkin kuin metsästyksen kontekstissa. Affektiivisuuden ja saaliseläinten toimijuuden huomioiva analyysitapa tuo ymmärrettäväksi sen, miksi saaliista puhutaan katkelmissa eri tavoin. Hirven arvoa ja kunnioitettavaa käsittelyä saaliina korostetaan ja eläimen tappamisesta puhutaan verhotusti *saaliin saamisena*. Supikoiran tappamisesta taas puhutaan pragmaattisemmin ja suoremmin, eikä supikoira saaliina käsitteellistysaaduksi, vaan pikemminkin otetuksi. Ihmisen ja hyvän koiran yhteistoiminta on ylivoimaista

suhteessa supikoiran toimintaan, eikä saalis jää saamatta.

Ero näiden eläinten tuottamissa affekteissa palautuu ihmisen perustavimpaan affektiiviseen kokemukseen, syömiseen. Syötävä saalis herättää affekteja, jotka tuottavat ajatuksen ruoasta ja siihen liittyvästä kunnioituksesta ja mielihyväästä. Ruokituksi tuleminen on ihmisen varhaisin kokemus, jonka varaan tunne-elämän ja sosiaalisuuden kehitys pohjautuu. Lapsi kehittää ensimmäisen merkityksellisen ihmissuhteensa henkilöön, joka ruokkii häntä ja tunneside syntyy juuri ruokituksi tulemisen kokemuksessa. Kaadettu hirvi ei ole mikä tahansa objekti, vaan toimija, joka ruokkii ihmisen. Supikoiria ei syödä. Niitä metsästetään ennen kaikkea riistanhoidollisista syistä, haitallisena ja erittäin runsaana vieraslajina. Sen herättämät affektit ovat toisenlaisia. Saaliin saaminen tuottaa mielihyvää myös supikoiran metsästäjälle, mutta sen pohjana oleva affektiivinen lataus on erilainen.

Ruokaan liittyvissä, varhaisiin kokemuksiin pohjautuvissa affekteissa keskeistä on turvallisuus. Lapsen ei tarvitse tehdä mitään tullakseen ruokituksi. Mikäli vanhempi toimii terveesti, vauva voi luottaa siihen, että hän saa ruokaa heti pyytäessään. Tämä ansaitseman hyvä on läheistä sukua luterilaisuuden armon käsitteelle.⁵¹ Jo puhe *saaliin saamisesta* ilmentää tämänkaltaista affektiivista latausta, jossa ihmisen toimijuus näyttäytyy passiivisena, luonnon toimijuus aktiivisena. Tämä tuli esille myös syötäviä marjoja ja sieniä koskevassa puheessa:

Sin [metsään] menee ehdottoman nöyränä ja kiitollisin mielin ja rukouksin myös, mää rukouilen, et voi kunpa metsä ei peittäis minulta sitä runsauttaan. Ku mettä voi peittää. Kyl mettäs on tavaraa, mut et saa mitään, ku se jää, se jää jollain taval näkökentän toisel puolel. [– –] Täs on semmonen omituisuus, et mitä varten mä oikeen olen metsän rakas. Ku mä olen niin kauheen semmosessa kanssakäymisessä, joka on hedelmällistä ja on paljon, paljon tota tapahtumia ja marjat ikään kuin, ne tulee päälle. Et suuri metsä tulee päin. Ni tää

*on varmaan semmonen, joka voi sekottaa mun kaikkein niinku pelkistyneimpiä luontoelämyksiä, et siihen liittyy aina semmonen satoisuus ja – – menestyminen, et metsä antaa saalista.*⁵²

*Mut kyl tätä, mä ainakin mietin sitä, että miten tätä satoa täältä mettästä annetaan, ku toisen vuoten annetaan niin, että sitä jää tänne mettään vaik kuin paljon ja toisin vuosin sitä ei tahdo löytä mistään.*⁵³

Ensimmäisessä sitaatissa edellä metsän toimijuus ja ihmisen yhteistoimijuus luonnon kanssa tulee vahvasti esille marjastajan tavassa jäsentää maailmaa. Etenkin populaareissa teksteissä toistuu usein käsitys, jonka mukaan inhimillisen ja ei-inhimillisen välinen huokoisuus ja yhteistoimijuus edustaisivat jotain jo menetettyä, esimodernia tai jopa esikristillistä maailmankuvaa, jonka tavoittaminen edellyttäisi paluuta esimerkiksi animistiseen uskonnollisuuteen. Aineisto ei tue tätä ajatusta. Yllä siteerattu haastateltu omasi vahvan kristillisen vakaumuksen; muut haastatellut eivät tuoneet esille uskonnollisia käsityksiään. Osa haastatelluista puhui luonnossa olemisesta kuitenkin tavoilla, jotka voi tulkita eksistentiaalisessa tai hengellisessä viitekehyksessä. Metsässä olemisessa on jotain vaikeasti käsitteellistyvää, joka liittyy ihmisen perimmäiseen olemukseen.

Osa haastatelluista oli luontoharrastajia sanan lajiryhmäharrastuksiin ja kansalaistieteen viittaavassa merkityksessä. Heillä saattoi olla syvällistä tietoa esimerkiksi linnuista tai kasveista. Myös luontoharrastajien ja heitä kiinnostavien lajien välisissä kohtaamisissa ilmeni hyvin se affektiivisuus, joka tuntui olevan metsäkuulttuurin ytimessä: yllätyksellisyys, kyky haltioitua ja esteettinen herkkyyt. Tuleminen ilmeni näissä kohtaamisissa, kuten marja-apajien tai saaliseläinten kohtaamisissakin, samastumisenä luontokappaleeseen. Lintuharrastaja arvioi luonnonsuojelun alueen kelpaavuutta kanahaukan pesimäympäristöksi, marjastaja männyn-taimikon eri osien laatua puolukan marjomisen kannalta.

Harajuuri on yksi Suomen yleisimmistä kämmekkäkasveista, mutta harva tietää nähneensä lajia. Ilman omia juuria sienijuuren varassa elävän loiskasvin maanpäällinen osa on hyvin vaatimaton. Kasviharrastajalle harajuuren löytäminen on aina erityinen ilonaihe, varsinkin kun myös ympäristöt, joista lajin voi löytää, ovat luonnossa liikkujalle mieluisia. Harajuuri viihtyy purojen varsilla sekä luonnontilaisissa ja luonnontilaisen kaltaisissa korvissa. Näin ollen harajuuri on karismaattinen laji, jolla on erityistä kulttuurista arvoa. Kuva: Esa Hankonen.

Väitöstyöni ei anna – eikä tapaustutkimuksena voikaan antaa – vastausta siihen, mitä kaikkea metsäkulttuuri konkreettisesti voi sisältää. Sen sijaan se antaa viitteitä siitä, millaisin työkaluin tätä kulttuuria ehkä kannattaa yrittää kaivaa esille. Palaan tässä jo aiemmin mainitsemaani toimijuuskäsitykseen, jota pidän tämän kysymyksen kannalta avaintekijänä. Ihmisten tarkasteluun keskittyvästä ja ihmiseen rajatun toimijuuden olettavasta kulttuurikäsitteestä pitäisi siirtyä kulttuurin käsittämiseen ihmisen ja ei-ihmisten sekä näiden välillä virtaavien affektien yhdessä tuottamaksi. Tämä auttaisi tuomaan näkyväksi edellä kuvattuja affektiivisia ja eksistentiaalisia kokemuksia ja niiden varaan rakentuvia arvoja. Tällä hetkellä vaikkapa hirven saaliiksi saaminen tai valkoselkätikan näkeminen kokemuksellisinä kulttuurisina arvoina eivät täysin käsitteellisty. Hirvisaalis käsitteellistyy taloudellisena arvona, valkoselkätikka abstraktina ”luonnon itseisarvona”. Tervaleppiä kasvava luonnontilainen metsäluhta käsitteellistyy joko luonnon monimuotoisuuskohteena tai vajaa-tuottoisena kunnostusohjauksen kohteena, näkökulmasta ja puhujasta riippuen. Kuitenkin se voi olla myös metsän esteettinen kohokohta, kosteikkovahveroita etsivän sienestäjän toivoretkien kohde tai metsässä liikkujan mielensisäistä karttaa jäsentävä paikka.

Heikommin kulttuurisessa kontekstissa käsitteellistymiä metsän arvoja yhdistää se, että niissä ihmisen ja ei-ihmisen välinen raja huokoistuu ja toimijuus näyttäytyy laajempaan kuin vain ihmiseen rajautuvana. Näiden arvojen näkyvämmiksi tuleminen ja tarkempi käsitteellistyminen saattaisi edistää metsäisten perintöprosessien ja metsäpolitiikan kulttuurisen kestävyyskysymysten jäsentämistä.

Lopuksi

Metsäkulttuurisen kestävyysarvioiminen on Suomessa vasta aivan alkuvaiheessa. Keskustelu on kuitenkin avattu⁵⁴ ja kulttuurinen kestävyys mainitaan Kansallisessa metsästrategiassa. Sen sisältöjen määrittämiseksi tarvitaan kuitenkin

edelleen työtä. Eurooppalaisen maisemayleis-sopimuksen tavoitteet ja määritelmät antavat hyvän pohjan tälle työlle. Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen toimeenpanosta raportin antaneiden maiden joukossa on vain kolme, jotka eivät raportin mukaan ole sisällyttäneet maisematavoitteita metsäpolitiikkaansa. Suomen lisäksi nämä tavoitteet puuttuvat Georgian ja Serbian metsäpolitiikasta. Kansallisessa metsästrategiassa korostuu edelleen kansalaisten näkeminen enemmänkin kohteina, joille tulee tarjota ”oikeaa tietoa” ja joiden metsäsuhteeseen ja arvostukseen tulee pyrkiä vaikuttamaan metsäalan toimijoiden taholta, pikemmin kuin aktiivisina toimijoina, jotka voisivat tuoda oman kulttuurisen, kokemuseräisen tietonsa osaksi suunnittelua. Saman osallisuusvajeen on arvioitu koskevan myös kulttuuriympäristöstrategiaa ja sen toimeenpanoa.⁵⁵ Lisäksi on merkillepantavaa, että kulttuuriympäristöstrategiaa ei ole ajateltukaan sovellettavaksi metsiin, vaikka ne edellä kuvaamallani tavalla ovat vahvasti kulttuurista ympäristöä.

Aitoon monitavoitteisuuteen ja metsien kytkemiseen osaksi arjen ympäristöjen kulttuurisen kestävyyskeskusteluja on vielä matkaa. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi käsitteiden ja niiden taustalla olevien ontologioiden purkaminen on yksi osa prosessia. Lisäksi tarvitaan toimijaroolien uudelleenarviointia, ei pelkästään ihmisten ja ei-ihmisten välillä, vaan myös kansalaisten ja yhteiskunnan eri instituutioiden välillä. Kansalaisten tulisi voimaantua kulttuurisen kestävyysreunaehtoien määrittelijöiksi ja metsässä olemisen nähdä kulttuurisena ja kulttuurista asiantuntemusta tuottavana toimintana, ei niinkään resurssin tai palvelun käyttönä.

Viitteet

- 1 Hankonen 2021.
- 2 Dessein et al. (eds.) 2015.
- 3 *Kansallinen metsästrategia 2025 – päivitys* 2019.
- 4 Esim. Paaskoski et al. (toim.) 2022.
- 5 Hankonen 2021.
- 6 Peuhkuri 2007; Laine et al. 2007.
- 7 Kävelyhaastatteluaaineisto, haastateltava 45111.
- 8 Paaskoski et al. (toim.) 2022.
- 9 Toinen on mm. Sartren eksistentiaalifilosofian keskeinen käsite. Minuus rakentuu suhteessa toiseen. Julia Kristeva (1982) johtaa tästä abjektin ja abjektion käsitteet. Abjekti on jotain minän ja toisen välille sijoittuvaa ja sellaisena kauhua, abjektiota herättävää.
- 10 Santaoja 2013.
- 11 Tuomi-Nikula et al. 2013, 20.
- 12 Siivonen 2013.
- 13 Sivula 2013, 162–164; Sivula 2015.
- 14 Spinoza 2019 (1677).
- 15 Deleuze & Guattari 1987.
- 16 Latour 2006.
- 17 Haraway 2007.
- 18 Barad 2007.
- 19 Haraway 2007.
- 20 Barad 2007.
- 21 Thrift 2007.
- 22 Seyfert 2012.
- 23 Häggström 2019.
- 24 Mikael & Asfeldt 2017.
- 25 Lorimer 2008.
- 26 Kaarlenkaski 2017.
- 27 Lummaa 2013.
- 28 Lowenthal 2005.
- 29 Nygren & Peltola 2014; Nygren & Jokinen 2013.
- 30 Santaoja 2013.
- 31 Ks. Williams 1958, 304–309, 343; Alasuutari 1994, 33–34; Knuuttila 1994, 10–11; Häyrynen 2017, 14–15.
- 32 Paaskoski et al. (toim.) 2022.

- 33 Esim. Hankonen & Kirveslahti 2021; Kummala 2016.
- 34 Duxbury et al. (eds.) 2015.
- 35 Suomenpystykorvan taipumus pysyä työskennellessään suhteellisen lähellä isäntäänsä on sopeuma ympäristöön, jossa on susia. Myös muilla boreaalisen alueen vanhoilla kotieläinroduilla on suden kanssa koevoluutiossa kehittyneitä käyttäytymissopeumia.
- 36 Lowenthal 2005; Papayannis & Howard 2007, 298–299; Garden 2009, 270–271; Prosper 2007.
- 37 Esim. Komulainen 2010.
- 38 VAMA 2021.
- 39 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802f3faa> (10.9.2022).
- 40 Butler 2018; Setten & Brown 2013.
- 41 Valkeapää et al. 2009.
- 42 Jokinen 2002.
- 43 Ks. esim. Lorimer 2015.
- 44 Ks. myös Tuomainen 2020.
- 45 Haraway 2007.
- 46 Roudavski & Rutten 2020.
- 47 Häggström 2019.
- 48 Hankonen 2021.
- 49 Kävelyhaastatteluaaineisto, haastateltava 54561.
- 50 Kävelyhaastatteluaaineisto, haastateltava 57921.
- 51 Luterilaisen kirkon keskeisin tunnustuskirja Augsburgin tunnustus (<https://tunnustuskirjat.fi/augstunn.html> (10.9.2022)) korostaa armon ansaitsemattomuutta uskonkohdassa IV eli vanhurskauttamisopissa.
- 52 Kävelyhaastatteluaaineisto, haastateltava 51123.
- 53 Kävelyhaastatteluaaineisto, haastateltava 41263.
- 54 Paaskoski et al. (toim.) 2022.
- 55 Toivanen et al. 2021.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Kirjoittajan väitöstutkimuksessaan käyttämä kävelyhaastatteluaaineisto, koottu vuosina 2010–2014. Tekijän hallussa.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti 1994. ”Kulttuurintutkimus ja kulturalismi.” *Kulttuurintutkimus. Johdanto*, 32–50. Toim. Jari Kupiainen & Erkki Sevänen. Tietolipas 130. SKS: Helsinki.
- Barad, Karen 2007. *Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Duke University Press: Durham, NC.
- Butler, Andrew 2018. ”Landscape assessment as conflict and consensus.” *Defining Landscape Democracy. A Path to Spatial Justice*, 85–95. Eds. Shelley Egoz & Karsten Jørgensen & Deni Ruggeri. Edward Elgar Publishing: Cheltenham.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix 1987. *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*. University of Minnesota Press: Minneapolis, MN.
- Dessein, Joost & Soini, Katriina & Fairclough, Graham & Horlings, Lummina (eds.) 2015. *Culture in, for and as Sustainable Development. Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability*. University of Jyväskylä: Jyväskylä.
- Duxbury, Nancy & Garrett-Petts, W. F. & MacLennan, David (eds.) 2015. *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. Routledge Advances in Research Methods. Routledge: London.
- Garden, Mary-Catherine 2009. ”The Heritagescape: Looking at Heritage Sites.” *Heritage Studies. Methods and Approaches*, 270–291. Eds. Marie Louise Stig Sørensen & John Carman. Routledge: London & New York, NY.

- Hankonen, Ilona 2021. *Ihmisiä metsässä. Luonto kulttuuriympäristöyksymyksenä*. Kultaneito XXII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura: Joensuu.
- Hankonen, Ilona & Kirveslahti, Maria 2021. *Vesikansa. Kokemäenjoki porilaisten elettyinä arkiympäristönä*. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 58. Turun yliopisto: Pori.
- Haraway, Donna J. 2007. *When Species Meet*. Posthumanities 3. University of Minnesota Press: Minneapolis, MN.
- Häggström, Margaretha 2019. "Lived experiences of being-in-the-forest as experiential sharing with the more-than-human world." *Environmental Education Research* vol. 25, 2019, 1334–1346.
- Häyrynen, Maunu 2017. "Kaupunkisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen." *Kulttuurisuunnittelu, kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*, 7–28. Toim. Maunu Häyrynen & Antti Wallin. Tietolipas 258. SKS: Helsinki.
- Jokinen, Ari 2002. "Metsänomistaja metsänsä hoitajana. Rutiinit, 'tarjokkeet' ja vastavuoroisuus." *Yhteiskuntapolitiikka* vol. 67, 2002, 134–147.
- Kaarenkaski, Taija 2017. "Lypsyajat, lehmät ja lypsykoneet. Lypsykarjanhoidon teknologisoituminen ja sukupuolittunut työnjako 1800-luvun lopulta 1950-luvulle." *Sukupuolentutkimus* vol. 30, 2017:2, 49–63.
- Kansallinen metsästrategia 2025 – päivitys. Valtioneuvoston periaatepäätös 21.2.2019*. 2019. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 7/2019. Maa- ja metsätalousministeriö: Helsinki.
- Knuuttila, Seppo 1994. "Kaiken kattava kulttuuri?" *Kulttuurintutkimus. Johdanto*, 9–31. Toim. Jari Kupiainen & Erkki Sevänen. Tietolipas 130. SKS: Helsinki.
- Komulainen Minna 2010. *Forestscapes – A Forest Landscape Typology as an Integrated Planning Process Tool*. Dissertationes Forestales 98. Finnish Society of Forest Science: Vantaa.
- Kristeva, Julia 1982. *Powers of Horror. An Essay on Abjection*. Columbia University Press: New York, NY.
- Kummala, Petteri 2016. *Tämä ei ole luontoa! Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon esteettiset ulottuvuudet Helsingin keskustan kaupunkitilassa*. Helsingin yliopisto: Helsinki.
- Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka 2007. "Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria." *Tapaustutkimuksen taito*, 9–40. Toim. Markus Laine & Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen. Gaudeamus: Helsinki.
- Latour, Bruno 2006. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Suom. Risto Suikkanen. Vastapaino: Tampere.
- Lorimer, Jamie 2008. "Counting Corncrakes: The Affective Science of the UK Corncrake Census." *Social Studies of Science* vol. 38, 2008:3, 377–405.
- Lorimer, Jamie 2015. *Wildlife in the Anthropocene: Conservation after Nature*. University of Minnesota Press: Minneapolis, MN.
- Lowenthal, David 2005. "Natural and cultural heritage." *International Journal of Heritage Studies* vol. 11, 2005:1, 81–92.
- Lummaa, Karoliina 2013. "Runous, ei-inhimillinen ja edustamisen politiikka." *Toisin sanoin. Taiteentutkimusta representaation jälkeen*, 79–110. Toim. Ilona Hongisto & Kaisa Kurikka. Eetos-julkaisuja 13. Eetos: Turku.
- Mikaels, Jonas & Asfeldt, Morten 2017. "Becoming-crocus, becoming-river, becoming-bear: A relational materialist exploration of place(s)." *Journal of Outdoor and Environmental Education* vol. 20, 2017:2, 2–13.
- Nygren, Nina V. & Jokinen, Ari 2013. "Significance of affect and ethics in applying conservation standards: The practices of flying squirrel surveyors." *Geoforum* vol. 46, 2013, 79–90.
- Nygren, Nina V. & Peltola, Taru 2014. "Yllätyksen politiikka liito-oravakartoituksessa." *Alue ja ympäristö* vol. 43, 2014:2, 4–16.

- Paaskoski, Leena & Heikurainen, Matti & Latvala-Harvilahti, Pauliina (toim.) 2022. *Metsäkulttuurinen kestävyys*. Luston julkaisuja 5. Suomen Metsämuuseumi Lusto: Savonlinna.
- Papayannis, Thymio & Howard, Peter 2007. "Editorial: Nature as Heritage." *International Journal of Heritage Studies* vol. 13, 2007:4–5, 298–307.
- Peuhkuri, Timo 2007. "Teoria ja yleistämisen kriteerit." *Tapaustutkimuksen taito*, 130–148. Toim. Markus Laine & Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen. Gaudeamus: Helsinki.
- Prosper, Lisa 2007. "Wherein Lies the Heritage Value? Rethinking the Heritage Value of Cultural Landscapes from an Aboriginal Perspective." *The George Wright Forum* vol. 24, 2007:2, 117–124.
- Roudavski, Stanislav & Rutten, Julian 2020. "Towards more-than-human heritage: arboreal habitats as a challenge for heritage preservation." *Built Heritage* vol. 4, 2020:4, 1–17.
- Santaola, Minna 2013. *Rakkaudesta luontoon. Luontoharrastajat luonnonsuojelun toimijoina*. Acta Universitatis Tamperensis 1853. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Setten, Gunhild & Brown, Katrina Myrvang 2013. "Landscape and social justice." *The Routledge Companion to Landscape Studies*, 243–252. Eds. Peter Howard & Ian Thompson & Emma Waterton. Routledge: Abingdon.
- Seyfert, Robert 2012. "Beyond Personal Feelings and Collective Emotions: Toward a Theory of Social Affect." *Theory, Culture & Society* vol. 29, 2012:6, 27–46.
- Siivonen, Katriina 2013. "Kestävä aineellinen ja aineeton kulttuuri. Perinne, kulttuurin perinnöllisyys ja kulttuuriperintö Myrsky-taidehankkeessa." *Mitä on kulttuuriperintö?*, 318–335. Toim. Outi Tuomi-Nikula & Riina Haanpää & Aura Kivilaakso. Tietolipas 243. SKS: Helsinki.
- Sivula, Anna 2013. "Puuvillehteesta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä." *Mitä on kulttuuriperintö?*, 161–191. Toim. Outi Tuomi-Nikula & Riina Haanpää & Aura Kivilaakso. Tietolipas 243. SKS: Helsinki.
- Sivula, Anna 2015. "Tilaushistoria identiteetti-työnä ja kulttuuriperintöprosessina. Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua." *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2015*, 56–69. Toim. Miikka Pyykkönen. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seura: Jyväskylä.
- Spinoza, Benedictus de (Baruch) 2019 (1677). *Etiikka*. 5. painos. Suom. Vesa Oittinen. Gaudeamus: Helsinki.
- Thrift, Nigel 2007. *Non-Representational Theory. Space, politics, affect*. Routledge: Abingdon.
- Toivanen, Mia & Haila, Katri & Rausmaa, Salla 2021. *Kulttuuriympäristöstrategian (2014–2020) arviointi*. Valtioneuvoston julkaisuja 3/2021. Valtioneuvosto: Helsinki.
- Tuomainen, Kristian 2020. "Kainuulaiset retkeilyreitit näköalana metsien käytön kulttuuriseen kestävyys." *Metsät ja kulttuurinen kestävyys*, 52–69. Toim. Leena Paaskoski & Heikki Roiko-Jokela & Marko Rikala. Vuosilusto 13. Lusto – Suomen Metsämuuseumi & Metsähistorian Seura: Punkaharju.
- Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura 2013. "Kulttuuriperintökyymysten jäljillä." *Mitä on kulttuuriperintö?*, 12–27. Toim. Outi Tuomi-Nikula & Riina Haanpää & Aura Kivilaakso. Tietolipas 243. SKS: Helsinki.
- Valkeapää, Annukka & Paloniemi, Riikka & Vainio, Annukka & Vehkalahti, Kimmo & Helkama, Klaus & Karppinen, Heimo & Kuuluvainen, Jari & Ojala, Ann & Rantala, Tapio & Rekola, Mika 2009. *Suomen metsät ja metsäpolitiikka – kansalaisten näkemyksiä*. Tutkimusraportteja 55. Helsingin yliopisto, metsäekonomian laitos: Helsinki.
- VAMA 2021. *Kanta-Häme. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet*. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus: Hel-

sinki. https://www.ymparisto.fi/download/VAMA_2021_4_KantaHamepdf/%7B-CA414E44-5AC8-4D87-96D0-700CD-5F3781B%7D/171087 (10.9.2022).

Williams, Raymond 1958. *Culture and Society 1780–1950*. Chatto & Windus: London.

Digitaaliset lähteet

Euroopan neuvosto. *Eurooppalainen maisemayleissopimus*. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802f3faa> (10.9.2022).

Suomen evankelis-luterilainen kirkko. *Luterilaiset tunnustuskirjat. Augsburgin tunnustus*. <https://tunnustuskirjat.fi/augstunn.html> (10.9.2022).

Abstract

CULTURE AND CULTURAL SUSTAINABILITY IN THE FOREST: A CONCEPTUAL EXAMINATION BASED ON A CASE STUDY

The article discusses cultural sustainability related to forests based on the author's doctoral dissertation (Hankonen 2021) and the posthumanist research approach applied in it. Forests are a strongly cultural environment. However, they fall outside the scope of the considerations of environmental cultural sustainability formulated on the basis of the concept of the cultural environment applied in Finland. As a result, citizens' participation and everyday environmental experience, which is an integral part of cultural sustainability, are still excluded from the scope of consideration with regard to forests.

Cultural sustainability is a relatively new aspect of forestry policy, as well as in many other policy areas. At times, regional forest programmes have sought to introduce perspectives related to cultural sustainability, but they have remained marginal or separate from the perspective of the cultural sustainability of forestry as a whole. In the update of Finland's National Forest Strategy, cultural sustainability is mentioned in 2019. The objectives related to cultural sustainability include increased recreational use and health impacts of forests, accessibility of forests,

increased appreciation of forest use, the forest environment and forest culture. The indicators for achieving the goals are the number of visitors to national parks and hiking areas, the number of due dates of hunting and fishing customers on state-owned lands and customer satisfaction, the number of trips to local outdoor activities and the number of children and young people who have participated in forested events.

Forest cultural sustainability needs a broader and more multidisciplinary discussion. In particular, the discussion should focus on everyday environmental experiences, experiential knowledge and the participation of citizens. Current ways of defining forest-cultural sustainability do not take into account these essential aspects of cultural sustainability. Forest culture and cultural sustainability continue to be defined by the forestry sector. The role of citizens is to adopt the knowledge and forest relationship defined as "correct" by the forestry sector. A new way of seeing agency could help to highlight the cultural values of nature that people experience in their everyday lives.

NAINEN, JOKA MUUTTI TULEVAISUUTTA – Ilma Lindgren jokamiehenoikeuksien tienraivaajana

Syksyllä 2020 sanomalehdissä¹ kirjoitettiin sata vuotta aiemmin tapahtuneesta oikeudenkäynnistä. Otsikoihin nousi nainen nimeltä Ilma Lindgren. Tämä haastoi maanomistajan oikeuteen vuonna 1914 ja taisteli periksi antamatta oikeudestaan poimia puolukkaa. Lindgren hankki korkeimmasta oikeudesta ennakkopäätöksen, joka takasi kaikille suomalaisille oikeuden marjastaa. Lindgrenin elämästä ei kuitenkaan löytynyt mitään julkaistua tietoa, ei edes syntymäaikaa. Suomen Metsämuseo Luston uutta ydinnäyttelyä varten oli kuitenkin kirjoitettu näyttelyteksti Ilma Lindgrenistä. Oli siis hankittava lisää tietoa.

Tuntematon oikeustaistelija

Talollisen tytär Ilma Maria Karjalainen syntyi Hankaalmella 21.6.1883 viidentenä kahdeksasta sisaruksesta. Suuresta katraasta kaksi kuoli lapsena hinkuyskään.² Suvun tietojen mukaan perheellä oli aiemmin varallisuutta, joka kuitenkin hupeni epäonnisten takausten myötä.³ Niinpä Ilma Maria aloitti työt piikana kotipitäjässään jo teini-iässä ja muutti 17-vuotiaana töihin Uudenmaan ja Hämeen rajalle Hausjärvelle.⁴

Hausjärvellä Ilma Karjalainen tapasi paikallisen nuoren miehen. Ilma Maria ja Viktor Anselm (Vihtori Anselmi) Lindgren vihittiin 28. marraskuuta 1903. Heti samana päivänä nuoripari muutti Vuoksen varteen Imatran Siitolaan, joka tuolloin kuului Ruokolahden pitäjään.⁵ Siitola oli kasvava teollisuuskeskus, missä Tornator ja muut yhtiöt tarvitsivat vuosisadan alussa paljon uutta työvoimaa, ja kylän asukasluvu tuplaantui vuosikymmenessä 1 700 hengestä 3 400 henkeen.⁶ Vuoksenlaakson tehtaille haikutui myös Viktor Lindgren. Ilma työskenteli tiettävästi kotona.⁷

Perhe kasvoi. Esikoispoika syntyi vuonna 1906, mutta kuoli jo 1907. Samana vuonna syntyi tytär, ja neljän vuoden päästä toinen. Nuorin lapsista oli vasta vuoden, kun Viktor Lindgren 1912 kuoli. Ilma Lindgren jäi alle 30-vuotiaana yksin elättämään kolmihenkeistä perhettä.⁸ Täs-

sä tilanteessa hän hankki työntökärryt ja ryhtyi hankkimaan elantoa torikaupalla.⁹

Kului kaksi vuotta. Eräänä syksyisenä sunnuntaina yksinhuoltaja ja pienyrittäjä Ilma Lindgren lähti ystäviensä kanssa marjaan Saimaan saaristoon.¹⁰ Tästä alkoi taistelu, jonka vaikutukset ulottuivat paljon Ilma Lindgrenin perheen toimeentuloa laajemmalle.

Ilma Lindgren tyttäreineen noin vuonna 1920.
Kuva: Ilma Lindgrenin kokoelma / Lusto.

Kiista puolukoista

Syyskuun neljäntenä 1914 Ilma Lindgren ystävättäriin oli liikkeellä soutuveneellä. Retki alkoi todennäköisesti Vuoksen suulta Niskalamelta, läheltä työväen asuinalueita. Seurue kävi päivän aikana useissa saarissa. Sää ei marjastajia suosinut, ja rantauduttuaan Ruokolahden Äitsaaren Kesärantaan naiset päättivät etsiä tauko-paikan ja suojaa lähitaloista. Jo poimittu marja-saalis peiteltiin säkissä metsään.¹¹

Paikalle sattui maanomistaja, joka otti marjasaaliin itselleen. Maanomistajan näkemys oli, että marjat oli poimittu hänen maaltaan, ja ne olivat siten hänen omaisuuttaan. Ilma Lindgren oli eri mieltä. Koska sopua ei syntynyt, Lindgren vei asian kihlakunnanoikeuteen. Oikeudessa mainittiin nimeltä kaikki neljä naista, ja tekstin perusteella naiset olivat poimineet marjat yhdessä. Marjoja oli kaksikymmentä litraa, ja niiden arvoksi arvioitiin 15 penniä litralta. Kihlakunnanoikeus kääntyi maanomistajan puolelle:

[M]aanomistaja, vaikkei voimassaoleva Rikoslaki myönnäkään rikosoikeudellista turvaa maanomistajan oikeudelle hänen maallaan kasvaviin marjoihin, kuitenkin maanomistusoikeutensa nojalla on oikeutettu itse suojaamaan oikeutensa mainittuihin marjoihin, —.¹²

Lindgren vei asian eteenpäin. Viipurin hovioikeus antoi päätöksen maaliskuussa 1917 ja asettui kihlakunnanoikeuden kannalle. Lindgren ei antanut periksi vaan päätti valittaa edelleen senaattiin. Vuonna 1920, maan itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen, Suomen korkein oikeus käsitteli Ilma Lindgrenin valituksen. Lindgren voitti viisi ja puoli vuotta kestäneen kiistan.¹³ Lehdistö huomioi oikeuden päätöksen ja levitti uutisen ympäri maata: ”[k]orkeimman oikeuden mielestä marjojen poimiminen toisen maalta ei ole rangaistava teko”, ”Huomattava ennakkopäätös”, ”Tärkeä ennakkopäätös korkeimmasta oikeudesta”, ”Tärkeä köyhien etujen mukainen päätös korkeimmasta oikeudesta”.¹⁴

Jokamiehenoikeuksien taustaa

Keskiajalla kylän läheistä metsää pidettiin yhteisenä, ja metsästysreviiri perustui vapaaseen valtaukseseen. Metsien pääsääntöinen omistumuoto oli jakamaton yhteisnautinta.¹⁵ Oli kuitenkin epäselvää, mikä kuului yksityisille ja mikä kruunulle, ja tämä asia haluttiin ratkaista vuoden 1757 isojakoasetuksella. Isossajaossa kylien viljelysmaat ja yhteiset metsämaat jaettiin talokohtaisiksi palstoiksi. Tässä kohtaa tilattomat menettivät oikeutensa aiemman yhteismaan käyttöön.¹⁶

Isonjaon tekeminen kesti pitkään: osassa maata se toteutui jo ennen vuotta 1800, toisaalla asia oli kesken 1960-luvulle asti.¹⁷ Tilattomien osalta metsien käyttöoikeus oli siis pitkään epämääräisessä tilassa, ja tilanne vaihteli maan eri osissa. Vuoden 1889 rikoslaissa määriteltiin, mitä toisen omistamalla maalla saa tehdä ja mikä katsotaan rikolliseksi toiminnaksi. Luvun 28 pykälässä 14 listattiin luonnontuotteet, joiden keräämistä ei katsottu rangaistavaksi. Termi ”jokamiehen oikeus” mainittiin tuolloin myös lakitekstissä:

14 § Jokamiehen oikeuksista
Tämän luvun säännökset eivät koske maassa olevien kuivien risujen, maahan pudonneiden käpyjen tai pähkinöiden taikka luonnonvaraisten marjojen, sienten, kukkien tai, jäkälää ja sammalta lukuun ottamatta, muiden sellaisten luonnontuotteiden keräämistä toisen maalta.¹⁸

Tämän rikoslain pykälän muotoilusta oli käyty valmisteluvaiheessa kiivas poliittinen väittely. Erityisesti talonpoikien ja papiston edustajat epäilivät, että marjastamisen ja vapaan liikkumisen salliminen johtaisi pian kaikenlaiseen epäjärjestykseen ja vahingontekoon. Hurjimmissa spekulatioissa arveltiin, että marjastajat siirtyisivät pian varastamaan hedelmiä puutarhoista ja maanomistajien pitäisi palkata aseistettuja paimenia vartioimaan karjaa. Marjojen ja sienten

taloudellinen arvo oli nousussa, ja hyödyn siitä katsottiin kuuluvan maanomistajille. Vastapuoli piti marjastamisen kriminalisointia yleisen oikeustajun vastaisena ja painotti marjojen merkitystä tilattoman väestön toimeentulolle. Porvaristosta esitettiin, että marjastamista ei pitäisi vastustaa, vaan siihen pitäisi suorastaan kannustaa, koska vähävaraisten marjastuksesta saama toimeentulo olisi eduksi koko yhteisölle. Marjat ja sienet olivat käyttökelpoisia vain hetken, joten oli liioiteltua rinnastaa ne arvokkaampiin luonnontuotteisiin kuten puihin. Lisäksi ne olivat maanomistajille lähes merkityksettömiä, mutta poimijoilleen sitäkin arvokkaampia. Lopulta kaikki säädyt talonpoikia lukuun ottamatta päätyivät sille kannalle, että marjojen ja sienien poimimista ei pidä kriminalisoida.¹⁹

Laki ei suinkaan tehnyt asiasta selvää. Mutkikkaasti kirjoitettu ja pilkutettu pykälä ei ollut ajan yleisellä koulutustasolla välttämättä yksiselitteisesti ymmärrettävä, jos ei tekstin saavutettavuuskaan ollut häävi. Omistusoikeus ja sen rajat olivat edelleen tulkinvarainen ja poliittinen kysymys, josta kiisteltiin lehtien palstoilla. Kiistoissa ei ollut kyse ainoastaan marjastuksesta, vaan laajemminkin sosiaalisesta kontrollista ja vallitsevan hierarkian horjumisesta.²⁰

Rikoslaissa kiellettiin myös kalastus ja metsästys toisen maalla, ja paria vuotta aiemmin vuoden 1886 metsälaissa oli kielletty muun muassa lehdeksien ja pähkinöiden ottaminen toisen maalla kasvavasta puusta. ”Kuivan puun” ottaminen oli metsälaissa kielletty, mutta rikoslaissa kuivien risujen ottaminen sallittiin.²¹ Yksityiskohdat sekoittuivat. Maanomistajat julkaisivat usein lehdissä pikkuilmoituksia, joissa he kielsivät paitsi metsästyksen myös marjastamisen omilla maillaan. Esimerkiksi Taipalsaarella vuonna 1908 paikallinen isäntä kielsi marjastuksen lakiin vedoten: ”Laillisen edesvastuun uhalla kiellän kenenkään laskemasta lampaitaan mailleni. Samoin on myöskin metsästys ja marjan poiminta kielletty. [– –] Antti Suutari.”²²

Poliittiset vastustajat tarttuivat harhaanjohtaviin ilmoituksiin ja julkaisivat omissa lehdissään vastavallistusta. Esimerkiksi Lappeenrannassa ilmestynyt *Kansan Ääni* kirjoitti kesällä 1911:

”Poimikaa marjoja, hyvät ihmiset, älkääkä pelätkö kieltoa!”

*Marjan poimimisaika on tullut ja sen johdosta näemme erilaisista porwarislehdistä tawanmukaisia ilmoituksia, että sen ja sen tilan mailla on marjanpoimiminen kielletty. Paras vastaus – on että poimitaan marjoja niin paljon kuin haluttaa. Sillä Suomen lain mukaan on marjojen poimiminen luwallista kaikille, eikä riipu maanomistuksesta – –.*²³

Porilaislehti *Kansalainen* raportoi marjastajia jahdannesta isäntämiehestä keskellä syyskuun 1903 puolukkasesonkia. Lehti oli nuorsuomalainen, myöhemmin puolueeton.

*Sitä, ett’ei marjojen poimiminen toisen maalta ole mikään rangaistawa teko, eivät kaikki näy tietävän, koskapa muuankin lähipitäjän isäntä äskettäin oli ahdistellut hänen metsässään marjojen poiminnassa olevia akkoja, kirjoittaa meille muuan lähettäjä. Akat, jotka eivät asetuksia tunne koettivat ehtiä naapuritalon alueelle, ennenkun pitkäsäärinen isäntä heidät olisi saavuttanut. ”Hei, hei, älkää menkö, jättäkää marjat kumminkin!” saattoi turhantarkka isäntämies waan huutaa akoille, jotka marjoineen päwineen pötkiwät niin sanottuun käpälämäkeen.*²⁴

Vuosisadan vaihteen rahvaalle marjanpoiminta ei ollut virkistystoimintaa, vaan marjat olivat tarpeellista ravintoa ja toisaalta lisätuloa niukkaan elantoon. Marjojen torihintoja julkaistiin näkyvästi sanomalehdissä, ja marjoja myytiin myös välittäjille, erityisesti rautatieyhteyksien varrelta Pietarin markkinoille.²⁵ Tämä kaikki oli vaakalaudalla, kun tilattomien ja maalta keskuksiin työhön muuttaneiden oikeus marjastukseen kyseenalaistettiin.

Toriyrittäjänä myös Ilma Lindgren poimi puolukkaa todennäköisesti myyntiin, ja marjojen menettäminen tarkoitti tulojen menettämistä. Puolukoille oli paikallisesti kysyntää myös

teollisuudessa. Toinen Suomen ensimmäisistä mehutehtaista, Alkoholitomien Juomien Tehdas Chymos, oli perustettu 1906 Lindgrenin naapurustoon Imatran Tainionkoskelle.²⁶

Oikeustaistelun taustatekijät

Leskeys ja oikeudellinen asema

Kun Ilma Lindgren vei marjajupakan käräjille vuonna 1914, sen mahdollisti lesken asema. Lindgren oli vasta 31-vuotias, mutta hänen puolisonsa oli menehtynyt kaksi vuotta aiemmin. Marjaretkelle osallistui oikeudenkäyntipöytäkirjan mukaan kolme muutakin naista, jotka olivat asemaltaan työnjohtajan vaimoja.²⁷ Ilma Lindgren oli ryhmästä ainoa, jolla oli mahdollisuus viedä asia oikeuteen ilman puolisoa edusmiehenään.²⁸

Vuonna 1914 naisen asemaa sääteli vielä vuoden 1889 laki aviopuolisojen omaisuus- ja velka-suhteista. Mies oli vaimonsa edusmies oikeuden edessä.²⁹ Vaikka naisia oli voitu vuodesta 1907 lähtien valita eduskuntaan säätämään lakeja, olivat nämä päättäjänaisetkin edelleen miehensä holhouksen alaisia ja oikeudessa vajaanlaisia.³⁰

Vasta vuoden 1929 avioliittolaissa nainen sai oikeuden olla osapuoli oikeudenkäynnissä riippumatta siviilisäädystään. Lain 33 pykälässä todetaan: ”Avioliitto ei rajoita puolison oikeutta tehdä sopimuksia, mikäli 2 luvussa ei toisin säädetä, eikä myöskään hänen oikeuttaan esiintyä kantajana ja vastaajana.”³¹ Lindgrenin oikeusjutun aikaan aviovaimoilla ei vielä tätä oikeutta ollut.

Naisten järjestäytyminen

Naisten asema ja lainsäädännön epäoikeudenmukaisuus nousi Suomessa esille 1800-luvun jälkipuoliskolla. Minna Canthin hengessä myös työläisnaisten asiaa ajoivat porvarilliset naisaktivistit, joiden suojeluksessa perustettiin myös ensimmäiset naisten ammattiasiat.³² Esimerkiksi Lucina Hagman oli perustajana sekä Naisasioliitto Unionissa (1892) että Marttaliitossa

(1899). Nuorsuomalainen Hagman toimi puheenjohtajana myös, kun Helsingissä perustettiin Suomen ensimmäinen työväenyhdistyksen naisosasto vuonna 1898.³³

Naisten järjestäytymiseen vaikutti ajan henki ja tasa-arvon sanoma, jota nationalismi ja liberalismi korostivat. Teollistuminen ja kaupungistuminen loivat tarpeen uudelle yhteisölle, sillä maaseudulta muuttanut väestö oli jättänyt taakseen aiemmat sosiaaliset suhteet ja tukiverkot.³⁴ Sosiaalinen yhteenkuuluvuus ja identiteetti olivat muutoksessa. Järjestäytyminen kietoutui kansalaisidentiteetin ja kansalaisyhteiskunnan kehittymiseen, ja tapahtui lähes samanaikaisesti yhteiskunnan eri laidoilla.³⁵ Naisten yhteiskunnallinen aktiivisuus ja järjestötoiminta levisi myös Vuoksenlaaksoon: Imatran työväenyhdistyksen itsenäinen naisosasto perustettiin virallisesti 1903, tosin toimintaa naisilla oli ollut jo aiemmin.³⁶ Kaikille avoin työväenyhdistys oli aloittanut vuonna 1899.³⁷

Järjestäytyneen työväen suhteet työnantajiin olivat Imatralla hyvät. Siitola Osakeyhtiön tiirehtööri W. Waern kutsuttiin heti ensimmäisenä vuonna työväenyhdistyksen kunniajäseneksi. Työväelle oli myönteinen myös Eugen Wolff, Tornatorin omistaja, joka itse edusti valtiopäivillä porvarissäätyä. Kun Tornatorin työväelle rakennettiin kasarmeja, rakennettiin myös ”kansantalo” vapaa-ajan toimintaan. Myöhemmin Wolff lainasi työväenyhdistykselle merkittävän summan, 3 000 markkaa, maan hankkimiseksi työväentaloa varten.³⁸ Wolff otti Tornatorin tehtaalla käyttöön 8-tuntisen työpäivän jo 1905, yli vuosikymmen ennen kuin vuoden 1917 työaikalaki siihen velvoitti.³⁹

Konsuli Wolff oli vankka suomalaisuusmies. Hän osallistui suuren adressin toimittamiseen keisarille vuonna 1899 ja piti puheen torjutun lähetystön puolesta. Tapauksen jälkeen Wolff kutsui luokseen Tornatorin työläisiä ja välitti näille tiedot tapahtumista.⁴⁰ Myös järjestäytynyt työväki piti Venäjää uhkana ja vastusti venäläistä sortovaltaa voimakkaasti. Imatrallakin työväen sivistys tuli tärkeäksi osaksi yhdistystoimintaa. Kansanvalistusta pidettiin parhaana keinona vaikuttaa.⁴¹

Imatran työväenyhdistyksen naisosaston säännöissä (1903) sen ensimmäiseksi tarkoitukseksi kirjattiin lukusali, jossa jäsenistö sai kartuttaa sivistystään lehtien ja kirjallisuuden avulla. Toinen tavoite oli järjestää luentoja ”työläisnaisille hyödyllisistä aineista”. Kolmas päämäärä oli ”sivistyttävien ja jalostuttavain huvien” pitäminen ”soitannon, laulun, lauseskelun y. m. kansa valmistaen osaston jäsenille virkistävää ajan viettoa jouto hetkinä”. Neljäntenä asiana yhdistys halusi edistää sairasapua, eläke- ja säästöasioita, välttää työtä ja kerätä rahaa oman talon rakentamista varten.⁴²

Yhdistyksen ytimessä oli siis jäsenistön hyvinvointi ja tiedon kartuttaminen. Kun Ilma Lindgren liittyi jäseneksi vuonna 1912⁴³, hänellä oli käytettävissään työväentalon laaja lukusali. Lindgrenin yhdistykseen liittymisen aikoihin työväentalolle tilattiin 16 eri sanomalehteä, ja jäsenistö pääsi avartamaan maailmankuvaansa oman paikkakunnan tapahtumia laajemmalle. Porvarillisista lehdistä työväentalolla luettiin ainakin *Suometarta* ja *Karjalaa*.⁴⁴

Marjastukseen liittyviä kiistoja oli muuallakin, ja osa niistä oli esillä lehdissä juuri ennen Lindgrenin tapausta. Esimerkiksi Muolaasta raportoitiin elokuussa 1914, että maanomistaja oli käynyt käsiksi lasten kanssa marjastaneeseen naiseen ja että tapaus on mennyt viranomaisen tutkintaan.⁴⁵ Seuraavalla viikolla Käkisalmeista kerrottiin, että eräs emäntä oli kaatanut marjastajien kymmenen litran mustikkasaaliin maahan. *Työ-lehti* otti uutisessa kantaa tapaukseen: ”Menettely on paheksuttava ja wastoin voimassa olevia asetuksiakin.”⁴⁶ Samoin Käkisalmissa sattui elokuussa 1914 tapaus, jossa talollisen poika pahoinpiteli marjastajaa puukolla ja kaatoi marjasaaliin maahan. Tämäkin juttu eteni oikeuskäsittelyyn, mutta vasta Lindgrenin tapauksen jälkeen. Talollinen sai tuomion, mutta perusteena oli pahoinpitely, ei marjojen anastaminen. Oikeusjutun asiassa nosti yleinen syyttäjä, ei uhriksi joutunut vaimoihminen.⁴⁷ *Työ-lehti* kommentoi tapausta: ”Eiköhän maanomistajat jo rupea uskomaan, että marjojen poiminta on metsistä luallista.”⁴⁸

On mahdollista, että tietoisuus muista ajan-

kohtaisista marjakiistoista ja niiden julkinen tuomitseminen ovat rohkaisseet Lindgreniä viemään asiaansa eteenpäin ja jatkamaan ylempiin oikeusasteisiin. Joka tapauksessa lehdistössä oli jo aiempina vuosina julkaistu paljon valistusjuttuja, joissa kerrottiin marjastamisen olevan sallittua, vieläpä taloudellisesti ja terveydellisesti suositeltavaa. Oikeuden pöytäkirjan mukaan Ilma Lindgren vetosi oikeudessa lehdistön välittämään tietoon:

– – *Rikoslakimme on laadittu juuri sitä asjaa silmällä pitäen, että maanomistajalla ei olisi oikeutta metsässään kasvaviin marjoihin, jota joka kesä sanomalehdet puolueeseen katsomatta selittävät lukijakunnallensa, että puoloja ja muitakin marjoja saapi talven varaksi kerätä metsistä maan omistajain kielloista huolimatta. Sitä paitsi kysymyksessä olevat marjat eivät olleetkaan kerätyt vastaajain maalta.*⁴⁹

Kysymys tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta oli Lindgrenin aikana esillä niin porvarien kuin työväen naisyhdistyksissä. Imatran työväenyhdistyksen naisosastossa käsiteltiin muun muassa naisten äänioikeutta, naisten työrauhaa työpaikoilla, sukupuolten palkkaeroja, kouluruokailua, köyhien lasten kesäsiirtolaa, turvatomien lasten oloja ja kättilöolojen korjaamista. Raittiusaatetta kannatettiin ja Imatran olut tehdasta vastustettiin. Keskusteltiin, otettiin kantaa, lausuttiin.⁵⁰ Ilma Lindgrenin lähiympäristössä oltiin tietoisia, että epäkohdista on mahdollista kertoa mielipiteensä ja niihin on mahdollista yrittää vaikuttaa. Myös sanomalehdistön voimakas kasvu ja monipuolistuminen edisti tietoisuutta yhteiskunnallisista kysymyksistä ja oikeuksista.

Sosiaaliset verkostot ja sivistyspyrkimys

Ilma Lindgren liittyi työväenyhdistyksen naisosastoon helmikuussa 1912 ja tuli heti alusta pitäen nimetyksi useisiin luottamustoimiin. Tehtävien perusteella yhdistyksellä oli Lindgrenille ennen kaikkea sosiaalinen ja yhteisöllinen

merkitys. Toukokuussa 1912 Ilma Lindgren, ”Lindgreska”, valittiin piirijuhlatoimikuntaan, marraskuussa 1912 lasten toimikuntaan, tammi-kuussa 1914 huvitoimikuntaan ja joulukuussa 1914, marja-asian oikeuskäsittelyn jälkeen, osaston tilintarkastajaksi.⁵¹

Hankasalmen rippikirjan mukaan Ilma Karjalainen oli rippikouluiässä lukutaitoinen, mutta kirjoitustaidoton.⁵² Vielä 1800-luvun lopussa kirjoittaminen oli maalaisväestölle vielä kohtuullisen harvinainen taito. Oppivelvollisuuslaki ja sen myötä lasten laaja mahdollisuus koulunkäyntiin kävivät toteen vasta vuonna 1921. Tilintarkastajan tehtävä viittaa siihen, että Lindgren on kuitenkin hankkinut kirjoitustaidon myöhemmin. Samaa osoittaa hänen myöhempi uransa kaupan alalla. On mahdollista, että yhdistystoiminta on tarjonnut Lindgrenille reitin opintojen pariin. Sivistysusko oli keskeinen osa työväenliikkeen toimintaa Pohjoismaissa⁵³ ja ohjasi toimintaa myös Imatralla. Työväenyhdistys piti muun muassa sunnuntai-koulua, jossa oli tarjolla opetusta jäsenten lapsille, ja järjesti aikuisille luentoja. Ilma Lindgrenin aikana naisosasto pyrki aktiivisesti edistämään nuorisotoimintaa, opettajien palkkaamista ja lasten päiväkotia, joka tuolloin vielä puuttui Imatralla.⁵⁴ Varsinainen työväenopisto Imatralla perustettiin vasta vuonna 1926.⁵⁵

Ilma Lindgren liittyi yhdistykseen miehensä vielä eläessä, mutta sosiaalisen verkoston merkitys ei varmasti vähentynyt hänen jäätyään leskeksi marraskuussa 1912. Lindgrenin oikeudenkäyntipöytäkirjassa kerrotaan, että kohtalokkaalle marjaretkelle osallistui myös kolme muuta naista.⁵⁶ Naisista yksi, Erika Vuori, esiintyy naisyhdistyksen pöytäkirjoissa ja nimilistoissa usein Ilma Lindgrenin kanssa perätysten, ja naiset kuuluivat myös samoihin toimikuntiin.⁵⁷ Ystävyys ja yhdistystoiminta kietoutuivat yhteen.

Yhdistys antoi Lindgrenille myös konkreettista tukea. Kun Lindgrenin puoliso kuoli, hän sai naisosastolta avustuksen hevoskyytiin vainajan kuljettamiseksi hautausmaalle Ruokolahden kirkolle.⁵⁸ Imatra ei vielä tuolloin ollut itsenäinen kunta, eikä sillä ollut omaa seurakuntaa tai

hautausmaata. Nykyisen Imatran alue kuului Ruokolahden pitäjään, ja kirkkomaalle oli matkaa 20 kilometriä.

Resurssit asianajajaan

Imatran työväenyhdistyksen pöytäkirjoista tai naisosaston pöytäkirjoista ei löydy mainintaa, että Ilma Lindgrenin oikeusjuttu olisi ollut esillä järjestön virallisissa kokouksissa.⁵⁹ Kysymys oikeusavun saatavuudesta oli Suomessa ollut esillä 1880-luvulta asti, mutta ei ole tiedossa, saiko Lindgren asialleen tukea vai toimiko hän täysin omalla rahallaan ja riskillään.

Julkisen oikeusavun ensiaskel oli ajatus köyhäinasianajajasta. Vähävaraiset joutuivat laki-asioissa turvautumaan maallikkoasioitsijoihin, joiden osaaminen oli puutteellista ja rehellisyydessäkin joskus toivomisen varaa. Ensimmäinen köyhäinasianajajan virka perustettiin vuonna 1885 Helsinkiin, ja vuosisadan lopulla virkoja tuli myös muihin suurempiin kaupunkeihin. Tästä toiminnasta kehittyi kunnallinen oikeusapujärjestelmä. Työväenpuolue ei ollut aivan tyytyväinen kunnasta ja kunnan virkamiehistä riippuvaisen palvelun tasapuolisuuteen, ja 1912 alkaen SDP:n tiloissa Helsingissä toimi ”Työväen lakiasiaineuvonantotoimisto”. Myös yksityisiä ”työväen asianajotoimistoja” perustettiin suurissa kaupungeissa vuodesta 1899 alkaen.⁶⁰

Ruokolahden pitäjässä palvelutarjonta oli rajallista. Kihlakunnanoikeudessa Lindgrenin asiamiehenä toimi Jooseppi Lempiäinen, titteliltään ”entinen poliisikonstaapeli”. Tämä oli myös mukana laatimassa Lindgrenin valitusta hovioikeuteen.⁶¹ Joissakin lehti-ilmoituksissa Lempiäisestä käytettiin titteliä ”asioitsija” ja ”agenten”.⁶² Oikeustaistelun alkuvaiheessa Lindgrenillä ei siis ollut koulutettua juristia apunaan.

Kun hovioikeus antoi kielteisen päätöksen, Lindgren haki apua Viipurista. Valituksen korkeimpaan oikeuteen laati varatuomari Juho Puha⁶³ ja korkeimmassa oikeudessa Lindgreniä avusti hovioikeuden auskultantti Vilho Joutsenlahti.⁶⁴ Vuonna 1917 miehillä oli yhteinen asianajotoimisto Viipurin Punaisenlähteentorilla. Kun Ilma Lindgren maaliskuussa 1917 tarvitsi

asianajajaa, toimisto mainosti sekä porvarillisessa *Karjala*-lehdessä että sosialidemokraattien *Työ*-lehdessä.⁶⁵

Asianajajista Juho Puha osallistui 1918 sotaan valkoisten puolella ja toimi suojeluskuntaliikkeessä.⁶⁶ Vilho Joutsenlahti taas muutti Helsinkiin ja oli esillä vasemmiston puolustusasianajajana monissa merkittävässä oikeustapauksissa, kuten niin kutsutussa suuressa kommunistijutussa 1923. Se koski Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen jäsenten ja kansanedustajien maanlaajuista joukkopidätystä.⁶⁷ Ruotsalainen työväen puolustusasianajajana profiloitunut Georg Branting osallistui oikeudenkäyntiin ja kirjoitti siitä myöhemmin kirjan *Oikeudenkäyttö Suomessa*. Teoksessa Branting kuvaa Vilho Joutsenlahtea: ”– V. Joutsenlahti, puolueista riippumaton lakimies, jolla oli rohkeutta olla välittämättä Suomen porvariston ykskantaudesta mielipiteestä ja ottaa syytettyjen asian ajaakseen.”⁶⁸ Joutsenlahti oli avustajana myös eduskunnasta muilutettujen kansanedustajien Eino Pekkalan ja Jalmari Rötön oikeuskäsittelyssä vuonna 1931.⁶⁹

Suuren kommunistijutun tuomioiden yhteydessä vuonna 1924 lakkautettiin lukuisia vasemmistolehtiä sekä Suomen Sosialidemokraattinen Naisliitto, johon Imatran työväenyhdistyksen naisosastokin oli kuulunut.⁷⁰ Liitto oli julkaissut lehteä *Työläisnainen*, jonka ensimmäinen päätoimittaja oli Miina Sillanpää ja jonka tilauksia myös Ilma Lindgren oli mukana keräämässä vuonna 1917.⁷¹ Sisällissodan jälkeen työväki oli jakautunut, ja *Työläisnaisesta* ja Naisliitosta oli tullut kommunistien ja radikaalivasemmiston äänenkannattajia.

Syystä tai toisesta Ilma Lindgren irtautui työväenyhdistyksen jäsenyydestä suuren kommunistijutun aikaan. Vuosi 1924 on viimeinen, jolloin Lindgren maksoi jäsenmaksunsa Imatran työväenyhdistyksen naisosastolle.⁷²

Lindgrenin oikeusjutun jäljet

Korkeimman oikeuden ratkaisu Ilma Lindgrenin tapauksessa oli merkittävä, koska se antoi laillisen vahvistuksen vapaalle marjas-

tusoikeudelle ja liikkumiselle yksityisessä metssä.⁷³ Kiistar marjastuksesta eivät suinkaan päätyneet Lindgrenin oikeusjuttuun. Tämä ennakkotapaus oli kuitenkin lehdissä esillä vielä 1930-luvulla, kun sanomalehdistö vastaili lukijoiden kysymyksiin marjastusoikeudesta. Tapausta selostivat lukijoilleen muun muassa *Karjala* vuonna 1932 ja *Pohjois-Savo* vuonna 1936.⁷⁴ *Keski-Vuoksessa* nimimerkki ”Marjamies” halusi 1935 muistuttaa maanomistajia Lindgrenin tapauksesta, jotta tilattomat saisivat marja-aikaan poimia marjoja rauhassa.⁷⁵ Nykyinen käsitys jokamiehenoikeuksista muotoutui vähitellen, eikä termiä ole kirjattu lakiin vuoden 1889 rikoslain jälkeen.

Ei ole tavatonta, että marjastus aiheuttaa edelleen konflikteja, vaikka jokamiehenoikeuksista on tullut yleisesti tunnettu käytäntö. Silloin tällöin aihe nousee myös otsikoihin, kuten syksyllä 2021 *Iltalehdessä*: ”Poliisi selvittää: Kunnanvaltuutettu kaatoi marjanpoimijoiden puolukat maahan.”⁷⁶ Ympäristöhallinnon verkopalvelun jokamiehenoikeudet-osiossa kysymykset marjojen poiminnan rajoista ovat usein kysyttyjen kysymysten listalla ensimmäisinä.⁷⁷ Maanomistukseen liittyy edelleen reviiriajattelua, ja yleensä ulkopuolisiin on suhtauduttu sitä penseämmin, mitä vieraampia he ovat – olivat he sitten siirtokarjalaisia tai nykyajan ulkomaalaisia kausityöläisiä.⁷⁸

Oikeudenkäynti nosti Ilma Lindgrenin nimen lehtiin itsenäistyneessä Suomessa. Tapaus jäi kuitenkin Lindgrenin omassa elämässä taka-alalle, eikä tieto oikeustaistelusta välittynyt suvussa enää jälkipolville.⁷⁹ Oli muutakin tehtävää.

Ilma Lindgren kehitti liiketoimensa torikärystä sekataravara kaupaksi. Hänellä oli talo, hevonen, puutarhamaata ja palkollisia. Vuonna 1931 Lindgrenillä oli jo varallisuutta rakentaa talonsa yhteyteen kauppahuoneisto näyteikunoiheen ja mainostaa modernia liiketilaa paikallisessa *Ylä-Vuoksessa*.⁸⁰ Vuonna 1936 hän avasi Imatran myymälän yhteyteen ompelimon.⁸¹ Seuraavana vuonna Lindgren laajensi liiketoimintaa Lappeenrannan kauppahalliin, mutta kokeilu jäi yhteen vuoteen.⁸² Siirto saattoi liittyä rakkauteen. Viisissäkymmenissä

Lindgren kihlautui vielä uudelleen, mutta romanssi jäi lyhyeksi.⁸³

Talvisodan alkaessa Lindgrenin perhe evakuoitiin Imatralla Puumalaan. Lindgren ei viihtynyt toimeettomana ja etsi kirkonkylästä liiketilan. Kaupanteko jatkui I. Lindgrenin nimellä niin Puumalassa kuin Imatralla, mutta ohjissa oli jo seuraava polvi.⁸⁴ Jälkipolven mukaan Lindgren tykkäsi huolehtia puutarhasta ja käydä torilla myymässä vielä vanhoilla päivillään, vaikka se ei enää välttämätöntä ollutkaan.⁸⁵ Lindgren jäi sodan jälkeen asumaan Puumalaan, mutta palasi Imatralle ja kuoli siellä vuonna 1957. Hänet haudattiin Ruokolahdelle.⁸⁶

Vielä Puumalan aikoina 1940-luvulla Lindgrenin huushollin aitassa oli talven yli kaksi tiinullista puolukkaa. Talvi-iltaisin jäätyneitä puolukkaa käytiin veistämässä kulhoon sulamaan hyvissä ajoin ja sitä tarjottiin vuoroiltoin lantturaasteen kanssa. Ilma Lindgrenin kampaailu marjastusoikeudesta jäi vähitellen unholaan, mutta matriarkan perheessä talvikauden vitamiinit takasi edelleen puolukkaa.⁸⁷

Torstaina marraskuun 26.

Arv. Rouvien ja Neitien huomioon!
 Saan kohteliaimmin ilmoittaa arv. asiakkailleni, että olen avannut

OMPELULIIKKEEN

Leninkejä tilauksesta ja varastosta saatavana.
 Työ tehdään huolellisesti ja työpalkat kohtuulliset.
 Kangasvarasto monipuolinen.
 Sametteja, georgetteja, silkki- ja villakankaita y.m.

Tutustukaa liikkeeseen.

Ilma Lindgren
 Tainionkoski, Asemäki

Mainos Ylä-Vuoksessa 26.11.1931.

Lopuksi

Ilma Lindgren oli yksi monista. Hän edusti maaseudun väestöä, joka muutti teollisuuden ja toimeentulon perässä uudenlaisiin yhteisöihin ja elinoloihin. Hän tuli ympäristöstä, jossa marjastaminen oli tavallista, ja talollisen tyttärenä hänellä oli ollut siihen oikeus. Lindgren oli mukana ajan valtavirroissa: yhdistystoiminnan ja kansalaisyhteiskunnan nousussa, naisten järjestäytymisessä ja tasa-arvon tavoittelussa. Hän

Ilma Lindgren rakennutti 1931 taloonsa lisäsiiven, liiketilan näyteikkunoineen. Liikkeen edustalla Lindgren, tytär, kaksi ompelijatarta ja kotiapulainen. Kuva: Ilma Lindgrenin kokoelma / Lusto.

Ilma Lindgren 70-vuotiaana vuonna 1953. Kuva: Ilma Lindgrenin kokoelma / Lusto.

oli lukutaitoinen nainen, jonka käden ulottuvilla oli voimakkaasti kasvava ja moniarvoistuva sanomalehdistö.

Ilma Lindgren oli myös poikkeus. Hänen henkilökohtaisen elämänsä tragedia, puolison kuolema, teki hänestä oikeustoimikelpoisen aikana, jolloin se ei ollut naiselle itsestäänselvyys. Hän ei ollut varakas, mutta pystyi silti kokoaamaan resurssit pitkään oikeusprosessiin ja asianajajaan. Työmiehen lesken status yhteiskunnassa ei ollut korkea, mutta Lindgrenillä oli silti riittävästi rohkeutta ja itsetuntoa viedä oma asiansa oikeuden arvioitavaksi.

Kiista marjoista ei ollut millään lailla epätavallinen asia. Epätavallista oli sinnikkyys, jolla Ilma Lindgren vei asian läpi kolmen oikeusasteen valtakunnalliseksi uutiseksi. Se tekee hänestä poikkeuksellisen ja merkittävän henkilön marjastuskiistojen värikkäässä historiassa. Monet tekijät edesauttoivat marjastusoikeudenkäynnin realisoitumista, mutta ilman Lindgrenin henkilökohtaista rohkeutta tämä askel kohti tätä tulevaisuutta ja yleisesti tunnettuja jokamiehenoikeuksia olisi – ainakin vuonna 1914 – jäänyt ottamatta.

Viitteet

- 1 Esim. Kokkonen 2020; Manneri 2020.
- 2 HanSA, kirkonkirjat.
- 3 Ahdekivi 2016, 7.
- 4 HanSA, kirkonkirjat.
- 5 HauSA, kirkonkirjat.
- 6 Lehonkoski 2020, 121.
- 7 Ahdekivi, Pirjo. Henkilökohtainen tiedonanto 23.11.2021.
- 8 RSA, kirkonkirjat.
- 9 Ahdekivi 2016, 8.
- 10 https://fi.wikisource.org/wiki/Korkeimman_oikeuden_p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_marjanpoiminnasta_ja_omank%C3%A4denoikeudesta (10.2.2022).
- 11 Ibid.
- 12 Ibid.
- 13 Ibid.
- 14 Esim. *Savon Jääkäri* 18.4.1920; *Pohjan Kansa* 14.4.1920; *Suomen Sosialidemokraatti* 12.4.1920; *Kansan Voima* 27.4.1920.
- 15 Luttinen 2012, 71, 268.
- 16 Parpola & Åberg 2009, 15–16.

- 17 Roiko-Jokela 2012, 120.
- 18 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> (21.2.2022).
- 19 La Mela 2016, 243–257, 270.
- 20 La Mela 2016, 270.
- 21 *Metsälaki Suomen Suuriruhtinanmaalle* 1886.
- 22 *Itä-Suomen Sanomat* 22.8.1908.
- 23 *Kansan Ääni* 25.7.1911.
- 24 *Kansalainen* 9.9.1903.
- 25 Laitinen 2012, 164–168.
- 26 La Mela 2016, 263.
- 27 https://fi.wikisource.org/wiki/Korkeimman_oikeuden_p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_marjanpoiminnasta_ja_omank%C3%A4denoikeudesta (10.2.2022).
- 28 *Lag om makars egendoms- och gäldsförhållanden* 1889.
- 29 Ibid.
- 30 Lintunen 2015, 27.
- 31 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290234#Oidm45237816211184> (10.2.2022).
- 32 Lähtenmäki 1997, 150.
- 33 Lähtenmäki 2000, 33.
- 34 Lintunen 2015, 32; Lähtenmäki 2000, 23.
- 35 Sulkunen 1987, 157–169.
- 36 Temonen 1983, 1.
- 37 Lappalainen 1974, 7.
- 38 Lappalainen 1974, 9.
- 39 Hoving 1961, 319.
- 40 Lappalainen 1974, 9.
- 41 Lappalainen 1974, 11.
- 42 TA, Tainionkosken sos.dem. naisyhdistyksen arkisto (jatkossa TSDNA), pöytäkirjat.
- 43 TA, TSDNA, säännöt Imatran työväenyhdistyksen naisosastolle 1903.
- 44 Lappalainen 1974, 19.
- 45 *Tjö* 17.8.1914.
- 46 *Tjö* 21.8.1914.
- 47 *Käkisalmen Sanomat* 14.12.1914.
- 48 *Tjö* 15.12.1914.
- 49 https://fi.wikisource.org/wiki/Korkeimman_oikeuden_p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_marjanpoiminnasta_ja_omank%C3%A4denoikeudesta (10.2.2022).
- 50 Temonen 1983, 2–8; TA, TSDNA, pöytäkirjat.
- 51 TA, TSDNA, pöytäkirjat.
- 52 HanSA, kirkonkirjat.
- 53 Hakoniemi 2019, 5.
- 54 TA, TSDNA, pöytäkirjat.
- 55 Lappalainen 1974, 26.
- 56 https://fi.wikisource.org/wiki/Korkeimman_oikeuden_p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_marjanpoiminnasta_ja_omank%C3%A4denoikeudesta (10.2.2022).
- 57 TA, TSDNA, pöytäkirjat.
- 58 Ibid.
- 59 TA, TSDNA, pöytäkirjat; TA, ITA, yhdistyksen yleisen kokouksen ja johtokunnan pöytäkirjat.
- 60 Vasara-Aaltonen 2019, 51–55.
- 61 https://fi.wikisource.org/wiki/Korkeimman_oikeuden_p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_marjanpoiminnasta_ja_omank%C3%A4denoikeudesta (10.2.2022).
- 62 *Suomen Wirallinen Lehti* 10.12.1904; *Finlands Allmänna Tidning* 12.12.1904.
- 63 https://fi.wikisource.org/wiki/Korkeimman_oikeuden_p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_marjanpoiminnasta_ja_omank%C3%A4denoikeudesta (10.2.2022).
- 64 *Kansan Voima* 27.4.1920.
- 65 Esim. *Karjala* 27.3.1917; *Tjö* 31.3.1917.
- 66 *Helsingin Sanomat* 5.10.1936.
- 67 Esim. *Turun Sanomat* 9.11.1923.
- 68 Branting 1925, 75.
- 69 Esim. *Suomenmaa* 19.4.1931.
- 70 Esim. *Uusi Suomi* 21.6.1924.
- 71 TA, TSDNA, pöytäkirjat.
- 72 TA, TSDNA, jäsenkirja 1904–1929.
- 73 La Mela 2016, 269.
- 74 Esim. *Karjala* 3.5.1932; *Pohjois-Savo* 12.9.1936.
- 75 *Keski-Vuoksi* 19.7.1935.
- 76 Pikkarainen & Valtanen 2021.
- 77 [https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Usein_kysytyt_kysymykset_jokamiehenoi-keu\(17111\)\(21.2.2022\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Usein_kysytyt_kysymykset_jokamiehenoi-keu(17111)(21.2.2022)).
- 78 Laitinen 2012, 167.

- 79 Ahdekivi, Pirjo. Henkilökohtainen tiedonanto 26.5.2021.
 80 *Ylä-Vuoksi* 19.11.1931.
 81 *Ylä-Vuoksi* 26.11.1936.
 82 *Etelä-Savo* 17.12.1936; LSA, kirkonkirjat.
 83 Ahdekivi 2016, 14.
 84 Ahdekivi 2016, 12.
 85 Ahdekivi 2016, 9.
 86 ISA, kirkonkirjat; PSA, kirkonkirjat; RSA, hautauskirja.
 87 Ahdekivi 2016, 32.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

- Ahdekivi, Pirjo. Henkilökohtainen tiedonanto 26.5.2021. Kirje kirjoittajan hallussa.
 Ahdekivi, Pirjo. Henkilökohtainen tiedonanto 23.11.2021. Kirje kirjoittajan hallussa.
 Hanksalmen seurakunnan arkisto (HanSA), Kuopion aluekeskusrekisteri
 - Kirkonkirjat
 Hausjärven seurakunnan arkisto (HauSA), Hausjärvi
 - Kirkonkirjat
 Imatran seurakunnan arkisto (ISA), Imatra
 - Kirkonkirjat
 Lappeenrannan seurakunnan arkisto (LSA), Kouvolan aluekeskusrekisteri
 - Kirkonkirjat
 Puumalan seurakunnan arkisto (PSA), Kouvolan aluekeskusrekisteri
 - Kirkonkirjat
 Ruokolahden seurakunnan arkisto (RSA), Ruokolahti
 - Hautauskirja
 - Kirkonkirjat
 Työväen Arkisto (TA), Helsinki
 Imatran työväenyhdistyksen arkisto (ITA)
 - Johtokunnan pöytäkirjat 1914, 1917
 - Yhdistyksen yleisen kokouksen pöytäkirjat 1917
 Tainionkosken sos.dem. naisyhdistyksen arkisto (TSDNA)
 - Johtokunnan ja kuukausikokousten pöytäkirjat 1912–1917, 1920

- Jäsenkirja 1904–1929
 - Säännöt Imatran työväenyhdistyksen naisosastolle 1903

Painetut lähteet ja kirjallisuus

- Ahdekivi, Pirjo 2016. *Äitini Toivi*. Omakustanne: Helsinki.
 Branting, Georg 1925. *Oikeudenkäyttö Suomessa. Muutamia asiakirjoja selityksineen*. 2. painos. Suomennos. Osakeyhtiö Työ: Helsinki.
Etelä-Savo 17.12.1936.
Finlands Allmänna Tidning 12.12.1904.
 Hakoniemi, Elina 2019. ”Usko sivistykseen – Työväen Sivistysliiton perustamisvaiheen sivistyskäsitys.” *Työväentutkimus vuosikirja 2019*, 4–16. Toim. Erkki Vasara. Työväenperinne – Arbetartradition ry/Työväenliikkeen kirjasto: Helsinki.
Helsingin Sanomat 5.10.1936.
 Hoving, Victor 1961. *Enso-Gutzeit Osakeyhtiö 1872–1958, I*. Enso-Gutzeit Osakeyhtiö: Helsinki.
Itä-Suomen Sanomat 22.8.1908.
Kansalainen 9.9.1903.
Kansan Voima 27.4.1920.
Kansan Ääni 25.7.1911.
Karjala 27.3.1917 & 3.5.1932.
Keski-Vuoksi 19.7.1935.
 Kokkonen, Anne 2020. ”Marjariita vahvisti oikeudet. Ruokolahtelaiselle Ilma Lindgrenille kuuluu paikka suurten suomalaisten oikeustaistelijoiden joukossa.” *Etelä-Saimaa* 21.9.2020.
Käkisalmen Sanomat 14.12.1914.
 La Mela, Matti 2016. *The Politics of property in a European periphery. The ownership of books, berries, and patents in the Grand Duchy of Finland 1850–1910*. European University Institute: Florence.
Lag om makars egendoms- och gäldsförhållanden. 1889. Storfurstendömet Finlands Författnings-Samling N:o 17, 1889. Kejserliga Senaten: Helsingfors.
 Laitinen, Erkki 2012. ”Luontoistaloudesta kaupalliseen metsätalouteen (1850–1950).” *Ih-*

- minen ja metsä – kohtaamisia arjen historias-
sa 2, 15–204. Toim. Heikki Roiko-Jokela.
Metsäkustannus: Helsinki.
- Lappalainen, Matti 1974. *Imatran työväenyhdis-
tys ry. 1899–1974*. Imatran työväenyhdis-
tys: Imatra.
- Lehonkoski, Pekka 2020. *Oli kerran Tainionkos-
ki vuoteen 1965*. Studio Niska: Imatra.
- Lintunen, Tiina 2015. *Punaisten naisten tiet.
Valtiorikosoikeuteen vuonna 1918 joutuneiden
Porin seudun naisten toiminta sota-ai-
kana, tuomiot ja myöhemmät elämänvaiheet*.
Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, 412.
Turun yliopisto: Turku.
- Luttinen, Jaana 2012. ”Metsän hahmottami-
nen ja haltuunotto (1500–1850).” *Ihminen
ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa 1*,
17–362. Toim. Heikki Roiko-Jokela. Met-
säkustannus: Helsinki.
- Lähtenmäki, Maria 1997. *Mahdollisuuksien
aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muu-
tos 1910–30-luvun Suomessa*. Bibliotheca
Historica 2. Suomen Historiallinen Seura:
Helsinki.
- Lähtenmäki, Maria 2000. *Vuosisadan naislii-
ke. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun
Suomessa*. Sosialidemokraattiset Naiset:
Helsinki.
- Manneri, Tuija 2020. ”Tuokkoset täyteen.” *Aar-
re* 2020:7, 50–54.
- Metsälaki Suomen Suuriruhtinanmaalle*. 1886.
Suomen Suuriruhtinanmaan asetus-kokous
n:o 29/1886. Suomen senaatti: Helsinki.
- Parpola, Antti & Åberg, Veijo 2009. *Metsäval-
tio. Metsähallitus ja Suomi 1859–2009*.
Edita: Helsinki.
- Pikkarainen, Aleksanteri & Valtanen, Julia
2021. ”Poliisi selvittää: Kunnanvaltuutettu
kaatoi marjanpoimijoiden puolukat maa-
han.” *Iltalehti* 6.10.2021. [https://www.
iltalehti.fi/kotimaa/a/8a8bb6b1-4eaf-479f-
a6aa-2cb59a24b4fa](https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/8a8bb6b1-4eaf-479f-a6aa-2cb59a24b4fa) (18.2.2022).
- Pohjan Kansa* 14.4.1920.
- Pohjois-Savo* 12.9.1936.
- Roiko-Jokela, Heikki 2012. ”Isojako.” *Ihmi-
nen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa
1*, 119–121. Toim. Heikki Roiko-Jokela.
Metsäkustannus: Helsinki.
- Savon Jääkäri* 18.4.1920.
- Sulkunen, Irma 1987. ”Naisten järjestäytymi-
nen ja kaksijakoinen kansalaisuus.” *Kansa
liikkeessä*, 157–172. Toim. Risto Alapuro
& Ilkka Liikanen & Kerstin Smeds & Hen-
rik Stenius. Kirjayhtymä: Helsinki.
- Suomen Sosialidemokraatti* 12.4.1920.
- Suomen Wirallinen Lehti* 10.12.1904.
- Suomenmaa* 19.4.1931.
- Temonen, Seija 1983. *Poimintoja Tainionkosken
Sos.dem. naisyhdistyksen 80-vuotistaipaleel-
ta*. Tainionkosken Sos.dem. naisyhdistys:
Imatra.
- Turun Sanomat* 9.11.1923.
- Työ* 17.8.1914, 21.8.1914, 15.12.1914 &
31.3.1917.
- Uusi Suomi* 21.6.1924.
- Vasara-Aaltonen, Marianne 2019. ”’Kaikkein
tärkeimpiä etuja...’ Havaintoja työväen-
liikkeen suhtautumisesta oikeusavun jär-
jestämiseen.” *Työväentutkimus vuosikirja
2019*, 51–56. Toim. Erkki Vasara. Työvä-
enperinne – Arbetartradition ry/Työväen-
liikkeen kirjasto: Helsinki.
- Ylä-Vuoksi* 19.11.1931 & 26.11.1936.

Digitaaliset lähteet

- Finlex. Avioliittolaki 234/1929. [https://www.
finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290234#Oidm45237816211184](https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290234#Oidm45237816211184) (10.2.2022).
- Finlex. Rikoslaki 39/1889. [https://www.fin-
lex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001)
(21.2.2022).
- Korkeimman oikeuden päätös marjanpoiminnas-
ta ja omankäden oikeudesta. KKO 1920 p. II
114; 6.2.1920. Wikiaineisto. [https://fi.wi-
kisource.org/wiki/Korkeimman_oikeu-
den_p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_
marjanpoiminnasta_ja_omank%C3%A-
4denoikeudesta](https://fi.wikisource.org/wiki/Korkeimman_oikeuden_p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_marjanpoiminnasta_ja_omank%C3%A4denoikeudesta) (10.2.2022).
- Ymparisto.fi. *Luonto. Usein kysytyt kysymykset jo-
kamiehenoikeuksista*. [https://www.ymparis-
to.fi/fi-FI/Luonto/Usein_kysytyt_kysymyk-
set_jokamiehenoikeus\(17111\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Usein_kysytyt_kysymykset_jokamiehenoikeus(17111)) (21.2.2022).

Abstract

A WOMAN WHO CHANGED THE FUTURE

Ilma Lindgren and the fight for public access to nature

Ilma Lindgren (1883–1957), a previously unknown woman from Imatra, had a significant role in recognising the public access to nature in Finland. Lindgren won a lengthy legal battle over 20 litres of lingonberries in 1920. The dispute was finally solved by a ruling of the Supreme Court. The verdict was celebrated in national newspapers as an important precedent and a victory for the poor.

After the enclosure reform in Finland it was unclear who had access to forest resources and to what extent. Before the reform the forests had been commons. The right to pick wild berries became a political issue, and it was mentioned in the Penal Code of 1889. After a political debate, lawmakers decided to not criminalise picking berries and mushrooms. However, the issue remained ambiguous for the next decades and was regularly discussed in newspapers.

Ilma Lindgren and her friends were picking lingonberries in Ruokolahti when they met a local landowner who took their berries and claimed them as his property. Lindgren disagreed and took the matter to the court. The 31-year-old woman was able to do so because she was a widow and hence did not need a spokesman before court as married women did before 1929.

Lindgren grew up a farmer's daughter and had open access to forest in her childhood. After her husband died Lindgren became the sole caretaker for two daughters. She bought a cart and started to sell produces in the local marketplace. With the lingonberries, she lost income.

Lindgren was an active member of the local working women's society and thus aware of societal issues. Lindgren was also a literate woman and had access to several newspapers in the local people's hall.

Lindgren later became a successful entrepreneur. She ran a general store and a garment shop and employed other women. Lindgren left the labour movement at the beginning of the 1920s.

Lindgren's life was in many ways typical. She was part of the peasant population who moved to industrial centres to find better income. She was a member of a women's association at a time when women all over society were organising and aspiring for equal rights.

But Lindgren was also an exceptional person. She had the unusual courage to relentlessly fight an unexpected battle against a landowner. Thanks to Lindgren's trial, open access to wild berries was finally recognised by law.

KIRJOITTAJAT

Apajalahti, Eeva-Lotta, KTT

Yhteiskuntatieteellinen energiatutkimus, apulaisprofessori, LUT-yliopisto

Aula, Inkeri, FT

Kulttuuriantropologi, tutkijatohtori, Aalto-yliopisto

Donner-Amnell, Jakob, VTM

Projektitutkija, Itä-Suomen yliopisto

Ek, Terhi, KT, YTM

Viisaus ja oppiminen, projektitutkija, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto

Halla, Tuulikki, YTM, MTI

Väitöskirjatutkija, Metsät ja metsien bioressit -tohtoriohjelma, Luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunta, Itä-Suomen yliopisto

Halonen, Maija, FT

Yhteiskuntamaantiede, tutkijatohtori, Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto

Hankonen, Ilona, FT

Tutkija

Houtbeckers, Eeva, KTT

Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus, apurahatutkija, Muotoilun laitos, Aalto-yliopisto

Huttunen, Anu, FM

Suunnittelija, Suomen Metsämuseo Lusto 2021–2022

Kallio, Eeva K., PsT, dos.

Viisaus ja oppiminen, erikoistutkija, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto

Karhunkorva, Reetta, FM

Väitöskirjatutkija, Sosiaalisten ja kulttuuristen kohtaamisten tohtoriohjelma, Filosofinen tiedekunta, Itä-Suomen yliopisto

Kaukio, Virpi, FT

Tutkija, Suotrendi-hanke, Itä-Suomen yliopisto

Laine, Jaana, VTT, MMM, dos.

Talous- ja sosiaalihistoria, yliopistonlehtori, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Latvala-Harvilahti, Pauliina, FT, dos.

Yliopistotutkija, Suotrendi-hanke, Itä-Suomen yliopisto

Laurén, Kirsi, FT, dos.

Yliopistotutkija, Suotrendi-hanke, Itä-Suomen yliopisto

Leiwo, Lotta, HuK

Autoetnografia, folkloristiikka, maisteriopiskelija, tutkimusavustaja, Helsingin yliopisto

Lummaa, Karoliina, FT, dos.

Kirjallisuudentutkimus, kollegiumtutkija, Turun yliopiston ihmistieteiden tutkijakollegium TIAS

Matilainen, Anne, MMT

Metsätieteet, kestävyystieteet, koordinaattori, Ruralia-instituutti, Helsingin yliopisto

Näyhä, Annukka, KTT, FM

Yritysten ympäristöjohtaminen, akatemiutkija, Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu

Paaskoski, Leena, FT, dos.

Kehittämisohtaja, Suomen Metsämuseo Lusto

Paljakka, Elisa, FM

Toimittaja, kirjoittaja

Rikala, Marko, FM, MTI

Amanuenssi, Suomen Metsämuseo Lusto

Roiko-Jokela, Heikki, FT, dos.

Yliopistotutkija, Jyväskylän yliopisto

Salmivuori, Emmi, YTM

Väitöskirjatutkija, Historian- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto

Seppä, Tiina, FT, dos.

Perinteentutkimus, tutkijatohtori, Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto

Simkin, Jenni, MMM

Tutkija, Luonnonvarakeskus, Virkistys ja luontoarvot -ryhmä

Takala, Tuomo, FT

Metsäpolitiikka, Metsätieteiden osasto, Itä-Suomen yliopisto

Vikman, Noora, FT

Yliopistonlehtori, Suotrendi-hanke, Itä-Suomen yliopisto

Suomen
Metsä museo

LUSTO